

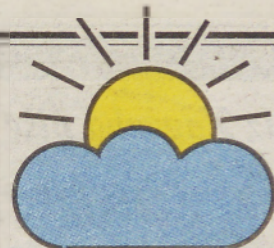
VIRUS Božično-novoletni
gotovinski popusti
RAČUNALNIKI Lendavska 39b, M. Sobota, tel: 33 002

CREDITANSTALT

Banka Creditanstalt d.d., Ljubljana

vegova 13, m.sobota, tel:32 735. ŽE 7 LET TRADICIJE!
MINICOM
Microsoft
QUALIFIED DEALER
SIEMENS
NIXDORF
Canon
URADNI PRODAJALEC
SIEMENS NIXDORF RAČUNALNIKI VREDNI ZAUPANJA
KONČNO V POMURJU!

VREME

Še naprej bo razmeroma mrzlo.
Možne so tudi padavine.

Vestnikov koledar

2. januar, četrtek, Fanika
3. januar, petek, Genovefa
4. januar, sobota, Angela
5. januar, nedelja, Milena
6. januar, ponedeljek, Trije kralji
7. januar, torek, Rajmund
8. januar, sreda, Severin

Pregovor

Če v januarju dreve od mraza poka, jeseni s sadjem preobloženo stoka.

VESTNIK

Murska Sobota, 2. januarja 1997, leto XLIX, št. 1, cena 170 SIT

*Srečno
in uspešno
1997
Vam želi
uredništvo
Vestnika!*

VESTNIK VESTNIK
NIK VESTNIK VES
VESTNIK VESTNIK

izbirati?
nič lažjega
COM-TRON
RAČUNALNIKI
M.Sobota, Slovenska 25, tel.: 27 094

HALO PIZZA
0609 63 24 91

Evropska priloga

stran 7-26

**NEZAPOSLENOST
SOCIALA
SLOVENIJA
KMETIJSTVO
EKOLOGIJA
EVROPA
KAKOVOST
ŽIVLJENJA**

ZA BOŽIČ IN NOVO LETO

Mir, sreča, zdravje ...
so bile te dni besede, ki
smo jih lahko slišali
neštetokrat. In da bi le
meso postale! Naš pogled
pa se je ustavil
tudi ob tem zanimivem
prizoru v Dijaškem domu
M. Sobota, kjer so
izdelali in razstavili
blizu 200 najrazličnej-
ših izdelkov za božično-
novoletni čas. (Posne-
tek: J. G.)

stran 2

PETER POTOČNIK

V znamenju dunajskega valčka

ANDREJ HORVAT

»Mi imamo se fajn«

MARJAN HORVAT

Zaljubljeni v svoje mesto, ostri do uprave

MARIJANA SUKIČ

Leto z dvojnim obrazom

Nagradna križanka

**Poslanski
golaž**

Vesela pesem bračev in zvoki domačega tria so dan pred božičem odmevali na Kapelskem Vrh, kjer so delavci Vinogradniškega gospodarstva Kapela potrgali še zadnje letošnje grozdje. Na 40 arih vinograda so pustili kakšnih 1.200 trsov chardonnaya za tako imenovano božično trgatve, ki je v kapelski kleti postala že tradicionalna. Sneg in mraz nista niti malo motila bračev, med njimi pa so bili vsi zaposleni kapelskega vinogradniškega gospodarstva. Zlahtna kapljica, ki so jo iztisnili, bo leto dni zorela v božično vino, ki bo namenjeno predvsem sladokuscem in ljubiteljem dobrega vina posebnih trgatve. Kot pravi direktor podjetja Alojz Vogrinčič, si od tega kakšnega posebnega zasluga ne obeta, je pa postalo v zadnjem času moderno, da ima vsaka klet svojo posebno trgatve. In na Kapeli so se odločili za božično. Fotografija: LUDVIK KOVAČ

Poslanski golaž

Rop v Abanki sredi Murske Sobote

Milijoni za štedilnikom

Čigava je pištola Zastava 7,65 milimetra?

6. srečanje slovenskih zdomcev v Radencih

**Stiki z domovino
ne smejo zamreti**

Bili so časi, ko smo med božično-novoletnimi prazniki organizirali številna srečanja z našimi rojaki, ki delajo na tujem. Bila so dokaj množično obiskana. Tedaj smo se zelo radi poudarjali, govorili in pisali o delavcih na začasnem delu v tujini in jih vabili, naj se vrnejo, češ da imajo lepe možnosti za zaposlitev v domovini. Nekateri so res storili tako. Med njimi so eni uspeli, drugi so doživeli razočaranje.

Vestnikova akcija

stran 4

Iz Zagreba piše

V znamenju dunajskega valčka

PETER POTOČNIK

V iztekajočem se letu ni bilo dneva, ko iz ust kakšnega vidnega hrvaškega politika ne bi slišali: »Mi od nekdaj pripadamo srednji Evropi in ne Balkanu!« Sledi površna ali pa dokaj podrobna razlaga, ki ni zmeraj privlačena za lase. No, tudi danes je treba priznati, da je v evropeizaciji Zagreb tudi nekaj korakov naprej od Ljubljane, če kajpak odmislimo politiko in položaj ene in druge države v mednarodnih odnosih. Medtem ko se v Sloveniji šele dogovarjamo, kako naj bi leta 1998 zdravstvo posodobili z uvedbo plastificiranih kartic zavarovancev, so take kartice na Hrvaškem v uporabi že od začetka leta 1996. Samo v Zagrebu deluje 650 modnih salonov domačih modnih kreatorjev, u katerih se sliši tudi na tujem, naše kulturne umetnike tudi danes kujejo v zvezde, da omenimo le to.

Ker je to pismo namenjeno praznični številki, pogledmo, kako so se nekoč zabavali v hrvaškem glavnem mestu, kjer je že v prvi polovici 18. stoletja grofica Marija Stubenberg, žena banskega namestnika Ludvika Erdödyja, organizirala prvi ples z maskami. Kmalu je ples postal prava zagrebska moda, ob koncu stoletja so jih prirejali celo v nadškofjskih dvorih na Kaptolu. Grof Antun Pejačević je leta 1796 zgradil prvo plesno dvorano v Demetrovi ulici, zagrebski kronist pa je zapisal, da so prav plesne zabave po svoje vplivale na odprte prvega mestnega gledališča leta 1834 na Markovem trgu, kjer sta sedaj stavbi parlamenta in vlade, sabora in banski dvori. V zasebnih salonih in na javnih balih so Zagrebčani zlasti plesali dunajski valček, polko, galop in mazurko, tudi okoli leta 1820, ko je Cerkev v Franciji prepovedala valček, »zaradi objemanja plesalcev«. A na Hrvaškem je bila v času ilirskega prepoveda prava bitka »za« in »proti« zapeljivemu dunajskemu valčku, dokler zadevo ni rešil grof Jurica Oršić. Tedaj je imel Zagreb le nekoliko več prebivalcev, kot jih ima danes Murska Sobota. Toda vsak dan so priredili kakšen ple-

sni bal pravnikov, inženirjev, gledališnikov, učiteljev, strelcev in drugih. Grof Oršić je bil namreč predsednik zagrebskih strelcev, v času evropske hajke zoper »zapeljivi valček« je ohranil znamenite plesne priredbe v Zagrebu tako, da so v tritretinski takt predelali hrvaške melodije in »tako je bilo domoljubju zadoščeno, hkrati pa smo do onemoglosti plesali Walzera, kot se je zapisalo v zagrebsko kroniko.

Sicer pa lahko sežemo še nekoliko dlje v zgodovino, v 17. stoletje, ko so se na dvoru francoskega kralja Ludvika XIV. pojavili hrvaški najemniki z zavezanimi ovratnimi rutami, nekakšnim prototipom današnje kravate, ki je zategadej postala statusni simbol novoveškega »sončnega kralja« Ludvika XIV., kot zlobneži imenujejo aktualnega očeta hrvaškega ljudstva dr. Franja Tuđmana. Pravijo tudi, da gre za nekakšno interakcijo med kravato – Croatia, ki jo je osvojil originalni »sončni kralj« Ludvik XIV. – in njegovim znamenitim relikvom »Država sem jaz«, ker naj bi s kravato in z bitem v roki razlagal v francoskem parlamentu koristi kraljevega absolutizma – kot najvišji zakon, s čimer je tako ali drugače posredoval Hrvatom »zahvalo« za njihov enkratni izdelek, ki je v modi že polna tri stoletja!

Mimogrede: prvi svetovalec dr. Tuđmana prof. dr. Slaven Letica mi je ob kancu leta 1990 povedal, da je hrvaškega »sončnega kralja« najbolj spravil v slabo voljo, ko je v službo prišel brez kravate, in zaradi tega posebnega nacionalnega simbola sta se dr. Tuđman in dr. Letica razšli marca 1991. »Vendar pa sem tudi ugotovil, da se je tedaj, ko nisem imel privezane kravate, dr. Tuđman dokaj normalno pogovarjal z drugimi, ker si je slabo voljo stresel nad mano,« pravi dr. Letica, ki mi je zaupal tudi to, da se je zadnjih pogajanj med dr. Tuđmanom in začetnikom srbske vstaje na Hrvaškem akademikom Jovanom Raškovićem udeležil s kravato in tako po svoje vplival na začetek hrvaško-srbske vojne.

Kakšen delež ima pri tem hrvaška kravata, lahko brezplodno ugibamo. Dejstvo pa je, da se novopečena politična in podjetniška elita čedalje bolj zabava na najrazličnejših plesnih balih in podobnih prireditvah, ki jih še danes odpirajo z dunajskim valčkom. Tudi to po svoje spada v tradicijo. V starem tisku iz leta 1848 sem zasledil podatek, da so tedaj v Zagrebu prirejali take zabave, »kakršnih v mestu ni bilo že štirideset let«. Tako se ustvarja vtis, da se je tudi tedaj budo in usodno leto za Zagreb začelo s plesom in zabavo, v znamenju »zapeljivega« valčka. Kaj potemtakem lahko pričakujemo od novega leta?!

Z Dunaja piše

»Mi imamo se fajn«

ANDREJ HORVAT

Dušanu po dveh tednih bivanja na Dunaju nekako ni hotelo biti jasno; v tem času so avstrijski mediji omenjali Slovenijo samo trikrat! Pomislite, samo trikrat! Pa smo imeli volitve v državni zbor, ki so si izbrile kratko poročilo o možnostih za sestavo nestabilnih koalicij, referendum o spremembi volilne zakonodaje, ki je bil zabeležen kot agencijska novica, pa še veliko zelo, zelo zanimivih škandalov in škandalčkov ter drugih tudi za Avstrijce zelo pomembnih dogodkov bi se našlo v Sloveniji, pa so jih avstrijska sredstva obveščanja svoje javnosti hladnokrvno prezrla. Dušan se kot strokovnjak sicer ukvarja z zelo resnimi reči, vendar ima srečo, saj je vesel, pozitivno razmišljajoč Belokranjec s smislom za inteligentno samoljublje ter ga »neinformiranost« avstrijskega ljudstva o tem, kar se dogaja v vesoljni Sloveniji, ni posebno prizadela. Za dodatne informacije o tovrstni avstrijski zaplonkanosti je potem poskrbel avtor teh vrstic; ob šilcu domačega.

Slovenci smo fizično majhen in državotvorno mlad narod, za takšne narode pa je značilno, da mislijo, da je potrebno to majhnost in mladost prikazati kot kar se le da veliko in izkušeno. V Sloveniji to ni težko in domačim politikom tistih Slovencev in Slovencev, ki s potovanji v tuji razumejo predvsem praznovanje dopusta na avstrijskih in italijanskih smučiščih ter sončenje v toplih krajih daljnih eksotov, res ni težko prepričati, da je Slovenija središče sveta. Vendar se to prepričanje zelo hitro omaja, ko v Sloveniji priznani in nadvse spoštovani strokovnjaki in strokovnjakinje ne uživajo spoštovanja, kot so ga deležni v »deželici«, saj velika večina njih ne dosega vrhunskih rezultatov, ki bi bili vsaj evropsko primerljivi. Tolažimo se, da uveljavljanje mlade države in njenih ljudi v svetu pač potrebuje določen čas in po vsej verjetnosti je to tudi res.

Vendar pa se imamo Slovenci v svoji samozadovoljnosti »fajni« tudi v tujini. »Imeti se fajn«, pomeni na Dunaju recimo praznovanje slovenskega kulturnega praznika, ki ga vsako leto organizira slovensko kulturno društvo Ivana Cankarja, prirejanje otvoritev razstav slovenskih umetnikov (vseh usmeritev) ter predstavitev publikacij slovenskih politikov (desne usmeritve) v galeriji slovenskega kulturnega doma Korotan, nastopanje slovenskih pevskih zborov v okviru božje službe v dunajski Plečnikovi cerkvi in še marsikaj. Skoraj bi pozabil; zadnji dve ali tri leta se lahko Slovenci in Slovenke na Dunaju srečamo še na ti-

pični dunajski predstavi razkazovanja večernih toalet in ponovnega videvanja na »ballu« v hotelu poleg dvorca Schönbrunn, kjer se valček pleše tudi v levo.

Ne morete verjeti, mar ne? Da, slovenski egocentrizem Slovenci in Slovenke uveljavljamo tudi v tujini. Razumem, da Slovenci, ki kot manjšina živijo na avstrijskem Korškem ali ki imajo status narodne skupnosti kje daleč v Avstraliji ali Južni Ameriki, potrebujejo druženja, ki temeljijo zgolj na tradiciji narodnega izročila dežele matice, vendar pa bi morale imeti prireditve Slovencev in Slovenk na Dunaju čisto drug namen. Mislim namreč, da namen prireditev, ki v glavnem potekajo pod pokroviteljstvom slovenskega veleposlaništva in (delno) slovenskega kapitala v Avstriji, ne sme biti zgolj skrb za »svoje ljudi« na Dunaju. Po šestih letih mojega bivanja v med Slovence in Slovenkami na Dunaju se nikakor ne morem znebiti občutka, da smo/si vsi, ki smo v tej srednjeevropski prestolnici zgolj začasno, nekako veseli, da smo si ustvarili prostor v tem velikem mestu, da smo torej prav veseli te svoje »getoizacije«. Vendar to ni dobro. V nasprotju z drugimi zabavami na Dunaju sem na »slovenskih žurih« srečeval vse premalo uglednih Avstrijcev, Angležev, Švedov, Američanov, Nigerijcev, Južnoafričanov, Kitajcev, Hrvatov, Srbov in Eskimov – da o predstavnicah ženskega spola teh narodov niti ne govorim. Dunaj – ne Ljubljana – bo slovensko okno v poslovni in kulturni prostor srednje Evrope. Zato ni vseeno, koliko novih poznanstev s potencialnimi poslovnimi partnerji je bilo neformalno sklenjenih na kateri od slovenskih zabav, ki so jih finančno omogočili tudi davkoplačevalci in davkoplačevalke iz Slovenije. Res je, da je tovrstne rezultate praktično nemogoče izmeriti za vsako zabavo, vendar pa jih je mogoče videti »agregatno«, in sicer kot povečanje kulturne in blagovne izmenjave med Slovenijo in dežalami, katerih predstavniki so uživali v slovenski kulturi in slovenskih vinih.

Pri vsem tem pa je še posebno pomembno, da se tovrstna srečanja znebijo predznaka politične, da ne rečem ideološke pripadnosti. Na Dunaju je pod znamko »slovenstva« še najbolje organizirana slovenska konzervativna scena, ki – pa naj se včasih še tako trudi, da ne bi bilo tako – svojega katoliškega in »velikostenskega« predznaka nikakor ne zakriva ter na ta način odbija tako tiste Slovence in Slovenke kakor tudi tujce, ki v tem spektru identifikacije z nekim narodom ne najdejo – ali pa nočejo najti – svojega interesa. Na zadnji tovrstni »slovenski« prireditvi v dunajskem zveznem parlamentu je Drago Jančar predstavil nemški prevod svojega videvanja vojne v Bosni. Umetnik in prevajalec sta še enkrat dokazala svojo veličino in po dolgem času smo bili priče zgodovinskemu dogodku, ko je v dunajskem parlamentu zopet zazvenela slovenska beseda. Do tukaj je bila prireditev tudi korektna in profesionalna. Vendar razprave po končanem branju ni bilo, v bifeju po predstavi pa so nam postregli s slovenskimi vini nižjega kakovostnega razreda. Slovenci in Slovenke na Dunaju se bomo imeli torej tudi v prihodnjem letu »fajni«.

Iz Ljubljane piše

Zaljubljeni v svoje mesto, ostri do uprave

MARJAN HORVAT

Dobili smo raziskavo, ki jo je naročilo Mesto Ljubljana, da izvem, kaj mislimo o svojem mestu. Kot se spodobi, so raziskavo izpeljali mojstri za te zadeve – iz agencije Pristop; osnovna ugotovitev je, da meščani ljubimo svoje mesto, da smo ponosni predvsem na njene arhitekturno-zgodovinske vrednote, na kulturnost mesta in dejstvo, da je glavno mesto ljublj vsemu majhno in zato simpatično ter varno. Sploh slednje je presemetljivo, saj smo mislili, da v Ljubljani ni več tako varno, kot je bilo pred leti; vendar pa več kot polovica vprašanih meni, da obstajajo v mestu nevarna območja, kot so Fužine in Ti voli. Glavne kulturne vrednote so seveda Tromostovje, trdnica, jedro stare Ljubljane.

Vendar pa Ljubljancane veliko stvari tudi moti: neurejenost mesta, predvsem fasad hiš, in zanemarjen grad, onesnaženost mesta, v prvi vrsti pa seveda promet, ki je na robu kaosa. Verjetno bi prometno urejenost mesta meščani, če bi se delala raziskava pred novim letom, še huje skritizirali. Vsi trije decembrski petki pred prazniki so povzročili v zgodnjih popoldanskih urah popoln zastoj, ki ga niti milijoniki niso uspeli razvozlati prej kot v štirih urah. Predlogi

Ljubljancanov so različni, vsi pa naj bi temeljili na zmanjšanju prometa v ožjem in širšem središču mesta. Največ jih je mnenja, da bi za promet morali zapreti središče mesta ali urediti parkirne hiše in podzemne garaže. Eno parkirno hišo gradijo, drugo začnajo, vendar to ne bo moglo rešiti prometnih mestnih težav. Po hudem boju z opozicijo je mestnemu županu Dimitriju Ruplu uspelo izbojevati proti opoziciji brezplačno parkiranje za meščane v Tivoliju. Naslednji predlog je ureditev parkirišč zunaj mesta in nato vožnja z mestnimi avtobusi. Resnici na ljubo to sedaj obstaja, vendar so obrobna mestna parkirišča prazna, tako recimo tisto pri Dolgem mostu na Viču, kjer na ogromnem parkirišču sameva le kakšen tovornjak. Ljubljancani bi si želeli tudi gostejši mestni promet, vendar se sedaj tudi »zelenci« težko prebijajo skozi gost promet, po drugi strani pa njihove posebne steze zatrpajo avtomobilisti; včasih so policisti kar ostro kaznovali vožnjo po posebnem avtobusnem pasu, zdaj so to opustili. Pravzaprav so v Ljubljani medtem največ naredili za kolesarje, saj skušajo večino cest oz. križišč prilagoditi vožnji s kolesi. Veliko mestnih cest in križišč so v teh mesecih spremenili tako, da je po njih mogoča vožnja s kolesom. Toda obenem Ljubljancani menijo, da je vožnja s kolesom po mestu tudi izredno nevarna, kar spoznavam vsak dan. Obstaja ideja tudi o t. i. »renta-a-biciklu«; voznik bi pustil svoje vozilo na parkirišču in si sposodil kolo ter se odpeljal po opravih. Po eni varianti bi lahko kolesa tudi pustili na različnih krajih v mestu, posebna služba pa bi jih pobirala in vozila na zbirališče. Seveda naj bi se zamisel uresničila s pomočjo mestnega proračuna in brez javnega razpisa. Ljudje so pač polni idej kot drek vitaminov; še posebno, kadar se računa na denar drugih. Med ekološkimi problemi postavljamo Ljubljancani na prvo mesto onesnaženost zraka in odvoz odpadkov; za prvo se skuša najti rešitev celo z uvoženim indonezijskim premogom, ki ga uporabljajo v mestni plinarni namesto domačega premoga in katerega je naročila prejšnja »belav« mestna oblast, zdaj pa nova »rdečav« skuša ugotoviti, ali ga je preplačala, kdo je to naredil in zakaj. Glede odpadkov pa se zdaj večina meščanov še nima možnosti, da bi jih že pri odmetu lahko sortirala, čeprav smo po raziskavi sodeč to pripravljeno narediti, večje odpadke pa bi vozili tudi na stalna zbirna mesta, če bi jih seveda kaj bilo. Med najhujšimi ugotovitvami pa je, da Ljubljancani mislimo, da se mestna oblast ukvarja predvsem sama s seboj, ne pa z mestnimi problemi, da jih zanimajo samo njihove lastne zdrahe in riti; večino proračunskega denarja pa bi Ljubljancani v primeri možnosti odločanja namenili za delovna mesta in reševanje socialnih problemov.

Iz Monostra piše

Leto z dvojnimi obrazom

MARIJANA SUKIĆ

Leto, ki je že skoraj za nami, naj bi bilo praznično leto Madžarov, ki so praznovali 1100-letnico prihoda svojih prednikov v Panonijo. Zdaj ko je tudi že sklepna prireditev obletnice za nami, večina ocenjevalcev pravi, da tudi to praznovanje ni bilo pravo, čeprav je bilo na stotine prireditev, in le dogodki, ki smo jih zabeležili kot (vse)državne ter svetovne, so napolnili debelo brušuro. Mogoče pa prav zaradi te razdrobljenosti praznovanje ni bilo pravo in dovolj slovesno ter ga ljudje niso čutili kot svojega. Organizatorjem se oči, da ob tej obletnici nismo ustvarili nič pomembnega, nič takega, kar bi ostalo tudi prihodnjim rodovom, da bi lahko ponosno govorili o nas. Vsaj s takim ponosom (predvsem pa nostalgijo) kot govori zdaj večina Madžarov o letu 1896, o 1000-letnici Madžarske, ko se je ogromno gradilo, ko je dohila Budimpešta s svojimi lepo urejenimi bulvarji podoba evropskega vele mesta. In konec koncev, ko se je postavil monumentalni spomenik Arpadu in njegovim konjenikom na Trgu herojev, ki je postal nekakšen simbol madžarske zgodovine in samobitnosti.

Napetost je bilo v tem letu vsekakor več kot prazničnosti. Stalna napetost zaradi usode vladne koalicije (ali bodo socialisti in liberalci ostali skupaj do konca meseca, do konca leta, do konca volilnega obdobja ...) je doživljal vsakdo po svoje. Nekateri so postali popolnoma ravnodušni do tega vprašanja, večina pa je vseeno skrbela, ali ne bomo vsako konfrontacijo med vladnimi partnerji plačali z višjo inflacijo, višjimi cenami ...

Nesporazume med vladnimi strankama je plačalo tudi nekaj ministrov. Ne vem, ali obstaja na Madžarskem dosti navednih smrtnikov, ki bi znali povedati, koliko ministrov se je v letu 1996 poslovilo od svojih stolčkov, da o državnih sekretarjih sploh ne govorimo. Najhuje se je pisalo ministrom okrog gospodarstva, to je finančnim, privatizacijskim ministrom. Težak položaj šolstva in zdravstva je pripeljal do sprememb tudi na čelu teh dveh resorjev. In kot zadnji v tem letu (vsaj upamo) se je poslovil tudi kmetijski minister, ki menda ni zmogel programa za kmetijstvo, ustreznega državi, ki se pripravlja na članstvo v Evropski zvezi.

Če bi pogledali statistične podatke o kriminalu na Madžarskem, prav gotovo ne bi zaostajali za nekaterimi državami zahoda. V drugi polovici leta ne le da je narasel kriminal, temveč se je tudi spremenil. Predvsem v Budimpešti je vse več bombnih napadov, skoraj vsakodnevna so pobjanja, neke vrste javne eksekucije. Po mnenju policije so to obračunavanja organiziranega podzemlja, zato je zelo težko odkriti storilce. Menda pa bo to uspelo novima šefoma državne in glavno-mestne policije. Prejšnja sta bila namreč odpoklicana (skupaj z nekaterimi sodelavci) med drugim tudi zaradi neuspešnosti v boju proti organiziranemu kriminalu.

In kakšno je bilo leto 1996 v naši ožji domovini v slovenskem Porabju? Kot če bi se splošno napetost in nervoza prikradli tudi k nam. Začelo se je z asinim februarjem, ko je izšla knjiga Valerieje Perger »Tudi to je slovensko Porabje«. V knjigi je zapisana – po našem sicer dobronamerna – kritika, ki je prizadela večino pedagoških delavcev. Tako je lep čas vladalo v Porabju nekakšno vojno stanje. Do jeseni se je stanje umirilo in zdaj – vsaj vse kaže – se je življenje vrnilo v normalni tir.

Tako sta si slovenski organizaciji (Zveza Slovencev na Madžarskem in Državna slovenska samouprava) še naprej (neuspešno) prizadevali za odprte mejnega prehoda Verica – Čepinci, za stalno rešitev vprašanja slovenskega bogoslužja ...

Zveza Slovencev si še naprej prizadeva, da bi se čimprej oglašil porabski slovenski radio. O tem bi tudi vam radi poročali. Upamo, da se bo to zgodilo v letu 1997, kajti lepšega darila za naslednje leto si ne moremo želeli.

VESTNIK

Izdaja Podjetje za informiranje

Murska Sobota

Časopisni svet: dr. Jože Bedernjak, Štefan Cigut, Zlatko Erlih, mag. Dalibor

Geder, Cilka Jakelj, Rajko Stupar, dr. Aleksander Šiftar.

Uredništvo: Irma Benko (direktorica), Janez Votek (odgovorni urednik),

Ludvik Kovač (namestnik odgovornega urednika), Aleksandra Ritičur,

Bernarda Balazic-Peček, Jani Dominko, Jože Graj, Majda Horvat, Milan

Jerše, Feri Maučec, Štefan Sobočan (novinarji), Nataša Juhnov (fotografinja),

Nevanka Emri (lektorica), Ksenija Šomen (tehnična urednica),

Robert J. Kovač (računalniški predloži).

Naslov uredništva in uprave: Murska Sobota, Ulica arh. Novaka 13, tel.

št.: 31 998 (naročniška služba), n.č. 31 960, 33 019 (novinarji Vestnika),

Venera (trženje) 33 015, št. telefaksa 32 175. Nenaročenih rokopisov in fotografij ne vračamo. Naročnina za IV. trimesečje 1996 je

2.100,00 SIT, za pravne osebe in obrtnike 6.500,00 SIT polletno, za naročnike v tujini 100 DEM letno, izvod v kolportazi pa 170,00 SIT.

Tekoči račun pri Agenciji RS za PPNi Murska Sobota: 51900-603-30005,

devizni račun pri Abanki Ljubljana: 50100-620-00112-5049512.

Tisk: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana. Na podlagi mnenja Ministrstva

za informiranje št. 16/IB z dne 30. I. 1992 se šteje tednik Vestnik

med proizvode informativnega značaja iz 13. točke tarifne številke 3, za

katere se plačuje pet-odstotni davek od prometa proizvodov.

Elektronska pošta: vestnik@eunet.si. WWW stran: http://www.pinf.si.

Odšel je dr. Miroslav Činč, ostal je pomnik slovenske praktične farmacije

Vsako obdobje ima svoje velike ljudi. Letos pozno jeseni je odšel eden tistih, čigar ime slovenski farmacevti upravičeno in s hvaležnostjo pišemo z veliko začetnico. Gospod doc. dr. Miroslav Činč, mag. arm., je bil strokovnjak, ki je v naši stroki pustil s svojim dolgoletnim in vsestranskim delom vidno teoretično in praktično sled.

Rodil se je 28. septembra 1938 v Gančanih. Po končani gimnaziji v Murski Soboti je študiral in diplomiral na zagrebški farmacevtski fakulteti. Na samostojno farmacevtsko pot je stopil kot lekarnar; zaposlil se je v vojaški lekarni v Postojni, tam je vodil galenski in analitični laboratorij. Pred zapustitvijo vojaške službe je bil upravnik lekarnne vojaške bolnišnice v Ljubljani. V naslednjih letih se je njegova poklicna pot razgibala in vzpela, od 1975. do 1981. je bil direktor kontrole kakovosti v tovarni Lek, 1982. pa direktor Bayerpharm; v tem obdobju je specializiral iz preizkušanja zdravil ter postal doktor znanosti. Radovedni duh ga je vztrajno gnal naprej. Do 1986. je delal v Krki kot pomočnik glavnega direktorja in tehnični direktor DAWE, tovarne skupnega vlaganja v Keniji. Od 1987. naprej je bil zaposlen na Zavodu za farmacijo in preizkušanje zdravil, kot samostojni referent je skrbel za permanentno izpopolnjevanje farmacevtov in farmacevtskih tehnikov.

Leta 1980 je bil izvoljen za docenta na Farmacevtski fakulteti v Ljubljani. Bil je uspešen pedagoški delavec na dodiplomskem in podiplomskem študiju farmacije in pri specializaciji farmacevtov iz analize zdravil. Teoretično je znal tudi udejaniti, uveljaviti inovativno in organizirati spodbudno, zato je bil iskan konzultant za uvajanje kakovosti v mnogih tovarnah zdravil, dalj časa v Tosami in Belupu.

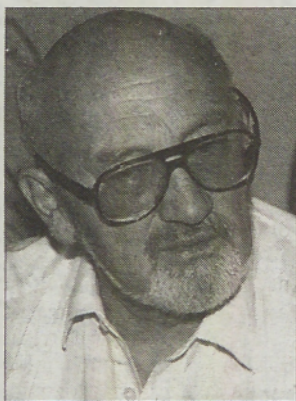
Svojo raziskovalno dejavnost je peljal vstric s publicistično, kot član uredniškega odbora Farmacevtskega vestnika, urednik priročnikov strokovnega izpopolnjevanja in soavtor učbenika Analiza in nadzor zdravil.

Pomembno je prispeval k razvoju in uveljavljanju Slovenskega farmacevtskega društva in farmacije v širši družbeni skupnosti, kot njegov dvakratni predsednik, član komisije za evropsko farmakopejo, predsednik republiške komisije za pomožna zdravilna sredstva, predsednik komisije za verifikacijo lekarn, predsednik komisije za pripravo zakona o zdravilih in član komisije za registracijo zdravil.

Za vse omenjeno je magister Činč leta 1992 prejel Minaržikovo odličje, najvišje priznanje v farmacevtski stroki.

Po široki dejavnosti smo kolego dr. Činča cenili, ker je vedno znal množstvu problemov poiskati enostavne in koristne praktične rešitve. Kot človeka pa smo ga spoštovali, ker je bil vselej in povsod v farmaciji pripravljen z vsem srcem, znanjem in navdušenjem prispevati svoj delež za napredek stroke. Za slovenske farmacevte je usahnil pomemben strokovni vir, toliko večja izguba pa je to za pomurske farmacevte, ki jim je bil vedno na voljo, da jih med prvimi odžeja.

Janez Springer, mag. farm.

6. srečanje slovenskih zdomcev v Radencih

Stiki z domovino ne smejo zamreti

Bili so časi, ko smo med božično-novoletnimi prazniki organizirali številna srečanja z našimi rojaki, ki delajo na tujem. Bila so dokaj množično obiskana. Tedaj smo se zelo radi poudarjali, govorili in pisali o delavcih na začasnem delu v tujini in jih vabili, naj se vrnejo, češ da imajo lepe možnosti za zaposlitev v domovini. Nekateri so res storili tako. Med njimi so eni uspeli, drugi so doživeli razočaranje.

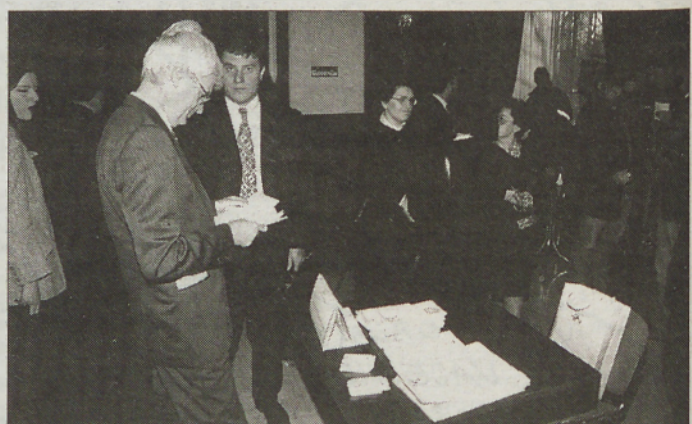
Danes se vedno dela v tujini okrog 50.000 slovenskih državljanov, me katerimi jih je čez 3.000 iz Pomurja. Večina jih ima tamkaj že blizu 30 let delovne dobe. Potemtakem nikakor ne moremo govoriti o »začasnih« delavcih.

Razmere so se medtem bistveno spremenile. Množičnih božično-novoletnih srečanj zdomcev že zdavnaj ni več. V vsej Sloveniji je že šest

let samo eno, in to v organizaciji revije Naša Slovenija vsako leto ob tem času v Radencih. Pa še za to srečanje je vedno manj zanimanja. Mogoče zato, ker se jih v zadnjem času ne morejo (?) udeležiti najvišji predstavniki slovenske države, ki so bili sprva nekakšen magnet. Ali pa vsebina ni dovolj zanimiva? In kako je bilo pravzaprav tokrat?

Srečanje (šesto po vrsti) je bilo

napovedano v petek ob 15.00 v kongresni dvorani hotela Radin. Če bi se res začelo ob tej uri, bi bila dvorana napolnena. Čez dobre pol ure pa so jo le za silo napolnili -

zdomci in tisti, ki so morali priti na srečanje po službeni dolžnosti; mogoče je prišel kdo tudi iz radovednosti, saj je bil napovedan zanimiv kulturni program (slovenski moški pevski zbor Dunajski fantje, tamburaški orkester z Dunaja, dramski igralec Tone Kuntner in Kreslinova Beltinska banda). Kot nekakšno zanimivost velja omeniti tudi udeležbo članov Društva povratnikov iz Nemčije, ki ima svoj sedež v Ljubljani, osnovni namen tega društva

pa je olajšati vračanje zdomcem v Slovenijo in njihovo vključevanje v vsakdanje življenje.

Pobudnik in glavni organizator teh srečanj Ludvik Škoberne (glavni in odgovorni urednik revije Naša Slovenija) je v pozdravnem nagovoru dejal, da so takšna srečanja vsekakor potrebna, saj je to priložnost, da predstavimo našim rojakom, ki delajo na tujem, kaj se dogaja v Sloveniji in da jim posredujemo informacije, ki so za njih življenjskega pomena. Državni sekretar za Slovenec po svetu dr. Peter Vencelj, ki je bil osrednji govornik, pa je poudaril, da bo potrebno poiskati novo vsebino teh srečanj, saj imajo zdomci in nasploh Slovenci na tujem

možnost dobiti sprotne informacije na slovenskih konzularnih predstavništvih, ki smo jih odprli povsod v evropskih državah. »To pa seveda ne pomeni, da ta srečanja nimajo pomena. Pa še kakšnega imajo! Pomen imajo za vas in za nas, ki živimo v domovini. Povezava ne sme zamreti... Bodite, ostanite Slovenci in ostanite v stiku z domovino!«

JOŽE GRAJ

Foto: JURE ZAUNEKER

Bodo na Goričkem izkoristili možnosti za razvoj sadjarstva?

Od 550 do 650 sadjarskih kmetij

Takšne so seveda možnosti, kako bo v resnici, pa je predvsem odvisno od ljudi samih

Sadjarstvo ima na Goričkem dolgo tradicijo, saj je bila pridelava sadja v teh krajih razširjena že v prejšnjem stoletju, med obema vojnama in po drugi svetovni vojni pa je sadje dajalo marsikateri kmetiji pomemben dodaten vir dohodka. Pred prvo svetovno vojno je bila pridelava jabolk na tem območju za takratne razmere zelo obsežna, kakovostna namizna jabolka avtohtonih sort pa so prodajali na vsa območja takratne Avstro-Ogrske.

Tudi po drugi vojni so s tovrstno pridelavo nadaljevali, med sadnimi vrstami so še vedno prevladovala jabolka, pridelovali pa so tudi nekaj breskev in hrušk. Pridelava jabolk se je na Goričkem ohranila do leta 1960 in dosegala tak obseg, da so tržne presežke celo z vlakovnimi kompozicijami pošiljali na zahodna tržišča. Po letu 1965 je pridelava padla na najnižjo raven, obnov ni bilo, ponovno zanimanje za tovrstno pridelavo pa se pojavi šele v drugi polovici sedemdesetih let, ko so začeli z obnovo v Kmetijski zadrugi Panonka. Ta obnova je pomenila tudi pravo tehnološko revolucijo v sadjarstvu, saj se je niso lotevali na star klasičen način, pač pa so načrtno pristopili k intenzivni pridelavi jabolk. V letu 1978 so tako na desetih hektarjih uredili nov nasad, v tem prvem gostem nasadu na Goričkem pa je na hektarju raslo 2.400 dreves.

Na Goričkem 2.500 hektarjev sadjarskih leg

Načrtovalci razvoja kmetijstva so že v sedemdesetih letih spoznali, da ima sadjarstvo na Goričkem ugodne možnosti za razvoj, žal pa veliko dlje od načrtovanj nikoli niso prišli. Študija o razvoju sadjarstva na Goričkem do leta 2000 je pokazala, da je na tem območju okoli 2.500 hektarjev primernih leg za sadjarstvo, od teh je 1.000 hektarjev idealnih leg. V osemdesetih letih se je nekoliko aktivneje začelo z obnovo nasadov, nosilec razvoja pa je bila Kmetijska zadruga Panonka oziroma njena temelj-

na organizacija Sadjarstvo. Ta je nadaljevala z obnovami nasadov v lastni proizvodnji, za obnove pa so se odločili tudi posamezni kmetje, ki pa jim je sadjarstvo pomenilo v glavnem le dopolnilno dejavnost. Kmetije, ki bi se ukvarjale izključno s sadjarstvom, na tem območju ni, čeprav izračuni kažejo, da bi družinska kmetija z nekaj hektarji sadovnjakov lahko solidno živela. Zaradi težav, v katere je zašla Panonka, je ta z obnovo sadovnjakov končala v letu 1994 pa tudi pri kmetih obsežnejših obnov v zadnjih letih ni bilo.

Po zadnjih podatkih je tako na Goričkem v zadrugi lastnini 51 hektarjev plantažnih nasadov jablan, kmetje pa jih imajo 35 hektarjev. Višenj je v zadrugi lasti 11 hektarjev in v zasebni 6 hektarjev, medtem ko je vseh nasadov breskev, hrušk, leske, ribeza, maline in robide le okoli 10 hektarjev. K temu je treba prišteti še ekstenzivne nasade, ki jih je po ocenah še okoli 1.000 hektarjev, večina je v izmenični rodnosti, sadje pa je namenjeno industrijski predelavi.

Bo Skupnost goriških sadjarjev zavrtela kolo razvoja?

Možnosti za razvoj sadjarstva na Goričkem torej so, saj so za to vse naravne danosti, postavlja se le vprašanje, kdo naj bo njegov nosilec. Še pred leti je bila to Panonka, a nanjo zdaj ni več mogoče računati. Sadjarji, ki se s pridelavo že ukvarjajo, se bodo morali za to

ustrezno organizirati, k sodelovanju pa pritegniti še druge in jih spodbuditi za to dejavnost. Skupnost goriških sadjarjev, ki je bila ustanovljena pred poldrugim letom in šteje trenutno 19 članov iz vrst fizičnih in pravnih oseb, si je pri tem zadala precej ambiciozne cilje, posebna delovna skupina pa je že pripravila predlog razvoja sadjarstva na Goričkem.

Pri pripravi tega predloga so njegovi sestavljenci izhajali iz podatkov, ki so jih že obdelale različne tovrstne razvojne študije. Zajema sedem goriških občin (Moravske Toplice, Puconci, Cankova - Tišina, Rogašovci, Gornji Petrovci, Kuzma in Šalovci - Hodoš) in našteva vse vasi, v katerih so možnosti za pridelavo sadja. Gre za izrazito kmetijska območja z več kot 40 odstotki kmečkega prebivalstva, ta območja pa so tudi demografsko ogrožena.

Če bi obnovili vse površine, ki so v katastru zdaj vpisane kot sadovnjaki, bi imeli na Goričkem 2.271 hektarjev nasadov, tu bi nastalo od 550 do 650 sadjarskih kmetij, ki bi pridelale 113.550 ton konzumnega in 11.355 ton industrijskega sadja. Sadovnjaki bi zavzemali slabih 5 odstotkov vseh površin, ker bi bili razpršeni po celotnem območju, pa ne bi imeli škodljivega vpliva na okolje, saj bi bila pridelava okolju prijazna - integrirana.

Sadjarstvo zagotavlja primeren dohodek

Ker trenutno na Goričkem niti 100 hektarjev sadovnih plantažnih sadovnjakov, to območje zelo zaostaja za nekaterimi drugimi slovenskimi območji, kjer razmere za sadjarstvo niso nič boljše. Zato bi kazalo čim bolj izkoristiti naravne danosti, saj je sadjarstvo ena redkih kmetijskih dejavnosti, ki lahko enemu delu ljudi zagotavlja ustrezen dohodek. Pridelava žita tu ne zagotavlja preživetja, na nekaterih kmetijah pa bi lahko raz-

mišljali tudi o kombinaciji živinoreje in sadjarstva.

V skupnosti goriških sadjarjev pravijo, da bodo že v prihodnjem letu obnovili 51 hektarjev sadovnjakov, program obnov so že predložili ministrstvu za kmetijstvo in vse kaže, da bo imelo to v prihodnje več posluha tudi za razvoj sadjarstva na Goričkem. Največji problem pri vsem je, kako zainteresirati ljudi, da se bodo odločili za obnove. V prvi vrsti jih morata seveda k temu voditi ekonomski interes in dolgoročna stabilnost v tovrstni pridelavi. Poznavalci in strokovnjaki zatrjujejo, da je ekonomika pridelave zagotovljena, prav tako dolgoročna stabilnost, saj bodo imeli slovenski sadjarji z vključevanjem v Evropsko zvezo zagotovljene še boljše možnosti za pridelavo in prodajo. Seveda se bodo morali ustrezno organizirati in tržišču ponuditi ustrezne količine kakovostnega sadja. Že doslej se je potrdilo, da so dane vse naravne možnosti za doseganje vrhunske kakovosti, po kateri je na zahodnoevropskih trgih veliko povpraševanja.

Odločitev ostaja zdaj pri kmetih in od njih je najbolj odvisno, ali bodo načrti razvoja goriškega sadjarstva uresničeni. Hektar obnove jablanovega nasada stane okoli 3,6 milijona tolarjev in predlog je, da bi od 20 do 30 odstotkov stroškov pokrila država z nepovratnimi sredstvi. Seveda bo potrebno zagotoviti še ugodna posojila, saj večina tistih, ki se bodo odločili za obnovo, nima dovolj lastnih sredstev.

V skupnosti goriških sadjarjev upajo, da se jim bodo pridružili novi člani, in skupaj bodo lažje uresničili zastavljene cilje. Za obnovo sadovnjakov se ni mogoče odločiti čez noč. O tem je potreben temeljit premislek in tudi posvet s strokovnjaki in tistimi, ki že imajo tovrstne izkušnje. Skupnost goriških sadjarjev je prav gotovo pravi naslov za to, njen sedež pa je pri Sadjarstvu KZ Panonka v Puconcih.

LUDVIK KOVAČ

Akcija: Moja največja želja (2)

Uresničena sanjska želja

Kaj si je zaželel Štefan Maučec iz Turnišča?

Naj... želje, ki ste jih izrazili v dosedanjih pismih, niso take, da bi jih ne bilo mogoče izpolniti, in postopoma jih bomo uresničili. Prejšnji teden smo prisluhnili želji Štefana Maučeca.

»Želja je ogromno, toda najbolj si želim, da bi na svetu zavladal mir in da se ljudje ne bi sovražili. Moja osebna skrita želja pa je, da bi me kdo od vas presenetil na šofanovo s šopkom vrtnic, ker sva oče in jaz Štefana. To lahko samo sanjam v spanju, ker se ta želja ne bo nikoli uresničila,« je v svojem kratkem pismu med drugim zapisal Štefan Maučec. Ki je 3. decembra praznoval 34. rojstni dan. Vestnik, na katerega so Maučecovi iz Ulice Štefana Kovača 103 v Turnišču že dolgo naročeni, je izpolnil skromno, za našega bralca pa, kot je sam zapisal, sanjsko željo! V četrtek dopoldne (potem ko se je v Turnišču končala »velika« maša, ki jo je sicer obiskal tudi Štefan Maučec), sva podpisani in priložnostna sodelavka Simona v Turnišču voščila ne le Štefanu, ki je izrazil željo, ampak sva prijetno presenetila tudi njegovega 67-letnega očeta Štefana. Oba sta prejela šopka. Nad našo gesto sta bila navdušena. Seveda je bilo treba tudi nazdraviti, gospodinja Marija pa je ponudila pecivo in pečenega piščanca.

Šopka je Maučecovima Štefanoma izročila naša priložnostna sodelavka Simona. - Fotografija: Š. S.

Na kratko smo tudi poklepali. Štefan Maučec mlajši je povedal, da je veliko let delal v lendavskem Primatu, zdaj pa je že precej časa »na zavodu« (prijavljen iskalec dela). Ker ima dovolj časa, veliko bere in tudi marsikatero križanko je rešil in celo bil izrebran. Naj... želja se mu je porodila spontano, ne da bi o željah veliko razmišljal. Bil je prepričan, da mu je ne bomo izpolnili, a smo jo, zato je bil v četrtek srečen ne le zaradi svojega goda, ampak ker smo ga obiskali, četudi je bila pot do Turnišča ovirana zaradi snežnih zametov. Pa huda zima je bila.

Štefan Maučec starejši, tudi dobitnik Vestnikovega šopka z vrtnicami, gerberami, orhidejami... je bil prav tako vesel obiska. Vrsto let je delal v tujini in domači Planiki, zdaj pa je že nekaj let v pokoju. Dobro je, ker si je uspel pozdraviti hudo bolezen in mu je zdaj prijetno v družbi žene Marije, sina Štefana, ki živi z njima v skupnem gospodinjstvu, ter preostalih otrok in seveda vnukov, ki tako radi obiščejo »dedeka« in »mamco«.

Preden smo se poslovili, je bilo treba še enkrat nazdraviti, ker je bila uresničena naj... želja in ker smo se srečali trije Štefani: dva Maučecova in spodaj podpisani.

Š. SOBOČAN

Rop v Abanki sredi Murske Sobote

Milijoni za štedilnikom

Čigava je pištola Zastava 7,65 milimetra?

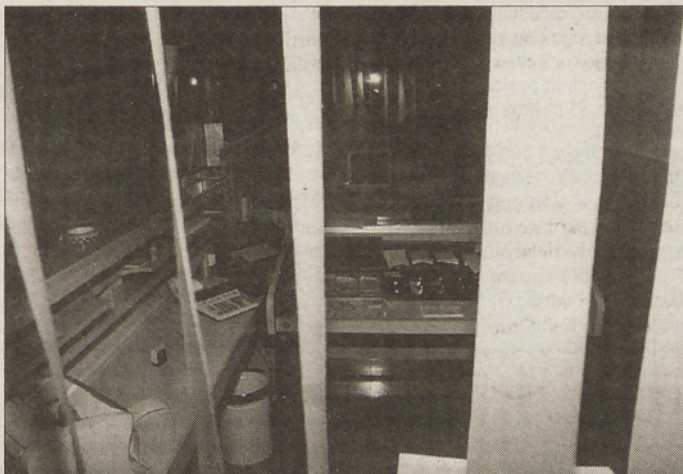
Navadni občani Pomurja smo morda živeli v prepričanju, da pri nas ne more priti do ropa na bencinski črpalki, v menjalnici ali banki. Drugače je bilo pri delavcih organov za notranje zadeve UNZ Murska Sobota, ki so se z vajami »pripravljali« na rop in ga celo uprizorili, da bi bili potem, ko bi ga bilo treba raziskati, uspešni. Vaja dela mojstra in kar hitro so razrešili pravi rop v Abanki v Murski Soboti.

Kazenski zakonik Republike Slovenije v prvem delu 213. člena določa: *Kdor vzame tujo premično stvar z namenom, da si jo protipravno prilasti tako, da uporabi silo zoper kakšno osebo ali ji zagrozi z neposrednim napadom na življenje in telo, se kaznuje za zaporom od enega do desetih let. In prav to – nesposredna grožnja s silo – se je zgodilo v ponedeljek, 23. decembra, okrog 16.45 v Ulici Staneta Rozmana, kjer je Abanka. Vstopila sta maskirana neznanca, od katerih je imel eden v roki pištolo Zastava, kalibra 7,65 milimetra, in z orožjem prisilil*

eno od uslužbenk in eno stranko, da sta legli na tla, tri uslužbenke banke pa so morale biti tiho in pri miru, sicer je zagrozil, bo streljal. Neoboroženi je potem skočil na pult blagajne, preskočil stekleno varnostno pregrado in spravil v vrečko ves denar, ki mu je bil dosegljiv. Šlo je za slovenski denar in tujo valuto, vsega skupaj 3.817.619 tolarjev. Potem je ropar spet preskočil stekleno pregrado in skupaj z oboroženim sotorilcem sta pobegnili iz banke. Bančne delavke, seveda močno prestrašene, so šele potem zmogle sprožiti alar-

mno napravo in obvestiti policijo.

Pomurski policisti in kriminalisti, ki so letos obravnavali že 23 ropov in roparskih tatvin in se tudi vadili za ukrepanje, so stopili v zaresno akcijo. Glede na to, da se je rop zgodil v pred-

Medtem ko je oboroženi ropar maltretiral bančne uslužbenke in eno stranko, je drugi skočil čez stekleno ograjo pulta in pobral ves denar.

božičnem času, ko je bilo veliko ljudi zunaj zaradi nakupov in priprav na praznike pa tudi zato, ker so dali informacijo o ropu po radiu, bi človek pričakoval velik odziv občanov. Pa ni bilo ravno tako. A so s pomočjo občanov vendarle uspeli ugotoviti smer gibanja roparjev, njun delni opis in še nekatere podatke, ki so pripomogli k odkritju. Pogledali so seveda tudi kartoteko z imeni ljudi, ki so jo že kaj »ušpičili«, in ustavili so se tudi pri 32-letnem Marjanu G. iz Murske Sobote, osumljenem ropa v Krplivniku. Bili so na pravi poti in na podlagi odredbe preiskovalnega sodnika so pri

omenjenem opravili hišno preiskavo. Za štedilnikom so našli že omenjeno vsoto denarja, zavito v aluminijasto folijo. Pri Marjanu G. so tudi našli pištolo s pripadajočimi naboji ter nekaj oblačil, v katera sta bila roparja oblečena, ko sta »strašila« v banki. Niso pa našli vseh »rekvizitov«, kajti osumljenca sta medtem nekaj oblačil, rokavic in naglavnih mask že sežgala. Osumljenemu Marjanu G. so ob 23.30 vzeli prostost. Prišli so tudi do 30-letnega Štefana S. na Hodošu, in sicer ob 3.30, torej v

noči s 23. na 24. december. Oba so pridržali, nato pa privredli k preiskovalnemu sodniku okrožnega sodišča v Murski Soboti. Neuradno smo zvedeli, da je eden od domnevnih storilcev dejanje priznal, drugi pa ga zanika.

Rop banke torej tudi v Murski Soboti in ne le v Ljubljani, Mariboru. Žal je tako, da tudi v naše kraje prihaja zlo, ki se je drugod že »udomačilo«. Še dobro, da roparja nista uporabila orožja. Imela naj bi pištolo, ki je registrirana na neki zunajpomurski upravni enoti. Jima jo je lastnik posodil ali sta mu jo ukradla? Š. SOBOČAN

Kar lep kupček tolarjev in tuje valute. Ropar je »izkupiček« skril za štedilnik. Policisti in kriminalisti so prišli hitro. – Fotografija: J. Z.

Ljudje in meja

Za denar čez mejo

V desetih mesecih več potnikov čez slovensko-avstrijske in manj čez slovensko-madžarske in slovensko-hrvaške prehode

Na območju Pomurja je kar 18 mejnih prehodov. V desetih mesecih leta 1996 je čeznje potovalo 16.974.869 potnikov, kar je za dva odstotka več kot v enakem obdobju leta 1995.

Število se je pravzaprav povečalo na slovensko-avstrijskih prehodih, kjer so našli 9.824.576 potnikov, to je tri

odstotke več. Več potnikov naj bi bilo predvsem iz Avstrije, odkoder hodijo k nam kupovat cenejši bencin. Za pet

odstotkov manj potnikov pa je bilo na slovensko-madžarskih prehodih in za 14 odstotkov manj na slovensko-hrvaških prehodih. Zanimiva utegne biti celoletna primerjava, kajti zlasti proti koncu decembra je hodilo čez mejo po nakupih veliko ljudi.

V statistiko, ki smo jo navedli, pa seveda niso vključeni ilegalni prehodi, ki jih je vedno več. Pri tem ne mislimo na prehajanje slovensko-hrvaške meje, čez katero je sicer tudi gost prometa zunaj treh mejnih prehodov (ljudje uporabljajo poti, kot so jih pred osamosvojitvijo, kar je legalno); gre predvsem za mejo med Ma-

džarsko in Slovenijo. Na mejnih prehodih v Dolgi vasi in na Hodošu mnoge potnike zavrnejo, ker ne izpolnjujejo določenih pogojev za vstop, zato nekateri pridejo skrivaj čez mejo. Povečini sami, vedno več pa je tudi organiziranega vodenja čez mejo, s katerim služijo nekateri domačini in tudi prebivalci iz notranjosti Slovenije. V desetih mesecih leta 1996 je UNZ Murska Sobota podala državnemu tožilstvu 15 kazenskih ovadb zoper 28 oseb, ki so za plačilo pomagale tujcem čez mejo, od tega 13-krat čez madžarsko-slovensko in dvakrat čez hrvaško-slovensko mejo. Na tiskovni konferenci na UNZ Murska Sobota so navedli konkreten zgled: policijska patrulja na Petanjcih je ustavila vozilo, ki ga je vozil Zdravko C. iz Maribora. V avtu so bili trije državljani ZR Jugoslavije, ki so ilegalno prestopili madžarsko-slovensko mejo pri Pincih pri Lendavi in se nato usedli v avto, ki naj bi jih prepeljal čez Slovenijo in Avstrijo v Nemčijo. Vsak je za »storitev« plačal 1.700 mark.

Čeprav je vse več tujcev, ki jim je Slovenija tako imenovana ciljna država, kajti tudi pri nas naj bi že bila blaginja, pa ni kake posebne problematike, kar zadeva bivanje in zaposlovanje tujcev. Torej skoraj vsi imajo urejene dokumente. S »papirji« pa je bilo narobe pri 70 tujcih, kajti ob mejnih kontrolah so ugotovili, da so dokumenti ponarejeni. Zoper devet tujcev so podali kazenske ovadbe, druge pa so na mejnih prehodih zavrnil. Ponarejeni so bili zlasti vizumi za bivanje v Italiji. S ponaredki so se predvsem »izkazali« Romuni in Bolgari.

25 let kulturnega društva F. S. Finžgarja Sto ljudi vključenih v društvo

Svojo veliko obletnico so v Žižkih tudi primerno zaznamovali in pripravili bogat kulturni program, na katerem so nastopile vse sekcije njihovega društva in tudi številni predstavniki drugih kulturno-umetniških društev iz Občine Črenšovci. Danes deluje v kulturnem društvu F. S. Finžgarja v različnih sekcijah okoli sto vaščanov. Na slovesnosti so podelili tudi sedem značk za dolgoletno in uspešno delo v kulturi. Linhartovo značko za gledališko in recitatorsko dejavnost je prejel Silvo Tibaut, ki je tudi predsednik društva, glasbene Galusove značke pa je prejela tamburaška skupina, ki je orala ledino v tamburaštvu.

V okviru društva delujejo dramska sekcija, ki trenutno nastopa s komedijo Pričarani ženin, pomlajena tamburaška skupina, starejša folklorna skupina, ki so jo lani oblekli v prekmurske narodne noše, otroška folklorna skupina, otroški pevski zbor Zvezdice, recitacijska skupina, zaživeti pa poskuša tudi mladinska folklorna skupina. Ob priložnosti pa Ditka in Andreja Žalik ob kitarski spremljavi pojeta slovenske in prekmurske narodne pesmi.

Prvi začetki organiziranega delovanja kulturnega društva v Žižkih so bili 20. novembra 1971, ko je mladinski aktiv dal pobudo za ustanovitev dramske skupine, čeprav kulturno delovanje sega daleč daleč nazaj, lahko rečemo v čas, ko so se tukaj naselili prvi prebivalci. Zanimiv pa je tudi podatek, da so se v letih 1920 do 1948 s kulturo v Žižkih aktivneje ukvarjale tudi šolske sestre. Leta 1971, pred 25 leti, pa so na oder postavili gledališko igro Razvalina življenja, ki so jo priredili po Finžgarju. In ker je bila skupina ustanovljena prav na stoto obletnico rojstva avtorja tragedij F. S. Finžgarja, so si tudi nadeli njegovo ime. Kulturno društvo pa so ustanovili nekoliko kasneje, leta 1976. Takrat so imeli tudi svoj kulturni dom, katerega so leta 1978 predali tovarni Toko.

Leta 1985 so zgradili nov vaško-gasilski dom, kjer so dobili tudi prostore za kulturno delovanje. Pripravili so tudi pogovor na temo Kulturno življenje v Žižkih – včeraj, danes, jutri. Ker je bila predstava Razvalina življenja pred leti tako uspešna, so pred štirimi leti isto igro znova postavili na oder in od takrat doživlja kulturno življenje pravo renesanso. Tudi danes.

Kulturo, jezik in zemljo, ki smo jo podedovali, moramo negovati, gojiti, širiti in ljubiti, smo lahko med drugim slišali predsednika društva Silva Tibauta. Tega se zavedajo in bodo morali to prenesti tudi na rodove, ki prihajajo in bodo živeli v teh krajih. ANR

Novice iz kulture

Severjeva nagrada Gorazdu Žilavcu

Vsako leto najboljšim slovenskim gledališčnikom podelijo Severjeve nagrade, ki so namenjene predvsem igralcem. Med petimi, ki so letos prejeli to visoko priznanje Severjevega sklada, je bil tudi Gorazd Žilavec iz Murske Sobote, amaterski igralec, ki sodeluje v gledališču Torpedo. Prejel jo je za igralske stvaritve na nepoklicnih odrih, in sicer za vlogo v predstavi Metek f čelo.

Razstava Ferija Hochstätterja

V razstavnih prostorih zavarovalnice Triglav so v ponedeljek odprli razstvo Ferija Hochstätterja S fotokamero v času. Na njej si lahko ogledate umetniške fotografije, ki jih je ustvaril fotograf v svojem petdesetletnem ustvarjanju, ter zbirko starih fotoaparotov. Podoba nekega časa, ljudi in mesta si lahko gledate na njegovih fotografijah do 17. januarja vsak delavnik med 8. in 18. uro.

ANR

kulturni koledar

GLASBA

RADENCI: V sredo, 1. januarja, bo ob 17. uri v Kongresni dvorani hotela Radin koncert violinistke Une Maje Vagner. **MALA NEDELJA:** V župnijski cerkvi bo 1. januarja ob 11. uri koncert Ljudskih godcev.

ZA OTROKE

MURSKA SOBOTA: Vsako sredo ob 16.30 lahko otroci v grajski knjižnici prisluhnejo pravljicam, ki jih pripovedujeta Vesna Racman in Metka Sraka. Po pravljici otroci skupaj rišejo ali kako drugače ustvarjajo.

LJUTOMER: Vsak ponedeljek se v otroškem oddelku knjižnice ob 16. uri začne pravljčna ura, ki jo vodi Branka Jasna Stoman.

RAZSTAVE

MURSKA SOBOTA: V petek, 20. decembra, bodo ob 18. uri v Galeriji odprli pregledno razstavo slik, risb in grafik Jožeta Denka. Dela so nastala v letih 1986-1996. Ogledate si jo lahko do 30. januarja.

V manjšem razstavnem prostoru razstavlja male plastike in slike Irena Brunec.

Na ogled je tudi razstava likovnih del Andreja Gönterja mlajšega, Matjaža Stražarja, Simona Svetlika in Marka Zatlerja.

MURSKA SOBOTA: V Galeriji Zavarovalnice Triglav si lahko ogledate razstavo umetniških fotografij in zbirke starih fotoaparotov Ferija Hochstätterja.

RADENCI: V galeriji muzeja Radenske je na ogled razstava kiparja Mirka Bratuše.

MURSKA SOBOTA: V predprostorih grajske dvorane si lahko ogledate razstavo likovnih del Ivana Hircija.

PUCONCI: V občinski zgradbi je na ogled razstava akademskega slikarja Jožeta Horvata Jakija.

RADENCI: V galeriji Medikoss si lahko ogledate razstavo Irene Polanec.

MORAVSKE TOPLICE: V galeriji Ajda si lahko ogledate razstavo LIKOSA.

Š. S.

Občinski svet Občine Turnišče sprejel še nekaj zadnjih odločitev v letu 1996

Upoštevali cene in reference

Kakšne so ugotovitve nadzornega odbora turniške občine in kdo naj pripravi idejno projektno dokumentacijo za kanalizacijo? To sta bili osrednji vprašanji zadnje seje turniškega občinskega sveta. Poleg tega so sprejeli tudi odlok o začasnem financiranju javne porabe občine v letu 1997, spremembe in dopolnitve statuta javnega zavoda Zdravstveni dom Lendava in sklep o izvrševanju ustanoviteljskih pravic do Pokrajinskega muzeja M. Sobota.

Nadzorni odbor Občine Turnišče je pri pregledu prihodkov proračuna za letos med drugim ugotovil, da bo potrebno v prihodnje sprejeti nekatere ukrepe, s katerimi bodo zagotovili več lastnih finančnih virov (npr. takse), in se aktivneje vključiti v iskanje drugih virov nepovratnih ali ugodnih kreditnih sredstev. Poleg tega bo potrebna večja previdnost pri sklepanju pogodb in zavarovanju plačil. Glede odhodkov nadzorni odbor ni zasledil nepravilnosti, terja pa podrobnejši pregled (razčlenitev) izdatkov za vzgojo in izobraževanje, društva ter politične

stranke. Nadzorni odbor je tudi mnenja, da je potrebno pospešiti sprejem delitvene bilance prejšnje skupne Občine Lendava. V poročilu je zapisano še marsikaj drugega, vendar nič takega, čemur bi svetniki nasprotovali, zato so omenjeno poročilo soglasno sprejeli.

Nekoliko pa so se razhajala mnenja pri obravnavi in odločanju, komu od petih ponudnikov iz javnega razpisa zaupati izdelavo idejne projektne dokumentacije za kanalizacijo v Občini Turnišče. Čeprav je poslal najcenejšo ponudbo Projektivni biro inženiring M. Sobota (1.300.500,00 SIT), so se svet-

niki z večino glasov odločili za Vdnohogospodarski biro Maribor (ponudbena cena 1.491.000,00 SIT), saj so menili, da niso pomembne le cene, ampak tudi reference podjetij.

Zanimivo pa je, da je soboški Projektivni biro že izdelal idejni projekt za kanalizacijo v Turnišču, zdaj pa je potrebno poiskati še rešitve za Renkovec, Nedelico in Gomilico. J. G.

SOS

telefon za ženske in otroke, žrtve nasilja

061 441 993 ali 97 82,

od 18. do 23. ure.

Nova zmaga

Murski val in Ački

Zavod za odprto družbo - Slovenija in Gospodarsko interesno združenje nekomercialnih radijskih postaj Slovenije sta pred koncem leta razglasila rezultate nagradne natečaja, na katerega se je s svojimi enournimi oddajami o deprivilegirancih in nasilju v družbi prijavilo osem nekomercialnih radijskih postaj. Tričlanska strokovna žirija je odločila, da si prvo in drugo mesto razdelita Radio Triglav Jesenice in Radio Murski val, tretje mesto pa je dodelila Radiu Student. Posebno nagrado za pogum je prejel Radio Trbovlje, za izvedbo Radio Murski val in za idejo radia Ptuj in Trbovlje ter mariborski študentski radio MARŠ. Iz rednega sporeda oddaj o deprivilegirancih je bila nagrajena oddaja Radija Student iz Ljubljane.

Radio Murski val je svojo tekmovalno oddajo pripravil v živo v romskem naselju v Beltincih, pri Ačkijih. Avtorja Marjan Dora in Bojan Peček sta v uri, kolikor je oddaja trajala, uspela opozoriti na najpomembnejše življenjske stiske romske skupnosti in posameznikov ter odlično izkoristila posebnosti medija. Ob asistenci tehnične ekipe v sestavi Feri Horvat in Feri Kuplen jima je uspelo - v mrzli noči (na sporedu je bila ob 22.00) ob ognju na robu romskega naselja v družbi velike večine njenih prebivalcev, predstavnikov krajevne skupnosti in Občine Beltinci ter socialne službe - narediti atraktivno in poslušljivo oddajo. Murskovalovci so s tem uspehom samo potrdili naziv NAJ... RADIO '96 z zadnjega festivala radijskih postaj Slovenije.

MORAVSKE TOPLICE - Na javni razpis za oddajo zemljišč občanom za gradnjo družinskih stanovanjskih hiš v katastrski občini Moravci so se odzvali trije ponudniki. To pa je ravno toliko, kolikor je bilo razpisanih parcel. Ustrezna komisija je sprejela izhodiščno ceno 30 DEM za kvadratni meter zemljišča. V to ceno pa niso zajeti stroški komunalne opremljenosti, ki se določijo po veljavnem občinskem odloku, in stroški spremembe namembnosti kmetijskega zemljišča, ki jih morajo plačati kupci parcel. M. J.

IVANOVCI - Hribovita cestišča v Ivanovcih, Kančevcih in Prosenjakovcih pozivajo voznikom in drugim udeležencem v prometu precejšnje težave. Zato nenehno opozarjajo na nujnost sprotnega čiščenja snega in posipa cestišč zaradi poledice, ki nastaja v zimskem obdobju. M. J.

PUCONCI - Skupaj z Občino Cankova - Tišina so se dogovorili o ureditvi šolskih okolišev. Tako lahko učenci iz vasi Strukovci, ki spada v pučonsko občino, obiskujejo Osnovno šolo Cankova, če jim je tako zaradi manjše oddaljenosti od šole ali drugih utemeljenih razlogov ugodnejše. Podobno velja tudi za učence iz Bodonec in Vadarec, ki nadaljujejo šolanje na OŠ Grad (Občina Kuzma) ter iz Krnec in Sebeborc (iz Občine Moravske Toplice), ki bi radi obiskovali OŠ Puconci. M. J.

Kujski val, zelo pomembna novica

Na Muri sta že dva mlina. Babičev je tu že dolgo, drugega smo zgradili Prleki v našem najsevernejšem letu 1996.

Tega leta smo dobili prvega resnega poslanca. Imeli smo jih že prej, celo dva smo imeli. Pa oba nista bila niti za poštenega delegata v nekdanjem zboru občin. Posebno se je odlikoval zadnji. Ta je molčal kot mutec in tako postal najpametnejši Prlek vseh časov - po narodnem reku Kdor molči, devetdesetim odgovori. Kako bedast pregovor.

Ministrstvo za mlino na Muri pri vladi Republike Slovenije je na osnovi dosedanjega truda in dela podelilo izključne pravice za gradnjo mlinov na Muri vsem tistim Prlekem, ki so od 5. 3. 1996 do 17. 9. 1996 prebivali na ozemlju Prlekije in imeli tam veljavne naslov in plačane davke. Kot dodatek vsem imetnikom zgoraj omenjene pravice izdaja že prej omenjeno ministrstvo potrdilo, s katerim smejo Prleki graditi tudi mline na veter. Do sedaj jih ni bilo dovoljeno graditi, in če je kje kakšen, ga morajo v štirindvajsetih urah porušiti. Če ne premorejo dovolj sredstev za gradnjo mlina na veter, lahko uporabijo to nazadnje omenjeno pravico za gradnjo klopota. Katerakoli prej omenjena pravica ni prenosljiva na drugo osebo. Ooooh! Človek se kar oznoji ob takšni in podobni birokratski čevkariji.

Kot smo že povedali, so drugi mlin na Muri zgradili vrli prleški obrtniki iz Gornje in Srednje Bistrice.

Kujski val, adventna reklama

Podjetje v stečaju daje za božič ugodne prvomajske popuste. Božični popust lahko izkoristite za velikonočne praznike, velikonočni popust pa od božiča do pusta. Popust za dan borca se zamenja s popustom ob vseh svetih. Kdor je zamudil popust ob svečnicah, ga lahko z ustreznimi dokazili priloži kot olajšavo pri davčni napovedi. Največji, kar osemdesetodstotni popust, dajo za dan državnosti, ki ga lahko izkoristite pri najbližjem vodoinštalaterju ob vsakoletnem čiščenju zamašenih odtokov. Če ga ta ne bo vzel, ga bodo dimnikarji. Dimnikarja verjetno ne bo doma, zato popust raje uveljavite pri najbližji pooblaščenici družbi za upravljanje certifikatov. Če je certifikatna družba že polna popustov, jih lahko vložite v sklad za razvoj in razkroj slovenskega gospodarstva (prejšnji Korzetov sklad). Ti jih bodo edini znali pravilno vnovečiti, kar so že dokazali.

Neverjetno, česa vsega se spominjajo ljudje, da si nekoliko polepšajo vsakdan. Na aranžerskem oddelku soboške blagovnice smo zalotili tri delavke, ki so se v službi pred množico kupcev nesramno drogirale. »Snifale« so avtolak. Zavzeto so krasile vse mogoče božične aranžmaje in jih špricale z raznobarnimi špreji. Vsenaokoli je tako prijetno dišalo po toplih, ki so izparevala iz barve, da so se na stopnicah nad aranžerkami že začeli zbirati soboški narkomani. Nečedno početje je prekinil protidrogeraški oddelk policije, ki je pod poveljstvom prizadevnega inšpektorja Fariča na konjih vdrl v blagovnico ter s konopljenimi korobači razgalil tropo narkomanov, lake pa zaplenil. Gotovo vam gre na jetra in jih imate že čisto razpadla, ko vam žajfa (milo) pri prhanju pada iz rok in jo je treba loviti po kadi kot kakšno prestrašeno miš. Priznati je treba, da se to dogaja šele, ko gre mimo proti koncu, ko je tanjšo od pol centimetra. Če boste zdaj vzeli nov kos, bo kmalu vsa kopalnica polna rabljenih koščkov mila, ker vam jih je škoda vreči v smeti. Kaj napraviti?

Lahko bi vas bilo sram, ker se rešite tega hudega problema niste domislili sami, zato vam bomo mi povedali, kako ravnajte. Ko vam bo milo prvič padlo iz rok, vzemite nov kos in starega, ki je ravno prav mehak, prilepite nanj. In zdaj boste milo brez težav v celoti porabili. Sto talarjev za ta nasvet pošljite v uredništvo naše ugledne ustanove.

Kujski val, na zdravje

Predbožični poslovni partnerji so poželjivo gledali buteljko v svojih rokah. Namerno sem se vedel nekoliko bolj slovesno kot običajno, saj je bilo v steklenici najboljšo vino na svetu, ljutomersko seveda. Med nami je bil tujec, ki mu je bilo treba pokazati, kaj je prava kapljica. Počasi sem začel zaščitni ovaj. Poklanjanje in šuštjenje folije nam je naredilo v ustih bogato slino. Trgala se je v ozek trakec, ki sem ga počasi, z užitek odmotaval. Nežno sem zapičil spiralo navadnega, najbolj običajnega odpiralca za spravljanje zamaškov iz steklenic v mehko pluto. Potihem sem šel in pazil, da nisem napravil več kot enega vrtljaja na sekundo. Naj bo slast čim večja. Vstal sem, saj ne gre, da bi sede odpiral tako dobroto. Pa še laže je, ker imaš večjo moč, če stojiš. Potegnil sem z običajno silo, ki si jo pridobiš samo z dolgoletno prakso. Ne premalo, ker je sramota, ne preveč, ker se lahko s »stopnigarom« udariš v brado in poliješ, pa je spet sramota. Ko je zamašek že skoraj zunaj, moraš silo naglo zmanjšati in potem je vse v redu. Vidite, da znam, kako je treba. Nič. Postalo mi je vroče, ker so me vsi trije očitovali ošinit. Prepričal sem in potegnil z vso silo. Zabolelo me je v hrbtu, pred očmi so se mi naredile iskrice, pa nič. »Daj sem, bom jaz« je rekel kolega. Sesedel se je še bolj zdelan kot jaz. »Give me that thing (daj mi to reč)«, se je našopiril Amerikanec. Skoraj so mu izpadle oči. Poskusil je še četrti, pa tudi nič.

»Grem po pravi odpiral, takšnega na dva ročaja,« in sem pohitel v najbližjo trgovino. S tem je šlo igrave, vendar ne ves zamašek, pač pa samo kosčki. Naslednji poskus je luknjo samo še povečal. »Porini ga noter,« so mi zetovali. Poskusil sem z odpiralnim ročajem, silo, nožem, pa spet nič, čep je bil kot prilepljen. Slina v ustih se nam je že davno posušila. »Sveder!« sem vzkliknil in iz omare vzel vrtnali

stroj s svedrom premera fi 16. Zdaj je šlo. Natočili smo si mešanico vina in plute in nazdravili, saj je bil požirek kljub temu nagrada za ves trud.

Da bi drugim prihranili neprijetnosti in celo morebitne poškodbe, svetujemo ljutomerskim vinarjem, naj v karton z buteljkami priložijo »bormašino«, po možnosti vibracijsko.

Kujski val, prleški horoskop

Zaradi lažjega razumevanja smo tuje simbole zamenjali z domačimi. Od zdaj so oven - ick, bik - žrebe, dvojčka - dvojni špricer, rak - beteg, lev - stekel pes, devica - puca, tehtnica - vaserava, škorpion - sršen, strelec - komar, kozorog - lotmerski samorog, vodnar - vodovodar, ribi - krapa.

ICEK

Rojenim v tem znamenju svetujemo, da nikomur ne priznate, kdaj ste rojeni. Najbolje, da zanikate, da ste se sploh rodili. Vedno se vas drži smola in vsem greste na živce. Vsem življenju ne boste našli več kot deset srečnih let. Ta si vzemite kot osnovo za pokojino, če se je boste sploh dočakali.

ŽREBE

Vam bo kar šlo. Neumno žrebe zmeraj dobro »skoz pride«. Po poklicu boste zagotovo poslovodja trgovine ali državni uradnik. Niste hudobni, vendar se vas tuja nesreča ne dotakne kaj preveč. Da ste usmiljenega srca, dokažete s tem, da poberete vsako napol crknjeno žival in ji podaljšujete muke.

DVOJNI ŠPRICER

Kaj bi še radi. Vse že imate, pa ste še zmeraj nezadovoljni. Sedite na kupu denarja, videti pa ste kot največji siromak. Človek bi vam dal še od svoje socialne podpore. Kupite si nove čevlje, drugače vas bo konec zaradi kurjih oči, pa novo miho, ker že kar precej zaudarjate.

BETEG

Znamenje vam je naklonjeno. V življenju se niste bili bolni in nikoli ne boste. Mirno odpoveste zdravstveno zavarovanje, da o dodatnem zavarovanju niti ne govorimo. Ste pa večna tarča zavarovalnih agentov in njihova najboljša stranka. Zavarovani ste proti vsem predvidenim in nepredvidenim dogodkom, čeprav se vam ni še nikoli nič zgodilo.

STEKEL PES

Rojeni v znamenju te najhujše prleške zveri ste pohlevni in ponižni kot nihče drug. V službi boste napredovali do drugega mesta, ker s ponižnostjo in pridnostjo više ne morete. Komu bi se potem prilizovali. Do podrejenih ste prizanesljivi in se z njimi ne družite. Dobra taktika, ni kaj.

PUCA

Devic v Prlekiji ni, razen čisto mladih. V resnici pa ste ženski primerki iz tega znamenja pobožni in hudobni, da je kaj. Svoje nagone skrivate spretnije kot druge in jih znate v življenju tudi bolje prodati kot druge. Otrok bo polna hiša. Moški in ženske se vsi brez izjeme dobro poročijo.

VASERVAGA

Vi ste popolno nasprotje drugim znamenjem. Ste točno taki, kot vam kažejo galaksije. Vsake stvari se lotite preudarno, načrtno, poskusite predvideti vse posledice. In da je vse še lepše, vam vaši načrti zmeraj brez izjeme uspejo. Umrli boste v znamenju steklega psa.

SRŠEN

Ni večjega zapravljevca, kot ste vi. Pri vas denar ne ostane dolgo. Pa ne da bi ga zapili ali zakartali, enostavno ga zmečete za vso mogočo in nepotrebno kramo. Pri hiši imate dva nevozna avta, tri kosilnice, sedem biciklov, štiri komplete različnih mešalcev za mešanje vsega, od betona do sladoleda. Vrtnalnih strojev je devet. Na hiši imate še edini cele grozde anten. Imate dva masažna aparata, tri pokvarjene šivalne stroje in za kar dvanajst sesalcev rezervnih delov.

KOMAR

Najštevnejša prleška žival vas je zaznamovala kakor sitno in čemerno bitje. Vendar ste v svoji notranjosti popolnoma drugačni. Ste čustveni in vas ob vsaki santabarbari oblijejo solze. Zmeraj ko vidite nekoga potrebnega pomoči, se vam ta globoko zasmili. Da skrijete to svojo slabost, se obrnete in greste dalje, spotoma ga še malo obrcate.

LOTMERŠKI SAMOROG

Vi ste vraževerni in lahkoverni in verjamete v vse bedarije tega planeta, samo v normalne in logične stvari ne. Večkrat ste že zamenjali versko pripadnost, trenutno verjamete v loto in 3 x 3. Ni vas izučilo, da ste na vseh romanjih in pri vseh čudodelcih pustili goro denarja, dobili pa nič. Izogibajte se vaserave.

VODOVODAR

Skopuh in lenuh, da vam ni para. Gasilci, rdeči križ in druge dobrodelne organizacije se vas na daleč izogibajo. Ne samo, da niste nič dali, še ozmerjali ste jih. Enkrat ste jih celo polili s scalnico. Iz hiše vas spravi samo lakota. Vaš običajni sprehod je od hladilnika do televizorja.

KRAPA

Cele dneve se opazujete v ogledalu. Takoj, ko se vam zazdi, da vidite na obrazu gubico, se namažete z najmanj petimi lepotilnimi kremami. Če se vam zdi, da je vaša polt nezdružna, se bašete z zdravili in tabletami vseh vrst. V najhujši zimi se umivate z mrzlo vodo pri odprtem oknu. Umrli boste mladi in lepi.

Ena pomembnejših novoletnih zabav v minulih dneh je bila vsekakor Feniksova. Na njej so se zbrala vsa pomembnejša sanacijska imena pomurskega gospodarstva. Na fešto so kot po navadi povabili tudi predstavnika tretje veje oblasti sodnika Benka. Z žalostjo so ugotovili, da kljub njihovim pričakovanjem omenjenega gospoda ni bilo. Ni jim bilo jasno, zakaj se je letos temu odpovedal, saj je bil v preteklosti reden gost njihovih novoletnih srečanj.

V soboškem Potrošniku so si pridobili posebno državno koncesijo. Od sedaj naprej bo ta monopolna trgovska organizacija edina pooblaščenca za izdajanje certifikatov za nalaganje blaga zabavne elektronike v kombije.

Podjetnik leta Emil Zelko - Pomex bo takoj po novem letu začel s konkurenčno proizvodnjo sejnalne Becker namesto v Pan - agri v hali na sosednjem dvorišču Bliska. Tudi ta je bil že nekoč pod njegovo kapo.

Najpomembnejši periferijec med LDS-ovci Viktor Vrečič - Viki je v teh dneh skupaj z gasilci na obhodu po gospodinjstvih in hlevih občinskih duš. Gasilci pregledujejo dimnike, on pa šteje krave in pregleduje vimeva. Prepričan je, da se mastitisa ne da odpraviti z drzavno, ampak liberalno regulativo.

Ludvik Novak - Luk že zbira sadne cepljenke ter išče sodarje in žganjarje, ki bodo sposobni slediti razvojni ekspanziji projekta Goričko. Projektu odločno nasprotuje zdaj samo še papirnata KS Puconci.

KESEDA NI KONJ

Zgodilo se je ...

Varna zimsko vožnja

V času akcije Ministrstva za notranje zadeve R Slovenije Varna zimsko vožnja, ki je trajala do 20. decembra, je bila zelo živahna aktivnost tudi v Pomurju. Pomurski policisti so razdelili 4.475 zložen z nasveti za varno zimsko vožnjo. V času tritedenske akcije so policisti izrekli 1.395 opozoril voznikom motornih vozil, kajti vozili so tehnično nekoliko oporečna vozila. Tudi sankcijam se ni bilo mogoče izogniti, kajti v prometu so bila tudi vozila, ki so imela hujše tehnične pomanjkljivosti, zato so 332 voznikom izrekli denarne kazni. Med akcijo so napisali 148 predlogov sodnikom za prekrške, saj so bile pomanjkljivosti na vozilih posebno hude. Na izredne tehnične preglede so poslali 26 motornih vozil, 123 voznikom pa so izrekli ukrep prepovedi nadaljnje vožnje. Zaradi tehničnih napak sta se do 20. decembra zgodili dve nesreči. V obravnavanem obdobju v naših krajih sicer ni bilo izrazitega zimskega vremena (»debel« sneg in podobno), kljub temu pa se je decembra povečala prodaja zimskih gum. Morda pa so vozniki upoštevali pravilo 4 krat 4, ki pravi: 4 kolesa opremimo z zimskimi pnevmatikami, 4 milimetre naj bo najmanjša globina profila zimskih pnevmatik, 4 mesece (najmanj) imejmo na vozilu zimске pnevmatike, 4 leta je priporočljiva največja starost zimskih pnevmatik.

Po nesreči jo je popihal

21. decembra ob 22. uri je v Bučevcih nezani voznik z belim osebnim avtom nepravilno prehitel osebni avto, s katerim se je peljal Igor L. iz Maribora, in trčil vanj. Neznane ni ustavil, ampak pritisnil na plin in izginil v noč. Igor L. se je lažje poškodoval.

Dvakrat gorelo

V ponedeljek, 23. decembra, ob 20.40 je izbruhnil požar na kombiniranem vozilu Renault Espace, last Ivana V., in sicer med vožnjo v bližini sejmišča v Gornji Radgoni. Avto, vreden 3.500.000 talarjev, je povsem zgorel.

Na Vaneči pa je zagorelo v torek ob 1.00 ponoči v kuhinji M. S. Ker so gasilci hitro posredovali, je škoda le za 300.000 talarjev. Ko to poročamo, domnevnega vzroka požara še niso potrdili.

Vlomilec v Karitas

Tistemu, ki je v noči na 23. december vlomil v prostore človekoljubne organizacije Karitas v Murski Soboti, tega ne bi bilo treba storiti, saj bi mu, če živi v pomanjkanju in če bi prosil, rade volje dali oblačila in živila. Ampak tako bi se moral »ponižati«. Nezanec je izbral drugo pot: vlomil je in našel ter odnesel nekaj živil.

Vlomilec na Stari Gori

V noči s 23. na 24. december je doslej neznan storilec vlomil skozi steklo na oknu v samopostrežno trgovino na Stari Gori pri Vidmu ob Ščavnici. Iz trgovine je odnesel različna živila, cigarete in kozmetiko, vse pa naj bi bilo vredno 240.000 talarjev.

Vlom tudi pri Vidmu

24. decembra ponoči (pa ne ja v času polnočnice?) je neznanec razbil okno okrepčevalnice Center pri Vidmu ob Ščavnici, se splazil v notranjost in iz blagajne ukradel 55.000 talarjev. Kdo naj bi to storil? Preiskava poteka.

Spet romunski ilegalci

21. decembra so v Murski Soboti policisti prijeli dva Romuna, ki sta ilegalno prešla madžarsko-slovensko mejo. Dva dni pozneje, 23. decembra, so lendavski policisti v zgodnjih jutranjih urah izsledili državljana Romunije, ki je prišel v Slovenijo zunaj mejnega prehoda. V sredo, 25. decembra, ob 21. uri pa so tujce (Romune), ki so skrivaje prišli k nam (z namenom, da odpotujejo na Zahod), odkrili v Radencih. Vse ilegalce so prepeljali v izspostavo prehodnega doma za tujce v Prosenjakovce.

Š. S.

Pokličite in poslali vam bomo brezplačni katalog!

RAČUNALNIŠKI TEČAJI
06.01.-10.01. OB 16.uri:ZAČETNI WIN95
13.01.-17.01. OB 16.uri:WORD 7.0
20.01.-24.01. OB 16.uri:EXCEL 7.0
Informacije in prijave:
vsak delovnik med 8. in 16. ur

B2 d.o.o., podružnica M. Sobota, Slovenska ul.42, ☎37-160, fax: 37-161.

A
 NEZAPOSLENOST
 SKA
 G
 SOCIALA
 P
 O
 SLOVENIJA
 O
 L
 KMETIJSTVO
 R
 I
 EKOLOGIJA
 V
 R
 EVROPA
 E
 P

Zaposlovanje v času zaposlovalne krize

Ena od družbeno nespornih ugotovitev devdesetih let je prav gotovo, da je nezaposlenost v Evropi dosegla le s težavo obvladljive razsežnosti. Po koncu zadnje recesije leta 1993 je ostala nezaposlenost na zgodovinsko nezavidljivi ravni; 20 milijonov nezaposlenih, ki jih priznavajo uradne evropske statistike, in veliko »prikrito« nezaposlenih kaže, da je tudi po koncu krize v Evropi še vedno – kriza. Razprav o vzrokih nezaposlenosti je bilo v preteklosti veliko, predlogov za povečanje števila zaposlenih pa dosti manj. Za ameriškega nobelovca za ekonomijo Garya Stanleya Beckerja so vzroki nezaposlenosti v Evropi jasni: previsoke plače, previsoki davki in preveč države. Zato je zanj tudi rešitev tega problema enostavna, torej: manjše plače, in sicer temeljito zmanjšanje njihovega »socialnega« dela, manj davkov in manjši vpliv države na gospodarstvo. Becker se drži starega reka o neizogibnosti smrti in davkov, toda – kakor poudarja – nikakor ne previsokih davkov. Druga struja v ekonomiji, ki »Beckerjeve« fante označuje za konzervativne, pa nezaposlenost primerja z boleznijo, za katero naj bi bilo v preteklosti že iznajdeno cepivo (država), vendar je bila potem ustanovljena sekta »Hayekovih prič«, ki je bila proti cepivu katerekoli vrste, saj naj bi tovrsten poseg motil naravne procese zdravljenja.

Ne glede na to, kateri od »resnic« bomo verjeli, je dejstvo, da »polna zaposlenost« danes ne predstavlja več jedra gospodarske politike, to pa pomeni, da se tehtnica nagiba v prid silam prostega trga in popolne konkurence. Na trgu dela to pomeni: »Pomagaj si sam in bog ti bo pomagal.« Tako danes »working poor« nimajo samo v ZDA; težave pri zagotavljanju osnovnega življenjskega minimuma ter porast brezdomstva so postali nekaj normalnega tudi v Evropski zvezi, in da bo cinizem še večji: v Franciji imajo celo državni sekretariat za brezdomce. V današnji družbi je namreč dobro tisto, kar se spleča in kar je bilo nekoč zmerjano kot egoizem in pohlep, velja danes za času primerno poslovno strategijo. Čim »pogumnejši« je veliki koncern pri svoji racionalizaciji, ki se v glavnem kaže v odpuščanju delavcev, tem večje dividende se nasmihaajo lastnikom delnic. Že sama napoved o odpuščanju spodbudi tečaje delnic k ponovni rasti.

Vendar pa že obstajajo tudi zelo »praktične« rešitve za zmanjšanje brezposelnosti, ki nas vračajo v čase služabnikov, pomivalcev oken in priložnostnih vrtnarskih opravil. Nesporno je res, da je v zasebnih gospodinjstvih dela zadosti, in to je tudi politika, ki ji recimo francoska zaposlovalna politika od leta 1994 posveča veliko pozornosti in ki naj bi pred-

stavljala vzorec tudi za druge dežele Evropske zveze. Na ta način naj bi se ustvarila nova delovna mesta in legaliziralo delo v sektorju, kjer je do sedaj delo potekalo v glavnem na črno. Da bi bil interes za tovrstno zaposlovanje večji, je posameznemu francoskemu delodajalcu (gospodinjstvu) obljubljena davčna olajšava v višini 50 odstotkov »služabniku« izplačanega zneska plače in socialnih prispevkov, vendar največ v vrednosti 1 300 000 SIT letno, na Danskem pa za takšne storitve država primakne tudi do 1500 SIT za uro. Medtem ko politiki v Nemčiji in Avstriji v »francoskem modelu« vidijo novo možnost zaposlovalne politike, pa se egalitarno osveščeni Švedi in Švedinje že sprašujejo, ali je ob koncu 20. stoletja moralno sploh opravičljivo, da vidimo v časih »služabnikov in gospodarjev« rešitev za problem brezposelnosti v Evropi. Seveda ni nujno, da v takih predlogih vidimo samo nastavke za vrnitev razredne družbe. »Sistem dojilje« bi dejansko pomenil boljše razporeditev aktivnosti v današnji zelo stresno razpoloženi družini, vseeno pa se je treba jasno zamisliti nad vizijo družbene ureditve, kjer naj bi finančno šibkejši in brezposelni moški (?) in ženske za malo denarja »služili« tistim, ki bi si to lahko privoščili. Povrh vsega pa bi država premožnejše za to še nagradila in jim ne bi bilo treba plačeva-

ti davkov; namesto tega bi lahko delali nadure v bolj plačanih službah oziroma bi lahko preživeli več časa na igrišču za golf.

Nekateri strokovnjaki zagotavljajo, da je dela dovolj, da pa ni pravično porazdeljeno. Predlogi za prerazdelitev dela se danes vrtijo predvsem okrog zmanjševanja nadurnega dela, krajšanja dnevnega fonda ur, več dopusta (»modeli sabbath«) ter zmanjšanja starostne meje za upokojevanje. Namreč, če bi nekateri delali manj in imeli zaradi tega več prostega časa za oddih, bi to tistim, ki sedaj sploh nimajo možnosti delati, omogočilo (ponovni) dostop do zaposlitve in prejetja stalnega dohodka. Ali neko gospodarstvo uspešno deluje res samo v razmerah 40-urnega delovnega tedna, povprečno petih tednov letnega dopusta in šestdesetega leta starosti?

Kristusov pogled prekmurskega slikarja Nikolaja Beera je grozljivo strašen in dobrohotno spodbuden hkrati. Na katero od obeh opcij hočemo pristajati v Sloveniji? Naj po vrsti druga »Evropska priloga« predstavlja poskus nekoliko objektivnejšega pristopanja Evropi, kot smo ga bili v Sloveniji deležni do sedaj.

Andrej Horvat

Kazalo:

7. Andrej Horvat:
Zaposlovanje v času
zaposlovalne krize

8. Dr. Jože Mencinger:
Konec in nadaljevanje
»socialistične družbene pogodbe«

9. Dr. Mojca Novak, Ljubljana:
Zaton socialne države?!

10. Einar Du Rietz, Stockholm:
Nič več gospod Pametnjakovič?

Švedski vzor ni nič več vzor

11. Mag. Mihail Slobodkine,
St. Petersburg:
Širitev Evropske zveze: zakon iz
ljubezni ali usmiljenja?

12. Mag. Eniko Ungar:
Pripravljeni? Na mestu? Zdaj?
Madžarski trg delovne sile v luči
pridružitve Evropski zvezi

13. Dr. Milan Vodopivec:
Kako izboljšati sistem zavarovanja
za brezposelnost?

14. Dr. Ewald Nowotny:
Avstrijsko socialno partnerstvo kot
alternativa za dežele v tranziciji?

15. Mag. Janez Šušteršič:
Socialna politika kot politična
kupčija

16., 17. Intervju: Dr. Ivan Svetlik,
Brez upoštevanja človeškega
faktorja ni razvoja
in socialne stabilnosti

18. Dr. Franz Fischler:
»Razvoj podeželja je pomemben!«
pravijo ...

19. Intervju: Dr. Dirk Ahner,
Reforme Skupne agrarne politike
Evropske zveze so nujne

21. Dr. Klaus Peter Schmidt:
Evropski socialni sklad - kako
deluje?

20. Mag. Martin Kniepert:
Kaj zmore kmetijska politika v
Evropi?

22. Dr. Anton Kramberger:
Socialni stroški, kakovost življenja
in dileme socialne politike

23. Dipl. soc. Majda Horvat:
Moje sanje - prva služba!

24. Mag. Elisabeth Klatzer:
Ženske in Evropska zveza na trgu
dela

Mag. Heidi Adensam:
Varstvo okolja ustvarja
delovna mesta

25. Dipl. oec. Alba Cabanas -
Varales:
Problematika brezposelnosti
v Španiji

26. Povzetki

Evropsko prilogo
časopisa **VESTNIK** smo pripravili:
urejanje: Janez Votek in Andrej Horvat,
slika na naslovnici: Nikolaj Beer,
prevodi iz nemškega v slovenski jezik:
Tanja Kovač in Janez Šušteršič,
prevodi iz angleškega
v slovenski jezik: Janez Šušteršič,
lektoriranje prispevkov: Nevenka Emri,
grafični prelom: Robert J. Kovač.

Dr. Jože Mencinger, Ljubljana

Konec in nadaljevanje »socialistične družbene pogodbe«

Nekdanja socialistična gospodarstva, izjema je bilo le jugoslovansko, brezposelnosti niso poznala ali vsaj ne priznala; tudi tako imenovani sovjetologi v ZDA so upočasnitev gospodarske rasti v nekdanji SZ pripisovali pomanjkanju delovne sile. Vendar je tudi to »pomanjkanje« tako kot mnogo drugih ustvarjal kar gospodarski sistem, ki je temeljil na »socialistični družbeni pogodbi«: polni zaposlenosti in plačni uravnilih, ki so jo spremljale mnogo večje razlike v raznovrstnih privilegijih. Socialistična družbena pogodba je v vseh nekdanjih socialističnih gospodarstvih odkrito brezposelnost spreminjala v prikrito brezposelnost zaposlenih: kopičenje vedno večjega števila delavcev s službo, a brez dela. Presenetljivo je, da je bila prihodnja brezposelnost, ki naj bi jo povzročila tranzicija, skorajda povsem spregledana, čeprav so bile oziroma bi morale biti posledice uvedbe trga dela bolj ali manj očitne. Še presenetljivejše je zdajšnje politično in družbeno soglasje k brezposelnosti in spremljajoči revščini na eni ter bogatenju na drugi strani v praktično vseh nekdanjih socialističnih gospodarstvih.

Samoupravna nesimetričnost

V Sloveniji je bila socialistična družbena pogodba obarvana s samoupravljanjem. Trg dela smo pravzaprav imeli, samoupravljanje pa je določalo njegove značilnosti. Zaposlovanje novih delavcev je bilo precej podobno zaposlovanju v evropskih tržnih gospodarstvih. Razlike so nastajale pri odpuščanju, kar je razumljivo. Na novo zaposleni delavec je namreč postal član delovnega kolektiva ter samoupravljelec in upravljalec; njegova »pravica dela«, kot smo temu rekli v obdobju dogovornega socializma, je vključevala tudi pravico odločanja o zaposlitvi. Malo verjetno je bilo, da bi zaradi zmanjšanja produkcije ali nadomestitve dela s kapitalom kdorkoli odpustil kar samega sebe. Če pa bi »enakopravnejši« odpustili »manj enakopravne«, od ideje samoupravljanja ne bi ostalo prav dosti. Zakonodaja je odpuščanje praktično tudi povsem onemogočala. Med učinke samoupravnega trga dela na podjetniški ravni je zato sodilo tudi »minimiziranje delovnega napora«, kot je to imenoval profesor Bajt, na narodnogospodarski ravni pa je z nesimetričnostjo zaposlovanja in odpuščanja nastajala prikrita brezposelnost.

Aletrnativa odpuščanju je bilo, vsaj teoretično, znižanje plač, kar naj bi znižalo stroške dela in premaknilo optimalno kombinacijo produkcijskih faktorjev k uporabi več dela in manj kapitala. Dejansko večjega zmanjševanja plač, kar naj bi povečevalo varnost zaposlitve, ni bilo. Samoupravna podjetja so res poskušala narediti vse, da bi preprečila odpuščanje, a tudi da bi zadržala nespremenjene plače. Takšno togost plač navzdol ob nespremenjeni zaposlenosti so omogočale »mehke proračunske omejitve« oziroma zanašanje na pomoč države. Zato ni nenačudno, da se je znižanje plač pojavilo pravzaprav šele po zatonu socializma, ko se je zanašanje na državno pomoč zmanjšalo.

Med odpuščanjem in upokojevanjem

V preteklem desetletju je prišlo na slovenskem trgu dela do velikih sprememb, ki se navezujejo na prehod iz dogovornega socializma v »transformacijsko depresijo« sredi 1989. leta in iz depresije v okrevanje sredi 1993. leta.

Za čas dogovornega socializma med 1980 in 1989 je bila značilna stagnacija gospodarske aktivnosti, ki sta jo spremljali počasna rast zaposlenosti ter hitra rast registrirane in prikrte brezposelnosti. Slednja naj bi dosegla sredi 1989. leta številko 46.000; istočasno je bilo v Sloveniji že 28.000 registriranih brezposelnih. Tranzicija se je torej začela s približno 74.000 brezposelnimi.

Prehod iz socializma v kapitalizem se je vsaj formalno začel že na koncu 1988. s sprejetjem jugoslovanskega Zakona o podjetjih, ki je delavcem odvzel pravice upravljanja in jih prenesel lastnikom oziroma »delodajalcem«. V razdobju transformacijske depresije, ki je sledila političnim spremembam in osamosvojitvi, se je zaposlenost začela izredno hitro zmanjševati; en odstotek zmanjšanja gospodarske aktivnosti je spremljalo kar zelo »kapitalistično« 0,73-odstotno zmanjšanje zaposlenosti. V 1990. letu se je število zaposlenih zmanjšalo za 62.000, v letu

1991, ko je izgubljanje dela doseglo vrh, za 75.000. Ob tem se je izredno hitro povečevala tudi prikrita brezposelnost, ki je do 1992. leta ostala pomembna za zmanjševanje socialnih pritiskov. Druga pomembna oblika zmanjševanja socialnih pritiskov je bilo hitro upokojevanje.

Takšno hitro upokojevanje v razdobju depresije se pogosto obravnava kot ena večjih napak gospodarske politike tistega časa, česar pa podrobnejša analiza ne potrjuje. Osnovni problem upokojevanja je namreč v dolgoročnih demografskih gibanjih, pri katerih sistem pokojninskega zavarovanja »pay as you go«, ki temelji na medgeneracijskem financiranju, postane prejel ali slej nekakšna igra »catch the cash«; udeleženci dobijo na začetku igre vloženo in več, kasnejši pristopniki pa si vložnega ne morejo povrniti. Pri nespremenjenem razmerju med pokojnino in plačo je namreč mogoče imeti nespremenjeno prispevno stopnjo le, če ostaja število upokojencev na zaposlenega nespremenjeno. Dejansko pa se je že mnogo pred tranzicijo število zaposlenih povečevalo za manj kot 1 odstotek, število starostnih upokojencev pa za 5,7-odstotka letno. Med depresijo se je slednje povečevalo še hitreje, a se je že 1993. leta zmanjšalo pod dolgoročno raven. Hitrejša rast števila upokojencev od dolgoletne »naravne« rasti je torej v razdobju depresije le nadomestila druge oblike odtoka iz delovne sile, predvsem odtok v »pravo« brezposelnost, oziroma zmanjševanje prikrte brezposelnosti. Če bi vsi prehodaj upokojeni prešli med registrirane brezposelne, bi bila registrirana brezposelnost sredi 1992. leta za skoraj 40 odstotkov višja od dejanske.

Z odtokom med brezposelne ali upokojene se je povečala potreba po socialnih transferih. V letu 1989 je tako 100 zaposlenih moralo »preživljati« 39 upokojencev in le 3 brezposelne, le pet let pozneje sta številki narasli na 67 in 20.

Evropska asimetričnost

Sredi 1993. leta je slovensko gospodarstvo začelo okrevati, zaposlenost pa ni več spremljala gospodarske aktivnosti; skupna zaposlenost, kljub hitri rasti zaposlovanja v državni upravi, še naprej pada. Gre za nekakšno obrnjeno asimetričnost; zaposlenost se zmanjšuje, čeprav se produkcija povečuje. Narava brezposelnosti se je namreč spremenila: dobili smo novo mnogo višjo ravnotežno stopnjo brezposelnosti, kakršno poznajo druga evropska tržna gospodarstva. Mogoče jo je obravnavati kot strukturno brezposelnost v širšem pomenu besede. Ohranja se tudi, ko temeljni razlogi zanj odpadejo, zato govorimo o histerezi brezposelnosti. Tudi po tej značilnosti so zdajšnja dogajanja v Sloveniji podobna dogajanjem v evropskih tržnih gospodarstvih s čedalje višjimi stopnjami brezposelnosti, ki se v razdobjih recesije povečajo, v konjunkturi pa se ne zmanjšajo na raven iz prejšnje konjunkturi. Nova recesija zato stopnjo naravne brezposelnosti

dvigne na še višjo raven.

Razlage vzrokov za ohranjanje visoke brezposelnosti se zelo razlikujejo, vendar pa se ne izključujejo. Z njimi je mogoče razložiti tudi zdajšnjo brezposelnost v Sloveniji. Še več, zdi se, da je hkratna uporabnost teorij primerna. Pisanost lastniških oblik, od pravih kapitalističnih podjetij v tuji ali domači lasti, podjetij, v katerih imajo notranji lastniki večino delnic, do družbenih in državnih podjetij, implicira tudi prepletanje cele vrste determinant ohranjanja visoke brezposelnosti. Vsekakor je gotovo, da nizkih stopenj brezposelnosti, kakršne smo imeli pred letom 1990, ne bomo več imeli.

Tudi nekdanja samoupravna socialistična družbena pogodba ni povsem izginila. Prej ali slej ostaja pomembna za prihodnje strukturne značilnosti slovenskega gospodarstva. V uspešnih manjših podjetjih z notranjimi ali v uspešnih večjih podjetjih z notranjimi in zunanjimi lastniki namreč privatizacija ne bo bistveno spremenila upravljanja in načina zaposlovanja. Tudi odločitvam za notranje lastništvo je bilo namreč vzrok prevsem dejansko ali namišljeno povezovanje varnosti delovnega mesta z lastniškim deležem v »svojem« podjetju. Posledice tega za dolgoročno gospodarsko učinkovitost niso povsem predvidljive, gotovo pa je, da bodo močno vplivale na značilnosti trga dela.

Dr. Jože Mencinger je direktor
Ekonomskega inštituta pravne fakultete v Ljubljani.

Dr. Mojca Novak, Ljubljana

Zaton socialne države?!

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so kritični duhovi svarili New York pred neizbežno, a ne prav prijetno usodo. Menili so namreč, da se bo leta 1930 to mesto zadušilo v konjskih figah, če se bo prevoz s konjsko vprego nadaljeval v takratnem tempu.

Kot je pokazala modra zgodovina, se črnoglede napovedi dežurnih kritikov niso uresničile, vsaj ne v napovedani obliki. Toda tudi danes se pojavljajo podobna svarila z različno količino vsebovane kataklizme ter opozarjajo New York in vsa urbana območja pred zadušitvijo z izpušnimi plini, če človeštvo ne bo ukrenilo česa, da bi se izognilo tej žalostni usodi...

Prihodnost je vedno drugačna

Podobno metodo svarilnega napovedovanja, ko predpostavljajo preprosto nadaljevanje trenutnih gibanj brez upoštevanja sprememb na katerikoli razsežnosti opazovanega pojava – ko trende enostavno ekstrapolirajo –, uporabljajo mnogi kritiki na različnih področjih. Posebno številni pa so vedno tam, kjer so zadeve trenutno najbolj »vroče«, kjer so teme posebno modne in je razpravljanje o njih »ine«. Toda, podobno logiko presojanja nosijo v sebi tudi pravljice, saj je v ozadju »nekoč je bila...« stalo premišljanje »kaj bi bilo, če bi bilo...«. Na srečo pa je prihodnost vedno drugačna od naših še tako natančnih in s podatki podprtih predvidevanj. Naša predvidevanja prihodnjega niso nič drugega kot imperializacija prihodnosti s sedanosti. V tem smislu nam je prihodnost prej dostopna le kot slutnja, ne pa kot jasen načrt. Toda verjetno je ravno ta njena »neulovljivost« tista, ki dopušča neizmerno širino različno prepričljivih napovedi, ki segajo od resnosti in strogosti znanosti do di, ki segajo od resnosti in strogosti znanosti do prebiranja usode, zapisane v konstelaciji planetov in črt na dlani, da o napovedovanju iz drobovja niti ne govorimo. Vsem tem variacijam na temo prihodnjega z različno stopnjo verjetnosti realizacije pa je skupno tudi to, da preplavijo miselno zajemanje dogodkov in dogajanj in pumščajo malo ali nič prostora alternativam in vsem tistim dvomom, ki prepoznavajo tudi drugačne slutnje od teh, ki so »in«, ki so v trendu.

Azijski zmaji in njihova svetovna konkurenčnost

Podobno usodo enostranskega prebiranja doživlja tudi drobno države blaginje oz. socialne države, kot se je to poimenovanje udomačilo v politiki in v prigodnih pogovorih. Sedanja konstelacija planetarnih razmer, posebno v evropskem odseku, nakazuje, da socialna država nezadržno in neusmiljeno zahaja, vendar ne samo na Zahodu, kjer je najprej vzšla, temveč tudi na Vzhodu, kjer naj bi njeno vzhajanje usodno zaznamoval sedaj že-preminuli socializem. Posebno kritiki neoliberalizma so tisti, ki napovedujejo njen konec, saj jo preplavlja in davi neoliberalistično pojmovanje in urejanje sveta, kjer so (previsoki) socialni stroški grobar večje konkurenčnosti nacionalnih gospodarstev na svetovnem trgu. Zato na novo napravljeni podjetniki in ravnatelji podjetij, ki radi slišijo, da so »managerji«, prepričujejo tiste, ki zanje delajo, da je bolje, da sploh imajo plačo in tako sami skrbijo za svojo socialno reprodukcijo, kot pa da živijo ob nezadostnih socialnih dodatkih, nadomestilih, skratka na šibkih in čedalje revnejših plečih države. Glede na to, da se tako mišleči gospodarstveniki vseh dežel združujejo v unisonem spevu – pritrujejo pa jim tudi državne administracije, ki govorijo o nujnem zmanjšanju socialnih stroškov in pri tem sebi kratkoročno in dolgoročno zvišujejo plače –, evropska pro-fitna stopnja (beri: bogatenje) ne bo vzdržala azijskega navala. Pred dobrim desetletjem so se vsi primerjali z japonsko inovativnostjo – za Slovenijo naj bi bil njihov model uspeha posebno ustrezen, saj so Slovenci tako kot Japonci znani deloholiki, danes pa jih v nočnih morah preganjajo štirje azijski zmaji in njihova svetovna konkurenčnost. Tudi Združene države Evrope ne dajejo upanja na mirnejšo prihodnost.

Kot edino ali pa vsaj glavno strategijo ohranjanja svetovne konkurenčnosti na domačem (evropskem) in planetarnih tržiščih vidijo politični in menedžerski magi v nujnem varčevanju (nekaterih posebej »izbranih« kategorij prebivalstva); drugi, kot n.pr. kritiki neoliberalizma, pa te strategije zmanjševanja socialnih stroškov razbirajo kot odločilni znak zatona socialne države. Argumentov za utemeljitev te trditve ne manjka; nasprotno, zadnji dve desetletji t. i. krize države blaginje jih ponujata pravo obilje. Po znanem reku In vendar se giblje naj bi državna skrb za socialno reprodukcijo zgubila svoj zgodovinski trenutek in naj bi s pomočjo dobrih prijateljev odšla med zgodovinsko šaro. Takšna perspekti-

va dojemanja sedanosti in napovedovanja prihodnosti je mogoča in verjetna, toda sama se ne pridružujem temu krožku. Četudi so sedanje strategije socialne države v krizi, kar je neizpodbitno in mnogokrat temeljito dokazano, je tudi vztrajanje pri označevanju dvedesetletnega dogajanja kot kriza tudi vprašljivo in je verjetno že porabilo svežino pojasnjevalnega naboja.

Zategovanje socialnega pasu

Podobno se nam tudi sedanje privijanje in zategovanje socialnega pasu kaže precej drugače, če o njem premišljujemo v okviru več kot stoletne zgodovine nastanka in razvoja evropskih modelov države blaginje. Ker pa v nasprotju z mnogimi drugimi modernizacijskimi procesi na tem področju slovenska družba ni zamudnica, temveč sodobnica, ima tudi slovenska država blaginje podobno usodo kot druge evropske. Kljub trenutnim nespodbudnim trendom veljajo tudi zanjo podobne značilnosti, verjetno pa tudi podobne poti iz zagate.

Četudi so kapital in spremljajoče ideologije izredno vplivne strukture in agensi, ki rušijo ne le (suverene) vlade, temveč celotna (nacionalna) gospodarstva, imajo v trenutnem spopadu nasproti sebi drugo izredno trdoživo tvorbo – socialno državo. In to ni spopad z rezultatom nič (»zero sum game«), temveč bo morala zelo verjetno kot vedno do sedaj logika kapitala upoštevati soobstoj še drugih realnosti in ne le svoje. Zaenkrat je neznan le obseg (socialnih in gospodarskih) stroškov tega procesa dojemanja. Katera dejstva so tista, ki mi dovoljujejo tako optimistično stališče? Kar nekaj jih je in vsa se povezujejo z več kot stoletno zgodovino razvoja evropskih modelov države blaginje.

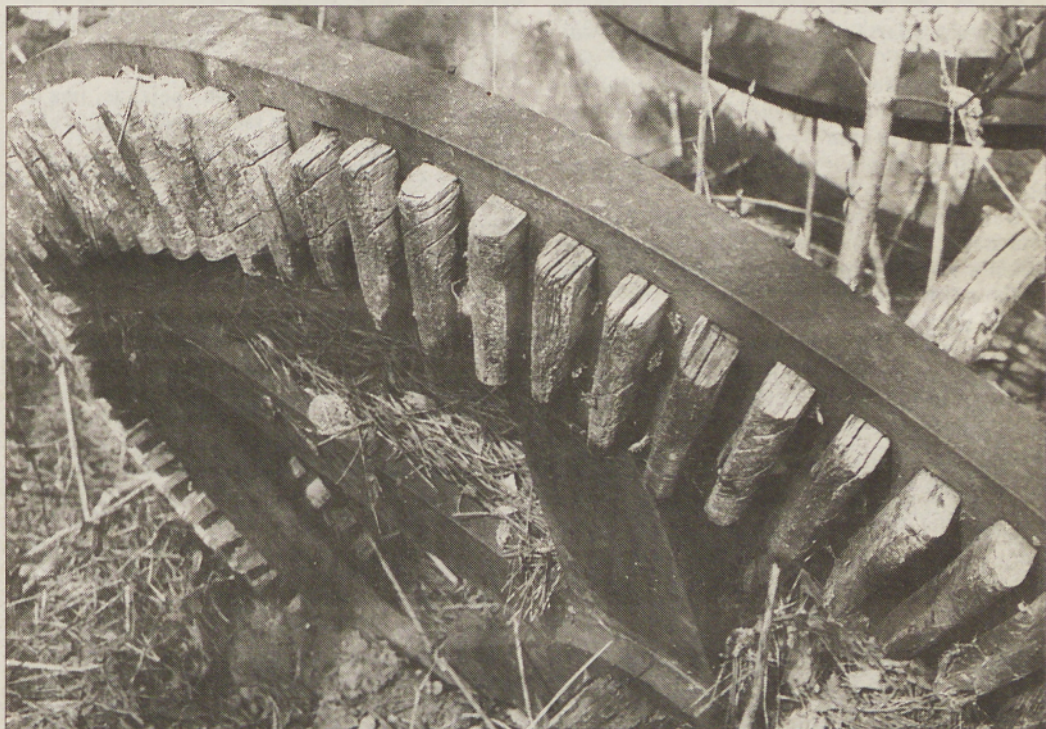
V tem okviru sta posebno pomembni dve dejstvi, ki sta neločljivo povezani z začetkom oblikovanja socialne države kot konsistentnim sklopom socialnih politik. Prvo dejstvo se nanaša na umeščenost države blaginje v proces modernizacije. V tem okviru je bila ta evropska socialna inovacija sklepna koda v razvoju moderne nacionalne države. Oblikovanje trgov v okviru nacionalnih družb je bilo tako sklenjeno s programi socialne reprodukcije prebivalstva, za katere je država prevzela osnovno in poglavito odgovornost. Drugo dejstvo pa se je posebno značilno pokazalo v Nemčiji, kjer se je konec prejšnjega stoletja oblikoval t. i. Bismarckov režim blaginje, ki je bil prvenstveno osredotočen na industrijski delavski razred. Ta ciljna usmerjenost socialnih programov ni bila prav nič naključna, saj je izredno dobro politično organiziran nemški proletarijat predstavljal stalno grožnjo nemškemu vladajočemu razredu. Tako so socialni programi pomembno prispevali k pacifikaciji revolucionarnosti delavskega razreda.

Posamezni evropski modeli blaginje na različne načine odsevajo sožitje ideje blaginje in posebnih nacionalnih razmer, v katerih je ta živela. Toda za vse znane modele je značilno, da niso rezultat nikakršne človekoljubnosti in samaritanstva, temveč rezultat ostrih in tudi krvavih političnih bojev ter prodornosti egoističnih interesov posameznih družbenih skupin, ki so svojo socialno dobrobit uveljavljale na račun drugih družbenih skupin. Prav tako tudi drži, da so dobili modeli blaginje domovinsko pravico brez stigmatiziranosti z revščino le v tistih družbah, kjer so postali socialni programi zanimivi tudi za srednji razred. Kaj takšnega pa se ni zgodilo niti v Združenih državah Amerike niti v Veliki Britaniji in niti v južni Evropi, da o azijskih zmajih in Japonski niti ne govorimo, temveč najbolj jasno v Skandinaviji in precej opazno tudi v Nemčiji in Sloveniji. S tem pa je tudi jasno, da prihajajo neoliberalistični pozivi za ukinjanje ali pa vsaj radikalno omejevanje socialnih programov prav iz tistih družb, kjer socialna država v najširšem smislu kot sistem državnih programov za socialno reprodukcijo – ne v smislu socialnih stroškov, temveč v smislu investicij v človeške resurse – nikoli ni dobila domovinske pravice in so bili ti stroški vedno breme različno bogatih ali revnih posameznikov. Tako anglosaksonski svet in ob njih prav tako tudi novodobni azijski megaluspešneži nikoli niso izkusili »raztrževalnih« učinkov (dekomodifikacije) in socialne poravnave »krivice«, ki jih poraja trg. To breme je bilo vedno prepuščeno posameznikom in milosti moralne nelagodnosti tistih, ki so bili in ostajali bogati prav zaradi teh tržnih zakonitosti (»krivice«), in socialnim mrežam, najpogosteje

družinam. Tisto, kar pravzaprav neoliberalisti – izvirni in oponašalni – vsiljujejo, je, naj se celinska Evropa odreče delu svoje zgodovine in s tem tudi tradicije in nekritično ruši socialne strukture.

Kljub trendom, ki nakazujejo uspešnost rušilnih akcij, je nekaj dejavnikov, ki dokazujejo njihovo dolgoročno zgrešenost.

Res je, država blaginje je v krizi – že dve desetletji. Neujemanje socialnih stroškov in gospodarskih zmožnosti posameznih družb je postavilo na dnevni red nove točke in v nasprotju s prejšnjimi (pre)lomnimi trenutki tokrat preprosto širjenje programov in dodajanje novih socialnih pravic ni več ustrezna strategija. Toda v okviru celotne zgodovine države blaginje je to že drugi val obsežnih reform socialnih programov. Če je prvi val, ki se je začel nakazovati že pred drugo svetovno vojno, svoj pravi razmah pa dosegel po drugi svetovni vojni, prinesel socialno varnost kot državljansko pravico, ki v nasprotju s človekovimi in političnimi pravicami ni brezpogojna, nosi ta drugi val njeno ponovno preverjanje, in kot zaenkrat kaže empirija, omejevanje v uresničljive okvire. To socialno zategovanje pasu pa ne bi smelo pljuskniti čez rob in sprožiti nekritičnega opuščanja uveljavljenih programov.

Kaj se lahko zgodi ob namernem ali nenamernem radikalnem poseganju v socialne programe, prav nazorno kaže dogajanje na področju države blaginje za časa nacističnega režima v Nemčiji. Po eni strani so se socialne pravice širile – n. pr. otroški in materinski dodatki, skrb za mlade družine –, po drugi strani pa so se rušilne posledice zanemarjanja visokega šolstva (mladi moški so bili potrebni na frontah, ne pa v šolskih klopeh!) pokazale šele v šestdesetih letih.

Ljudje živijo sami

Prav tako so problematične strategije, ki premeščajo glavnino socialnega bremena na socialne mreže in se pri tem sklicujejo na tradicionalno središčnost družine in neposredne sosesčine. Toda dejstva kažejo drugače. Tisti, ki so potrebni večje ali manjše dodatne podpore države, nimajo socialnega zaledja, ki bi jim ob umiku države lahko priskočilo na pomoč. Skratka, pomoči potrebni živijo v socialnem okolju, ki je samo potrebno pomoči. Prav tako pa razvoj evropske družine – predvsem v zahodnejšem in severnem delu Evrope – kaže v zadnjih petsto letih nezadržan proces individualizacije, pomeni, da je njena nuklearizacija dosegla že skrajne meje. To pomeni, da ljudje vse bolj živijo sami – v samskih gospodinjstvih, da je vedno več enoroditeljskih družin, kjer je v glavnem ta roditelj mati, da živijo otroci s svojimi družinami (daleč) stran od svojih staršev in sorodnikov. In ta proces se ni začel zaradi zmanjšane ljubezni in občutka pripadnosti med najbližjimi sorodniki, temveč zaradi modernizacije načinov proizvodnje, ki so zahtevali tudi ustrezno »prilagoditev« življenjskih in bivalnih vzorcev. In koncem 20. stoletja Kapital zahteva in pričakuje tako rekoč povratni proces od tistega, ki se je sprožil pred pol tisočletja.

Pred 12 leti je Josip Županov, starosta jugoslovanske sociologije, objavil v zagrebški reviji Naše

teme teze o krizi in med njimi se je ena nanašala tudi na retradicionalizacijo družine, in sicer v smislu, da bo naraščajoča gospodarska kriza sprožila tako vračanje k izvorni družini kot vračanje na podeželje zaradi »fundamentalizacije« strategij preživetja. Takrat je bilo težko verjeti, da je kaj takšnega mogoče, posebno v smislu vehementno galopirajoče državne skrbi za socialno blaginjo njenih državljanov; zato pa je v današnjih okvirih vračanje v predmodernost, četudi pod oznako »postmodernosti«, jasna značilnost takšnih strategij.

Povratni val kapitala

Neoliberalistične strategije ukinjanja socialne države pa imajo najbolj usodne posledice prav za sedanje zaveznike v nacionalnih državnih administracijah. Država blaginje je sklepna koda v razvoju modernih nacionalnih držav. Zaokroženje razdrobljenih trgov v nacionalnih okvirih, kjer so nacionalni kapitalisti trenirali in nabirali kondicijo za imperializacijo sveta, je potrebovalo in tudi našlo socialne blažilnike gospodarskega tekmovanja prav v socialnih programih. Toda kapital potrebuje nove prostore in imperialni tok

se vrača tja, od koder ga je vzmet pred dobrim stoletjem sprožila na druge celine. In v tem povratnem valu, ki je lahko celo bolj rušilen od potresa samega, ga ovirajo ne le državne meje, temveč tudi različni socialni dogovori in strukture v posameznih državah. Ukinjanju teritorialnih in državnih meja sledi ukinjanje nacionalnih institucionalnih meja. Tako se lahko poskuša ukinjanja nacionalnih programov države blaginje pojmujejo tudi kot predhodnica ukinjanja nacionalnih držav samih. Zato si v tem smislu nacionalne državne administracije, ki nekritično in oponašalsko sledijo diktatu mednarodnih denarnikov, žagajo vejo, na kateri sedijo.

V nekaj preteklih stoletjih je Kapital ne glede na uničujoče posledice rušil avtohtone suverene poglavarje in cela avtarkična gospodarstva zunaj zahodnega sveta, zato ni zagotovila, da ne bi rušil podobnih struktur tudi na lastnem dvorišču. Padec berlinskega zidu se ni zgodil zato, da bi prebivalci Sovjetske zveze in njene bloka zadihali državljanske pravice kot drugi na Zahodu, temveč zato, ker potrebuje Zahod nove trge za svoje idejne, politične, socialne in gospodarske produkte.

Tsunami je rušilnejši in strašnejši od začetnega potresnega sunka v epicentru.

Dr. Mojca Novak je raziskovalka na Inštitutu za družbene vede v Ljubljani.

Einar Du Rietz, Stockholm

Nič več gospod Pametnjakovič?

Švedski vzor ni nič več vzor

»Hitra industrializacija, dolgoročni mir na trgu delovne sile, zgodaj razvita umetnost družbenega inženiringa in sreča, da smo se izognili grozotam vojne, so postavili temeljne kamne družbi blaginje. Izšlo se je tako, da je Švedska za dolgo časa v povojnem obdobju predstavljala vzorčno državo: uspešno in dobro organizirano na samosvoji poti med kapitalizmom in socializmom – politiko tretje poti!«

Tako je takratni predsednik Švedske zveze svobodnega podjetništva Bo Sillén razlagal bistvo švedskega zgleda. Navedek je iz njegovega uvoda v knjigo *Vzpon in padec švedske države blaginje* Svena-Otta Littorina, ki so jo leta 1990 hkrati objavili v sedmih jezikih v nedavno osvojenih državah t. i. vzhodnega bloka.

Znižala se je gospodarska rast

Sillén nadaljuje takole: »Toda nekje na svoji poti je zgled zašel s poti. Od začetka 70. let se je Švedska spopadala z velikimi in rastočimi težavami. Znižala se je gospodarska rast, potrebna je bila vrsta devalvacij, da bi se ohranilo konkurenčnost na svetovnih trgih, in življenjski standard povprečnega Šveda se – čeprav sorazmerno visok – v zadnjih dvajsetih letih ni spremenil. /.../ Mnogi ljudje težav ne opazijo. Nasploh se na Švedskem verjame, da naša država ohranja svojo vodilno vlogo, da smo gospodarsko in socialno na boljšem kot v drugih zahodnih evropskih državah. Še več, predstavniki švedske vlade često slišimo govoriti o »Švedski socialne demokracije« kot bleščečem zgledu, še posebno za države v vzhodni oziroma srednji Evropi, ki se sedaj otrejajo političnih in gospodarskih bremen.«

Danes, šest let kasneje, je Švedska izkusila tri leta nesocialistične demokratične vlade, priključila se je Evropski zvezi, obdržala v bistvu enako politiko visoke obdavčitve in regulirane trga delovne sile in videla, kako so težave, ki so jih le redki predvidevali že v brezskrbnih 80. letih, izbile na plan. Po spodletelem in dragem načrtu švedske nesocialistične vlade 1992. leta, ko je skušala vzdrževati razmerje krone z drugimi evropskimi valutami, je krona padla v primerjavi z nemško marko za okoli 20 odstotkov in tam tudi ostala. Zadolževanje v tujini je na meji vzdržljivosti, brezposelnost (priznana znaša okoli 8 odstotkov, prikrita pa še kakih 5 več) pa je postala običajna tema pogovorov.

Boj proti brezposelnosti

Vprašajte katerega koli švedskega politika, kaj je v tem trenutku najpomembnejše, in najverjetneje vas bo podučil, da je to boj proti brezposelnosti. Boj? Da, resnično boj. Politiki vseh barv so združili moči in govorne sposobnosti v boj za več delovnih mest, tako kot storijo za kakršen koli veličasten projekt, ki mu pravzaprav nihče ne more zares nasprotovati, vendar pa tudi nihče – če dobro premisli – ne more verjeti, da jim ga bo uspelo izpeljati: vojna proti drogam, trgovinska vojna proti Aziji – ki se ji odrečemo vsakokrat, ko kupimo srajco –, pravzaprav vojna proti čemur koli že. Tu so tudi vsi drugi ravno tako pomembni projekti. Le spomnimo se, kako se spopadajo z inflacijo, zni-

ževanjem davkov, zmanjševanjem primanjkljaja, zviševanjem plač, varovanjem enakosti, da ne omenjamo okolja, potem pa prinesejo domov lepo darilo za vsakega zvestega koristoljubnega za božič. A v resnici božiček ne ustvarja delovnih mest in tudi vlada jih ne. Žal mi je, a božička sploh ni. Vlada sicer je, vendar verjeti, da bo ustvarila blaginjo, je enako kot verjeti, da nam bo kovanec, vržen v vodnjak, prinesel srečo: na videz enostavno, vendar zgrešeno, in dolgoročno gledano tudi precej drago.

Švedski premier Persson je obljubil, da bo do konca stoletja prepolovil število brezposelnih. Raziskave javnega mnenja kažejo, da le malokdo verjame, da mu bo to res uspelo. Pred nekaj tedni je Persson prejel »odprto pismo« nekega 11-letnega dečka, ki je zahteval, da njegov oče dobi stalno zaposlitev. Persson se je pojavil na naslovnici, ko je oba sprejel in jima obljubil, da bo storil vse, kar je v njegovi moči. Kako, ostaja zaenkrat skrivnost.

Švedski vzor, zgled oziroma poizkus, ima dve glavni značilnosti, ki se vseskozi ohranjata, občasnim spremembam oblasti navkljub.

Prva značilnost je, da je trg delovne sile zasnovan na centraliziranih pogajanjih med velikimi organizacijami. Velik delavski sindikat in zveza delodajalcev obstajata že od preloma prejšnjega stoletja. Pogajalski model, ki se uporablja še danes, izhaja iz leta 1938, ko je bil v Saltsjöbadnu blizu Stocholma prvič sklenjen legendarni »mirovni« sporazum, ki je ustvaril enkratni »saltsjöbadenski duh«. V istem času, ko je ta model omogočil velikim organizacijam, da ravnajo pravzaprav neodvisno od vlade, če s tem zagotavljajo stabilnost, se je pravzaprav oblikoval tudi dejanski oblastni monopol Socialnih demokratov, ki so ga imeli praktično od konca druge svetovne vojne dalje. Strankarski kongres se je mnogokrat obnašal kot dejanski zakonodajalec. Delavski sindikat je bil in je še vedno največja posamična interesna skupina v socialdemokratski mreži, zato je imel možnost zahtevati dodatno zakonodajo in programe, ki so ustrezali njegovim interesom. Ker pa primarni interes delavskega sindikata ni fleksibilen trg delovne sile, temveč varnost njegovih članov, je to pripeljalo do dokaj strogih predpisov, ki štiti pravico do ohranitve delovnega mesta. Mnogokrat je zaposlene dejansko nemogoče prerazporediti ali enostavno koga odpustiti. Druga stran medalje je, da se delodajalci izogibajo temu, da bi koga na novo zaposlili.

Ogroženo preživetje panog

Kolektivno pogajanje o plačah je povzročilo nefleksibilnost in ogrozilo preživetje tistih pa-

nog, v katerih je tuja konkurenca ostra, obenem pa je preprečevalo delavcem, da bi prejeli večje plačilo, če je bila posamezna enota ali podjetje uspešno. Morda bi pomislili, da je taka politika na zatonu, saj si zveza delodajalcev že dolgo časa prizadeva decentralizirati način določanja plač. Vendar se določeni deli delavskih sindikatov ob vsaki priliki borijo proti temu, da bi se kaj spremenilo.

Verjetno najbolj značilna in morda najbolj znana lastnost švedske povojne politike je vsekakov davčni sistem. Dandanes, kljub danski konkurenci, Švedska ohranja vodilni položaj v svetu na vrhu Lige davčnih deležev, saj skupno davčno breme znaša med 55 in 56% BNP. Po drugi vojni se je davčna obremenitev povečevala povprečno za 1 odstotek BNP na leto, pred kakimi desetimi leti pa se je umirila na sedanji ravni.

Potrebno je omeniti, da je bilo v pionirskih dneh oblikovanja države blaginje davčno breme dokaj zmerno, nekaj nad 30 odstotkov v zgodnjih šestdesetih in okoli 40 v sedemdesetih letih. V začetku prejšnjih osemdesetih let se je gibalo okoli polovice BNP. Istočasno, ko so analitiki soglašali, da bi nadaljnje povečevanje davkov prizadelo produktivnost, so politiki povečevanje posamičnih davkov opravičevali z novimi programi ali pa z ohranjanjem starih programov, za katere se je izkazalo, da so dražji, kot so napovedovali. Že 1971. leta je takratni finančni minister Gunnar Sträng omenil, »da smo sedaj dosegli najvišjo možno raven obdavčitve«. 14 let (10 odstotkov BNP) kasneje je njegov naslednik Kjell Olof Feld obljubil, »da bo ohranil skupno davčno breme nespremenjeno«. V skladu s politično tradicijo je opozicija odpovedala. »Zmerna« (konzervativna) stranka je predlagala le obrobna znižanja davkov, »liberalci« (sredinska stranka) pa so vsakokrat zatrjevali, da je predlagana davčna obremenitev optimalna.

Za zadnjih nekaj deset let je značilno, da se niso bistveno zviševali neposredni, jasno vidni davki, kot je dohodnina, čeprav so mejne stopnje dohodnine dosegle okoli 70 odstotkov (v posameznih primerih pa tudi več kot 100 odstotkov), kar je sredi osemdesetih let prisililo vlado, da je izpeljala korenito davčno reformo, ki je mejno stopnjo postavila na 55 odstotkov. Davčno breme pa se kljub temu ni spremenilo. Izpad so nadomestili s spremembo (posrednega) davka na dodano vrednost in prek sprememb dajatev pri plačah, s čimer so ljudem pobrali denar na bolj prefinjen način. Še posebno slednje je postalo eno največjih bremen za zasebna podjetja in mučen izziv delujočemu trgu delovne sile.

V nedavnem članku v reviji *Common sense* Danne Nordling, analitik pri švedskem Združenju davkoplačevalcev, slikovito pokaže, kakšni so stroški povprečnega zaposlenega, ki najame (uradno, čeprav se običajno poskrbi, da pristojne oblasti o tem nič ne vedo...) na primer pleskarja ali vrtnarja.

Da bi najetemu delavcu plačal 100 kron neto za eno uro dela pri 58,8-odstotni stopnji dohodnine, mora dejansko plačati 243 kron bruto. Če k temu dodamo 33,06 odstotka dajatev, ki jih je treba obračunati na izplačilo, in 25-odstotni prometni davek, znese to skupaj 404 krone. Oseba, ki je človeka najela, pa mora sama tudi zaslužiti 404 krone, če ga hoče plačati. Če je tudi njegova stopnja dohodnine 58,8-odstotna, mora sam zaslužiti (skupaj z drugimi dajatvami) kar 1.305 kron. 100 kron stane torej 1.305 kron – 13-krat toliko kot znaša dogovorjena cena.

To zelo nespodbudno vpliva na najemanje profesionalcev za dela »pri hiši« in onemogoča zdravo prerazporejanje sredstev v družbi. Hkrati tak sistem zavira rast majhnih podjetij. Mejni stroški najema drugih ljudi za to, da bi opravili delo, ki ga lahko opravimo sami, če žrtvujemo spanje, družabno življenje ali druga zadovoljstva, so enostavno previsoki. Če pri tem upoštevamo, da tudi delovna zakonodaja zaradi pravil o odpuščanju nespodbudno vpliva na novo zaposlovanje, ni težko izluščiti mehaniz-

ma, ki deluje proti ustvarjanju novih delovnih mest.

Oblastni monopol

Dolgotrajni dejanski oblastni monopol, ki ga imajo socialni demokrati, skupaj s splošnimi mehanizmi javne izbire ne zbujajo upanja, da bi se lahko sedanji sistem kaj kmalu korenito spremenil. Stalna visoka stopnja brezposelnosti skupaj s slabotno valuto, nizko produktivnostjo in enim od največjih javnih dolgov v Evropi so pripeljali do tega, da so obresti največja posamična postavka v proračunu. Toda politične razmere dovoljujejo samo razpravo o posamičnih zmernih popravkih socialnega sistema, pri tem pa se ustvarja vtis, da je celostna rekonstrukcija sistema samega po sebi nepotrebna. Manjši liberalni ukrepi ne bodo povzročili vidnih učinkov, še več, obdolžijo jih lahko krivde za nadaljnje težave.

Hkrati je očitno, da je švedski poskus glede gospodarske ekspanzije zašel v slepo ulico. Kot je nedavno poudaril uvodničar v največjem švedskem (liberalnem) tabloidu *Expressen*, se tak veličastni projekt, kot je na primer zaposlitev tisočev ljudi v nastanitvenih projektih, izvede le enkrat in prav tako je lahko le enkratni podvig gradnja vseobsežnega sistema blaginje, financiranega s povečanjem davkov s 30 na 50 odstotkov BNP. Prav zares, poizkus podružbljanja – tako na Švedskem kot kjerkoli drugje – se lahko izvede samo enkrat, saj kot osnovo zahteva določeno stopnjo blaginje. Na Švedskem je vse to že mimo.

Nedavna včlanitev Švedske v Evropsko zvezo je v tem položaju lahko tako upanje kot tudi grožnja. Medtem ko na eni strani omogoča vstop na bolj odprt trg in dejansko dokaj učinkovito onemogoča nekatere najbolj škodljive značilnosti švedske vrste socializma, pa na drugi strani Evropska zveza teži – tako kot katera koli druga politična institucija – k notranji rasti, za katero pa potrebuje denar. Švedska zmerna (konzervativna) stranka je v evropskem parlamentu dejansko ena redkih skupin, ki nasprotuje uvedbi neposrednega »evrodavka«. Dodajanje drugega, zunanega nivoja obdavčevanja je gotovo nekaj, česar prebivalci Švedske oziroma njeno gospodarstvo sedaj nikakor ne potrebujejo.

Trenutna aktualna tema je gotovo evropska monetarna unija (EMU). EMU bo po eni strani onemogočila nadaljnje devalvacije valute in sili vlado k ohranitvi neke vrste nadzora nad gospodarstvom, vendar pa lahko po drugi strani postane osnova za nove modne programe švedske vlade na evropski ravni. Iz razprave o EMU, ki se že nekaj časa vrti v krogu, je težko izluščiti kakršne koli dejanske politične usmeritve. Vlada skuša držati vsa vrata odprta, medtem ko konzervativne in liberalne sile, čeprav načeloma podpirajo EMU, poudarjajo, da mora biti najpomembnejša prioriteta Evropske zveze, ponuditi članstvo prvi pa tudi drugi skupini postkomunističnih držav.

Še vedno pa bi bil lahko najpomembnejši učinek evropske integracije, da bo konec nekakšne intelektualne izolacije, ki je bila na Švedskem očitna že dolgo časa. Pravzaprav se vsa zahodna Evropa srečuje z enakimi težavami kot Švedska, čeprav dostikrat v precej manjšem obsegu. Odkar je preostala Evropa izgubila še zadnje ostanke spoštovanja do nekoč čaščenega švedskega zgleda, se bo mogoče dežela, v kateri se je model rodil in kjer so ga tudi preizkusili v praksi, podala na obetavnejšo in uspešnejšo pot.

Einar Du Rietz je
svobodni evropski novinar.

Mag. Mihail Slobodkine, St. Petersburg

Siritev Evropske zveze: zakon iz ljubezni ali usmiljenja?

O tem, da bo Evropska zveza nekoč končno razprla roke in stisnila v objem nove članice iz srednje in vzhodne Evrope, pač ne gre dvomiti. Odločitev je bila sprejeta že pred mnogimi leti, sedaj pa je tako daleč, da so o tem spregovorili na nedavnem srečanju Evropske komisije o reviziji Maastrichtskega sporazuma. Ponovno so zagotovili, da so naklonjeni širitvi Evropske zveze, ki naj bi nekoč štela kar 30 držav. Vprašanje, ki kljub vsemu še vedno ostaja, pa je, kako naj bi se integracija nadaljevala. Prvim vzhodnoevropskim državam, ki naj bi se pridružile Evropski zvezi, bo to težko uspelo pred 1. januarjem 1999, ko naj bi zaživela Evropska denarna unija. Gotovo je, da je dražje sprejemati nove članice drugo za drugo kot sprejeti medse naenkrat celo skupino držav – na primer višegrajsko skupino ali baltske države, vendar pa postopno sprejemanje članic omogoča porazdelitev stroškov vstopa na daljše časovno obdobje in omili učinke premikov delovne sile, do katerih pride po razširitvi članstva. Vsekakor pa je treba dojeti, da širitev Evropske zveze ni enosmeren proces. Če bi se osredotočili zgolj na to, kaj vse morajo vzhodnoevropske države doseči, da bi bile sprejete, nas to ne bi pripeljalo kam daleč. Tudi sedanje države članice Evropske zveze se morajo pripraviti na širitev. Pa pri tem ne mislimo zgolj na to, da trenutno le manjšina držav Evropske zveze izpolnjuje merila za EMU, ki jih določa Maastrichtski sporazum. Evropa se srečuje tudi z drugo, enako pomembno težavo: s hitro rastočo in dolgotrajno brezposelnostjo.

Poroka bi lahko koristila obema

Ni mogoče zanikati, da bo širitev Evropske zveze na vzhod postopoma privedla do prerazporeditve moči znotraj nje same. Edini način, da bo zveza koristila vsem in pripomogla k vzdrževanju rasti, je, da so vse članice na političnem področju od vsega začetka enako obravnavane. Če bi bile nekatere članice enakopravnejše, Evropska zveza ne bi mogla uresničiti svojih zmožnosti, kar bi konec koncev privedlo do tega, da nikakor ne bi mogla konkurirati azijskim in ameriškim državam. Pri tem resno zaskrbljuje dejstvo, da vidijo nekatere države članice v vzhodnoevropskih državah le grozečo konkurenco. Občasno je slišati celo pozive, ki kličejo po zaščiti pred »nepravično« konkurenco dežel z nizkimi plačili.

Dvomljivci, ki dvomijo o prihodnosti enotne Evrope, seveda obstajajo. Večina Evropejcev pa (nekateri sicer z določenimi pridržki) zagovarja dolgoročne koristi združevanja. Zdi se torej, da je smiselneje razmisliti o tem, ali se je mogoče izogniti kratkoročnemu upiranju širitvi in zakaj je za vse evropske države tako pomembno, da se ustrezno spoprimejo s problemom brezposelnosti, še preden se udejanji enotna Evropa.

Začnemo lahko z ugotovitvijo, da ima vzhodnoevropska brezposelnost z zahodno veliko več skupnega, kot se zdi na prvi pogled. Res je, da je začetek prehodnega obdobja na vzhodu povzročil bistvene premike v strukturi proizvedenih dobrin ter obsežno prerazporedjanje delovne sile med sektorji in znotraj njih. Delovna sila se je bila prisiljena premestiti iz neučinkovitih industrijskih panog v storitvene panoge, ki so bile v preteklosti nezadostno razvite, ter iz državnih v zasebna podjetja. Posledica slabo razvitega storitvenega sektorja in trga delovne sile v preteklosti je, da je danes v gospodarstvih na prehodu neskladje med ponujenimi zaposlitvami na eni in ponujenimi znanji na drugi strani. Celo hitro rastoči zasebni sektor ne more vsrkati vseh presežnih delavcev. To so posebnosti gospodarstev na prehodu. Poleg tega vzhodni Evropejci brezposelnosti do nedavnega skorajda niso poznali, medtem ko na zahodu že dolgo poznajo trajno brezposelnost. Pa vendarle lahko za brezposelnost tako v vzhodni kot tudi zahodni Evropi ugotovimo, da je strukturna in dolgoročna.

Čeprav lahko danes v glavnem le ugibamo, kako bo širitev Evropske zveze vplivala na evropsko brezposelnost, je nekaj vendarle jasno: obe skupini držav morata pred prehodom Evropske zveze na Vzhod narediti svojo domačo nalogo. Tisti zahodnjaki, ki zahtevajo zaščito, se bojijo, da bodo izgubili službe, ker bo delovna sila z vzhoda trumoma drla v njihovo deželo. Res je vzhodnoevropska delovna sila mobilnejša kot zahodnoevropska, saj ljudje v postkomunističnih deželah v povprečju ne premorejo kaj dosti lastnine in nepremičnin. Nekatere zahodnoevropske delavce bodo zagotovo nadomestili delavci iz dežel, kjer so navajeni na slabše plačilo. Vendar pa bi se bilo preveč enostavno omejiti le na to. Predvsem se – ceteris paribus – število brezposelnih na Zahodu ne bo povečalo za celotno število delavcev, ki bodo prišli z Vzhoda. Dejansko bo le del prišlekov prevzel delo zahodnjakov, nekateri pa bodo sprejeli zaposlitve, ki jih zahodnjaki niso pripravljali opravljati. Sklepamo lahko celo dalje. Ker so delavski sindikati v

zahodni Evropi tako močni in ker so plače na nespodobno visoki ravni, mnogi ljudje ne dobijo dela, čeprav bi bili pripravljeni delati za nižje plačilo. Razširitev Evropske zveze jim bo odprla možnost, da si poiščejo zaposlitev v vzhodni Evropi in pri tem vsaj na začetku uživajo ugodnosti nižjih življenjskih stroškov.

Prišli smo torej do tega, da se zdi smiselneje govoriti o obojestranskem pretoku delovne sile, do katerega bo prišlo ob razširitvi, namesto le o »prodoru cenene delovne sile« na zahod. Poleg tega se bodo ravno zaradi prihoda nove delovne sile v Evropsko zvezo realne plače dolgoročno znižale, s tem pa se bodo za podjetja zmanjšali stroški zaposlovanja. Mednarodna podjetja bodo, da bi znižala proizvodne stroške, na vzhod selila svoje podružnice oziroma tam odpirala nove. Če bo zniževanju proizvodnih stroškov sledilo tudi znižanje cen, se bosta promet in dobiček podjetij povečala. Ker se pripravlja tudi prehod pri obdavčevanju prometa z davkom na dodano vrednost z načela obdavčitve v državi končnega porabnika (»destination principle«) na načelo obdavčitve v državi izvora (»origin principle«), bodo večji davčni prihodki vladam omogočili znižanje obdavčitve plač. Razumna mera obdavčitve, ki jo spremlja tudi verodostojna politika zniževanja obrestnih mer, pa spodbuja gospodarske naložbe in odpiranje novih delovnih mest.

Pomembna je priprava na zakon

Navkljub očitnim koristim, ki jih bodo neposredna tuja vlaganja prinesla vzhodnoevropskim državam, veliko število v vzhodni Evropi ustanovljenih podružnic pomeni, da bodo nova delovna mesta v zasebnem sektorju ustvarjena pretežno z izvozom ustreznih del z zahoda in ne s prestrukturiranjem državnega sektorja. Ob tem je ključno vprašanje meril za širitev Evropske zveze. Če se strinjamo, da je širitev članstva mogoča le, če se državam dovoli različna hitrost prilagajanja, je odločilno, da so cilji, ki jih morajo prihodnje članice doseči pred priključitvijo, v mejah dejansko mogočega, ne pa da so racionalizirani ideal. To pravzaprav pomeni, da morajo biti zahteve do vzhodnoevropskih držav take, da prevetirijo in pospešijo reforme, s katerimi se na nekaterih področjih kar odlašajo. Pri tem se seveda lahko uporabijo merila, ki ustrezajo stvarnosti sodobne Evrope, na primer najvišji dovoljeni delež državnega sektorja v BDP ali pa dovoljeno odstopanje inflacije od povprečne evropske rasti cen. Toda jasno je, da so kakršni koli poizkusi stroge razmejitev tržnih gospodarstev od gospodarstev na prehodu oziroma določitve točke, ko gospodarstvo v tranziciji postane tržno gospodarstvo, precej za lase privlečeni, še posebno, če se presoja le na osnovi enega merila. To dokazuje na primer Češka republika, ki je imela aprila 1996 najnižjo stopnjo brezposelnosti v Evropi – tako kot Luksemburg le 2,6 odstotka. Toda za dvomljivce, ki opozarjajo na nizke povprečne plače in neuravnotežen trg delovne sile, je tako nizka številka slab znak. Skratka, pri postavljanju meril novim članicam je najbolje ubrati pristop, ki bo vseboval tako prizanesljivost (npr. pri velikosti javnega dolga ali proračunskega primanjkljaja v primerjavi z BDP) kot tudi strogost (npr. pri deležu zasebnega sektorja itd.).

Če so perspektive razširitve tako privlačne,

zakaj je potem pomembno že sedaj krotiti brezposelnost ter podpirati konkurenčnost in prožnost trga delovne sile, namesto da bi počakali na vključitev v Evropsko zvezo, ki naj bi ozdravila brezposelnost? Odgovor se bo morda zdel enostaven, vseeno pa je dobra oporna točka sedanjim politikam. Zagotoviti je treba, da pozitivni učinki razširitve dolgoročno prevladajo, ne pa le kratkoročno odtehtajo negativne. Prav tako je treba zagotoviti preobrat dolgoletnega trenda visoke brezposelnosti v zahodni Evropi. Za dosego tega cilja se bodo morale oblasti predano in pripriljivo spopasti z brezposelnostjo in jo premagati. Evropski trg delovne sile potrebuje kirur-

pa ima lahko vztrajna brezposelnost zelo negativne politične učinke. Vzhodnoevropske vlade si ne morejo privoščiti plačevanja tako visokih pomoči brezposelnim, kot jih plačujejo na zahodu. Upravičenost do pridobitve pomoči bi morala biti strožje določena in bolj nadzorovana, saj bi s tem ljudi spodbudili k večjim naporom pri iskanju zaposlitve. Med različnimi ukrepi, ki so jih v nekaterih državah vzhodne Evrope že vpeljali, so posnemanja vredne subvencije podjetjem za zaposlovanje pripravnikov ali oseb, ki so brezposelne že dlje časa, pa na primer uvajanje programov, ki s proračunskimi sredstvi ustvarjajo nova, sicer nedobičkonosna, a druž-

ški rez, da bi si opomogel. Vendar pa ni dovolj, če se borimo zgolj proti brezposelnosti. Za zahodnoevropske države to pomeni, da bo treba ne le povečati spodbude za zaposlovanje, omejiti preradodaren sistem socialnih prejemkov in odpraviti zakonodajo, ki delodajalce odvrača od zaposlovanja na novo, ampak tudi spodbujati naložbe in preoblikovati neučinkovit davčni sistem. Ironično pri tem je, da je oblikovanje programov prešolanja in poklicnega svetovanja za brezposelne, ki so izjemno pomembni za vzhodnoevropske države, primerno tudi za zahodnoevropske države. Poglejmo na primer Švedsko, ki vztrajno vedno več troši za izobraževalne programe in zaposluje vedno več ljudi v svetovalnih službah, katere stopnja brezposelnosti je nižja kot v večini držav Evropske zveze.

Družbeni stroški zaradi pojava brezposelnosti so v vzhodni Evropi brez dvoma visoki. Za ideologijo, ki je nekoč vladala deželam socialističnega bloka, je bila brezposelnost neizogibno zlo kapitalizma in kot taka nesprejemljiva za socialistično družbo. Ljudje dejansko niso bili pripravljeni na to, da bi lahko ostali brez službe in bi se bili prisiljeni soočiti s konkurenco na trgu delovne sile. Veliko ljudem, ki so pri štiridesetih ali petdesetih letih izgubili službo, je sodelovanje v kakršnih koli izobraževalnih programih neprijetno. To vsekakor ne pomeni, da bi se lahko komunistični režimi v teh državah obnovili, vendar

beno koristna delovna mesta. Seveda pri tem vlade vzhodnoevropskih držav naletijo na proračunske omejitve, vendar bi se morda vseeno dalo prihodke iz obdavčitve plač preusmeriti v podjetja, ki zaposlujejo dodatne delavce. V splošnem pa se morajo vlade vzdržati ščitenja dela in dopustiti, da trg določa višino plač.

To desetletje je za Evropo ključnega pomena. Če hoče ostati konkurenčna tudi v 21. stoletju in biti pripravljena na novo obdobje svetovne trgovine, mora biti združena. Združene Evrope pa ne more biti brez srednje- in vzhodnoevropskih držav kot enakovrednih partnerjev. Tudi če odmislimo socialne probleme, bi bila združitev naporov sedanjih in prihodnjih članic Evropske zveze v boju proti brezposelnosti zelo pozitiven zgled usklajenih politik v EZ, tako rekoč generalna za nov postopek oblikovanja skupnih odločitev v Evropi.

Mag. Mihail Slobodkine je evropski svobodni raziskovalec.

Mag. Eniko Ungar, Budimpešta

Pripravljeni? Na mestu? Zdaj?

Madžarski trg delovne sile v luči pridružitve Evropski zvezi

Madžarska je pridružena članica Evropske zveze, ki čaka na polnopravno članstvo. Status pridružene članice ne omogoča prostega pretoka delovne sile, a se bo s priključitvijo madžarski delovni sila - teoretično - odprla pot na evropski trg dela in obratno. Pri pogajanjih o polnopravnem članstvu je pomembno, ali bo eno od osnovnih načel združene Evrope - prost pretok delovne sile - mogoče ohraniti nedotaknjeno, ne da bi države članice dočakale poplavo delovne sile z Vzhoda. Koliko je to merodajno za Madžarsko? Da bi lahko odgovorila na to vprašanje, bom najprej podala nekatere osnovne značilnosti madžarskega trga delovne sile, nato si bomo ogledali stanje na področju brezposelnosti. Na koncu bomo osvetlili prednosti in pomanjkljivosti selitev ljudi med Evropsko zvezo in državami na prehodu po priključitvi in skušali oceniti, kolikšna je verjetnost, da pride do preseljevanja velikega števila ljudi, ko bodo odpravljene ovire za prost pretok delovne sile.

Madžarski trg delovne sile - pripravljeni?

Največje število brezposelnih, 705.032, je imela Madžarska februarja 1993. Od takrat se brezposelnost zmanjšuje in je sedaj okoli 11-odstotna. Za visoko stopnjo brezposelnosti lahko navedemo tri osnovne vzroke.

Prvi med njimi je, da se je na Madžarskem povečala ponudba delovne sile zaradi migracij iz sosednjih dežel in zaradi demografskih sprememb v delovni sili. Med 1988. in 1993. letom je znašal saldo priselitev in odselitev, torej neto migracija, skoraj 100.000 ljudi. Konec leta 1995 je na Madžarskem stalno bivalo 139.954 tujih državljanov. Pretežna večina jih je prišla iz Romunije, nekdanje Jugoslavije in nekdanje Sovjetske zveze.

Dejanski obseg priseljevanja na Madžarsko je deloma neznan. Pomemben del ostaja uradno nezabeležen. Vključi se v nedovoljeno delo na črno in ponikne v svet kriminala. Uradno zabeleženo priseljevanje je začelo naraščati sredi osemdesetih let, pravemu bumu priseljevanja pa smo bili priča konec osmega desetletja. Najvišjo stopnjo priseljevanja so zabeležili 1990. leta, ko je večina priseljencev - 72 odstotkov - prišla iz Romunije. Med njimi so bili pretežno tisti, ki so bili po poreklu Madžari.

Zelo neenakomerno podoba nam daje razdelitev delovnih dovoljenj. Obstajata dve lahko določljivi skupini. Ena je v Budimpešti, druga pa je razpršena po vsej državi. Večina aziatov (Kitajci in Vietnamci) kot tudi tujcev iz razvitih dežel dela v Budimpešti. Priseljenci iz sosednjih držav (na primer iz nekdanje Jugoslavije) delajo v regijah, ki so blizu njihovi prejšnji domovini.

Prav tako je v obmejnih regijah veliko dnevnih migrantov, ki iz sosednjih držav prihajajo delat na Madžarsko (ne glede na to, za koliko časa prestopijo mejo). S tem pojavom pa je povezan tudi že omenjen problem nelegalnega zaposlovanja, ki pa ga je zelo težko ovrednotiti.

Drugi vzrok za visoko stopnjo brezposelnosti gre iskati v zmanjševanju proizvodnje, zaradi česar se je zmanjšalo povpraševanje po delu. V prvem obdobju tranzicije se je izvoz zelo zmanjšal. Zaradi tega se je, kot kažejo ocene, povpraševanje po delovni sili zmanjšalo za okoli 15 do 17 odstotkov (s čimer se da pojasniti 20- do 22-odstotna registrirana brezposelnost). Zmanjšanje proizvodnje zaradi zmanjšanja domače porabe je povzročilo zmanjšanje števila delovnih mest za 60 do 64 odstotkov (tu je vzrok za brezposelnost 51 do 55 odstotkov nezaposlenih delavcev).

Tretji poglobitveni razlog za visoko stopnjo brezposelnosti je povečevanje produktivnosti kapitala in dela s prestrukturiranjem proizvodnje. Temu pojavu je mogoče pripisati okoli 7,3 odstotka zmanjšanja povpraševanja po delovni sili, kar je k visoki stopnji brezposelnosti prispevalo z okoli 25 odstotki.

Brezposelnost - na mestu?

Kako naj razumemo tako visoko brezposelnost? Ker je na Madžarskem tako kot v drugih državah srednje in vzhodne Evrope (SVE) visoko brezposelnost povzročilo nepričakovano in veliko zmanjšanje števila razpoložljivih delovnih mest v obdobju prehoda, jo večina ljudi razume kot »recesijsko brezposelnost«. To pomeni, da naj bi bila brezposelnost posledica gospodarskega cikla. Toda v nasprotju s takšno razlago izvirajo glavni vzroki za padec povpraševanja po delovni sili v nekdanjih komunističnih državah iz izgube trgov (domačih in tistih v drugih postkomunističnih državah) in iz težav pri prehodu v tržno gospodarstvo. V teh državah bi morali zato govoriti o posebnem tipu brezposelnosti, namreč o »tranzicijski brezposelnosti«.

Registrirani brezposelni se med seboj precej razlikujejo glede na poklic, raven izobrazbe, spol, starost in regijo, iz katere prihajajo. Brezposelnost je največja v severovzhodnem delu Madžarske, vendar v nobeni županiji ne presega osemnajst odstotkov delovne sile. V prestolnici in severozahodnem delu države pa brezposelnost pada in dosega v Budimpešti 5,9, v Györu 6,5 in v Železni županiji 6,8-odstotka. Razmere so še posebno hude v mestih z zelo koncentrirano in specializirano proizvodnjo. Kriza panoge, od katere je odvisna posamezna regija, lahko celotno prebivalstvo mesta in okoliških vasi pahne v resno ekonomsko ogroženost.

Med visoko kvalificiranimi delavci je manj brezposelnih kot med tistimi brez kvalifikacij. Stopnja brezposelnosti je višja med moškimi, ker je več moških kot žensk delalo v težki industriji, ki je prestala najostrejšo krizo na Madžarskem. Med starostnimi skupinami so najbolj prizadeti mlajši od 25 let in ljudje pred upokojitvijo. Mladi ljudje po končanju šole zelo pogosto težko najdejo delo, starejše od 45 oziroma 50 let, pa so posledice tranzicije na trgu delovne sile sploh najbolj prizadeti. Za njih je prilaganje novemu ekonomskemu okolju ter priučevanje novih

veščin in delovnih postopkov še posebno težko.

Vladne stranke problemu visoke brezposelnosti ne posvečajo kaj dosti pozornosti. Obnašajo se kratkovidno in uporabljajo le kratkoročne rešitve. Verjamejo, da bosta gospodarska rast in svobodni trg sama rešila težave na trgu delovne sile. Po drugi strani pa je delež BDP, namenjen ukrepom za omejevanje brezposelnosti, zelo blizu evropskemu povprečju. Vendar pa uporaba teh sredstev ni ustrezno usklajevana in usmerjena, zato se izgubijo v blodnjaku neučinkovitega uradništva.

V Evropski zvezi so poleg ukrepov za zaščito pred uvozom cenenih dobrin splošne porabe iz držav srednje in vzhodne Evrope, kjer so nižji stroški energije, prevoza in varstva okolja, tudi podobni ukrepi za zaščito pred cenenim delom. Res je, da zadnja leta stroški dela na enoto proizvodnje na Madžarskem naraščajo zaradi visoke obdavčitve, kar slabša mednarodno konkurenčnost njene delovne sile, toda raven plač madžarskih delavcev je še vedno zelo pod povprečjem v EZ. Zaradi tega se ne smemo razburjati zaradi strahu Evropske zveze pred prostim pretokom delovne sile med sedanjimi članicami ter deželami srednje in vzhodne Evrope.

Dileme o priključitvi - zdaj?

Kakšne bi bile s stališča trga delovne sile prednosti polne priključitve k EZ za srednje- in vzhodnoevropske države?

- Neomejena gibljivost ljudi bi povzročila izvoz delovne sile v dežele z veliko višjimi plačili. Posledica bi bil transfer dohodka v dežele srednje in vzhodne Evrope.
- Zaradi izseljevanja bi lahko prišlo do zmanjšanja brezposelnosti. To bi ublažilo socialna in politična nasprotja, povezana s prehodom v tržno gospodarstvo, pa tudi znižalo obseg proračunskih izdatkov za pomoč brezposelnim.
- Izseljenci bi si pridobili izkušnje pri delu v tehnološko in upravljalsko razvitejšem okolju. S temi izkušnjami bi po vrnitvi lahko pomagali pri širjenju modernizacije v svojih državah.

Na drugi strani pa se skrivajo slabosti popolnega odprtja trga delovne sile za manj razvite države.

- Izseljevali se ne bodo le brezposelni in nekvalificirani ljudje. Prav mogoče je, da bo odliv delovne sile zelo osiromašil vrste visoko izobraženih mladih delavcev, tehnikov, inženirjev in znanstvenikov itd., katerih prispevek bo v procesu modernizacije težko pogrešati. Izseljevanje visoko izobraženih delavcev lahko že danes opazimo v delovanju večnacionalnih družb, ki bodo po priključitvi le še dejavnejše. Gre seveda za ljudi, ki najlažje pridobijo informacije o možnostih zaposlitve v tujini in ki govorijo jezike ciljnih držav.
- Visoka proračunska sredstva, ki so bila porabljena za šolanje kasnejših izseljencev, bodo izgubljena, če se ti ljudje ne bodo nikoli več vrnili v domovino.
- Našteti zgledi, ki sicer ne dajejo popolne slike, kažejo, da so prednosti s stališča dežele prejemnice delovne sile hkrati tudi slabosti s stališča dežele, ki delovno silo izgublja.

Naj ostanem ali grem?

Ali so torej upanja in strahovi, povezani s širitvijo Evropske zveze na vzhod, utemeljeni? S pomočjo izkušenj nekaterih sedanjih članic EZ pri preseljevanju bom skušala oceniti, koliko bi priključitev Madžarske lahko vplivala na madžarski in evropski trg delovne sile.

Zakaj ljudje odhajajo? Gospodarsko gledano se oseba izseli, če so stroški izselitve nižji od koristi. Lahko bi rekli, da se za preselitev odloči, če je razlika v plači med dvema državama višja od stroškov selitve. Pri izračunavanju teh stroškov bi morali upoštevati tako denarne izdatke (potovanje, prevoz, pridobivanje informacij o možnostih zaposlitve v ciljni državi, učenje jezikov, pridobivanje potrebnih dovoljenj) kot tudi psihične stroške (tveganje pri delu na črno, ločenost od sorodnikov in prijateljev, zapustitev svojega naroda, prilaganje novemu okolju itd.). Na dinamiko preseljevanja torej vplivajo razlike v povpraševanju in ponudbi na trgu delovne sile - in s tem v plačah - med državami (enako razmišljanje seveda velja tudi za selitve znotraj držav).

Če bi preseljevanje povzročale izključno dohodkovne razlike med regijami, bi prosta gibljivost delovne sile v EZ spodbudila obsežno selitev z revnih na bogata območja. Toda doslej ob številnih priložnostih ni prišlo do takšnega pričakovane toka selitev, dohodkovne razlike med pokrajinami v Evropski zvezi pa se ohranjajo tudi

po odpravi ovir za migracijo. Znotraj EZ najdemo drugo poleg druge regije z zelo nizko stopnjo brezposelnosti (na primer Luksemburg in severna Italija z manj kot 5-odstotno brezposelnostjo) in z zelo visoko stopnjo brezposelnosti (na primer južna Italija in južna Španija s prek 20-odstotno). Leta 1988 je bil dohodek v 25 najbogatejših regijah Evropske zveze kar dvainpolkrat višji kot v 25 najrevnejših regijah.

Vzorec preseljevanja v EZ se je spremenil po recesiji sredi sedemdesetih let. Pred letom 1970 so ceneno delovno silo spodbujali k priseljevanju v države EZ, tako da je bila njihova migracija zakonita in nadzorovana. Po zaostritvi gospodarskih razmer pa so si dežele gostiteljice želele zmanjšati število gostujočih delavcev. Toda njihova prizadevanja so bila neuspešna, saj so tuji delavci in njihove družine še vedno množično prihajali. Danes je vstop na trg delovne sile v EZ zelo težak. Kljub temu številu priseljencev in ubežnikov še vedno narašča, vendar pa ti zdaj - ker pač ne morejo na zakonit način priti do delovnih dovoljenj - v državah Evropske zveze živijo in delajo na črno.

Ob začetkih evropskega združevanja je bil delež gostujočih delavcev, prihajajočih iz drugih držav članic, resnično visok, nato pa je začel upadati. Najbolj značilna »darovalka« delovne sile je bila Italija. Med letoma 1947 in 1957 je znašala neto migracija iz Italije okoli 1.941.000 oseb, od katerih se jih je 43 odstotkov preselilo v druge države ES. Med letoma 1958 in 1963 je neto migracija padla na 790.374 oseb, delež izseljenih v druge države ES pa se je povečal na 70 odstotkov. V tistem času je bil za delavce iz južne Italije strošek selitve v razvitejšo evropsko državo nižji od stroška selitve v ZDA. Evropske države so bližje, obiskovanje prijateljev in družine je cenejše. Toda čeprav je bila Italija med šestimi ustanovnimi članicami Evropske skupnosti, so določila proste gibljivosti delovne sile zanje začela veljati šele leta 1986. Druge članice, zlasti Nemčija, so se bale hitrega naraščanja priliva gostujočih delavcev iz Italije. V resnici pa se je po uveljavitvi proste gibljivosti dela delež italijanskih delavcev v drugih državah EZ zmanjšal. V tem primeru torej spremembe predpisov niso spodbudile pričakovane spremembe selitvenih tokov.

Kaj torej lahko pričakujemo od širitve EZ na vzhod? Koliko bo priključitev Madžarske in drugih držav srednje in vzhodne Evrope vplivala na trg delovne sile v združeni Evropi? Odgovor je odvisen od hitrosti in stopnjevanja priključevanja. Italija ni bila edina država, za katero priključitev ni hkrati pomenila tudi proste gibljivosti delovne sile. Za Grčijo, ki se je priključila EZ leta 1981, ter za Španijo in Portugalsko, ki sta se članili leta 1987, je prosta gibljivost začela veljati šele pet let po vstopu v Evropsko zvezo. Pri vseh je prišlo pred uveljavitvijo proste mobilnosti delovne sile do liberalizacije mednarodne trgovine in sprostitev selitve kapitala. Ti dve spremembi sta spodbudili rast dohodka in blaginje v novih državah članicah ter s tem delno odpravili razloge za izseljevanje. Življenjska raven in plače delavcev v južnih državah so bile sicer še vedno mnogo nižje od tistih v severnih državah, toda ljudje so občutili, da v njihove države prihaja napredek, in so lahko upali, da bodo tudi v svojih domovinah kmalu živeli mnogo bolj.

Države v tranziciji se iz teh zgodb lahko naučijo, da bo do sprostitev preseljevanja delovne sile prišlo šele nekaj let po njihovi priključitvi EZ. Zaradi tega niti države Evropske zveze niti države srednje in vzhodne Evrope ne bodo imele hudih posledic nenadnega pretivanja delovne sile med državami. Razlike v dohodkih med državami se bodo tako še dolgo ohranile in migracije jih ne bo hitro odpravile. Izkušnje s preseljevanjem kažejo, da na migracije delavcev mnogo bolj kot omejitve in institucije vpliva ekonomsko in politično okolje. Kot smo poudarili, na odločitve o preselitvi ne vplivajo le razlike v plačah, ampak tudi psihološki dejavniki. Priključitev EZ brez uveljavitve proste gibljivosti delovne sile lahko sproži razvojni proces, ki bo delavce spodbudil, da v večjem številu ostanejo v domovini. Na tak način pa bo kasneje uresničljiva tudi prava gibljivost delovne sile, ne da bi imele sedanje članice EZ velike težave zaradi priseljevanja z vzhoda.

Mag. Eniko Ungar je raziskovalka na ekonomskem oddelku Srednjeevropske univerze /Central European University/ v Budimpešti.

Dr. Milan Vodopivec, Portorož

Kako izboljšati sistem zavarovanja za brezposelnost?

S prehodom v tržno gospodarstvo se je temeljito omajala ena od stalnic socialističnih sistemov - zaposlitvena varnost. Država je opustila svojo očetovsko vlogo in dopustila odpuščanje »iz operativnih razlogov«. Prenekateri delavec se je znašel na cesti, ko so podjetja skušala povečati svojo gospodarsko učinkovitost ali pa šla v stečaj. V zaostrenih razmerah na trgu dela so se jim pridružili še mnogi iskalci prve zaposlitve. S stališča narodnega gospodarstva sta odpuščanje in brezposlenost pač nujno zlo tržne ekonomije - kot dokazujejo bogate zahodne države, je to zlo več kot odplačano z večjo učinkovitostjo. S stališča posameznika pa je izguba službe in brezposelnost navadno hudo boleča. Ne gre zgolj za izgubo zaslužka, pač pa tudi za moralno stisko, ki lahko privede do izgube samospoštovanja in škodljivih zdravstvenih posledic.

Država je brezposelnim seveda dolžna pris-kočiti na pomoč. V razvitih državah, ki so jim po vrsti sledile države na prehodu, so brezposelnim na voljo številni zaposlitveni programi (usposabljanje, zaposlitvene subvencije, javna dela), izgubo zaslužka pa jim pomaga premostiti denarno nadomestilo iz zavarovanja za brezposelnost in, po njegovem izteku, socialna pomoč (denarni dodatek, kot ga imenujemo pri nas). Vendar lahko pogosto slišimo kritike na račun teh programov - zaposlitvenim programom očitajo razsipnost (češ da bi drugačni ukrepi, naprimer povečanje naložb, lahko več prispevali k večanju zaposlenosti), programom za nadomestitev izpada dohodka pa zmanjševanje motiviranosti za delo.

V tem prispevku bom analiziral delovanje in predlagal izboljšave za naš sistem zavarovanja za brezposelnost. Osredotočil se bom na tri vprašanja: Prvič, v razvitih državah zahtevajo, da prejemniki nadomestila aktivno iščejo službo, kako je s tem pri nas? Drugič, kako je z zlorabo sistema: ali nedelovne dohodka prejemajo samo tisti, ki so zanje upravičeni, ali tudi tisti, ki niso upravičeni? Zanimivo je tudi vprašanje, ali prejetje nadomestila negativno vpliva na intenzivnost iskanja zaposlitve oziroma na odločitve o sprejemu zaposlitve. In tretjič, ali je smotno, da brezposelnim izplačujeta denarne prejemke in se z njimi ukvarjata dve instituciji - uradi za delo in centri za socialno delo?

Gibanje prejemnikov in izdatkov zavarovanja za brezposelnost ter socialne pomoči

Kot uvod v analizo si pogledajmo, kakšni so trendi števila prejemnikov in izdatkov za programe, namenjene nadomestitvi izpada dohodka brezposelnih. Med te dohodka štejemo denarno nadomestilo in denarno pomoč (dohodki iz naslova zavarovanja za brezposelnost) in denarni dodatek kot edini vir dohodka (dohodek iz naslova socialne pomoči), ki ga tudi lahko prejemajo brezposelni. Kot je razvidno iz tabele 1, se je število prejemnikov iz naslova zavarovanja za brezposelnost po 1988. skokovito povečevalo do leta 1993, po tem letu pa se je začelo prav tako naglo zmanjševati, predvsem na račun velikega zmanjšanja prejemnikov denarne pomoči (do katerega je prišlo zaradi zakonskih sprememb). Podoben trend kažejo izdatki zavarovanja za brezposelnost. Ti so narasli od 0.47 odstotka BDP v 1988. na 1.22 odstotka BDP v 1993. in se nato zopet manjšali na 0.78 odstotka v 1995.

Prehod v tržno gospodarstvo je zelo povečal tudi število prejemnikov denarnega dodatka, vendar je do povečanja prišlo šele po 1992. Zelo so narasli tudi izdatki za socialno pomoč, vendar so z 0.24 odstotka BDP-ja v 1995. predstavljali manj kot tretjino izdatkov zavarovanja za brezposelnost. V zadnjih letih gotovo velja, da je do denarnega dodatka upravičeno tudi čedalje več brezposelnih, katerim se je iztekla upravičenost do denarnih prejemkov iz naslova zavarovanja za brezposelnost.

Glavna vprašanja, ki tarejo sistem prejemkov brezposelnih, in kaj storiti

(1) Aktivno iskanje službe

Ena od glavnih pomanjkljivosti sistema zavarovanja za brezposelnost je odsotnost zakonske zahteve, da morajo prejemniki nadomestila in pomoči aktivno iskati zaposlitve. Čeprav svetovalci na uradih za delo spodbujajo aktivno iskanje zaposlitve, je sankcioniranje neizpolnjevanja tega pogoja omejeno zaradi te zakonske pomanjkljivosti. Posledica tega je, da prejemniki občutijo nadomestilo oziroma pomoč kot kompenzacijo za izgubo službe, ne pa kot dohodek, ki jim omogoča, da si lahko iščejo službo - in niti najmanj ne kot dohodek, ki jim pripada le, če res iščejo službo. Da bi dosegli aktivno iskanje službe, bi kazalo:

Brezposelnim pomagati oblikovati strategijo iskanja službe. To bi bila naloga svetovalcev na uradih za delo; brezposelni naj bi se z njimi ob vsakem rednem obisku urada za delo tudi pomenili, kako izvajajo to strategijo.

Zakonsko opredeliti, da je aktivno iskanje službe dolžnost prejemnika nadomestila in pogoj za ohranjanje upravičenosti do nadomestila. Najbrž ne bi bilo smotno, da bi zakon predpisoval točno določene dokaze iskanja, kar bi bilo prepuščeno odločitvam uradov za delo.

Zahtevati, da bi se v času prejemanja denarnih prejemkov brezposelni redno oglašali na uradih za zaposlovanje (na primer enkrat na mesec). Datum in čas obiska naj bi bila dogovorjena vnaprej, za dodatne obiske pa bi lahko prejemnike povabili po potrebi.

(2) Zloraba sistema

Kot sem pokazal drugod (M. Vodopivec: Ali brezposelni čakajo, da se jim izteče prejetje nadomestila?, Gospodarska gibanja, junij 1995), pri nas prejetje nadomestila za brezposelnost podaljšuje trajanje brezposelnosti. Analiza izstopov iz brezposelnosti je pokazala, da mnogi brezposelni čakajo, da jim pravica do prejemkov iz zavarovanja poteče in se šele potem zaposlijo: zaposlovanje prejemnikov denarnega nadomestila zelo poskoči prav pred iztekom upravičenosti do nadomestila in se prav tako močno zmanjša po izteku upravičenosti, česar ni mogoče pripisati drugemu kot dejstvu, da brezposelni »čakajo« z zaposlitvijo. Domnevamo lahko, da mnogi od njih v resnici delajo in tako prejemajo denarno nadomestilo in še delovni zaslužek.

Delovni dohodek lahko prihaja iz zaposlovanja »na črno«, lahko pa je zaslužen na povsem legalen način. Zaposlovanje »na črno« je, podobno kot v drugih državah v tranziciji, tudi v Sloveniji precej razširjeno. Takšne vrste zaposlitev posamezniku seveda omogoča, da prejema dohodka iz naslova zavarovanja za brezposelnost in da hkrati pridobiva gotovinske delovne zaslužke. Po drugi strani pa sedanja zakonodaja tudi dopušča, da brezposelni prejemajo nadomestilo za brezposelnost oz. denarno pomoč in hkrati tudi delovne - »občasne« - dohodka, če ti niso iz rednega delovnega razmerja. Čeprav od decembra

1993 občasni prejemki nad določeno mejo skrajšujejo potencialno trajanje upravičenosti do prejemkov iz zavarovanja za brezposelnost, je bil nadzor nad višino teh prejemkov - naloga že itak preobremenjenih uradov za delo - minimalen. Nič čudnega, da med sporočenimi občasnimi dohodki skoraj ni najti takšnih, ki bi presegali predpisano mejo.

Po vzoru razvitih držav bi v takšnih razmerah kazalo:

Zahtevati, da prejemniki beneficij za brezposelnost redno podajajo izjavo o svojih občnih dohodkih.

Odvzeti del prejemkov, ki presegajo določen dohodkovni cenzus.

Preverjati natančnost izkazanega dohodka prek inšpekcijske službe in s podatki drugih državnih institucij (davčne prijave, baza zaposlenih, sestavljena na podlagi prijav in odjav zaposlitve). Takšna služba bi opravljala preglede pri posameznih prejemnikih (na primer tistih, ki bi jih sumili, da so zaposleni »na črno«) in pri njihovih delodajalcih. (V Veliki Britaniji tudi spodbujajo javnost, da prijavijo ljudi, katere sumijo zlorabe zavarovanja za brezposelnost.)

Izboljšati delovanje delovne inšpekcije in krepko povečati kazni za delodajalce, ki zaposlujejo »na črno«.

Spodbuditi zaposlovanje delavcev, ki so sedaj zaposleni na črno - med drugim tudi z zmanjšanjem obdavčitve plač in drugih »davkov« oz. stroškov zaposlovanja (med ovirami za zaposlovanje je treba naštet tudi visoke stroške odpuščanja: šestmesečni odpovedni rok in zajetna odpravnina v višini ene mesečne plače za vsaki dve leti zaposlitve pri trenutnem delodajalcu). Da bi zmanjšali privlačnost zaposlovanja »na črno«, bi kazalo tudi opustiti pokojninsko zavarovanje ob prejetju nadomestila za brezposelnost.

Zmanjšati stroške pravnega, na primer tako, da bi pritožbe obravnavala posebna neodvisna telesa (tribunali), ki bi delovala v okviru uradov za zaposlovanje, in bi šele ponovne pritožbe prepustili formalnemu sodnemu sistemu.

Povečati odgovornost uradov za zaposlovanje. Smotno bi bilo uvesti sistem ciljev, ki bi obsegali število planiranih prejemnikov, pogovorov s

prejemniki kot tudi število odvzetih nadomestil oziroma pomoči v določenem obdobju. Vzoredno s tem bi kazalo uvesti sistem podrobnega poročanja uradov za delo, ki bi izkazoval tako planirane cilje kot njihovo dejansko realizacijo.

(3) Kdo naj se ukvarja z brezposelnimi in jim izplačuje denarne prejemke: uradi za delo ali centri za socialno delo?

V sedanjem sistemu tako denarna pomoč (kot prejemek zavarovanja za brezposelnost) kot tudi denarni dodatek (prejemek socialne pomoči) temeljita na dohodkovnem cenzusu. Takšna dvotirnost sistema prejemkov, ki temeljijo na dohodkovnem testu, je nedvomno neučinkovita. Prvič, glede na to, da imajo centri za socialno delo drugačno poslanstvo (lepo razvidno iz njihovega imena), se čisto dogaja, da delazmožni prejemniki socialne pomoči nimajo dostopa do primernih storitev, ki bi jim pomagale na trgu dela, niti niso nadzorovani, ali res aktivno iščejo zaposlitev. Drugič, dvotirnost pomeni potratnost, saj podvaja postopek ugotavljanja upravičenosti in tako po nepotrebnem obremenjuje tako uradnike kot prosilce pomoči. In tretjič, dvotirni sistem je težje nadzorovati, zato v takšnem sistemu lažje prihaja do zlorab.

Racionalnejša je naslednja rešitev: centri za socialno delo naj se osredotočijo na svoje tradicionalne stranke, tiste posameznike, ki potrebujejo socialno varstvo, medtem ko naj za brezposelne, tudi tiste, ki jim je potekla upravičenost do dohodka iz zavarovanja za brezposelnost, skrbijo uradi za delo. To bi seveda pomenilo, da bi vse denarne prejemke, do katerih bi bili upravičeni brezposelni (vključno z denarnim dodatkom), izplačevali uradi za delo. Brezposelni - prejemniki denarnega dodatka bi bili na ta način deležni kakovostnejše pomoči pri iskanju zaposlitve pa tudi nadzor nad iskanjem zaposlitve bi postal učinkovitejši. Ker bi se obračali na urade za delo in ne na centre za socialno delo, bi delazmožni posamezniki tudi manj oklevali, preden bi zaprosili za denarni dodatek. Seveda bi takšna rešitev zahtevala tako kadrovske kot prostorske okrepitve uradov za delo.

Dr. Milan Vodopivec je docent na Visoki strokovni šoli za podjetništvo v Portorožu.

Tabela: Prejemniki in izdatki zavarovanja za brezposelnost ter socialne pomoči, 1988-1995

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
A. Število prejemnikov dohodkov iz zavarovanja za brezposelnost (ob koncu leta)								
Skupaj	6813	11649	30388	49396	51905	64817	43696	35417
Nadomestilo za brezposelnost	4256	6114	18451	31818	32533	42582	31452	28305
Denarna pomoč	2361	3710	8784	14110	18229	20052	11036	5936
Enkratni znesek - kapitalizacija (skupaj v letu)	196	1825	3153	3468	1143	2183	1208	1176
B. Izdatki za zavarovanje za brezposelnost (v odstotku BDP)								
Celotni izdatki	0.47	0.73	0.43	0.67	0.85	1.22	1.15	0.78
Nadomestilo za brezposelnost (a)	0.47	0.73	0.17	0.46	0.59	0.97	0.91	0.66
Denarna pomoč	—	—	0.08	0.10	0.23	0.25	0.20	0.08
Enkratni znesek - kapitalizacija (skupaj v letu)	—	—	0.18	0.11	0.03	—	0.04	0.03
C. Prejemniki in izdatki za socialno pomoč								
Število prejemnikov denarnega dodatka kot edinega vira dohodka (mesečno povprečje) (b)	10240	11303	9413	10321	8466	17544	22623	26466
Izdatki za denarni dodatek (v odstotkih BDP) (b)	0.04	0.04	0.07	0.09	0.08	0.17	0.20	0.24
D. Memorandumske postavke								
Registrirano brezposelni (v tisoč, letno povprečje)	21.3	28.2	44.6	75.1	102.6	129.1	127.1	121.5
Delovna sila (v tisoč, letno povprečje)	953.9	943.5	909.4	841.3	791.0	766.5	752.3	750.2
Stopnja brezposelnosti na podlagi registrirane brezposelnosti	2.2	2.9	4.7	8.2	11.5	14.4	14.4	13.9
Stopnja brezposelnosti na podlagi ankete o delovni sili	—	—	—	7.3	8.3	9.1	9.0	7.4
Celotni izdatki za programe in ukrepe na trgu dela (v odstotkih BDP)	0.74	2.59	0.82	1.62	2.10	2.02	1.83	1.51

Opomba: (a) Podatki za 1988 in 1989 vključujejo denarno pomoč in enkratne zneske - kapitalizacije, podatki za 1993 pa enkratne zneske - kapitalizacije, (b) Podatki za 1992 so podcenjeni. Vir: Republiški zavod za zaposlovanje, poročila za leto 1988-1995, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, interno gradivo.

Dr. Ewald Nowotny, Dunaj

Avstrijsko socialno partnerstvo kot alternativa deželam v tranziciji?

Avstrija se razlikuje od drugih zahodnoevropskih držav po obsegu in vplivu svoje oblike socialnega partnerstva. To v Avstriji ni omejeno le na odnose med zaposlenimi in vodstvom podjetja ter na pogajanja o plačah. Na prostovoljen in neformalen način so ga v zgodnjih petdesetih letih kot pomoč pri obvladovanju povojne inflacije oblikovale Avstrijska zveza sindikatov ter kmetijska, gospodarska in delavska zbornica. Danes je socialno partnerstvo obsežen sistem institucionaliziranega sodelovanja med zaposlenimi, poslovnim svetom in vlado in je vpleteno v številna področja gospodarske oziroma socialne politike in nanje pomembno vpliva.

Inštitucionalni temelji socialnega partnerstva

V sistemu socialnega partnerstva je najpomembnejša Paritetna komisija za plače in cene, ki je orodje makroekonomsko naravnane dohodkovne politike. Ustanovljena je bila leta 1957, njene članice so gospodarska, kmetijska in delavska zbornica ter Avstrijska zveza sindikatov, neobvezno pa tudi pristojni ministri. Čeprav zvezni kancler nastopa kot predsednik komisije, člani vlade nimajo pravice glasovanja. Vse odločitve morajo biti sprejete soglasno. Paritetna komisija je prostovoljna organizacija, ki nima nobene pravne avtoritete ali sredstev za izvajanje neposrednih sankcij. Grožnja z uporabo sankcij je prepriščena vladi, vendar jo je ta komaj kdaj uporabila.

Paritetna komisija je za uresničevanje svoje naloge vplivanja na cene in plače oblikovala ustrezna pododbor. Pododbor za cene odobrava povišanja cen, ki pa morajo biti utemeljena s precejšnjo rastjo stroškov in se nanašati na posamezna podjetja ali panoge. V poznih sedemdesetih je pododbor pokrival približno petino vseh cen na drobno ter približno polovico cen proizvajalcev (upoštevane so tudi uradno nadzorovane cene in carine, ki pomenijo približno 15 do 20 odstotkov vseh izdatkov za porabo, ter uvozne cene). Danes pododbor pokriva manjši delež vseh cen, v glavnem le za določene osnovne živilske izdelke in energijo.

Naloga podobora za plače je, da v procesu oblikovanja plač usklajuje avtonomna pogajanja v posameznih panogah z makroekonomskimi preudarki. Nadzor nad oblikovanjem plač izvaja tako, da odobri oziroma zavrne začetek pogajanj o plačah. Sama pogajanja sicer vodijo sindikalne organizacije na ravni posameznih panog in so pri tem načelno neodvisne, vendar pa mora panožni sindikat, ki želi začeti pogajanja, svojo namero sporočiti Zvezi sindikatov in pridobiti njeno odobritev. To daje Zvezi oziroma podoboru za plače možnost, da vpliva na časovni potek pogajanj in usklajuje zahteve različnih sindikatov.

Tretji stalni pododbor je Gospodarski in socialni svet, ki širi dejavnost komisije prek okvira dohodkovne politike ter pogloblja znanstveno osnovo ekonomske politike. Svet sestavljajo predstavniki socialnih partnerjev in ministrstev pa tudi strokovnjaki Avstrijskega inštituta za gospodarske raziskave (WIFO) in univerz. Naloga pododbora je proučevanje pomembnih ekonomskih in socialnih vprašanj ter priprava znanstvene osnove za priporočila glede ekonomske politike, ki jih socialni partnerji naslovijo na vlado. Gre torej za nekakšno mešanico »sveta ekonomskih raziskovalcev« in pogajalskega telesa za posebne družbene konflikte.

Poleg Paritetne komisije obstaja še vrsta drugih svetovalnih teles, odborov itd., kjer so zastopani socialni partnerji. Lep zgled je lastniška struktura avstrijske centralne banke. Zvezna vlada je lastnica le petdesetih odstotkov delnic, preostanek pa je neposredno ali posredno v lasti velikih interesnih skupin, ki oblikujejo sistem socialnega partnerstva. Te skupine so na ta način zastopane tudi v vodstvu centralne banke. To olajšuje usklajevanje denarne in dohodkovne politike.

Interesne skupine

Osnova avstrijskega sistema socialnega partnerstva so torej močne in vseobsegajoče institucionalizirane interesne skupine. Takšen uradni način organiziranja interesnih skupin, ki zgodovinsko izhaja še iz časov srednjeveških cechov, se je v tem obsegu ohranil le v Avstriji. Posebna oblika organiziranja so zbornice različnih poklicnih skupin, ki jih zakon pooblašča, da zastopajo interese svojih članov glede javnih zadev in v stikih z oblastjo. Vlada se je dolžna posvetovati z zbornicami o gospodarski in finančni zakonodaji oziroma politiki. Zakon tudi določa, da je članstvo v zbornicah obvezno, ter opredeljuje način

njihovega organiziranja: biti mora demokratično, vsi položaji pa se morajo podeljevati z volitvami.

Neodvisne podjetnike zastopajo deželne in zvezna gospodarska zbornica. Slednje sestavlja šest oddelkov (za industrijo, trgovino, transport, turizem, finance in posojila ter za zavarovalništvo). Neposredno predstavnstvo je omejeno na raven deželnih zbornic, funkcionarji na zvezni ravni pa so izbrani s sistemom posrednih volitev. Z gospodarsko zbornico tesno sodeluje močna Zveza avstrijskih industrialcev, ki pa temelji na prostovoljnem članstvu.

Tudi kmetijska zbornica temelji na deželnih organizacijah, v katere kmetje neposredno izvolijo svoje predstavnike, na zvezni ravni pa interese kmetov zastopa predsedniška konferenca. Ljudi za pomembne položaje v tej zbornici izbirajo z neposrednimi volitvami, njeno dejavnost pa financirajo z obvezno članarino.

V nasprotju z zbornicami je članstvo v Zvezi sindikatov prostovoljno. Zveza predstavlja zaposlene v zasebnih in javnih podjetjih in ima skupno približno 1.600.000 članov. Zveza je pravna oseba, sindikati, ki jo sestavljajo, pa tega statusa nimajo. To pomeni, da mora tudi iz pravnih razlogov Zveza potrditi vse kolektivne dogovore, ki jih sklenejo posamezni sindikati. Poleg tega Zveza tudi razsoja o vprašanjih pristojnosti različnih sindikatov. Ti so praviloma organizirani po panogah, izjema je le Sindikat zasebnih delojemalcev.

Politični in gospodarski sistem

Pri razumevanju razvoja in vloge socialnega partnerstva je potrebno imeti v mislih nekaj posebnosti avstrijskega političnega in gospodarskega sistema.

Majhnost gospodarskega območja. Iz majhnosti izhajata visoka odvisnost od izvoza in omejen prostor za delovanje gospodarske politike. Poleg tega ima majhna država na voljo precej skromno število oblikovalcev gospodarske politike, ki so med seboj zato nenehno v stiku.

Zgodovinski in politični razvoj. V medvojnem obdobju je bila Avstrija dežela prikritih in odkritih državljanske vojne. Oblikovanje velike koalicije nekdanj sovražnih Socialdemokratske in Ljudske (konzervativne) stranke po drugi svetovni vojni je zato žal redek zgled sposobnosti razumevanja zgodovinskih nauk. V tistem času se je navkljub še vedno različnim ideologijam obeh tabarov porodil občutek ekonomskega in socialnega partnerstva. Po koncu velike koalicije se je pomnen tega novega pristopa dokaj nepričakovano še povečal. Nosilci gospodarskih interesov, ki so se povezali s posameznimi strankami, so v razmerju do »svojih« strank ohranili veliko mero neodvisnosti in še poglobljali medsebojno sodelovanje pri gospodarskih in socialnih vprašanjih. To sodelovanje je postalo vzvod gospodarske politike, usmerjene k soglasju in kontinuiteti. S tem se je tako za vladne kot opozicijske stranke zmanjšalo tveganje enostrankarske vlade, posledica pa je bila tudi oblikovanje številnih »tihih koalicij«, ki se kažejo na primer v strankarski kadrovski politiki velikih državnih podjetij. Politični vpliv socialnega partnerstva se je zmanjšal šele v obdobju koalicijskih vlad po letu 1983 (najprej Socialdemokratske in Svobodnjaške, po letu 1987 pa Socialdemokratske in Ljudske stranke). To je bila posledica strukturnih učinkov pa tudi povečane »neodvisnosti« politične sfere od sistema socialnega partnerstva.

Lastništvo. Pomemben delež avstrijskih podjetij je v lasti javnega sektorja in tujega kapitala. V zadnjih letih je dogajanje v državnih podjetjih posredno in neposredno prišlo v nasprotje s sistemom ekonomskega in socialnega partnerstva. Strukturne spremembe v bazični industriji ter posebnji organizacijski in vodstveni problemi so zmanjšali gospodarski pomen državne industrije (gre za holding, znan kot *Austrian Industries*, prej OIAG). V luči teh težav je Zakon o OIAG leta 1986 določil, da morajo javna podjetja pri svojem ravnanju upoštevati izključno komercialna in poslovna merila. Leto kasneje se je začela pro-

daja delnic javnih podjetij. Vse to pomeni, da sta varnost zaposlitve in polna zaposlenost na lestvici ciljev državnih podjetij zdaj uvrščeni izrazito nizko.

To dogajanje bo morda negativno vplivalo tudi na obnašanje podjetij v drugih sektorjih. Manjša pripravljenost za upoštevanje narodnogospodarskih in družbenih ciljev pri odločanju o zaposlovanju in cenah ter morebitno povečanje vpliva tujih lastnikov, ki niso vključeni v sistem ekonomskega in socialnega partnerstva, bo skréčila njegov manevrski prostor. Relativna moč sindikatov se bo morda zmanjšala tudi zaradi čedalje manjšega števila zaposlenih v bazični industriji, kjer je bila delovna sila vedno dobro organizirana. Ugodne gospodarske razmere v zadnjih letih so pripomogle, da opisano dogajanje še ni imelo pomembnejših praktičnih posledic. Vsekakor pa je težko predvideti, kaj bi opisani trend odmiranja od sistema socialnega partnerstva pomenil ob gospodarski krizi.

Socialno partnerstvo in razvoj

Preobrazba Avstrije iz revne države medvojne- ga obdobja v eno od – na prebivalca – najbogatej- ših držav sveta je tesno povezana s sistemom socialnega partnerstva in je predvsem njegova posledica. Povojni razvoj avstrijskega gospodar- stva je bil bolj ali manj neprekinjen proces dohi- tevanja. V sedemdesetih letih je bil avstrijski BDP na prebivalca v povprečju za približno 5 odstotkov nižji kot v evropskih članicah OECD- ja in kar za 20 odstotkov nižji kot v Nemčiji. Toda od takrat se je avstrijski primerjalni položaj precej izboljšal. Leta 1989 je bil avstrijski BDP na prebivalca že skoraj 10 odstotkov višji kot v evropskih državah OECD-ja in le še za 10 odstotkov nižji od nemškega. Čeprav se je v de- vetdesetih letih brezposelnost povečala za skoraj dva odstotka (leta 1995 je dosegla 5,9 od- stotka), so avstrijski gospodarski rezultati še ved- no nad povprečjem OECD-ja ali EZ. Skupaj z Nemčijo, Švico in Nizozemsko je Avstrija tudi članice skupine evropskih držav s trdno valuto.

Zaradi hitre krepitve gospodarske integracije z zahodno Evropo je razvoj Avstrije seveda vse bolj povezan s splošnimi gospodarskimi gibanji v Evropi. Vendar večja mednarodna gospodarska soodvisnost se ne pomeni, da je državna gospodarska in socialna politika postala nepotrebna. Še vedno obstaja vrsta področij, na katerih je nacionalna politika pomembna, prav tako pa so pomembni tudi posebni institucionalni okviri, kakršno je avstrijsko socialno partnerstvo. Takšna področja so na primer struktura davkov in subvencij, raziskovalna politika ter seveda tudi cene, plače in strukturne spremembe v delu gospodarstva, ki je zaščiten pred zunanjimi vplivi.

Značilnost avstrijskega sistema socialnega partnerstva je soglasje vseh sodelujočih o prioriteti gospodarske rasti in polne zaposlenosti. Glede razdelitve oziroma prerazdelitve dohodka ni nikakršnih izrecnih ciljev, z vezanjem plač na rast produktivnosti pa so se sindikati na tihem sprijaznili z nespremenjeno funkcionalno razdelitvijo. Že od sedemdesetih let velja ohranjanje polne zaposlenosti za najučinkovitejšo razdelitveno politiko. O pomembnosti cilja polne zaposlenosti govori tudi to, da je prilagodljivost nominalnih in realnih plač v Avstriji po mednarodnih merilih sorazmerno visoka, čeprav mnogi menijo, da je korporativistična inštitucionalna struktura ovira za prožno tržno prilagajanje. Ekonometrične ocene kažejo, da je Avstrija ena redkih dežel, kjer še vedno velja Philipsovo razmerje: odzivnost nominalnih plač na spremembe brezposelnosti je skoraj takšna kot na Japonskem in je med največjimi v državah OECD-ja. Zaradi tega in pa zaradi nepopolnega prilagajanja plač povišanju cen so tudi realne plače dokaj prilagodljive. Takšno podrejenost oblikovanja plač citem polne zaposlenosti in produktivnosti sta omogočila prav centralizirana struktura sindikatov in združenj delodajalcev ter močan inštitucionalni položaj interesnih skupin. Zaradi uspe-

šnega družbenega soglasja o najpomembnejših ciljih je v Avstriji tudi zelo malo stavk, kar moramo razumeti kot znak velike moči - in ne morda šibkosti - sindikatov.

Iz analize delovanja avstrijskega sistema lahko potegnemo splošen sklep, da je lahko uspešna samo tista cenovna in dohodkovna politika, ki temelji na proustvoljnem sodelovanju močnih ekonomskih interesnih skupin in ni podrejena kakršnim koli državnim pritiskom in prisili. V današnjih parlamentarnih demokracijah je seveda za vsako vlado zelo težko posegati v merjenje moči med organizacijami zaposlenih in delodajalcev s cenovno in dohodkovno politiko, ne da bi pri tem zapravila svoje dobro ime in izgubila možnosti za iskanje skupnega jezika z interesnimi skupinami. Vendarle pa je mogoče, da se vlada v obsežni sistem pogajanja vključi kot »enak partner« ter tako vpliva na ključna oporišča socialnega partnerstva, zlasti cenovno in dohodkovno politiko v povezavi z ukrepi na fiskalnem področju in v zunanji trgovini.

Alternativa za dežele v tranziciji?

Ideja socialnega partnerstva postaja čedalje vplivnejša v razpravah o prihodnjih mehanizmi odločanja v EZ, zagovarja jo tudi kongres britanskih sindikatov, posebno zanimiva pa je za nove demokracije v vzhodni Evropi. Mnoge od teh držav imajo tesne zgodovinske vezi z Avstrijo (denimo Madžarska), so podobne velikosti in menijo, da so njihove politične in gospodarske razmere primerljive s položajem v Avstriji v petdesetih letih. Ali torej iz avstrijske izkušnje lahko razberemo kaj mednarodno veljavnih nauk?

V mnogih vzhodnoevropskih državah poteka zagreta razprava med zagovorniki avstrijske ali švedske različice korporativizma in ljudmi, ki jih vodi globoko nezaupanje do kakršnih koli vseobsegajočih gospodarskih in družbenih organizacij (celo v demokratičnem sistemu) ter si zato prizadevajo za čisto tržno ekonomijo nevidne roke. K tej razpravi, ki je v bistvu razprava o demokraciji, bi rad dodal dva poudarka, temelječa na avstrijski izkušnji.

1. Zdi se, da politika, ki temelji na Galbraithovi zamisli o »nasprotujočih si silnicah« in na »intervencionistični tržni ekonomiji«, uspešneje združuje gospodarsko rast, strukturne spremembe in družbeno stabilnost, kakor politika, zasnovana na ideji o nevidni roki trga.

2. Intervencionistični model, kakršen je sistem socialnega partnerstva, je lahko uspešen le, če temelji na prostovoljnem sodelovanju močnih in vseobsežnih socialnih in ekonomskih organizacij. Tak pristop je nujno povezan s strukturami moči, ki niso skladne z demokratičnim modelom stroge ločitve politike in ekonomije. Po mojem mnenju je takšno strogo ločitveno načelo nestvarno. Mogoče je trditi, da je avstrijski sistem tistih, toda odkritih vezi med politiko in ekonomijo bolj uravnotežen in demokratično nadziran kot pa alternativni sistem, ki bi bil močno podvržen nenadzorovanim in k posameznim zadevam usmerjenim posebnim interesnim skupinam in odborom za politično akcijo. Po drugi strani pa velike vseobsegajoče organizacije socialnega partnerstva vsekakor pomenijo ustvarjanje in koncentracijo moči. Zato je nujno, da sistem socialnega partnerstva pojmujeemo le kot podsystem, ki je podrejen splošnemu načelu delitve ekonomske in politične oblasti in ima vase vgrajene številne nadzorne in uravnoteževalne mehanizme. Kot kaže avstrijska izkušnja, razdelitev moči v takšnem sistemu ni stalna, ampak se spreminja glede na zgodovinske, družbene in gospodarske spremembe v državi. Bolj ko je sistem socialnega partnerstva »odprt« in prilagodljiv, bolj je lahko uspešen – tako s stališča demokratičnih načel kot tudi s stališča ekonomske in socialne učinkovitosti.

Dr. Ewald Nowotny je profesor na Univerzi za ekonomijo na Dunaju.

Mag. Janez Šušteršič, Ljubljana

Socialna politika kot politična kupčija

Del Maastrichtskega sporazuma je tudi poglavje o socialni regulativi, to je o ukrepih, ki uravnavajo delovanje trga delovne sile. Poglavje ni bilo povsod sprejeto z enakim navdušenjem. Njegova določila recimo sploh ne veljajo za Veliko Britanijo, ki k temu poglavju sporazuma ni pristopila. Res je, da je bila v Britaniji ob podpisovanju pogodbe tako kot sedaj na oblasti konzervativna vlada, ki si je svoj mednarodni sloves pridobila predvsem z razgrajevanjem socialne države, vendar bi bilo pojasnjevanje nasprotovanja socialnemu poglavju zgolj s politično ideologijo preenostavno. V Nemčiji, kjer so prav tako na oblasti konzervativci, so harmonizacijo evropskih socialnih predpisov z navdušenjem sprejeli ne le delavski sindikati, marveč tudi predstavniki delodajalcev.

Kot bomo videli, je bila za stališča posameznih vlad do usklajevanja na področju socialne veljavna zakonska urejenost trga delovne sile v njihovih deželah pomembnejša od načelnih, ideoloških ali strokovnih prepričanj o potrebi oziroma dopustni vlogi države na tem področju. Konkretno rečeno, nemški konzervativci in delodajalci bi si morali želeli odpravljanja predpisov, ki omejujejo prilagodljivost trga delovne sile, vendar pa je v razmerah, ko Nemčija v okviru EZ sodi med države z najboljšo socialno regulativo in je njeno zmanjševanje neuresničljiv cilj, harmonizacija predpisov na evropski ravni lahko priročen zasilni izhod. Takšen pristop vlad k dogovarjanju je razumljiv. V maastrichtskih pogajanjih o socialnem poglavju namreč ni šlo za odločanje o obsežnosti delovne zakonodaje na evropski ravni, ampak predvsem za to, koliko se bodo ti predpisi še naprej oblikovali neodvisno v posameznih državah ali celo regijah in koliko bodo postali predmet odločanja evropskih institucij.

Povpraševanje po socialni varnosti

Socialno poglavje Maastrichtskega sporazuma med drugim določa, da naj bi vse članice EZ spoštovale skupne minimalne zahteve oziroma predpise na področjih zdravstvenega varstva in zaščite pri delu, delovnih razmer, pogojev odločanja delovnega razmerja, kolektivnih mehanizmov zaščite delavskih pravic, socialne zaščite in zavarovanja delavcev itd. Očitno gre za obsežen in pomemben prenos pristojnosti vlad in zakonodajalcev držav članic na evropske institucije odločanja. Vzpostavitev enotnih predpisov na naštetih področjih bo zelo zmanjšala razlike, ki pri uravnavanju trga delovne sile danes obstajajo med članicami EZ. Da bi lahko razpravljali o smiselnosti takšnega poenotenja oziroma o interesih, ki jim rabi, se moramo najprej vprašati o izvoru obstoječih razlik v delovni zakonodaji.

Na predpise, o katerih govori socialno poglavje Maastrichtskega sporazuma, smo navajeni gledati kot na delavske pravice in običajno mislimo, da je vsako povečevanje njihovega obsega za delavce koristno. Toda ali si delavci res želijo kar največjih delovnih pravic? Kaj takšnega bi lahko trdi-

li le, če povečevanje pravic za njih osebno ne bi imelo nikakršnih stroškov. Če pa stroški obstajajo, potem se je smiselno vprašati, koliko so delavci pripravljeni plačati za povečevanje svojih pravic oziroma, ekonomsko rečeno, od česa je odvisno njihovo povpraševanje po socialni regulativi?

Med odločilne dejavnike gotovo sodijo razmere na trgu delovne sile - ponudba in povpraševanje po delu, predvsem pa njuna razlika, se pravi brezposelnost. V deželah, kjer je brezposelnost velika in je iskanje dobro plačanega in socialno varnega delovnega mesta dolgotrajno in pogosto brezupno početje, bodo delavci bolj kot druge pripravljeni sprejemati slabo plačane, začasne zaposlitve, ki jim ne bodo dajale niti osnovne socialne varnosti (zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja) niti pravne zaščite ob sporu z delodajalcem pa tudi ne »človeka vrednih« delovnih razmer. O pripravljenosti ljudi na pristajanje na slabše plačilo in slabše delovne razmere, če je to edina možnost zagotovitve kakršnega koli zasluga, priča obilica sezonskih delavcev in na črno zaposlenih oseb iz gospodarsko slabše stoječih držav. S strogim izvajanjem predpisov, ki delavcem podeljujejo številne socialne in delovne pravice, bi jih oropali možnosti sklepanja tovrstnih kompromisov in položaj večine med njimi v resnici poslabšali. Predpisi, ki so sprejeti z dobrim namenom zaščite zaposlenih, namreč povečujejo stroške zaposlovanja za delodajalce, zato so ti zlasti v kriznih gospodarskih razmerah prisiljeni v večje odpuščanje. Skratka, če delavcem z zakonodajo, sprejeto v njihovo navidezno korist, odvzamemo možnost, da bi si delovno mesto pridobili za ceno odrekanja socialnim pravicam, jih »dobro« del obsojimo na dolgotrajno brezposelnost.

Toda ni le obseg brezposelnosti tisti, ki določa pripravljenost delavcev, da se odrečejo socialnim in delovnim pravicam v zameno za kakršen koli zasluga. V razvitejših deželah z višjim življenjskim standardom in dohodkom na prebivalca, ki omogoča večje zasebno varčevanje, je začasno izgubo rednega plačila lažje prenesti kot v revnejših okoljih. Pomembno je tudi, kolikšno breme dejansko predstavlja brezposelnost za posameznika. V deželah z radodarnostnim sistemom pomoči za brezposelne in z bolj razvejenimi institucijami posredovanja med iskalci in ponudniki zaposlitve se bodo ljudje manj pripravljali odrekati osnovnim pravicam, da bi prišli do plačanega dela. Preprosto rečeno, čakanje na primerno in socialno varno zaposlitev bo za njih lažje kot v deželah s skromnejšo zaščito in pomočjo brezposelnim. Toda pomoč brezposelnim je tako kot druga delavcem prijazna zakonodaja - npr. krajši delovni čas, prepoved nočnega dela, varstvo pri delu, pravica do soodločanja - neke vrste javna dobrina, ki jo zagotavlja država, plačujejo pa davkoplačevalci. Glede splošne pripravljenosti ljudi za plačevanje javnih dobrin (oziroma davkov) pa je nedvoumno dokazano, da je

premosorazmerna njihovem dohodku.

Vsi dosedanja preudarki nam kažejo, da je dohodek prebivalstva oziroma bogastvo države verjetno eden odločilnih dejavnikov povpraševanja po socialni in delovni varnosti. Znani nemški ekonomist Roland Vaubel je s svojimi raziskavami pokazal, da je obsežnost socialne regulative v državah EZ res pozitivno odvisna od njihovega BDP na prebivalca. V revnejših državah je delovni čas daljši, več je zaposlitev za določen čas, delež socialnih izdatkov v BDP je manjši. Vrh tega tudi ljudje sami v raziskavah javnega mnenja izražajo manjši interes po skrajševanju delovnega časa in drugih delovnih pravicah. Očitno se zavedajo, da si jih ne morejo privoščiti. Ob tem velja opomniti, da razlike v dohodkih med državami in regijami EZ nikakor niso zanemarljive, saj je recimo BDP na prebivalca na Danskem približno trikrat višji kot v Grčiji ali na Portugalskem.

Levičarski populizem

Seveda na povpraševanje po socialni regulativi poleg dohodka in razmer na trgu delovne sile vplivajo tudi drugi dejavniki. Gotovo je pomembna tradicija, ki vpliva na primer na delitev dela med spoloma (ter s tem na število gospodinjstev z dvema zaposlenima članoma) in na vlogo širše družine pri zagotavljanju socialne varnosti. Upoštevati bi morali tudi število polkmečkih gospodinjstev z dvema neodvisnima viroma dohodkov. Bolj kot število dejavnikov, ki bi jih še lahko našli, pa je pomembno spoznanje, da so razlike v obstoječi ravni socialnih in delovnih pravic v državah EZ predvsem rezultat različnih gospodarskih in socialnih razmer. Ti preudarki so pomembni, ker mečejo drugačno luč na običajno politično retoriko, ki spremlja vzpostavljanje evropske socialne regulative.

Priljubljena krilatica, ki spremlja harmonizacijo predpisov v zvezi s trgom delovne sile, je sklicevanje na potrebo po onemogočanju »socialnega dumpinga«. Države, ki svojim delodajalcem nalagajo manj obveznosti glede socialnega in delovnega varstva zaposlenih, naj bi s tem umetno in na škodo delavcev zniževale stroške domačih podjetij oziroma povečevale njihovo evropsko konkurenčnost. Toda o dumpingu tukaj ne more biti govora. Dumping namreč pomeni - po uradni pravno iztočljivi opredelitvi - obliko cenovne diskriminacije oziroma prodajanje proizvodov po ceni, ki ne pokriva variabilnih stroškov proizvodnje. Države z manjšimi socialnimi stroški delovne sile pa teh stroškov ne znižujejo umetno, ampak so stroški v njih nižji zares in iz objektivnih razlogov.

Zlasti med levičarsko usmerjenimi politiki in analitiki se pogosto pojavlja razlaga, po kateri je obseg socialnih pravic v posameznih državah rezultat relativne moči delavskih in delodajalskih organizacij. Različica tega razmišljanja pravi, da je obseg pravic odvisen od ideološke oziroma politične usmeritve trenutne vlade. Tako gledano se uvajanje enotne socialne zakonodaje na evropski ravni lahko prikazuje kot tako rekoč moralno dejanje, s katerim bodo pridobitve dobro organiziranega nemškega (avstrijskega, švedskega itd.) delavskega razreda dane na voljo tudi njihovim tovarišem v drugih evropskih državah, ki so bili doslej žrtve neusmiljene krivoločnosti kapitala in njegovih konzervativnih političnih agentov. Toda priznati je treba, da bi pojasnjevanje razlik v stopnji socialne zaščite med na primer Dansko in Španijo s takšnimi preudarki zahtevalo mnogo več miselne akrobatike kot zgoraj opisane razlage, ki se osredotočajo na trg delovne sile in stopnjo gospodarske razvitosti. Še več intelektualne spretnosti pa bo zahtevalo opravičevanje posledic, ki jih bodo imela dobra dejanja centralizirane socialne politike za položaj delavcev v manj razvitih predelih Evrope. Vsiljevanje višjih socialnih stroškov bo namreč bodisi povečalo brezposelnost bodisi prisililo delavce, da si bodo ohranitev delovnih mest kupili s pristajanjem na znižanje tistega dela nagrade za svoje delo, ki ga dobijo izplačanega v denarju.

Povpraševanje po centralizaciji

Če torej za poenotenje socialne regulative v EZ ne obstajajo ekonomski ali socialni razlogi, kako lahko potem sploh pojasnimo maastrichtske

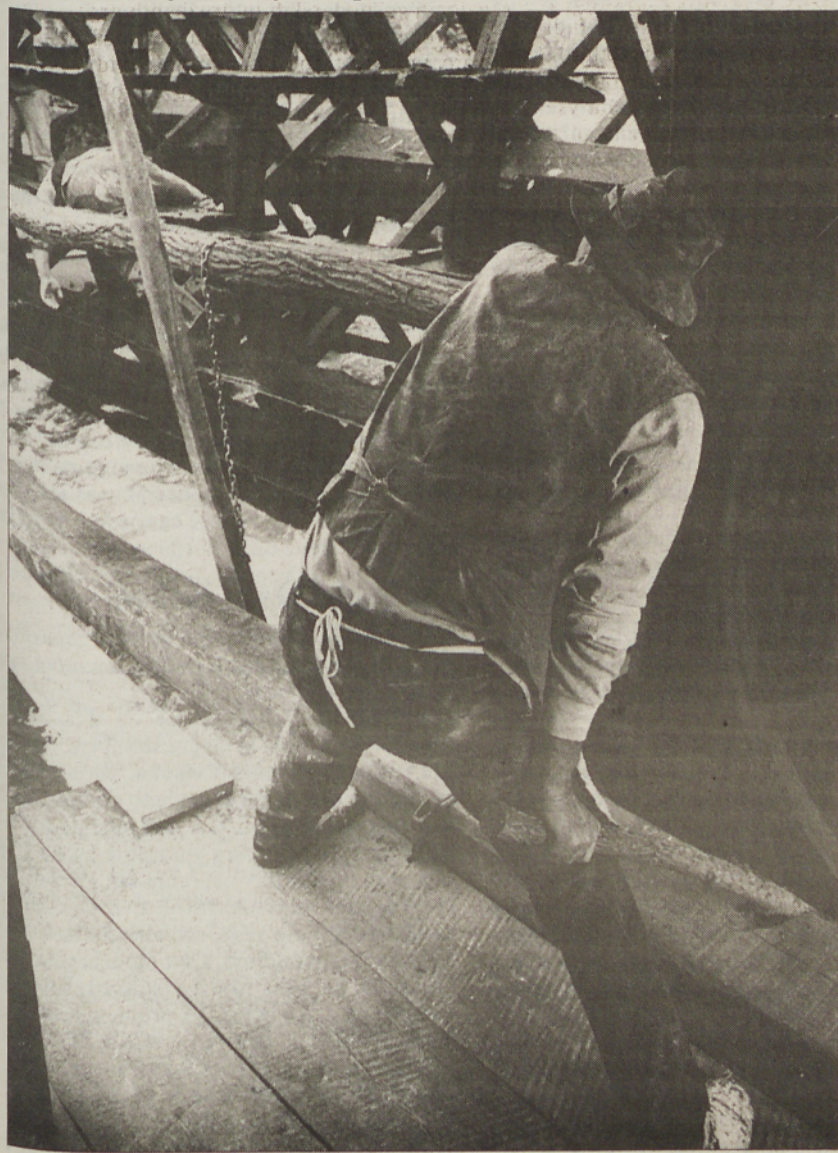
usmeritve? Del odgovora je v tem, da je centralizacija pristojnosti socialnega in delovnega varstva zgolj nujen sestavni del splošnega procesa centralizacije, ki poteka v EZ. Nobenega dvoma namreč ni, da procesi tako imenovane harmonizacije različnih politik (davčne, proračunske, denarne, okoljske, socialne itd.) zgolj prikrivajo vse obsežnejše prenašanje pristojnosti in sredstev z državne na evropsko raven. Teorija javne izbire ponuja številne razlage, zakaj proces centralizacije koristi tako politikom na vseh ravneh odločanja kot tudi vplivnim interesnim skupinam in (s stališča prerazdelitve) celo tako imenovanemu srednjemu volivcu. Obnavljanje njenih dokazov, ki se seveda ne nanašajo zgolj na centralizacijo v EZ, bi nas odneslo predač. Jedro njenih razlag pa je vsekakor trditev, da je proces politične centralizacije EZ v bistvu zaščitna reakcija političnih elit na procese odpravljanja meja med državnimi gospodarskimi prostori oziroma trgi. Prosta gibljivost kapitala in dela je namreč vlade posameznih držav izpostavila vse večjemu nadzoru. Podobno kot lahko kupec, ki ni zadovoljen s ponujenim blagom, zamenja trgovino, lahko v Združeni Evropi podjetnik, ki ni zadovoljen z davčno ali kako drugo politiko države, svoj kapital, prihranke ali celotno podjetje prenese drugam. Harmonizacija politik naj bi povzročila, da bi tovrstne selitve postale nesmiselne, s tem pa bi politične elite posameznih držav obvarovali pred neprijetnimi mednarodnimi primerjavami in odtekanjem davčnih virov zaradi tako imenovanega »glasovanja s petami«.

V ozadju poenotenja evropske socialne politike pa se skriva tudi posebna podjetniška strategija, znana kot »napihovanje tekmečevih stroškov«. Podjetja iz socialno najbolj reguliranih držav, denimo Nemčije, so zaradi visokih stroškov dela na enotnem evropskem trgu v slabšem konkurenčnem položaju. Nemškim delodajalcem grozi, da bodo zaradi visokih stroškov dela v izgube, nemškim delojemalcem pa, da se bodo za ohranitev delovnih mest prisiljeni odreči delu pridobljenih pravic. Skupni interes obojih je, da se temu izognejo. Na voljo imajo le en način: prek mehanizmov kolektivnega odločanja v Evropi tudi drugim državam vsiliti vsaj približno enako stopnjo socialnih stroškov dela. Zato sploh ni presenetljivo v uvodu omenjeno dejstvo, da so maastrichtske socialne smernice v Nemčiji navdušeno sprejeli tako delodajalci kot delojemalci.

Po drugi strani gre tudi pri britanskem izstopu iz socialnega usklajevanja za strategijo zviševanja tekmečevih stroškov, le da z drugega zornega kota. Britanija si je z izstopom zagotovila možnost ohranjanja primerjalno nizkih stroškov dela in dolgoročnega povečanja konkurenčnosti v primerjavi s podobno razvitimi državami, ki so pristale na socialno harmonizacijo. In zakaj niso podobno ravnale tudi druge, relativno še revnejše evropske države? Odgovor verjetno razkriva ravnanje španske vlade, ki je v maastrichtskih pogajanjih svoj pristanek na socialno poglavje povezala z oblikovanjem kohezijskega sklada. Šlo je torej za tipično evropsko politično kupčijo. Manj razvite države so s pristankom na poenotenje pogojev na trgu delovne sile omogočile ohranjanje konkurenčnosti podjetij iz bogatejših držav, vendar so to svojo uslugo zaračunale z zahtevo po dodatnih sredstvih za blažitev posledic, ki jih bo usluga imela za brezposelnost pri njih doma. Takšna kupčija je bila mogoča le zato, ker se je politično izšla tudi vladam bogatejših držav: te so s poenotenjem socialne zakonodaje zadovoljile vplivne domače interesne skupine (delodajalce in zaposlene), ceno kupčije (višje prispevke v evropske sklade) pa so naprtile nepregledni množici neorganiziranih davkoplačevalcev.

Ob koncu še enkrat poudarimo, da se v članku namerno nismo ukvarjali z vprašanjem, koliko »socialne« potrebujemo. Kot smo videli, je odgovor za posamezne dežele in pokrajine odvisen od njihovih posebnih pogojev, zato moramo njegovo iskanje prepustiti tam živečim ljudem. Opozoriti pa smo hoteli, da se moramo ne glede na naše nazorsko prepričanje ali objektivne okoliščine zavedati, da poenotenje evropskih socialnih predpisov ni najustreznejša rešitev in da se v njenem ozadju skrivajo povsem praktični politični interesi.

Mag. Janez Šušteršič je zaposlen na Ekonomski fakulteti v Ljubljani.

Kako bi ocenili sedanjo naravnost ekonomske politike, ali imamo opravka s tradicionalno ali liberalno ekonomsko usmeritvijo in kako ta sploh vpliva na socialno politiko?

SVETLIK: Po moji oceni gre naš razvoj v drugo smer, kot zagovarja tradicionalna ekonomska teorija. Po tradicionalni teoriji imamo na voljo produkcijske faktorje, ki jih kombiniramo, da ustvarimo novo vrednost. Stroškovno usmerjeno vodstvo gre v čisto drugo smer, saj dezinvestira, prodaja, odpušča in v podjetjih išče zdrava jedra. S tem početjem se vrti v zaprtem krogu. Če mu ne uspe in se znajde v naslednji kritični situaciji, se ta krog lahko ponovi in spirala drsi navzdol. V bistvu gre za antikeynesianski pristop, sicer bi se zagovarjale spodbude za nove naložbe.

Hkrati je čutiti premalo podjetniškega duha v smislu iskanja priložnosti in iskanja kombinacij virov, ki so na voljo, bodisi neizkoriščenih proizvodnih zmogljivosti bodisi delovne sile ali naravnih virov. Je pa res, da je velik del krivde mogoče pripisati prehodu iz dogovorne ekonomije, ki je zanemarjala stroškovno kategorijo v pravo ekonomijo. Toda če ostanemo na sedanji ravni stroškovnega obravnavanja, ni perspektiv za razvoj in socialno stabilnost.

V dobrih podjetjih ne pristajajo na čisto stroškovno ekonomijo in se na neki način zavedajo, da brez človeškega produkcijskega tvorca enostavno ni uspeha. Za zgled bom navedel Kolinsko, kjer vodstvo ves čas poudarja, da realnega stroška dela s sedanjih 20 odstotkov ni več mogoče znižati. Kje je po vaši oceni ta najnižji stroškovni prag za živo delo?

SVETLIK: Odvisno od velikosti kapitalskih vložkov. Pri velikih kapitalskih vložkih strošek dela izgublja pomen. Je pa res, da je na problem potrebno gledati skozi prizmo relativnih razmerij, to pomeni, da je potrebno videti strošek dela ene panoge ali tovarne, vzemiva Kolinske pri nas ali pa Knorra kje drugje. Če konkurentu uspe znižati strošek dela, si ustvari določeno prednost. Zato je strošek dela nedvomno pomemben dejavnik. Pri nas je zniževanje stroškov dela in drugih stroškov dominantna strateška opcija, kar me zelo moti. Ta se ukvarja s tem, kako stroške zniževati, manj pa s tem, kako ustvarjati možnosti za dodatno angažiranje produkcijskih tvorcev vključno z delom.

Bili smo tehnološki vmesnik

Ali ni nastopil eden od temeljnih problemov pri tej stroškovni naravnosti s tranzicijo, ko je prišlo do kadrovskega sesutja podjetij. Podjetja so čez noč ostala brez strokovnega kadra v tehnologiji in

Primerjave naše izobraževalne ravni z ravni v razvitih deželah nas lahko skrbijo in jih je potrebno resno obravnavati. Kaže, da pri nas manjka vrh. Le 14 odstotkov prebivalcev ima višjo in visoko izobrazbo (terciarno raven). Drugje se ti odstotki gibljejo nad 20 in več odstotkov. S to izobrazbeno ravni bomo na mednarodnem trgu delovne sile težko shajali. Ob tem ne kaže prezreti, da tam ni tretjine ali več delavcev brez kvalifikacij, kar kaže našo šibko stran. Na tej ravni bomo težko sprejemali, kaj šele razvijali nove tehnologije. Razmere na področju izobraževanja je potrebno izboljšati. Ni več problem, da mlade usposobimo za poklic, temveč bi jih vsaj 30 odstotkov moralo pridobiti vsaj terciarno raven izobrazbe.

marketingu - dveh strateških segmentih podjetja. In temu dodajva, da že prej niso ravno presegala kritične mase strokovnega kadra.

SVETLIK: S tem se strinjam, in če nadaljujem pri prejšnji zgodbi pomanjkanja podjetniške filozofije, opcij ali perspektiv, ki jih mora odpirati vsako dobro vodstvo, je potem to pripeljalo do tega, da so postali razvojni oddelki odveč. Pristali smo na dodelavnih poslih ali kooperaciji, ki sama po sebi tehnoloških jeder ne potrebuje več. Čim bolj to jedro slabi, tem manj je možnosti, da bi delali kaj drugega kot tisto, kar ti zaradi nižjih stroškov dela nekdo ponudi, da delaš.

Na tej točki so odpovedala naša podjetniška vodstva, čeprav jim je potrebno priznati določene prednosti pred vzhodnoevropskimi vodstvi. Odpovedala so zlasti tista podjetniška vodstva, ki so bila usmerjena na manj zahtevne trge. Ne smemo pozabiti, da smo bili v preteklosti neke vrste tehnološki vmesnik. Na Zahodu smo kupovali manj zahtevne tehnologije, ki pa so bile še zmeraj boljše od tistih, s katerimi so razpolagali na prej omenjenih trgih, in nam dajale konkurenčno prednost. S propadom teh trgov in njihovim neposrednim povezovanjem z razvitimi je ta strategija odpovedala, saj se sedaj naša podjetja

J. Votek

Brez upoštevavanja ni razvoja in so

ne morejo več pojavljati kot kupec prej omenjene tehnologije, čeprav so to večinoma tehnologije, ki so še dobre. Ozirati se morajo za tehnologijami, s katerimi bodo konkurenčni na novih trgih. To pa so trgi, s katerih tehnologije prihajajo - torej razviti trgi.

To so grobi razlogi, katerim lahko pripišemo sedanje stanje brezposelnosti; s kakšno dejansko brezposelnostjo imamo opravka in s kakšnimi vrstami brezposelnosti se srečujemo?

SVETLIK: Če gledava ob pomoči klasične opredelitve, smo bili in ostajamo v fazi brezposelnosti premajhnega povpraševanja. Lahko bi jo celo označili kot brezposelnost neskladne rasti. Pri naši brezposelnosti je šlo za strukturni šok, ki ni naraven in ni šlo samo za to, da se brezposelnost pojavi kot posledica normalnega ekonomskega cikla - normalne recesije. Brezposelnost je nujno eskalirala zaradi izgube trgov in prehoda na tržno gospodarstvo. Ta faktorja je potrebno upoštevati in delujeta mimo normalnih cikličnih nihanj.

Če po drugi strani poskušam stanje brezposelnosti ali zaposlenosti oceniti glede na zadnja leta, so razmere postale ustajale, če ne že stabilne. Na eni strani naraščajoča brezposelnost in na drugi odpiranje novih delovnih mest ne odstopata bistveno, tudi če ju primerjamo z registrirano brezposelnostjo. Sedaj se srečujemo s problemom strukturne brezposelnosti. Struktura brezposelnih po izobrazbi pogosto ne ustreza strukturi ponujenih del ali pa delojemalci niso pripravljeni sprejeti ponujenih pogojev delodajalcev. Strukturne brezposelnosti ne ponazarja samo naraščajoče število nezasedenih delovnih mest, ampak tudi struktura nevalificirane in polkvalificirane delovne sile, ki ostaja brez dela. Skratka, možnosti dela za pridobitev dela so izredno majhne in te delo tudi najprej izgubijo. To bo tudi najbolj izpostavljena in najbolj ogrožena skupina v prihodnje.

Med skupinami so najbolj izpostavljeni mladi z visoko stopnjo brezposelnosti. Toda hkrati se pri mladih kaže najbolj kratkotrajna brezposelnost. Mladi se mnogo hitreje prilagajajo novonastalim razmeram in sprejemajo razna dela, četudi so to krajše oblike zaposlitve. Mladi si tudi laže izdelajo svoje zaposlitvene strategije kot starejši odpuščeni in brez kvalifikacij, ki so v kritičnem položaju, in pričakovati je, da bodo še bolj izpostavljeni. Hudo bo zlasti, če se bo liberalizirala delovna in socialna zakonodaja, kajti sedanja zakonodaja zaenkrat kljub vsemu sorazmerno dobro ščiti zaposlene. Nova delovna zakonodaja, ki je v pripravi, lahko ima izrazito negativne učinke, saj lahko pričakujemo sprostitve trga delovne sile, in bo prej omenjeno skupino postavila v še bolj negotov položaj, kot je sedaj.

Kako pa mobilnost delovne sile vpliva na brezposelnost? Zdi se, da je Ljubljana s svojim zaledjem bistveno laže amortizirala brezposelnost ravno zaradi večje mobilnosti, ki je segala globoko v zaledje, kot Maribor, ki je imel statično delovno silo.

SVETLIK: Tu je potrebno opredeliti dve vrsti mobilnosti. Pri dnevni mobilnosti lahko opazimo razlike: če gledava skozi vašo primerjavo, je ljubljanski bazen mnogo večji in ima pestrejšo strukturo zaposlitvenih možnosti z boljšimi komunikacijami kot mariborski, kjer je celotna populacija bolj ali manj koncentrirana na Maribor brez zaledja. Ljubljana ima kljub vsemu močno zaledje od Kranja do vseh okoliških mest, zato je tudi lažja kompenzacija izgube delovnega mesta recimo na enem s pridobitvijo delovnega mesta na drugem koncu. Maribor te kritične mase, gledano v luči regije in širše, ni dosegal. Ob tem se odpira vprašanje komunikacij, ki bi omogočale tako razvejeno mobilnost, kot je ta mogoča v Ljubljani. Koroška, ki je blizu Maribora, je zaradi slabih prometnih povezav zelo izolirana. Prav tako je težko govoriti o mogoči mobilnosti proti vzhodu - Pomurju, saj je na tem koncu razen Mure celotna industrija v krizi. Gre za strukturni problem premajhne koncentracije delovnih mest nasprotno, s tem da je bila regija usmerjena v težko ali predelovalno industrijo. Opozoriti je potrebno še, da Maribor ni tako močno razvejeno upravno in izobraževalno središče kot Ljubljana.

Ne samo čas prehoda oziroma sprememba go postopno pridruževanje Evropski zvezi so radikalne polne zaposlenosti in zagotovljene socialne var liberalno ekonomijo, ki se vrti na ravni stroška in na trgu delovne sile in elementih socialne politike področja pri nas dr. Ivanom Svetlika

Drug vidik je trajna migracija, ki je sploh zelo šibka, in ne kaže, da bi se mobilnost povečala. Če se bodo komunikacije razvile, lahko pričakujemo nekoliko večjo mobilnost in tudi dnevno migracijo.

Kmečki stan odмира

Koliko vpliva na socialno stabilnost in prikriva realno sliko zaposlenosti polkmetjski status? Znano je, da so polkmetje dohodek od svoje zaposlitve vlagali v kmetijo in s temi vlaganji sedaj rešujejo svojo eksistenco in problem brezposelnosti. Ali če to ponazorim s Pomurjem, kjer je nezaposlenost med najvišjimi v Sloveniji, se ta amortizira z delom na kmetiji in enim še zaposlenim v Muri.

SVETLIK: Ugotavljamo izredno hiter padec aktivnosti v kmetijskem sektorju. S kmetijstvom se ukvarja dobrih 10 odstotkov aktivne populacije. K temu je po moji oceni veliko prispeval upad deleža tistih, ki so bili zaposleni v kombinatih, ne pa na kmetijah. Delno je vplival upad števila družinskih članov, ki so pomagali in bili koncentrirani na kmetijah. Zato o kakem odlivu delovne sile v tem sektorju ni mogoče govoriti. Osrednje vprašanje je, kaj bo s kmetijskim sektorjem.

Nesmiselno je pričakovanje, da bi polkmetje izginili ali da bi jih celo odpisali. Podatki iz razvitih držav dokazujejo, da polkmetje niso izginili, ampak da se njihov delež celo povečuje. To je vzorec, ki bo še dolgo živel, in to iz preprostega razloga, ker bodo čisti kmetje pri nas prej ali slej na udaru, saj s sedanjo strukturo proizvodnje ne bodo mogli preživeti. Manevrski prostor možnosti za preživetje je samo v povečanju površin, toda te možnosti so omejene, ker ljudje zemlje ne prodajajo. Rešitev bi morda bila, če bi imeli program, kot so ga imeli Angleži, ko je država z ugodnimi cenami pomagala pri odkupu in združevanju zemlje v komplekse in s tem pomagala večjim posestnikom pri njihovem preživetju. Rešitev je še v kombinaciji z nekimi dodatnimi dejavnostmi, to pa zahteva čas. Seveda pa so ti premiki in usmeritve mogoči pri mlajši in srednji generaciji, težje pa je to pri starejših. Potemtakem je krizo realno pričakovati in vprašanje je, ali bo kdo interveniral in ali sploh kdaj bo. Vprašanje je tudi, kaj lahko ta sektor naredi sam zase.

Rešitev bo verjetno iskal v samozadostnosti.

SVETLIK: Na neki način je ta del populacije od kmečkih uporov naprej socialni stabilizator, ker je bil zelo pasiven in ni bilo socialnih erupcij. Obstaja nevarnost, da postane ta del populacije socialno izključen, z zapiranjem v svoje okvirje in pristajanjem na samozadostnost, toda na minimumih samovzdrževanja na zemlji. Kmetijstvo je močan socialni blažilec v primerjavi z okolji, ki so izrazito industrijska. Srečo imamo tudi, da druga generacija ohranja stik s podeželjem.

Ali je sedanja raven brezposelnosti primerljiva z evropsko in ali lahko pričakujemo še večjo brezposelnost?

SVETLIK: Napovedi, ki smo jih delali, so pokazale, da smo na ravni Evrope in tudi zadnji kazalci potrjujejo, da se je ta številka ustalila. Pri številu registriranih brezposelnih se gibljemo nekje na tej ravni, kljub rahlim nihanjem. Imamo med 110 in 120 tisoč brezposelnih. Če pa gledamo anketni podatek, delež brezposelnosti upada in se ustaljuje pri sedmih odstotkih, kar je dejansko pod evropskim povprečjem. Za tranzicijske razmere smo na realni stopnji, ki bi se utegnili zmanjševati ob realni ekonomski rasti, na dolgi rok pa se bo zmanjševala zaradi demografskih razmer - v 5 do 7 letih. Porast brezposelnosti je mogoč le ob novih šokih, ki pa se jih ne da predvideti. Nepričadeta sta ostala javna uprava in sektor javnih služb, na kar opozarja industrija, čeprav po prime-

rnjalnih podatkih ni mogoče realno pričakovati hudih reform v smislu reorganizacije ali odpisovanja. Delež zaposlenih v tej sferi je v primerjavi s podobno razvitimi državami v EZ še razmeroma nizek. Tržni storitveni sektor, kot so bank zavarovalnice ipd., je manj razvit v primerjavi podobnimi sektorji v razvitih državah in kaže tendenco hitrega naraščanja zaposlovanja. Storitveni sektor je z nekaj več kot 38 odstotki povečal svoj delež zaposlenosti na 46 odstotkov, kar je za ta kratek čas hitra sprememba. Problem ostaja v industriji oziroma sekundarnem sektorju, ki zaposluje nekaj čez 40 odstotkov aktivnega prebivalstva. Tu so panoge, ki lahko postanejo kritične, in tiste, ki pretežno izvažajo. To so predvsem delo no intenzivne panoge, kot so tekstil, usnjarski čevljarstvo. V teh panogah so mogoča neugodna presenečenja.

Ali je še problem podzaposlenosti in latentne zaposlenosti v naših podjetjih?

SVETLIK: V industriji, zlasti profitnem sektorju, kjer gre za tržne razmere poslovanja, so tega problema rešili, ker dolgoročno ne more vzdržati. Drugače pa je z nekaterimi monopositičnimi organizacijami ali podjetji, kjer je vprašanje, ali so izkoriščene vse možnosti, da bi delovni potencial dobro izkoristili.

Pravice vezati na rezultate dela

Če se povrneva na izhodišče pogovora in k temu dajava sedaj povedano, kako ocenjujete sedanja makroekonomska izhodišča, predvsem pa odpoved socialnega sporazuma v luči pritiska na socialni položaj delavca?

SVETLIK: Težava pri odpovedi kolektivnih pogodb je zapoznelo dogovarjanje o spremembah njihovih pogojev menjave. Gre za menjavo med delavci in delodajalci, pri kateri je težko sanjati, v tem primeru pravice, ne da bi hkrati nekaj dali. Priznati je potrebno, da pridobljene pravice, ki niso neposredno vezane na rezultate dela, dolgoročno ne morejo obstajati, predvse dodatki, ki so sporni. Racionalno pa bi bilo dogovarjanje o spremenjenih oblikah menjave, ki bi vezane na rezultate poslovanja. V ospredje morale priti moderne oblike menjave, za katere sem prepričan, da jim sindikat v dialogu ne bi sprotoval. Vsi dogovori pomenijo zunanjo intervencijo za delovanje trga. Delodajalci želijo svobodo pri najemanju in odpuščanju, česar pa delavci ne želijo. Zato je tudi razumljivo, zakaj se fleksibilne oblike zaposlovanja razmeroma počasi širijo (delo za določen čas, s skrajšanim delovnim časom ipd.). Tega je v primerjavi razvitimi malo.

Antipod ZDA - Zahod

Ugotovitve za ZDA pravijo, da se je zaposlenost pomočjo teh alternativ povečala, socialna varnost pa zelo zmanjšala.

SVETLIK: V bistvu gre za dva antipoda - Amerika - Evropa, ki na eni strani kažeta, da je ZDA rast zaposlenosti visoka, realna rast plač pa izredno nizka. V Evropi je to obrnjeno, realna rast zaposlenosti je nizka, rast plač pa sorazmerno visoka. Tu se odpira vprašanje modela. Antipod se postavlja v ospredje kot model, kjer kreacija dela na visoki ravni. Evropejci pa želi kapitalizirati delo skozi socialne dodatke, socialno državo in podobno. Oba modela imata skupno točko, na eni strani v visoki brezposelnosti Evrope, na drugi je v ZDA problem nizke socialne zaščite. Nova delovna mesta v ZDA v številnih primerih ne zagotavljajo normalnega preživetja. Dejstvo pa je, da se tudi v Evropi širi fleksibilne oblike zaposlovanja in se gre v antipodno smer. Istočasno ZDA objavljajo dodat

Človeškega faktorja socialne stabilnosti

rskega sistema, ampak v tem času tudi priprave na
egle v socialno politiko in porušile nekdanje ravnotežje
Problem je toliko hujši, ker imamo opravka z dokaj
ta brez obravnave vseh produkcijskih tvorcev. O stanju
se pogovarjali z enim od vodilnih strokovnjakov s tega
daj dekanom Fakultete za družbene vede.

program socialnih zaščit delavcev. V Evropi ob
uveljavljanju fleksibilnih oblik zaposlovanja
iščejo možnosti, kako te oblike zaposlovanja
postaviti v okvir socialne države. Delni poskusi
so z institutom državljanstva - državljsko po-
kojino.

Vse države Zahoda so šle v omejitve, morda
Nemci najbolj radikalno z argumentom velike
porabe in premajhnih naložb. Javni socialni pro-
grami se počasi omejujejo, in to se dogaja tudi
nam. Država skrbi za socialno varnost na mini-
malni ravni, drugo pa je odvisno od posamez-
nika in tudi od podjetja, kjer je zaposlen. Za
zgod: pokojninski model naj bi prišel v priho-
dnje na raven državne pokojnine, kjer bi z obvez-
nim dodatnim zavarovanjem ohranjali socialno
varnost na sedanji ravni. Tretja raven pa je pov-
sem odvisna od posameznika (naložbeno zava-
rovanje, za katerega je vprašanje, kdo si ga bo
hotel in zmogel pokrivati). To so oblike, ki tudi
skozi socialni aranžma predstavljajo varčevanje
in možnost investiranja in ki imajo svoj eko-
nomske učinek.

Delnice perspektiva mladih

S tega vidika se zastavlja vprašanje, ali ni sedanje
delavsko delničarstvo neke vrste varnostni, v bistvu
socialni amortizer?

SVETLIK: To bi lahko bil in je bil ob preho-
du, ko so ljudje začutili povečano negotovost.
Ob povečanju brezposelnosti in socialne negoto-
vosti je država po starostnih kategorijah nekaj
dala. To ni strašna vsota, ki bi hitro pošla, če bi
jo človek začel jesti. Certifikati naj bi ob tem ime-
li edukacijsko funkcijo, tako da vsi postanemo
po malem, če že ne podjetniki pa vsaj solastniki.
To je faktor varnosti, ki kratkoročno ni operativ-
na, na dolgi rok pa bi lahko bila. Namesto vla-
ganja v zavarovanje pač vlagati v delnice z nekaj
več tveganja in več profita. Prihodnost na tem
področju imajo mlajše generacije.

Z novim letom postajamo polnopravni pridružen
člani Evropske zveze, kaj to pomeni pri zaposlo-
vanju in kaj je polnopravno članstvo?

SVETLIK: Pridruženo članstvo še nič kaj do-
sti. Gre za pripravljeno obdobje in se na tem po-
dročju veliko ne bo zgodilo neposredno, posred-
no pa že. Kmetijstvo postavlja v drugačen polo-
žaj, kar se bo kazalo na socialni strani. Dolgoro-
no v perspektivi polnopravnega članstva bo pre-
stavljalo članstvo določene težave. To pomeni,
da se bo tisti, ki se do vstopa ne bo prestrukturir-
al, z vstopom v EZ nujno moral (kmetijstvo in
industrija), če bo imel za to še priložnosti. Irski
ekspert Lynch je pojasnil, kako so se njihovi po-
djetniki naenkrat morali spopasti s konkurenco
na evropskem trgu. Vsi podzaposleni in privile-
žiji so naenkrat izginili in je bil to zanje šok.

Ce so na ravni podjetja ljudje zgolj
strošek, potem je slabo. Kjer se na
ljudi gleda kot potencialni vir idej,
spodbud in dodatnih naporov, ki jih
lahko vlagajo, da proizvodnjo
izboljšajo, je to velik potencial. Po
raziskavah vidimo, da se pri nas to
slabo izkorišča, čeprav to zunaj
počnejo že nekaj časa.
Zaposlena delovna sila se
mobilizira na mnogo višji stopnji
kot pri nas.

Prav tako je mnogo več spodbud,
ki vodijo k skupinski sinergiji.

Evropske države s skritimi varnostnimi omejitvami

Kaj pa lahko pričakujemo od mobilnosti delovne
sile? Tisti, ki nam je šport bližje, vidimo, kakšne
premake je sprožilo Bosmanovo pravilo med šport-
niki.

SVETLIK: Če gledamo trg delovne sile, zdru-
žena Evropa ni prinesla velikih sprememb. Od-
pravljanje meja in prosti trg kapitala dela in ljudi
je vsaj pri delovni sili samo navidezen. Pri delov-
ni sili ni prišlo do kakih posebno revolucionarnih
mobilnostnih premikov med temi državami. Ti
se dogajajo le v ozkih segmentih (kot recimo
športu, znanosti ipd.). Velikih pretokov med
temi državami kljub vsemu ni. Znotraj držav je
toliko omejitev, ki nam niso vidne. Za zgled naj
navedem certifikate, ki jih dobivajo ljudje v
izobraževalnem sistemu. Nekoga, ki dobi v An-
glijki diplomu, Portugalci ne sprejmejo v službo,
ker nima ustreznega portugalskega certifikata o
pridobljeni izobrazbi. Skratka, obstaja cela vrsta
skritih omejitev. Na drugi strani mobilnost ni tako
atraktivna, kot je videti z našega zornega kota.
Množičnih migracij, ki so bile v začetku sedemdes-
tih, ni več. Španci in Italijani se ne selijo več v Ne-
mčijo. S tega stališča tako ni mogoče pričakovati
velikih sprememb niti v pridruženem niti v pol-
nopravnem članstvu.

Razdrobljen industrijski sektor idealni socialni amortizer krize pri razvitih

Potemtakem ni bojazni za naš industrijski sektor?

SVETLIK: Zame je največji problem in vpra-
šanje hkrati, kaj bo z našim industrijskim sek-
torjem. Mi smo v zadnjih letih zelo fragmentirali
industrijski proizvodni sektor. Izgubili smo prak-
tično vsa velika podjetja. Ostalo jih je malo in
nekaj srednjih, ki se prosperirajo. Število podjetij
se povečalo s 15 na 50 tisoč, medtem ko se je
število aktivnih zmanjšalo. Za ta drobn sektor in
proizvodne enote je problem, kako se bodo v
prihodnje znašle že v času pridruženega član-
stva in potem še bolj. Nevarnost je, da bo drobn
sektor postal izrazita periferija velike industrije in
velikih tujih podjetij, na katere smo sedaj tržno
vezani. Ta podjetja bodo kot socialni amortizer
tem velikim podjetjem. Nevarnost je v tem, da
bomo predstavljali obrobni krog velikim po-
djetjem, kar je z nacionalnega in razvojnega sta-
lišča kritično.

Možnost ublažitve je z medsebojnim povezo-
vanjem podjetij v Sloveniji in s spodbujanjem po-
vezav. Ne smemo se podrediti cilju majhnih del-
avnic, da servisirajo tuja podjetja. Cilj mora biti
ohranjanje konkurenčnih jeder, kot jih imamo v
farmaceutski industriji. Znotraj konkurenčnih po-
djetij na evropskem trgu bi morali iskati razvojna
jedra, ki predstavljajo; čeprav na ozkem segmen-
tu, pomembne pole znanja. S tem se zmanjša
odvisnost in poveča moč podjetja v odnosu do
velikih tujih podjetij. Organizacija in povezo-
vanje podjetij na nekaterih ključnih strateških
segmentih sta danes zelo kritična.

Trda alternativa je, da postanemo prvi zu-
nanji krog, to pomeni, da se bo vsako krizno ob-
dobje amortiziralo na obrobni področjih, kot je
naše, in ne doma. Zakonodajci moramo prilago-
diti deželam EZ, da bi se izognili prenosu tve-
ganja ali socialnemu dampingu.

Izobrazbeni zaostanek

Nekateri avtorji poudarjajo, da bo vse večja intelek-
tualizacija dela povečevala brezposelnost, stroko-

vnjaki s področja informacijskih tehnologij govo-
rijo celo o petinski zaposlenosti.

SVETLIK: Že sedaj je odprto vprašanje, ali
smo ob vstopu v EZ sposobni neke višje stopnje
samoorganizacije v sferi produkcije bodisi indu-
strijskih izdelkov, storitev ali prometa. V vsakem
primeru bo več storitev, vprašanje pa je, ali bomo
naše turistične zmogljivosti sposobni prodajati
sami ali bo to za nas počel kdo drug bodisi v Ber-
linu ali kje drugje. Ti nastavki so po moji oceni
slabi.

Na socialnem področju bo šlo za prilagoditev
evropskim standardom, čeprav zaščita ne bo
večja, prej obratno. V Evropi bomo težko našli
državo, kjer je stopnja socialne zaščite višja. Na-
dstandard bo vprašljiv. Če se nam ne bo izšel,
bo veljal zajamčen minimalen evropski standard.

Pri petinski zaposlenosti gre za futurizem, za
katerega dvomim, da bo do njega hitro prišlo.
Kajti države imajo svojo socialno ureditev, po
kateri je večina socialnih statusov vezanih na
zaposlitev. Ob množičnem delu na domu se po-
stavlja vprašanje kontrole in pobiranja davkov, iz
katerih se napajajo socialni fond. Posredno bi to
pomenilo privatizacijo socialne sfere, kar ni pov-
sem narobe. Še zmeraj pa bo ostajal sloj, ki bo
potreben oskrbe. Če posamezniki in podjetja ne
bodo vlagali v delavce ali manj prosperitetna
dela, potem bo to morala storiti država.

Izobrazba je eden ključnih produkcijskih tvorcev.
Smo s sedanjo izobrazbeno ravni sposobni do-
hajati Evropo?

SVETLIK: Izobrazba in usposobljenost celot-
ne populacije je še zmeraj le ena od kritičnih
točk, saj imamo izredno neugodno izobrazbeno
strukturo. Dejstvo je, da imamo 14 odstotkov
prebivalcev (terciarno) višje in visokošolsko izo-
brazenih, nadalje četrtina mlade generacije ne
pride do poklicne izobrazbe in se težko vključuje
v proizvodnjo, kaj šele informacijsko proizvo-
dnjo, kjer prevladuje produkcija informacij. Zara-
di omejene izobrazbe ali funkcionalne nepismenosti
je možnost komunikacije v javni ali zasebni sferi na-
sploh izredno problematična. Za zgled vzemimo
samo sodobne gospodinjske pripomočke. Tu pri-
demo do kritične točke, ki odpira vprašanje, ali
ravnamo v izobraževalnem procesu pravilno.

V Jugoslaviji je bila naša formalna izobrazbena ra-
ven nižja od izobrazbe v drugih jugoslovanskih repu-
blikah, pa smo bili kljub vsemu ekonomsko uspe-
šnejši.

SVETLIK: Formalna izobrazba ni vedno real-
en kazalec vsega, kajti količina znanja in spo-
sobnosti ni izmerljiva s formalno izobrazbo. Pre-
dvsem je odvisna od urejenosti izobraževalnega
sistema. Primerjave naše izobraževalne ravni z ra-
vnijo v razvitih deželah nas lahko skrbijo in jih je
potrebno resno obravnavati. Kaže, da pri nas
manjka vrh. Le 14 odstotkov prebivalcev ima
višjo in visoko izobrazbo (terciarno raven).
Druge se ti odstotki gibljejo nad 20 in več od-
stotkov. S to izobrazbeno ravni bomo na med-
narodnem trgu delovne sile težko shajali. Ob tem
ne kaže prezreti, da tam ni tretjine ali več dela-
vcev brez kvalifikacij, kar kaže našo šibko stran.
Na tej ravni bomo težko sprejemali, kaj šele
razvijali nove tehnologije. Razmere na področju
izobraževanja je potrebno izboljšati. Ni več pro-
blem, da mlade usposobimo za poklic, temveč bi
jih vsaj 30 odstotkov moralo pridobiti vsaj ter-
ciarno raven izobrazbe.

V ospredju ni samo mlada generacija, ampak
tudi dodatno izobraževanje srednje generacije in
odraslih.

Kaj pa sistemske blokade na mikroravni znotraj
podjetij, ki sva jih omenjala v zvezi s pohegi stroko-
vnega kadra iz podjetij?

SVETLIK: Obstaja substitucija dela s kapita-
lom in dokler je tega cenenejša dela dovolj, ni
potrebe, da bi se prešlo na zahtevnejše tehnolo-
gije z več znanja. Tu smo bili v preteklosti hendike-
pirani zaradi dotoka cenene delovne sile in obstoja
domače nekvalificirane delovne sile.

Problem, ki ga zanemarjamo, pa je, da ima su-
bstitucija dela s kapitalom omejene možnosti. So
proizvodnje in storitve, ki jih s ceninim delom ni
mogoče več opravljati, najbolj eklaten primer je
avtomobilska industrija, ki je robotizirana. V to

proizvodnjo pa sodi drugačna struktura delovne
sile. Zato dolgoročno nekvalificirana delovna sila
ne bo imela kaj početi. Tudi najmanj zahtevnih
del ne bo mogla opravljati, ker je struktura pro-
izvodnje tako zahtevna. Opcija cenene delovne
sile ni dolgoročno sprejemljiva, že zaradi tega
ne, ker ne moremo pričakovati zniževanja stan-
darda naših ljudi. Zato je potrebno spremeniti fi-
lozofijo izobraževalnih programov. Sedaj nam je
povsem tuje, če pravimo, da je učenca potrebno
postaviti v središče pozornosti. Ta ne more biti
predmet obdelave, ampak je subjekt, ki se mu
mora streči. Podobno kot v trgovinah, kjer kupec
prav tako še ni kralj. Skratka, potrebna je misel-
na in kulturna sprememba.

Naj se povrnem še k reševanju odrasle popula-
cije, kjer ni rešitev v upokojevanju, ampak izo-
braževanju odraslih, čeprav to podjetjem čudno
zveni. To pa tudi zaradi tega, ker se bo dolgoro-
no, kot sem že povedal, po demografskih kazal-
cih povpraševanje po starejši delovni sili po-
večalo. Zunaj se pojavljajo programi tretjih kar-
rier.

Se enkrat se morava dotakniti podjetniških vod-
stev, ki v odnosu do evropske dimenzije delujejo pre-
cej okostenelo tudi v izobraževanju.

SVETLIK: Če so na ravni podjetja ljudje zgolj
strošek, potem je slabo. Kjer se na ljudi gleda kot
potencialni vir idej, spodbud in dodatnih napo-
rov, ki jih lahko vlagajo, da proizvodnjo izbolj-
šajo, je to velik potencial. Po raziskavah vidimo,
da se pri nas to slabo izkorišča, čeprav to zunaj
počnejo že nekaj časa. Zaposlena delovna sila
se mobilizira na mnogo višji stopnji kot pri nas.
Prav tako je mnogo več spodbud, ki vodijo k skupin-
ski sinergiji. Pri nas pa je delo izrazito individua-
lizirano. Poudarjeno je nagajevanje posamez-
nika v podjetju, ne pa skupin, kar so pred leti uve-
dli Švicarji (odprava individualnih in uvedba sku-
pinskih norm). Kontrola je pri nas še vedno teh-
nična, saj so vodje usmerjeni k delu in ne lju-
dem. Vodje se ne ukvarjajo z zaposlenimi in reše-
vanjem njihovih problemov, da bi ustvarjali sku-
pinski razpoloženje, in ne pokažejo zanimanja
za delavce niti pred koncem dela in niti po njem.
Zelo malo se uporabljajo drugi motivatorji od
prenosa avtonomije odločanja na ljudi o stvareh,
na katere se spoznajo, malo je spodbud za upo-
raho in pridobivanje znanja.

Delno je liberalizacija zaostila ta negativni
odnos in kaže, da so lastniki ali vodje (vodstva)
na enem, delavci pa na drugem bregu. Dejstvo
tudi je, da vsa pamet kljub temu ni v vodilnih. Ne
kaže pa tega posploševati, saj podjetja z visoko
tehnologijo to znajo. Večina majhnih in novih
podjetij žal tega ne obvlada.

Ob vsem povedanem se srečujemo s še enim proble-
mom, to je nizko mobilnostjo kapitala, saj sta do
sedaj le dve podjetji transferirali svoj kapital v druge
dejavnosti, Krka v turizem in Rotomatika v To-
mos.

SVETLIK: To drži, toda delovno intenzivne
industrije se bodo morale boriti za preživetje, saj
se drugače ne bodo obdržale. Še posebno če ne
bo tehnoloških in programskih sprememb in se
bodo povečevali pritiski na plače.

Odpira se vprašanje usposobitve in prestrukturi-
iranja za nastope na tujih trgih pri delovno in-
tenzivnih panogah. Pri teh panogah ne kaže
iskati dolgoročnih ali kratkoročnih rešitev v
državnih programih ali subvencijah. Potrebni so
sicer blažilniki za reševanje krize, toda ne v se-
danjih oblikah, ampak v obliki produktivnih
blažilnikov. Izvoznikom je potrebno podpirati
razvojne programe, ki so naravnani v preusmeri-
tev na druge ali zahtevnejše proizvodnje v nasle-
dnjih petih do desetih letih. Nikakor pa ni ugod-
no sedanje reševanje problemov in pokrivanje
dela stroškov z državnimi intervencijami brez teh
programov. Zato so potrebna intelektualna in
tehnološka jedra, ki so hitro sposobna uvajati
nove programe in krepiti nastop na trgih. Taka
strategija je lahko uspešna tudi ob državni po-
moči.

Dr. Franz Fischler, Bruselj

»Razvoj podeželja je pomemben!« pravijo ...

Vsi vemo, kako pestro delo opravljajo naši kmetje. Proizvajajo hrano, oblikujejo pokrajino, varujejo okolje ter čuvajo tradicijo in kulturo, predvsem na podeželju. Agrarna politika Evropske zveze je kmetom nenehno poskušala dati ustrezen okvir za načrtovanje njihove gospodarske prihodnosti. Ker pa se agrarni sektor nenehno razvija, je tudi agrarna politika nujno podvržena stalnim spremembam.

Postavljanje novih temeljev

Trideset let je že minilo od uvedbe skupne agrarne politike v Evropski zvezi. Če se ozremo na cilje v obdobju ustanovitve, spoznamo, da je bila predvsem v ospredju proizvodnja hrane. V težkih časih splošnega pomanjkanja dobrin je bilo potrebno dvigniti produktivnost v kmetijstvu. Po eni strani zato, da bi zagotovili zadostno preskrbo prebivalstva s hrano, po drugi strani pa, da bi kmetom zagotovili primeren življenjski standard. Najpomembnejša za izpolnitev teh ciljev je bila politika tržnih cen. Sestavljena je bila iz sistema zajamčenih cen z dodatki za najpomembnejše kmetijske proizvode. Pridelovalci so najprej dobili neomejena količinska in cenovna jamstva za agrarne pridelke. Rezultat je bil, da so že v letu 1973 dosegli samopreskrbo z vsemi pomembnimi kmetijskimi proizvodi. Da pa bi ostali konkurenčni tudi na svetovnem trgu, so zagotovili dodatna izvozna dovoljenja.

Sredi sedemdesetih let pa so se gospodarske razmere bistveno spremenile: vsesplošna gospodarska kriza in brezposelnost sta zmanjšali pripravljenost za dodatne aktivnosti. Investicijski in proizvodni stroški so rasli, kmetijski dohodki pa zaostajali. Pri različnih ključnih proizvodih je prišlo do naraščanja presežkov, kar je vodilo k hitremu naraščanju izdatkov za prizadete sektorje. Problemi tako na trgih kot tudi v državnih proračunih so se zaostri. Mnogo prepozno je prišlo na plan spoznanje, da agrarni sektor s svojo proizvodnjo ni več usmerjen v golo zadovoljevanje družbenih potreb in predolgo je veljalo prepričanje, da bo trg sprejel vse proizvode ne glede na proizvodno metodo in kakovost proizvodov ter da bo mogoče s pomočjo izvoznih dovoljenj vse presežke neomejeno plasirati na svetovnem trgu. Pod vtisom politične razprave o varstvu okolja in pogajanj v okviru GATT-a, a tudi na osnovi spoznanja, da družba ni več pripravljena dajati na voljo neomejenih finančnih sredstev za davkoplačevalcem nerazumljivo agrarno politiko, je bila temeljita prenova agrarne politike neizbežna.

Spremembe so dosegle vrhunec z reformo strukturnih skladov v letu 1988 in z reformo agrarne politike leta 1992. Tržna in cenovna politika sta bili prilagojeni novim razmeram. Posredna podpora kmetijstvu prek umetno vzdrževanih cen na nekaterih ključnih področjih je bila zmanjšana ter nadomeščena z neposredno

dohodkovno podporo in nadomestili. Predvsem je uspelo ponovno uravnovesiti ključne trge, še posebno trg žita. Tam torej, kjer so bile stare težave odpravljene, je prišlo tudi do okrepitve trgov in cen. Tudi kmetijski dohodki so se povečevali izredno ugodno in mnogi naši proizvodi so tudi z mnogo manjšimi državnimi subvencijami našli gospodarsko smiselno uporabo. Ravno zaradi tega moramo v kmetijstvu dosledno nadaljevati z ločevanjem dohodkovne od cenovne politike.

Z reformo leta 1992 je bil narejen uspešen korak k okolju prijaznemu, vendar hkrati tudi konkurenčnemu kmetijstvu. Konkurenčnost je ključ za prihodnost kmetijstva. Če želimo, da bo naše kmetijstvo še naprej soudeleženo v pričakovanem pozitivnem razvoju, se bomo morali bolj posvetiti postopnemu izboljšanju konkurenčnosti. Konkurenčnost ima več oblik: ni omejena samo na stroškovno ugodno proizvodnjo hrane, saj je znotraj družbe že dolgo navzoča sprememba vrednot. Pomen pridobivajo kakovost, posebnost in raznolikost proizvodov ter posebne, s proizvodi povezane storitve. Če želimo dosledno izboljšati konkurenčnost, se moramo najprej domeniti, kakšno vlogo sploh imata danes v družbi kmetijstvo in gozdarstvo.

Kmetijstvo ni zgolj pridelava hrane

Najprej moramo vedeti, da je kmetijstvo večfunkcionalno. V prvi vrsti sta kmetijstvo in gozdarstvo dobavitelja osnovnih surovin. Vendar pa to ni vse. Danes je povečano povpraševanje po mnogovrstnih visokokakovostnih izdelkih, to pomeni, da želi porabnik pri živilih upoštevati individualne kriterije kakovosti ter želi hkrati imeti tudi zagotovilo o njihovem poreklu. Porabnik zahteva informacije o snoveh v živilih, ki jih kupuje in je. Vedeti želi, katere metode obdelave so bile uporabljene pri konzerviranju in ali so bili zagotovljeni varstvu okolja primerni in varstvu živali ustrezni načini proizvodnje. Danes imamo porabniki v ospredju predvsem zavest o zdravju. Vse prevečkrat smo že bili izpostavljeni negotovosti. Kriza, do katere je prišlo zaradi bolezni norih krav, nam zelo jasno kaže, kakšne posledice ima lahko nezaupanje porabnika. Da pa bi preprečili to negotovost, je potrebno porabnika natančno seznaniti s kmetijskimi proizvodi. S tem je mi-

šljeno označevanje proizvodov pa tudi ustvarjanje kakovostnih blagovnih znamk. Pred kratkim so se v odboru za posredovanje med Evropskim parlamentom in Ministrskim svetom Evropske zveze dogovorili, da je v prihodnje potrebno označiti vsa živila, ki so genskotehnično spremenjena in ki jim lahko dokažemo, da se razlikujejo od običajne hrane.

Pomen kmetijstva in gozdarstva pa je mnogo širši, kot je zgolj njuno sektorsko omejevanje. Kot sem že omenil, gre za njuno večfunkcionalnost. Poleg proizvodnje hrane je pomemben tudi njun vpliv na videz podeželja, saj prispevata k ohranitvi ekonomsko in socialno nedotaknjenega življenjskega prostora, k ohranjanju podeželsko zanimivega okolja ter k razpršitvi aktivnosti na podeželju. Podeželje nam ponuja skupek lasnosti, ki jih naša družba čedalje bolj išče, potrebuje in zahteva. Toliko bolj si moramo biti na jasnem, kako veliko vlogo mora imeti podeželje v naši agrarni politiki: 80 odstotkov površine Evropske zveze odpade na podeželje in 25 odstotkov prebivalstva živi v podeželskih regijah.

Podeželje je zaznamovano po svoji raznolikosti. Zanj je značilna raznovrstna pokrajina, ki hkrati ponuja različne možnosti za gospodarstvo, kmetijstvo in gozdarstvo, za obrt, majhna in srednja podjetja, za turizem in industrijo. Ponuja možnosti za razvoj družbe z ustvarjanjem ekonomsko ter socialno zdravega in zanimivega življenjskega prostora in prostora za odih z ohranjanjem tradicije in kulture ter možnosti za, varstvo okolja z negovanjem pokrajine in ohranitvijo naravnega ravnotežja. Podeželje je nenadomestljivo nasprotje gosto naseljenim premožnim regijam. Kakovost življenja ljudi v naslednjem tisočletju je odvisna od prihodnosti podeželja v Evropi. Današnji človek živi v delovnem okolju, ki je vedno bolj tehnizirano, diferencirano in predvsem ekonomsko določeno. Poleg težnje po napredku in materialnem premoženju, po miru in individualnosti obstoji tudi želja po vključitvi v skupnost, želja po zblizanju z naravo, želja po pripadnosti domovini.

Kako na podeželju do novih delovnih mest

Podeželje ima danes mnoge probleme: trend odseljevanja je neizmeren. Vedno več mladih ljudi zapušča vasi in išče svojo srečo v mestih, pri čemer so glavni vzrok za ta proces strukturne pomanjkljivosti. Vse preveč je vrzeli v infrastrukturi mreži, manjkajo storitve, pomanjkljive so tudi možnosti za izobraževanje in dodatno izpopolnjevanje. Eden največjih problemov je nezadostna ponudba delovnih mest. Predvsem kmetijstvo je v napetem položaju: nepretrgan napredek ob prenasitih trgih vodi k izrazitemu zmanjšanju delovnih mest. Mnogi kmetje v svojih regijah ne najdejo več finančnega izhoda in zato iščejo dohodkovne možnosti v drugih regijah. Posledica tega je, da mnoge površine niso več obdelane in propadajo. Zaradi tega je mnogo vasi v kratkem času popolnoma opustelo ali ostalo brez prebivalcev. Takšne razvojne težnje je potrebno ustaviti. Podeželju je potrebno vrniti funkcije ekonomskega in bivanjskega prostora ter prostora za odih. Delo je ena najpomembnejših predpostavk za ustvarjanje doma. Zato je nujno, da se na vaseh ohrani čimveč delovnih mest in po možnosti še na novo pridobi.

bi. Pri tem je nujno potrebno ohranjati konkurenčne prilike evropskega kmetijstva, pri čemer pa morajo aktivnosti na podeželju prese-gati zgolj aktivnosti kmetijskega sektorja. Predmet razvojne politike podeželja mora biti tudi ustvarjanje delovnih mest zunaj kmetijstva.

Izjava iz Corka

Mislim, da potrebujemo novo osnovo za razvoj podeželja. Zaradi tega sem v lanskem novembru v majhno pristaniško mesto Cork na Irskem povabil strokovnjake in prizadete iz vseh evropskih kmetijskih regij - od deželne sveta do deželnih ženskih organizacij, od okoljevarstvenih skupin do kmetijskih sindikatov. Rezultat tridnevnega posvetovanja je tako imenovana Izjava iz Corka, ki kaže, kakšna bi morala biti uspešna politika razvoja podeželja v Evropi. Pri tem je bilo ugotovljeno, da ločevanje na kmetijstvo, industrijo in storitve v današnji obliki ni več mogoče. Blaginja podeželskih območij je vezana na plodne povezave kmetijske proizvodnje, majhnih in srednjih podjetij ter turizma. Moderna politika mora zato težiti k temu, da za to ustvari možnosti: ciljno pospeševanje prodaje neposredno s kmetije kot tudi modernizacija mreže podatkov in prometnih povezav. Podeželski razvoj mora postati osnovni element za Evropsko zvezo, preprečevanje odseljevanja s podeželja pa njena najvišja prioriteta. Zato mora biti podeželje za tam živeče prebivalstvo domovina, v kateri lahko trajno živijo, delajo in gospodarijo. Politika kmetijskega razvoja mora biti v osnovi veddisciplinarna. Kmetijska, gospodarska, izobraževalna in socialna politika se morajo razvijati hkrati in kombinirano. Seveda bo kmetijstvo vedno ostalo nosilni steber podeželja. Vendar pa je pomemben pojem pri ustvarjanju podeželske politike v prihodnosti razpršitev njenih aktivnosti.

Pobuda mora priti »od spodaj«

Gospodarjenje kmetijskega obrata dandanes iz finančnega vidika večinoma ne zadostuje več. Kmetje potrebujejo alternativne prihodke. Pri tem se ponujajo storitve na področjih negovanja pokrajine in ohranitve pokrajine, obnovitve surovin ali preživljanja počitnic na kmetijah. Za doseg takšne razpršitve morajo biti najprej zagotovljene okvirne možnosti za samoiniciativno. Pomembna je predvsem finančna odškodnina kmetom za njihove številne pomembne dosežke v naravi. Vse predolgo so bile te storitve pojmovane kot samoumevne in se jih ni plačevalo. Politika mora za ohranitev podeželja ustvariti enoten okvir. Že samo na podlagi različnosti posameznih regij mora biti politika podeželja čimbolj decentralizirana. Prebivalstvo podeželja samo najbolj pozna svoje probleme in potrebe, zato mora biti izpeljava ukrepov prenesena v pristojnost posameznih regij. Za podporo lokalnih projektov se morajo najti tudi lokalna finančna sredstva. V okviru iniciative skupnosti LEADER zahteva Evropska zveza inovativne in primerne projekte za razvoj podeželja. Financirajo se predvsem lokalne delovne skupine, ki izdelajo konkretne projektne predloge in jih uresničujejo. Uspeh tega razvoja po načelu »od spodaj navzgor« (bottom-up) je predvsem odvisen od zavzetosti podeželskega prebivalstva. Toda veliko že danes osnovanih projektnih skupin in njihovih raznovrstnih idej ter konceptov dokazuje velik interes. Pripravljeni so se spoprijeti z izzivi ter prihodnost - vsaj deloma - vzeti v svoje roke. Z dobro organizirano politiko in odločno pomočjo državljanov bomo prihodnost podeželja najbolj oblikovali. Prvi koraki so narejeni, uresničevanje Izjave iz Corka bo nadaljevanje. S tem bodo naši otroci prav tako kot mi danes lahko živeli v zdravi, raznoliki in lepi naravi.

Dr. Franz Fischler je komisar za kmetijstvo in razvoj podeželja pri Evropski zvezi v Bruslju.

Mag. Martin Kniepert, Dunaj

Kaj zmore kmetijska politika v Evropi?

V času splošnega optimizma, ki je spremljal prelome v srednji in vzhodni Evropi, je do premikov prišlo tudi v razpravah o kmetijski politiki. Večina kmetov v EZ pa se splošnemu optimizmu ni mogla pridružiti. Znašli so se namreč pred vprašanjem, ali bo njihova dejavnost lahko prestala srečanje z novimi tekmeci iz neposredne sosesčine.

Sčasoma se je sicer res izkazalo, da bodo tranzicijske težave novih sosedov dolgotrajnejše, kot so sprva domnevali. Vsekakor pa je ne sporno, da so proizvodne zmogljivosti teh dežel tako velike, da se bo pritisk na zahodnoevropske kmetovalce prej ali slej povečal. V preteklih desetletjih je EZ dokaj uspela zaščititi kmetijstvo pred uvozom in s tem mnogim kmečkim gospodarstvom zagotovila preživetje. Tudi v sedanjih negotovih razmerah kmetje kličejo na pomoč kmetijsko politiko. Mnogi politiki jim res obljublajo, da se za njih tudi v prihodnje ne bo nič spremenilo, zastopniki kmečkih organizacij pa ob vsaki priložnosti terjajo zagotovila, da obstoječa evropska kmetijska politika nikakor ne bo ogrožena.

Večina zastopnikov kmetijstva pri tem še vedno računa, da bodo ostale zagotovljene cene in količinske omejitve glavna orodja kmetijske politike. Če s kvotami ne bi omejevali proizvodnje mlekarjev in vinogradnikov, poljedelcem pa predpisovali puščanja dela površin v prahi, bi pridelava že zdavnaj prerasla povpraševanje. Po mnenju kmetijskih predstavnikov bi se morali zdaj dogovoriti o veljavnosti kvot in obveznih deležih neobdelane zemlje tudi za države, ki se želijo v začetku naslednjega desetletja priključiti EZ. Že pred prostim pristopom na skupni trg naj bi torej dežele, ki se želijo vključiti v EZ, z omejevanjem svojih kmetov vadile spoštovanje proizvodne discipline. Je to res prihodnost evropske kmetijske politike?

Kmetijska politika še naprej posrednica pri zagotavljanju oskrbe s hrano?

Vse odkar evropske države sistematično izvajajo kmetijsko politiko, je ta ujeta v nasprotja med interesi kmetov na eni in drugega prebivalstva na drugi strani. Skoraj vse vlade evropskih držav so se spodbujanja kmetijstva lotile po drugi svetovni vojni. Izkušnja lakote v vojnem in povojnem času jim je omogočila, da so od davkoplačevalcev in porabnikov iztisnile visoke prispevke za takšno politiko. Osnovna načela današnje kmetijske politike EZ izvirajo še iz tistih časov. A kakor koli že razlagamo kmetijsko politiko preteklih desetletij, se moramo spričo obilja mleka in vseh vrst vina ter številnih proizvodnih omejitev strinjati, da smo cilj zagotavljanja preskrbe s hrano več kot dosegli. S tem uspehom se lahko kmetijska politika vedno pohvali. Prav tako se je izkazala tudi kot posrednica med interesi kmetstva in drugega prebivalstva.

Večini po drugi svetovni vojni rojenih Evropejcev – torej pretežnemu delu sedanjega prebivalstva – se mora zdeti, da se cilju zagotavljanja oskrbe s hrano pripisuje prevelik pomen. Razvoj tehnoloških možnosti omogoča Evropejcem brezskrbno pričakovanje prihodnosti. Če bi evropsko kmetijstvo želelo pomagati pri premagovanju lakote v drugih delih sveta, potem svojih presežkov na svetovnem trgu nikakor ne sme več ponujati po cenah, po katerih kmetije iz drugih dežel ne morejo prodajati. Povsem nasprotno – državna politika bi si morala prizadevati za izboljšanje razvojnih možnosti domačih pridelovalcev v deželah, kjer hrane primanjkuje. Vendar pa je večini predstavnikov evropskega kmetijstva – če pozabimo na njihove nedeljske govore – tako razmišljanje žal še zelo tuje.

Ali potemtakem kmetijski politiki ostaja le še – vsekakor legitimni – cilj, prizadevati si za dohodkovne interese kmetov? Bo izgubila svojo posredniško vlogo in s tem postala orodje v rokah zastopnikov interesov kmetijstva? Če bo tako, bo zaradi splošne globalizacije in vse lažjega mednarodnega trgovanja morala uvideti, da bo njen položaj postajal čedalje šibkejši. Vsekakor pa takšen propad kmetijske politike nikakor ni neizogiben. Prav nasprotno! Zaradi rastoče blaginje evropskih družb se bo sčasoma tudi mestno prebivalstvo s številnimi novimi željami in pričakovanji obračalo prav na kmetijstvo. Te zahteve bi lahko in bo tudi morala upoštevati kmetijska politika, da bi jih uskladila z interesi kmetijstva.

Čeprav kmetijstvo v sedanjem času s sklicevanjem na skrb za kratkoročno zagotavljanje zadostne prehrane ne more več pridobiti naklonjenosti davkoplačevalcev, pa so ti še vedno zaskrbljeni za dolgoročno ohranjanje naravnih virov. Tako je danes lažje zbrati sredstva za

programe varstva okolja kot pa za spodbujanje množične kmetijske proizvodnje, ki se je pogosto izkazala za škodljivo (in to ne le za ohranjanje živalskih in rastlinskih vrst ali čistost voda). Tudi izboljšanje zaščite živali bo za čedalje več ljudi postalo cilj, za katerega bodo tako pri nakupih kot pri davkih pripravljeni plačati več. Že pred boleznijo norih krav se je izostrila zavest, da živalskih proizvodov ni mogoče trošiti brez skrbi za zdravje. Ohranjanje kulturne krajine, ki so jo ustvarili kmetje, igra odločilno vlogo za številne regije, ki želijo obstati kot območja za rekreacijo v bližini mest ali kot turistična območja v hribih. Po »krajini« povprašujejo tako mestni prebivalci kot tudi ljudje, ki živijo na podeželju, a se ne ukvarjajo s kmetijstvom.

Še vedno torej obstaja veliko interesov, ki se od zunaj obračajo na kmetijstvo, in pri katerih bi kmetijska politika lahko odigrala posredniško vlogo. V mednarodnih organizacijah, kot je OECD, v najrazličnejših raziskovalnih ustanovah na področju kmetijstva in na univerzah si že dolgo zelo prizadevajo, da bi oblikovali kazalce, s katerimi bi lahko smiselno izmerili in ovrednotili nekmetijske storitve kmetijstva, kot so skrb za krajino, zaščita naravnih virov in podobno.

Nepotrebno razkošje?

Gotovost oskrbe s hrano, turizem in zaščita živali – so to res le luksuzni interesi ozkega sloja v izobilju živečih meščanov? Ali ni v interesu vedno večjega števila brezposelnih, upokoencev in mladih družin predvsem poceni hrana, ki jo lahko zagotovi le v množično proizvodnjo usmerjeno kmetijstvo? In kako naj bi interese posameznih mestnih ekologov uskladili s potrebami večine ljudi na primer na Poljskem, ki morajo tudi še danes pretežni del svojega dohodka porabiti za hrano? Ali je ob takšni različnosti razmer od Baltika do Portugalske sploh mogoča enotna kmetijska politika?

Prav raznovrstnost interesov, ki se obračajo na kmetijstvo, kaže, da nujno potrebujemo inteligentno kmetijsko politiko. Ta pa se mora predvsem odreči preprostem enostranskemu zastopanju čistih kmetijskih interesov. Če hoče res uspešno skrbeti za koristi kmetijstva, se mora še toliko bolj zavzeti za interese drugih delov prebivalstva.

Miechow na Poljskem

Obisk Občine Miechow, ki leži kakih petdeset kilometrov severno od nekdanje poljske prestolnice Krakov, povsem jasno prikaže družbeno odgovornost in s tem tudi možnosti kmetijske politike. Tukaj živi nekaj več kot 21.000 ljudi v 34 vaseh. Vsaka od skupno 2.357 kmetij ima v povprečju na voljo slaba dva hektarja uporabnih kmetijskih površin. Le sedem odstotkov kmetij ima več kot 10 hektarjev. Pečat tej regiji torej dajejo družinske kmetije, kar za večino srednje- in vzhodnoevropskih držav ni običajno. Skoraj vsa delovna mesta v občini so v kmetijstvu ali na področjih, ki so z njim neposredno povezana. Industrije ni.

Po prelomu leta 1989 je bila tudi kmetijska proizvodnja podvržena »zdravljenju s šokom«. Sprva je predvsem zaradi uvoza proizvodov predelavne industrije iz Nemčije prihajalo do dramatičnih padcev prodaje. Kasneje je na primer krajevni mlekarni uspelo, da si je z razvojem konkurenčnih kakovostnih izdelkov povrnila izgubljene tržne deleže in ponovno povečala prodajo. Trdaja klavnega goveda in prašičev je zaradi nakupov velikih, predvsem krakovskih podjetij ostala sorazmerno stabilna. Posameznim kmetijam se zdaj odpirajo možnosti za povečevanje proizvodnje. Mlad kmečki gospodar nam je pojasnil, da bo v prihodnjem letu svoje zmogljivosti z dograjevanjem povečal s 40 na kar 400 pitanih svinj. Župan in njegovi sodelavci vse svoje sile usmerjajo v iskanje novih možnosti za prodajo.

Toda zdaj, ko je uspelo proizvodnjo in prodajo tako razveseljivo ustaliti, se nad prihodnost zgrinjajo temni oblaki. Velika navdušenost in pripravljenost za delo, s katero mladi kmetje načrtujejo širitev svoje proizvodnje, prinaša s seboj tudi nujnost zapiranja drugih, manj uspešnih in produktivnih obratov. V teh razmerah se kmetijska politika ne more več omejevati na to, da z določenim zadrževanjem prestrukturiranja blaži njegove socialne posledice. Vse bolj nujno je kmetom in kmetičam, ki opuščajo svojo de-

vnost, zagotoviti alternativne možnosti zaposlitve. Če se želi preprečiti, da bi strukturne spremembe podeželje spremenile v puščavo, bo treba ta nova delovna mesta ustvariti prav na podeželju, tudi v vaseh v Občini Miechow. V tem smislu je kmetijska politika zelo potrebna.

Kmetijska politika kot strukturna politika

Precep med rastjo in propadanjem posameznih kmetij je v minulih letih spremljal tudi zahodnoevropsko kmetijsko politiko. Ta pri tem nikakor ni delovala zaviralno, temveč je posodabljanje in rast kmetij z neposredno pomočjo tudi sama podpirala. Tako se je sčasoma oblikovala proizvodna struktura, ki se ji v dobrem delu ne bi bilo potrebno bati niti odprave meja do svetovnega trga. Vendar pa je morala zato večina ljudi, ki so se v začetku petdesetih let še preživljali kot kmetje, svoje kmetije opustiti in si poiskati delo v industriji ali v storitvenih podjetjih.

Neprestano izseljevanje iz kmetijskega sektorja, ki sicer povečuje njegovo storilnost, pa je v nasprotju z drugimi cilji sodobne kmetijske politike. Omenili smo že ohranjanje kulturne krajine. Opozoriti velja, da nam ob nadaljevanju izseljevanja grozi celo popolno izpraznjenje celotnega podeželskega prostora. V času, ko na primer v Nemčiji te še tri odstotke prebivalstva dela v kmetijstvu, ni mogoče pričakovati, da bomo določeno minimalno poselitev podeželja lahko zagotovili že samo z ljudmi, ki se ukvarjajo s kmetijstvom. Za ponazoritev problema omenimo le težave z ohranitvijo šol in druge komunalne infrastrukture, ki predvideva določeno število prebivalcev na svojem območju. Grozi nam pospešen proces razgradnje te infrastrukture, kar bo spodbudilo še hitrejše izseljevanje iz podeželskih predelov. Izseljevanje pa nikakor ni problem le za države, kjer prevladujejo majhna kmečka gospodarstva. Na to opozarjata na primer zlom kmetijsko-industrijskih kompleksov v Bolgariji in izseljevanje iz kmetijskega sektorja v nekdanji NDR, kjer je po letu 1990 delovna mesta izgubila več kot polovica zaposlenih v kmetijstvu.

Zasnove nove politike

Ali si želimo oblikovanja takšnih kmetijskih krajin, kakršne poznamo iz ZDA, je morda res vprašanje okusa. Gotovo pa je, da bi Evropo v nekaj desetletjih dejansko lahko prekrile opustele pokrajine, prav tako pa tudi, da si največji del prebivalstva tega ne želi in da je pripravljen tudi finančno prispevati za ohranitev podeželskih prostorov. Prav tako tudi ni dvoma, da si mesta ne želijo nezadržnega priseljevanja z dežele, ki bi čezmerno obremenilo njihovo socialno strukturo.

Kmetijska politika bi torej vsekakor imela pomembno vlogo, če bi še vedno hotela nastopati kot posrednica med različnimi družbenimi interesi. Kmetijstvo se svojimi interesi obrača na ostalo družbo, prav tako pa tudi družba svoje interese prenaša na kmetijstvo.

Komisija EZ je v zadnjem času prevzela pobudo. Konec leta 1995 je dala v razpravo strateški dokument, s katerim je jasno povedala, da je potrebna nadaljnja reforma kmetijske politike, in to povsem neodvisno od nujnih prilagoditev zaradi priključevanja srednje- in vzhodnoevropskih držav. Strategija odpira pot za celostno politiko razvoja podeželja, ki se ne bo ukvarjala le s kmetijstvom, ampak tudi z drugimi sektorji in z vsemi na deželi živečimi ljudmi. Na ta način bi lahko ustvarili perspektivo tako za poljski Miechow kot za ljudi s francoskega podeželja.

Na široko zastavljeni konferenci, ki je bila novembra 1996 v irskem mestu Cork, je komisija skupaj z vladami posameznih članic EZ objavila izjavo, s katero je oblikovanje celostnega razvoja podeželja povzdignila v politično smernico. Nova razvojna politika je celostna zato, ker v svoje snovanje vključuje tudi regionalne ustanove in ker se ne osredotoča zgolj na razvoj kmetijstva, marveč sloni na skupnem delovanju različnih gospodarskih sektorjev.

Vsekakor je treba počakati, da bomo videli, ali bodo te zamisli res lahko prenesene v praktično politiko. Lahko se namreč zgodi, da se bo kmetijska politika še enkrat izkazala za prešibko, da bi kljubovala pritisku zastopnikov tradicionalnih kmetijskih interesov.

Mag. Martin Kniepert je raziskovalec na Univerzi za Biotehnologijo na Dunaju (Universität für Bodenkultur).

Andrej Horvat

Pogovor z dr. Dirkom AHNERJEM,
direktorjem Generalne direkcije VI pri Komisiji Evropske zveze v Bruslju

Reforme Skupne agrarne politike Evropske zveze so nujne

Od tega, v kateri smeri bo šel razvoj kmetijstva v Evropski zvezi, bo precej odvisen tudi razvoj kmetijstva v srednji in vzhodni Evropi, s tem pa tudi v Sloveniji. To tezo lahko še nekoliko bolj zaostrim; od načrtovanih reform v Skupni agrarni politiki EZ sta odvisni hitrost in uspešnost prihodnjih pogajanj o polnopravnem članstvu večine od desetih pridruženih članic EZ, ki so že vložile svoje prošnje za sprejetje v elitni klub petnajsterice. Seveda pa sta od reformskih prizadevanj na področju kmetijstva EZ odvisna tudi nadaljnji interes in pripravljenost za pridružitve potencialnih članic samih, in sicer s kakšno hitrostjo in pod kakšnimi pogoji bi se sploh rade vključile v ustvarjanje skupne Evrope – pod predpostavko seveda, da svojih kmetov in živilske industrije ne nameravajo žrtvovati za »skupne interese«. O načrtih za razvoj kmetijstva v EZ, razširitev na Vzhod ter še marsičim sva se pogovarjala z direktorjem Generalne direkcije VI dr. Dirkom Ahnerjem. V okviru Komisije Evropske zveze je ta direkcija odgovorna za sestavo temeljnih razvojnih strategij v kmetijstvu.

Razvoj podeželja in kompenzacijska plačila

Novembra je bilo v mestecu Cork na Irskem povedana dosti spodbudnega za razvoj evropskega kmetijstva in podeželja prihodnosti. Vseeno pa se že oglašajo prvi kritiki, ki se bojijo, da naj bi Izjava iz Corka pravzaprav predvidela takšno politiko Evropske zveze, ki bi nadomestila sedanjo Skupno agrarno politiko, to pa bi praktično pomenilo tudi odpoved dosedanjemu načinu subvencioniranja v kmetijstvu.

AHNER: Konferenca v Corku je bila konferenca strokovnjakov, ki so prišli iz vseh dežel članic EZ z namenom, da bodo razpravljali o vprašanih podežljaj. V zvezi s kompenzacijskimi plačili, namenjenimi za izenačevanje cen, je bilo recimo ugotovljeno, da sredstva, ki so bila v ta namen določena na primer leta 1992, po določenem času desetih, dvanajstih let izgubijo svoj ekonomski smisel. Lahko namreč sklepamo, da bi se morale cene nekega sektorja po dvanajstih letih tako prilagoditi, da ta plačila ne bi bila več potrebna. Vendar pa sklepi iz Corka ne predstavljajo niti nekakšnega uradnega političnega stališča Komisije EZ niti stališča posameznih nacionalnih vlad. Povedano je bilo, da naj bi srednjeročno ostal obseg kompenzacijskih plačil na sedanji ravni, torej da bi stagniral, to pomeni, da v tem obdobju na tem področju naj ne bi prišlo do sprememb, vendar pa bi bilo smiselno, da se začne razmišljati, kako se bodo stvari razvijale dolgoročno. Pri tem smo poskušali odgovoriti na vprašanje, ali ne bi bilo mogoče dohodek kmetov bolje, zanesljiveje in predvsem dolgoročneje podpreti z drugimi oblikami neposrednih plačil. Gre za razmišljanja o opredelitvi in plačilu storitev, ki jih kmetje opravljajo zunaj svoje tradicionalne funkcije pridelovalcev hrane. Pri tem je treba kmetje podpreti pri krepitvi njihove vloge podeželskega podjetja, in sicer s poudarjanjem pomena pridelave predvsem kakovostne hrane, surovin, uvajanjem agrarnega turizma ter opravljanjem drugih družbeno koristnih storitev. V primeru pa, če bi v prihodnosti zopet prišlo do padca cen, bi potem kompenzacijska plačila, namenjena cenovnim izravnavam, zopet dobila svoj ekonomski smisel. V tem primeru morajo kmetje dobiti določeno izravnavo. Kakšne bodo te izravnave čez deset, petnajst let, torej ali bodo plačila oblikovana tako, kot so danes, ali pa bo mogoče najti kakšno drugo obliko, tega sedaj še ne vemo. Vendar pa bo to gotovo eno od pglavitnih vprašanj, povezanih s prihodnostjo agrarne politike, o katerih bodo potekale razprave v prihodnosti in na katera še ni odgovorov.

Ali bodo sedanjih kompenzacijskih plačil deležne tudi dežele srednje in vzhodne Evrope (SVE), ko bodo postale polnopravne članice Evropske zveze? Lepo bi bilo ...

V določenem obsegu se vprašanje kompenzacijskih plačil postavlja tudi v zvezi z vključevanjem dežel srednje in vzhodne Evrope. V primeru polnopravnega članstva lahko v teh deželah pričakujemo rast cen v agrarnem sektorju in njihovo prilagoditev na sedaj višje cene v Evropski zvezi. Ali bodo potemtakem pri njih kompenzacijska plačila potrebna? Pri tem to ni zgolj ekonomsko, marveč tudi pravno vprašanje. Ekonomsko je odgovor relativno enostaven: Ne, če v teh deželah ne bo prišlo do padca cen, in zakaj potem sploh kompenzacijska plačila? Komisija Evropske zveze se v svojih strateških dokumentih iz zadnjih let nagiba k nekakšnemu prehodnemu obdobju za dežele SVE, v katerem EZ naj ne bi izvajala sistema kompenzacijskih plačil, namesto tega pa bi pospešeno pomagala pri razvoju podeželja teh dežel z naložbami v infrastrukturo in modernizacijo proizvodnje. Tako je sedaj v dokumentih Komisije predvideno, da ko bodo te dežele po morebitnem prehodnem obdobju – o katerem pa seveda še ni bila sprejeta nobena odločitev – postale polnopravne članice EZ, potem tudi tam velja, mora veljati, enak pravni sistem, kot velja v vseh članicah EZ. To pa pomeni, da imajo načeloma potem tudi te de-

žele pravico do enakih plačil. Vendar pa brez poprejšnje reforme Skupne agrarne politike EZ nikakor ne bo šlo, toda reforma bo morala predstavljati dinamičen in ne radikalen proces, ki bo potekal v skladu z interesi kmetov. Po drugi strani pa je reforma nujna tudi zaradi že za to desetletje predvidenih dodatnih presežkov sedanje petnajsterice same.

V Evropo: posamezno ali v paketu?

Pri omenjanju stroškov širitve postajajo znotraj EZ čedalje vplivnejši zagovorniki postopne razširitve, vendar pa je navzoč tudi politični interes – predvsem Nemčije – po sprejetju dežel SVE v paketu. Obstaja bojazen, da bi bil recimo agrarni sektor Poljske prevelik zalogaj celo za EZ.

O razširitvi na Vzhod ne odloča Komisija Evropske zveze, marveč Ministrski svet. Vsekakor pa bo morala Komisija do prošnje za članstvo, ki so jih poslale posamezne države, do leta 1997 sprejeti uradno stališče. V prvi polovici leta 1998, mogoče tudi nekoliko pozneje – natančno ne bi znal povedati –, lahko potem pričakujemo začetek prvih pogajanj o polnopravnem članstvu. V prihodnjih nekaj letih bo moralo biti na ravni EZ odločeno, ali bo prišlo do priključitve vseh deset dežel SVE hkrati ali se bo priključevanje začelo najprej samo z nekaterimi, druge pa bodo morale še nekoliko počakati. In potem se bo na pogajanjih od dežele do dežele pokazalo, kje so težave in ali je mogoče hitra priključitev ali pa bo za to potrebno dalj časa. Osebnost ne pričakujem, da lahko prvo polnopravno članico iz dežel SVE pričakujemo pred letom 2002–2003. Seveda je to zgolj moja osebna ocena, toda če vemo, da bi morali vsi nacionalni parlamentari – in to na obeh straneh – do takrat ratificirati vse sporazume o priključitvi, vidimo, da lahko ta datum štejejo kot zelo zgoden. Po drugi strani pa predloži prehodno obdobje tudi ne bi bilo ustrezno. Izkušnje s Portugalsko, kjer prehodno obdobje traja kar petnajst let, namreč kažejo, da si dežele dajejo preveč časa, potem pa hočejo v zadnjih dveh letih nenkrat opraviti tisto, kar bi lahko že prej.

Zakaj potem vseeno takšna naglica na strani EZ?

EZ bo morala temeljne politične odločitve in stališča o nujnih inštitucionalnih spremembah v kmetijstvu sprejeti do leta 1999. Po tem letu bo namreč treba odločiti o preveč stvarih nenkrat; začel se bo nov krog pogajanj na ravni Svetovne trgovinske organizacije, začela naj bi se tudi pogajanja o polnopravnem članstvu s posameznimi državami. Leta 1999 bo treba sestaviti tudi nov finančni okvir za Evropsko zvezo in to leto predstavljata tudi datum, ko poteče čas sedanjim strukturnim in regionalnim programom ter se bo potrebno na novo dogovoriti o obsegu sredstev za te sklade v prihodnosti. V EZ moramo torej dobro izkoristiti dve leti časa, ki nam je na voljo, in zato mislim, da je nujno, da se sklepi o potrebnih spremembah Skupne agrarne politike EZ sprejmejo še pred tem letom.

Okolje, kakovost in kmetijstvo

Gospodarsko razviti del Evrope gre po poti z velikokrat prevelikimi količinami pesticidov povezanega intenzivnega kmetijstva, kjer si okolju prijazno kmetijstvo s težavo zagotavlja prostor pod tržnim soncem. Kakšna pa je stopnja zastrupljenosti kmetijskih proizvodov v deželah na prehodu?

Ekološki problemi, ki smo jih zabeležili v naših študijah, so predvsem posledica industrijske in ne agrarne proizvodnje v teh deželah. Razen nekaterih izjem, kot sta recimo Bolgarija in Rumunija, kjer je razlog tudi v kmetijstvu, pa je bila predvsem industrija iz socialističnih časov največja onesnaževalka okolja. V devetdesetih letih se je tudi tam razvilo kmetijstvo, ki delno proizvaja z zelo majhnimi količinami umetnih gnojil in pesticidov; po naših kriterijih pravzaprav idealno kmetijstvo. Seveda obstaja nevarnost, da

bodo, ko se bo gospodarsko stanje v teh deželah normaliziralo, ko bo prišlo do rasti cen in s tem do spodbud do intenziviranja proizvodnje, potem tudi tam nastopili podobni naravovarstveni problemi, kot jih poznamo sedaj v EZ. Zato je moje mnenje, da tem deželah z naložbami pomagamo, da bodo ohranile svoje sedaj relativno okolju prijazno kmetijstvo, tako da jim potem enkrat v prihodnosti ne bo potrebno – iz skupnega proračuna EZ – plačevati »ekologizacije« njihovega kmetijstva. Mislim, da je to bolje, kot pa gola finančna izravnava. Tukaj bi se moralo nekaj narediti, in sicer čim prej.

Ali ne obstaja možnost, da bo z novimi članicami prišlo tudi do preplavitve evropskih trgov s poceni kmetijskimi proizvodi slabe kakovosti, ki ne vzdržijo osnovnih okoljevarstvenih normativov pridelave?

Pri kakovosti poceni izdelkov se srečujemo z različnimi težavami. Veliko je področij v kmetijstvu dežel SVE, kjer surovine ne dosegajo – ali še ne dosegajo – kakovostnih normativov Evropske zveze. Velikokrat zasledimo, da ko pride do prilagoditve kakovosti proizvodov zahodnoevropskim normativom, rastejo tudi njihove cene. Mleko je tukaj dober zgled. Recimo na Poljskem dosega cena surovega približno polovico cene, ki velja v EZ. Vendar pa, če hočemo kakovost tega mleka uskladiti z našimi normativi ter zagotoviti trajnost proizvodnje in dobave, potem pride skoraj do podvojitve cene, ki tako doseže nekako 80 do 85 odstotkov naše cene. Vidite torej, do kakšnih razlik v ceni prihaja zaradi različnih normativov za kakovost in prav gotovo bo nujna uskladitev teh normativov. Toda če hočemo biti pošteni, moramo tudi mi v petnajsterici priznati, da imamo še vse prepegosto sami težave z doseganjem predpisanih kakovosti tega, kar proizvajamo. Od časa do časa potem o tem beremo v časopisih ... Vendar pa lahko ponekod v nekaterih od teh dežel, recimo Poljski in Madžarski, pri izdelkih, ki so namenjeni izvozu, že sedaj zasledimo podjetja v kmetijskem sektorju, ki brez nadaljnega dosegajo kakovost, primerljivo s tisto v EZ.

Toda če pogledamo celotno sliko, so strukturne težave v teh deželah kljub vsemu še zmerom tako velike, da proizvodnja ne more rasti s hitrostjo, ki bi njihovo produkcijo pred letom 2005 pripeljala do tistega obsega, da bi lahko kmetijski izdelki preplavili sedanje tržišče EZ. Probleme dežel SVE lahko razdelimo v tri skupine. V prvo skupino lahko štejemo neurejenost trga kapitala, kjer je ponudba dosti manjša od povpraševanja, kar se potem tudi pozna pri previsokih obrestnih merah. Potem so tukaj velike strukturne težave v kmetijstvu samem, saj je v preteklosti kmetijski sektor predstavljal predvsem rezervoar delovne sile za industrijo, veliko kmetov danes dela zgolj za samopreživetje, opažamo pa tudi, da je kmečka populacija v teh deželah stara. Kot zadnji problem naj navedem strukturne težave v živilski industriji. Le-ta je še zelo pod vplivom države in ima monopolistični položaj, kar se potem seveda zelo pozna pri pomanjkanju konkurence.

Mogoče bi porast interesa tujega kapitala izboljšal kakovost in pospešil rast proizvodnje?

Sicer lahko opazimo postopno rast investicij tujcev predvsem v industriji sladkorja in pijač, toda upravni aparat v teh deželah tujcem ne omogoča vedno najenostavnejše poti do vseh potrebnih dovoljenj, in to je eden glavnih vzrokov za obotavljanje tujcev, da bi vlagali svoja sredstva v kmetijstvo in živilsko industrijo teh dežel. Mislim, da bo po pridružitvi EZ investicijska dejavnost tam še bolj zaživela, toda preden bo iz starega zrastle novo, bo preteklo še veliko časa.

»Kmetijska nevarnost« z Vzhoda?!

Vendar veliki potencial agrarnega sektorja dežel SVE vseeno ne daje dobrega občutka za prihodnost kmetijstva EZ.

Vedeti moramo, da bodo državne meje obstajale, dokler te dežele ne bodo polnopravne članice EZ, in da bo po priključitvi prišlo do do-

ločenega prehodnega obdobja, ko bodo – v kakršni koli obliki že – še zmerom obstajale meje. In ko bodo enkrat te dežele res »notri« in bodo polnoma udeležene v takrat delujočem notranjem trgu EZ – takrat bomo že pisali leto 2005 ali 2010 –, bo proizvodnja res porasla, vendar bodo morale dežele SVE zadovoljiti enake zahteve o kakovosti, kot veljajo za druge članice skupnosti. V nasprotnem primeru ta sistem ne bo mogel učinkovito delovati. Če bi prišlo do nastanka skupnega evropskega trga z danes na jutri, bi imele tudi te dežele – s svojo današnjo industrijsko strukturo in konkurenčnostjo – velike težave; hitra rast cen kmetijskih izdelkov bi namreč lahko povzročila povečanje inflacije v celotnem gospodarstvu. Vseeno pa v prihodnjih letih pričakujemo nadaljevanje postopne rasti proizvodnje in po prvih predčasnih izračunih naj bi dežele SVE še pred priključitvijo EZ pridelale presežke za izvoz, in sicer pri žitih, oljericah, mleku, govejem mesu, perutnini ter pri nekaterih vrstah sadja in zelenjave. Najverjetneje bo potem prišlo tudi določene rasti cen, vendar niso realna pričakovanja, da bo prišlo do hitrega zmanjševanja razlik v cenah med EZ in deželah SVE. Naj še dodam, da dežele podpisnice sporazuma o pridruženem članstvu slabo koristijo ugodnosti, ki izhajajo iz določil tega sporazuma. Evropska zveza je tako imela leta 1995 s temi državami nepričakovano visoke izvozne presežke, in sicer v višini dobrih 13 milijard avstrijskih šilingov.

Svetovni trendi v kmetijstvu

V razpravah o učinkovitosti katerega koli gospodarskega področja si neprenehoma kot najbolj učinkovito kličemo v spomin gospodarstvo Združenih držav Amerike. Po Urugvajski rundi se približuje nov krog pogajanj na ravni Svetovne trgovinske organizacije (WTO) in vse kaže, da bo Evropa prisiljena stopiti v smeri še večje liberalizacije, odpiranja trgov ter učinkovitosti tudi v kmetijstvu. Ali hočemo v Evropi ameriške razmere? Evropa ima – oziroma je imela do sedaj – namreč tudi v kmetijstvu čisto drugo tradicijo, ki se zaveda, da obstaja tudi nekaj takega, kot je pravičnost v družbi. Mene zanima, kakšen bo obseg sredstev, ki jih bo Evropska zveza v okviru svoje skupne agrarne politike po vseh teh liberalizacijah, globalizacijah in racionalizacijah sploh še namenjala za kmetijstvo?

Ne, ni nam treba in ne smemo prevzeti ameriških razmer, toda to še ne pomeni, da se nam ni treba pogajati. Ne smemo namreč pozabiti, da je Evropska zveza največji oziroma drugi največji – odvisno tega, kako beremo statistične podatke – svetovni izvoznik. To pomeni, da smo zelo navzoči na svetovnem trgu; nekaj manj kot polovico svetovnega trga mleka in glavnino trga vina določa EZ, na trgu s pšenico imamo 20-odstotno udeležbo. Vse to so količine, ki nas obvezujejo, da se ne moremo enostavno izogniti mednarodnim pogajanjem in upoštevanju mednarodnih pravil. Za dežele, ki ne izvažajo veliko in so pomembno udeležene na svetovnih trgih, je to seveda težko razumljivo, vendar je že tako, da imamo v EZ članice, ki so na teh trgih zelo aktivne. Deloma so to velike države, na primer Francija, ali majhne, recimo Danska in Nizozemska, po posameznih proizvodih pa so to lahko tudi dežele, kot sta Španija ali Italija. Vse to so argumenti, ki govorijo v prid temu, da pri teh mednarodnih pogajanjih moramo sodelovati.

Z Urugvajsko rundo so za EZ nastale čisto nove razmere, saj sedaj ni več mogoče subvencionirati izvoza presežkov v kmetijstvu, in postavlja se vprašanje, ali bo za zmanjšanje presežkov – ki jih ima EZ predvsem pri govejem mesu, žitu, oljivnem olju in vinu – še naprej nujno omejevanje količin ali pa bo potrebno zniževati tudi cene. Glede na ugodna predvidevanja za prodajo kmetijskih izdelkov v svetu, ki jih podajajo študije organizacij OECD in FAO, lahko pričakujemo, da bodo druge kmetijske velesile, kot so Kanada, Avstralija in Nova Zelandija, na tem področju zahtevale še večjo liberalizacijo.

Dr. Klaus-Peter Schmidt, Berlin

Evropski socialni sklad

– kako deluje?

Evropski socialni sklad, najstarejši od vseh obstoječih strukturnih skladov, je osrednji instrument politike trga delovne sile z evropsko spremljavo. Prav ste prebrali: politika z evropsko spremljavo. Posebne in izvirne evropske politike trga delovne sile namreč zaenkrat še ni. Temu je krivo dvoje:

1. Države članice na Evropsko Zvezo doslej še niso prenesle ustreznih pristojnosti. Potekajo sicer pogovori, ki naj bi prinesli spremembe, in za večino držav je bil to en od ciljev pogajanj na pravkar končani vladni konferenci, sprejetega pa ni bilo še ničesar.
2. Evropski trg delovne sile, s katerim naj bi se ukvarjala evropska politika trga dela, obstaja le v zasnovi. Se vedno iz različnih razlogov tako kot doslej živimo v Zvezi z regionalnimi oziroma navadnimi državnimi trgi dela.

Inštrumenti vsake politike trga delovne sile so v svojem bistvu politične narave. Pri tem običajno opisovanje evropskega socialnega sklada kot instrumenta evropske politike trga delovne sile ni ustrezno, saj se v svoji sedanji obliki obnaša bolj kot orodje za pospeševanje zaposlovanja na regionalni ravni. Evropski strukturni skladi naj bi bili načeloma instrumenti za celotno Zvezo pod enakimi pravnimi pogoji. Vendar pa izkušnje kažejo, da se pomoč uporablja na zelo različne načine, pač v skladu s cilji, ki so si jih zastavile posamezne regije. Pri razlagah, čemu je pomoč namenjena, je mogočih toliko različnih poudarkov, da se lahko s temi sredstvi zadovolji kaj različne potrebe posameznih regij.

Strukturni skladi kot politični dejavnik

Danes veljavna načela, na osnovi katerih se izvaja pomoč prek strukturnih skladov, so bila sprejeta z reformo 1988. oziroma 1989. leta. Spodbuda za reformo je bilo spoznanje, da mora pomoč temeljiti na novi, partnerski osnovi, na sodelovanju in delitvi dela med evropsko ravni, posameznimi državami in regijami. Vendar pa že vrsto let lahko opazimo, da evropske institucije znova stegujejo prste po projektih, ki bi po zamišljeni delitvi dela morali biti naloga regionalnih vlad. Njihovo vmešavanje se kaže v vse natančnejših in podrobnejših opredelitvah vsebine pomoči in v njenem administrativnem spremljanju. Očitno je, da vsako širjenje pristojnosti

EZ neizogibno vodi k povečanemu vplivu Komisije na politiko držav članic. V skrajnem primeru lahko to privede celo do popolnega zanemarjanja vseh razvojnih ciljev z regionalnimi poudarki. Zato ni mogoče zanikati, da sedanji sistem evropske strukturne pomoči vsebuje veliko nevarnost za načelo subsidiarnosti.

Cela vrsta sestavin strukturne pomoči na splošno velja za vsaj potencialno problematično. Sedanja praksa opredeljevanja ciljnih področij pogosto zbuja občutek, da temelji bolj kot na racionalni sistemski logiki na navidezno ustvarjalni politični teatraliki in na političnih kravjih kupčijah. Tako je na primer pri oblikovanju t.i. cilja 6 očitno šlo za delno nadomestilo Švedski in Finski, ki sta sicer v EZ kot državi neto plačnici. Zaradi takšnih epizod se je celotnega sistema oprijel sloves poljubnosti, uslužnosti in samopostrežnosti. Dokazov za to je veliko. Poleg tega je upravljanje sistema grozljivo drago. K temu prispevajo številnost instrumentov pomoči, katerih nameni in ciljne skupine se pogosto prekrivajo, stroški usklajevanja na treh ravneh upravljanja ter tudi potreba po vzpostavitvi vzporedne uprave za spremljanje in predstavljanje podatkov o porabi sredstev. Vsaj del teh stroškov morajo nositi tudi prejemniki pomoči.

Spornosti evropskih strukturnih fondov so morebiti lahko vzrok neučinkovitosti sedanjega sistema. Morda bi kdo ugovarjal, da so rezultati tovrstne pomoči vendarle vidni. Ugotovimo pa lahko, da se učinkovitost te pomoči ugotavlja le na splošno in da gre pri tem bolj za politične ocene – pa tudi pobožne želje – kot pa za dejansko ovrednotene in vsakomur preverljive rezultate, ki bi dejansko dokazovali njeno uspešnost. Takšne splošne pozitivne ocene pa na drugi strani sprožajo kritiko, ki postavlja pod vprašaj ne le rezultate sistema pomoči, temveč tudi njegovo teoretično zasnovo. A tudi če ne izhajamo iz načelnega prepričanja o škodljivosti vsakršne javne intervencije, nam poskus primerjave doseženih ciljev in porabljenih sredstev često prinese negativen rezultat.

Kaj pravijo kritiki strukturnih skladov?

Kritiki posebej opozarjajo, da je sistem pomoči prek strukturnih skladov, čeprav naj bi temeljil predvsem na partnerski pomoči, v svojem

bistvu zelo centralističen. Pomoč se namreč deli na ravni Zveze, pri tem pa nastopijo težave. Na tej ravni je namreč poznavanje posameznega problema (in možnosti za njegovo reševanje) slabo. Za ugotavljanje dejanskega stanja stvari in odrejanje pomoči je potrebno veliko dolgotrajnega, dragega in skoraj vedno nezadostnega usklajevanja in odločanja. In navsezadnje pretežni del projektov, za katere se zagotavljajo sredstva iz strukturnih skladov, s svojimi učinki tako ali tako ne presega regionalnih meja, zato lahko mirno rečemo, da je posredovanje najvišje instance popolnoma odveč.

Sporen je tudi odnos med načrtovanjem na ravni Evropske zveze in regionalnim načrtovanjem, ki naj bi bilo po bolj ali manj prikriti domnevi slabše kakovosti. Povsem samoumevno imajo projekti, ki so bili potrjeni na evropski ravni, prednost pred regionalnimi programi, ki niso šli skozi to sito. To, da nečemu samoumevno pripišemo prednost, pa že samo na sebi poraja dvom o pravilnosti odločitev. Poleg tega so različne politike na regionalni ravni tesno prepletene, pri centralizaciji pa prihaja do navpičnega organiziranja posameznih politik in razbijanja povezav med njimi. Posledica je, da na ravni držav ali regij ni več mogoče usklajevati različnih politik, kot rešitev pa se potem ponudi ponovno vzpostavljanje povezav – v smislu usklajevanja dejavnosti različnih skladov – na evropski ravni. Tako torej sistem z odpravljanjem napak, ki jih je sam ustvaril, ohranja samega sebe in opravičuje svoj obstoj.

Lahko pa na vlogo strukturnih skladov pogledamo tudi drugače, manj materialistično in bolj optimistično. Njihovo delno neučinkovitost vzamemo v zakup in se potolazimo s tem, da je njihova prava vrednost v tem, da prispevajo k pozitivni podobi Evropske zveze in procesov združevanja. Toda v resnici velja morda prav nasprotno – da namreč sistem, ki porablja evropska sredstva, s svojo neučinkovitostjo prispeva k naraščajočemu odklanjanju evropske ideje.

Na potezi so regije

Regije, ki nameravajo pri svojem upravljanju in odločanju računati na sredstva evropskega socialnega sklada, morajo preudariti predvsem dve vprašanji.

1. Kako naj bi se nova, dodatna sredstva uporabila?

1.1. Kot dopolnilo oziroma povečanje razpoložljivih sredstev za izpeljavo obstoječih programov (tradicionalna opcija).

1.2. Kot sredstva za nove ukrepe, s katerimi bi dopolnili obstoječe programe (inovativna opcija).

2. V kakšnem okviru naj bi se nova dodatna sredstva uporabila?

2.1. Izključno v okviru resorja, ki je izvirno pristojen za izvajanje politike trga delovne sile (notranja opcija).

2.2. Sredstva bi bila na voljo tudi drugim področjem, da bi pri svojih aktivnostih bolj upoštevala cilje politike trga delovne sile (zunanja opcija).

Pri odločanju o poti, ki jo bodo ubrale, so posamezne države članice oziroma regije popolnoma neodvisne. Evropska zveza jim v zvezi s tem ne nalaga nobenih obveznosti. V Evropi se tako udeležujejo vse naštete možnosti, tudi v samosvojih oblikah, ko so upoštevanji le posamezni elementi vseh štirih kategorij. Oblikujejo se torej številna, med seboj zelo različna izhodišča.

Tudi organizacijsko se uvajanje podpore evropskega socialnega sklada med regijami zelo razlikuje. Na približno enak način se izvaja le tehnična pomoč oziroma javna naročila. V najširšem smislu gre pri tem za podjetja, ki v okviru izvrševanja različnih postopkov EZ (običajno so ti postopki del strukturne pomoči) izvajajo različna naročila v podporo regionalnim upravam. Ta podjetniška dejavnost je le ena od možnosti za porabo sredstev, ki so v projektih namenjena za tehnično pomoč, in je ne smemo zamenjati s tehnično pomočjo kot posebno vrsto strukturnega pospeševanja. Slednja je namenjena za financiranje spremljajočih ukrepov, evalvacijskih študij, informiranja o projektu in njegovega propagiranja, za poskusno izvedbo novih pristopov – na kratko vsemu, kar je neobičajno, dodatno, novo, vendar na neki način povezano s pomočjo, ki jo ponujajo strukturni skladi.

Potrebne bodo spremembe

Videli smo, da so pomoči, ki jih ponujajo evropski strukturni skladi, pomemben, prava prav osrednji instrument, s katerim se uresničujejo cilji regionalnih politik. Ta instrument naj bi pripomogel k zmanjševanju razlik na socialnem in gospodarskem področju. Vendarle se ob tem že dolgo in vse glasneje pojavljajo zahteve, da je treba sistem reformirati. Pri utemeljevanju potrebe po reformi se običajno uporabljata dva osnovna argumenta: prvič, sedanji sistem vsebuje vrsto pomanjkljivosti (nekaj smo jih navedli v pričujočem zapisu), in drugič, sistem ni zmožen izpolniti zahtev, ki jih postavljajo procesi združevanja ter vzpostavljanje gospodarske in monetarne unije pa tudi pričakovana širitev Evropske zveze.

Če sprejmemo zahtevo po reformi sistema, se nam ponudijo tri osnovne možnosti: preoblikovanje obstoječega sistema, nadomestitev obstoječega sistema s sistemom finančnih izravnav ali pa iskanje srednje poti med tema skrajnima možnostima. Le manjše spremembe obstoječega sistema ne bi zadostovale. Pri sedanji stopnji integracije je tudi dokaj utopistično pričakovati, da bi bilo mogoče na ravni Evropske zveze vzpostaviti učinkovit in neomejen sistem finančne izravnave. Rečemo lahko, da Evropa za kaj takega še ni dosegla zadostne zakonodajne, administrativne in politične zrelosti.

V iskanju prave poti se je pojavila zamisel, da bi se vse različne oblike pomoči, ki se sedaj izvajajo prek različnih skladov, združile v novem skladu – skladu za izravnave. Zamisel se zdi uresničljiva. Vendar pa je napredek v smeri poenostavitve in poenotenja evropskega sistema pomoči mogoče pričakovati le, če se bomo odrekli skušnjavi, da bi različne obstoječe instrumente zgolj organizacijsko združili pod eno streho, pri tem pa obdržali različnost predmetov in namenov intervencijske politike ter nadaljevali z vpletanjem evropske ravni v podrobnosti.

Dr. Klaus-Peter Schmidt je raziskovalec pri mestni vladi v Berlinu.

Mag. Anton Kramberger, Ljubljana

Socialni stroški, kakovost življenja in dileme socialne politike

Tržna gospodarstva se običajno borijo proti cikličnim krizam, ki povečujejo socialna tveganja in razbijajo socialno kohezivnost, z državno socialno politiko. Če za hip pozabimo na ožje upravne funkcije države, potem v širšem smislu ta politika zajema vse storitve, ki jih svojim državljanom posreduje država. Zanimivo je, da je sistem socialne politike v družbah blaginje vzpostavil specifičen trg socialnih storitev: ponudba je močna, povpraševanje je vedno večje od ponudbe, kakovost storitev pa je nejasna.

Potrebna in nepotrebna režija socialne države

V splošnem se socialne storitve opravljajo v treh segmentih: v formalnem, v neformalnem in v vmesnem segmentu. Formalni segment z javno mrežo institucij vzpostavlja in ohranja država. Neformalni segment, v katerem so družine, sorodstva, soseske in prijateljski krogi, producira in absorbira velik del socialnih storitev. Vmesni segment napolnjujejo tržna in siva produkcija socialnih storitev ter akterji neprofesionalnega prostovoljnega sektorja. Prav za vsako od socialnih storitev, kolektivno ali osebno, v širšem ali ožjem smislu, je mogoče predvideti to tridelno strukturo. Zato, ker je resnična.

Če bi znali izmeriti in izračunati količino in kakovost socialnih storitev posameznih segmentov, bi dobili najtehtnejše kazalce socialne zaščite tržno razvitega gospodarstva. Žal ni tako: zaenkrat razvoj informacijskih sistemov katere koli države še ni na tej ravni. Namesto tega uporabljamo substitut, imenovan ESSPROS: ta evropska metodologija za integrirano socialno statistiko meri vire prihodkov in odhodkov za socialne programe, ki jih izvaja zgolj prvi, formalni segment; ocene za tržni segment lahko najdemo v sistemu SNA.

Merjenje virov in izdatkov za programe socialne varnosti v formalnem segmentu je seveda težko delo. Po mnogih usklajevanih evidenčnih in statističnih podatkih pridemo do informacij, koliko družba porabi za posamezen državni socialni program. Vsota izdatkov za vse te programe se nato izenači s **socialno ceno gospodarstva** in se lahko prišteje neposrednim stroškom proizvodnje.

Globalni problem, ki ga danes rešujejo vse razvite ekonomije tega sveta, pa izhaja iz spoznanja, da so v preteklosti toliko bolj povečevale javno socialno varnost ljudi, kolikor nižji so bili neposredni stroški kapitalnega proizvodnje. Ta razvoj – večanje prispevkov – je šel toliko časa, dokler niso razviti prenesli svoje delovno intenzivne proizvodnje v manj razvite države, kjer vlada nižja stopnja javne socialne varnosti in so nižji posredni stroški dela.

Na globalnem trgu se tako srečujeta dva različna sistema reševanja socialne varnosti (cene družbene reprodukcije): tradicionalen in moderen. Tradicionalni sistem zaradi vrste razlogov nima tako visokih posrednih stroškov pri poslovnih subjektih. Večina socialnih storitev, ki ohranjajo socialno kohezijo, še vedno proizvajata drugi in tretji segment socialnega sistema.

Ali nam to kaj pove? Pove nam morda najprej to, da stroški za javni sistem socialne varnosti, ki nastajajo v prvem formalnem segmentu, niso nujno visoki. Če bi bili nujno visoki, potem manj razvite države ne bi mogle proizvajati enako kakovostnih izdelkov. Prav tako bi morali priznati, da ne vemo, zakaj moderne družbe brez državne javne mreže socialnih storitev ne morejo preživeti. Priznati bi morali, da so »naši« stroški visoki iz inercije, ki jo radi imenujemo civilizacijski. V resnici ne vemo prav dobro, v kakšnem razmerju z njimi »rešujemo« socialno dno, sredino ali celo socialni vrh.

Znano je, da je načelo socialne solidarnosti, ki je do nedavna prevečalo moderne sisteme socialne redistribucije, pripeljalo do opuščanja usmiljenja kot izvirnega načela upravičenosti do socialnih storitev. Zato ne znamo več potegniti meje med izvornimi upravičenci in uporabniki.

Po drugi strani se lahko vprašamo, kje so razlogi, da lahko države z manjšim obsegom formalnega segmenta socialne varnosti proizvajajo enako kakovostne proizvode in storitve. Naš priročni odgovor je, da na račun ljudi in na račun opustošenja naravnih virov. Toda ali to drži? Vsaj kar se narave tiče, razviti svet skoraj nima več kaj opustošiti. Prostor, o katerem lahko razpravljamo, je torej le socialni prostor oziroma kakovost življenja ljudi. Je res tako pomemben?

Del odgovora je vsekakor zunaj tega vprašanja, namreč v univerzalnosti sodobnih virov proizvodnje – ti imajo vse manj opraviti s socialo, **vedno več pa z znanjem**. Sistem izobraževanja je eksplodiral vsepovsod. Tudi v najmanj razviti državi je tako sistem izobraževanja in šolstva že dovolj pretanjen, da se lahko ljudje hitro usposobijo za opravljanje zahtevnih delovnih aktivnosti – ne glede na količino socialne varnosti, ki jim jo ponuja država prek formalnega sistema. Zato je povsem upravičeno še dalje dvomiti o učinkovitosti prvega, formalnega segmenta socialne varnosti.

Kaže, da je posebno pomembno znanje, ki v mednarodnem okolju prinaša komparativne prednosti, tudi poznavanje delovanja celotnega (državnega) sistema. To znanje nam pomaga učinkoviteje upravljati državo kot sistem: več se sistemski obrat vseh oblik kapitala, uvajajo se profesionalni kriteriji selekcije in promocije, nadzorujejo se neugodni izidi socialne selekcije.

Zaježitev rasti formalnega segmenta

Če torej visoki stroški za socialne storitve v formalnem segmentu niso nujni za opravljanje dela (vsaj v delovno intenzivnih panogah), pa se vprašajmo, zakaj so stroški za javno zagotovljeno socialno varnost tako visoki?

Eden od primernih odgovorov bi lahko bil naslednji: zato, ker so trenutno viri prihodkov za financiranje formalnega sektorja preveč neodporni pred politiko in zato zelo poceni. Poceni pa so zato, ker ni sistemske varovalke, ki bi merila učinkovitost in kakovost socialnovarstvenih storitev. Dokler o sistemski učinkovitosti razpravljajo socialnovarstvene stroke, je ta brezmejna. Cinični obrat bi tu navrgel skrajno logiko: da namreč drag sistem sam po sebi ohranja socialno klientelo in določena socialna tveganja. Učinkovitost je lahko le posledica dveh omejitev:

(1.) kakovosti teh storitev, o čemer lahko največ povedo uporabniki, in

(2.) pogajanj za razpoložljiva sredstva med ekonomsko in socialno politiko.

Pri argumentaciji gornje trditve lahko izhajamo iz predpostavke, da je socialna kohezivnost, ki omogoča človeku socialno preživetje in produktivno sposobnost, neke vrste družbena konstanta, omejena s stopnjo razvoja družbe. Minimum socialne solidarnosti v neformalnem sektorju, ki ohranja socialno reprodukcijo, ne bo nikoli zamrl. Vmesni sektor, ki se mora prilagajati razmeram, bo vedno ekonomiziral. Samo javni, formalni sektor lahko gre daleč prek meja »pomoci iz usmiljenja« in se začne pretirano ukvarjati s samim sabo.

Načelo socialne solidarnosti, operacionalizirano prek davkov in prispevkov, je namreč mehanizem, ki ne spodbuja samo razvoja socialnovarstvenih profesij, kar je hvalevredno. Prav tako pa spodbuja tudi koruptivne interesne koalicije med politiko in profesijami, pri čemer je potencialni uporabnik storitev zgolj prispevni plačnik. Izrivanje naravnih kolicij med izvajalci in uporabniki plačniki socialnovarstvenih storitev, ki se edine lahko pogajajo o kakovosti in plačništvu storitev, je dejansko izvirni greh predimenzioniranih socialnovarstvenih sistemov – in ta greh skušajo popraviti sodobne reforme.

Kaže, da je v EU zaenkrat le Nemčija zares sprejela to reformno filozofijo. Drugi bi enostavno zmanjšali socialne stroške, Nemčija pa jih je, zaradi trgega in jasnega jedra v pogajanjih o socialni reformi. Ost realne politike je dejansko uperjena proti predimenzioniranim socialnovarstvenim profesijam in strokam. Če naj denar odseva resnično konkurenčnost ekonomije, mora krožiti po pravih trgih, ne pa prek javnih blagajn domačega gospodarstva.

Slovenija in kakovost življenja

Slovenija ni v lahkem položaju, a se še obotavlja: še vedno širi javne programe socialnega varstva in z obsežno paternalistično redistribucijo, ki jo je podedovala iz preteklosti, ovira samostojno izbiro delodajalcev, delavcev in ljudi glede vprašanj, kaj bodo počeli in kako se bodo varovali pred tveganji, ki jih prinaša sodobni čas. Premalo je mešanih pobud, kjer se ujmeta zasebna in javna pobuda, na primer pri stanovanjski politiki. Stroški redistribucijskega vzdrževanja formalnega socialnega prostora v tem času so neizmerni, še zlasti, če vse aktivnosti usmerimo v formalni socialnovarstveni segment in ga obravnavamo podobno kot formalni ekonomski prostor (glej def. institucionalnih enot, zvezanih k poročanju o ekonomski dejavnosti). Pri tem pozabljamo, da je socialni prostor kot celota strukturiran in da je njegov formalni segment le najbolj izpostavljen, a hkrati vsebinsko najmanj opredeljen del – saj njegovih sistemskih učinkov nihče zares ne proučuje. Poskus ocene makro pomena multuplih socioekonomskih statusov ljudi v Sloveniji je opravil avtor za leto 1993 in ugotovil,

da ljudje delajo nekaj sistemsko pomembnega še za okrog 23 odstotkov časa prek formalnih delovnih statusov, pa to ni zajeto v nobeni formalni statistiki.

Nagibam se k mnenju, da zaradi privatizacije ni imejo nobenega smisla odpustiti in celo upokojevati ljudi, starih okrog štirideset let, ter nato skrbeti, da dobe nadomestila in pokojnine – ob tem, da se hkrati povečuje in plačuje obsežna upravna struktura, ki opravlja omenjeno redistribucijo. Ko bo prišel čas, da se ta izredna upravna struktura zaradi stabilizacije demontira, je ne bo mogel nihče več odpraviti. Ljudje bi mnogo lažje začasno prenesli tudi polovične plače, le da bi lahko obdržali delo in stanje aktivnosti. Glede na zgodovinsko odpornost pred tegobami, glede na poselitev prostora, bivanjske razmere in razširjenost sive ekonomije bi oba druga segmenta, ki proizvajata socialnovarstvene storitve, lahko začasno kompenzirala zmanjšanje formalne socialne varnosti iz zaposlitve.

Sociologi v Sloveniji smo večkrat opozarjali na sistemsko vlogo neizkoriščenih potencialov, ki jih skriva v sebi nereguliran vmesni segment socialne varnosti, največ sociologinja Kolaričeva v letih od 1993 dalje. Pri tem smo imeli v mislih zlasti nerazvitost tržno oblikovane ponudbe socialnovarstvenih storitev in zavarovanj. Kljub opozarjanju interesna jurisdikcija socialnovarstvenih strok ne dovoljuje vstopov na svoj specifični trg: trdi so zdravstveni pogajalci, trdi so socialni delavci, trdi so vsi drugi – samo javna mreža lahko poskrbi za kakovost storitev.

Raziskava o kakovosti življenja prebivalcev Slovenije, ki so jo v desetletju od 1984 do 1994 sociologi opravili štirikrat in jo tudi dokaj izdatno publicirali (preko 350 enot), je šla nekako mimo ušes, pristojnih za sedanjo reformo. Ponudila je dobre iztočnice, do katere mere se lahko formalni in neformalni sistemi dopolnjujejo, od kje dalje pa si nasprotujejo.

Pretiravanja pri regulaciji javnega socialnega prostora

Reformna prizadevanja bodo kratke sape, če se ne bo povečala avtonomija plačnikov pri izbiranju izvajalcev socialnovarstvenih storitev, če se načela (med)generacijske socialne solidarnosti pri zbiranju javnih sredstev ne bodo dopolnila z drugimi oblikami zavarovanja. Potencialni uporabnik se lahko sam odloča o tem, ali bo več vlagal v prispevne ali v naložbene sklade, po lastni presoji naj bi odločal, katero socialno tveganje je zanj največje.

Po eni strani je iskanje rešitev na gornje dileme stvar racionalnosti, manj emocij. Po drugi strani pa vemo, da z racionalnostjo pridemo le do indikacij, ne pa do rešitev. Zato včasih vidimo dije, če problem zaostrimo do absurda.

Zamislimo si, da bi v perspektivi ohranili le formalni sektor javne mreže socialnovarstvenih programov, druga dva pa odmislimo. Posredni stroški dela zajamejo aktivnosti, ki sta jih opravljal drugi in tretji segment, zato neposredni stroški dela (plače) izginejo; javne mreže poskrbijo za vsa tveganja in potrebe. Osebnostno motivacijo nadomesti kolektivno planiranje (na ravni poslovnih subjektov). Če ni plač, ni denarja. Edini motiv gospodarjenja so kolektivno produciranje in individualno konsumiranje socialno varstvene storitve – namesto nas pa mislijo drugi. Kdo?

Do te točke je prišel najrigoroznejši zagovornik socializma Branko Horvat, ko je teoretsko zagovarjal socializem: v tem sistemu so bile proizvodne cene učinkovite (efektivne) le kot delovne cene (izražene v urah homogenega dela). V smislu iluzije: delamo lahko zastoj, da le imamo vse, kar potrebujemo.

Dobro vemo, da smo to kraljestvo svobode enkrat že prehodili in veselo izstopali, dokler nismo izstopili. Zamikale so nas osebne odločitve, imetja in spodbude.

Ko človek opazuje navzoče težnje in prizadevanja profesij po avtonomni regulaciji vsega socialnega prostora (socialnovarstvenih storitev) le s pomočjo javnih služb, se nehote vpraša: morda pa nas nekje iz ozadja še vedno vabi glas, da bo nekdo drug poskrbel za nas. Čudno je le, da mu preradi prisluhnejo – še predno nam kaj manjka.

Mag. Anton Kramberger je raziskovalec na Inštitutu za družbene vede v Ljubljani.

Dipl. soc. Majda Horvat, Murska Sobota

Moje sanje - prva služba!

Julija ji je bilo najpomembnejše, da je v roke dobila dokument o uspešno opravljeni srednji šoli in zaželela si je le še dolgih prijetnih počitnic. O čem drugem takrat seveda ni premišljevala, še najmanj se je bremenila z mislijo, kje bo delala. O tem sta takrat govorila le njen oče in mama. Toda meseci so minevali, in čeprav je bila prijavljena na Zavodu za zaposlovanje, možnosti, da bi dobila pripravništvo, ni bilo.

Njene počitnice brezdelja in uživanja, ki si jih je po končani šoli tako želela, so postajale čedalje bolj mučne, čakanje ubijajoče, prepri v družini so se vrstili, prosjačenje za vsak tolar jo je spravljalo ob živce, pohajkovanje s prijatelji se ji je zdelo vse bolj brezvezno in prišel je tudi dan, ko svoje podo-be ni mogla več gledati v ogledalu. Utrgalo se ji je in zijala je nad mamo in očetom, da ji zaradi svoje nesposobnosti ne najdeta nobenih zvez in poznanstev, da bi jo nekam spravila. Nikjer si več ni našla obstanka in nemir jo je gnal od doma, ne da bi vedela, kam, in v sveti jezi bi tistim, ki govorijo, da današnji mladini ničesar ne manjka, skočila v obraz.

Državni bič pripravništvo usekal v kljun

Hodila je na zaposlitevni zavod, pa so ji vedno znova povedali: delodajalci ne zaposlujejo pripravnikov, če njihovega dela ne subvencionira država. Ta pa je odločila, da bo pripravniško delo subvencionirala le po enoletnem čakanju na Zavodu.

Če bi bili v naši državi pametni in ohranili delo, da zaposlitveni zavod subvencionira pripravništvo iskalcev prve zaposlitve po treh mesecih čakanja, bi sedaj že imela možnost začeti s pripravništvom. Toda ravno lani junija so rekli stop subvencioniranju ali subvencioniranje samo za tiste, ki imajo vsaj leto dni čakalne dobe na zaposlitvenem zavodu. Slišala je, da se drugod po državi ta omejevalni ukrep sploh ni poznal, mladi so si namreč še naprej po istem tempu uspeli pridobiti pripravniško delo, čeprav brez subvencije države. V naši regiji pa kot bi usekal v bičem. Že lani so odgovorni videli, da tak omejevalni ukrep, če je bil uspešen za povprečno Slovenijo, ni dober za mlade, ki iščejo delo v pomurski regiji. *Toda togost, birokratizem, nepripravljenost za poseganje na trg delovne sile na ravni mikroregije se naše države še vedno drži.*

Tabela: Število vključenih v pripravništvo

Devetmesečje po letih	1993	1994	1995	1996
Št. vključenih priprav.	525	738	331	130

Vir: Zavod za zaposlovanje Murska Sobota

Ničesar uporabnega vas niso naučili

Čaka in ve, da je njeno mesto na trgu delovne sile na strani ponudbe. Toda delodajalcem je s svojo ponudbo kaj malo zanimiva. Dotlej, dokler njene ponudbe ne bo podprla še država s svojim denarjem (ukrepi), bo delodajalcu lahko ponudila le svojo mladost in trdno pripravljenost, začeti in delati. To da je premalo, ji je zabrusil tisti veliki poslovnež iz sosednje ulice, ko ga je povprašala po delu, saj vas v šoli niso ničesar naučili, je še dodal. Vzelo ji je sapo in zaripla v obraz mu je nekaj navrgla, kaj, še sama ne ve več. Toda drugi dan se je spomnila svoje šole. Ko je sedela v klopi, se ji je toliko vsega, kar so jim nakladali profesorji, zdelo brezvezno, nezanimivo, nepotrebno, a sedaj vidi, da se je v šoli pravzaprav naučila premalo. Po dokumentu o končani šoli delodajalec resda povpraša, a bolj kot to mu je pomembno, ali ponudnik obvlada delo z računalnikom, po možnosti z zadnjim računalniškim programom, koliko tujih jezikov govori ali ima morda tudi kaj znanj iz marketinga ali morda knjigovodstva in še česa. Ko je nekomu, ki bi jo vzel na delo, skorajda na vsa vprašanja odgovorila z »ne znam«, se je lahko samo še obrnila in šla. Potem pa se je spet žrla: zakaj hudiča smo se v šoli piflali vse mogoče, le tistega ne, po čemer me je spraševal nesojeni šef? Če delodajalec ve, kaj naj bi po končanem šolanju znali, da bi lahko začeli delati, zakaj se potem o tem ne pogovarja z ravnatelji šol? Zanj sploh ni pomembno, kateri bi moral narediti prvi korak, to ni njeno vprašanje, ve, pa, da v svoji veličini in trmi vsak vztraja na svojem bregu. Toda nobenemu ne bi padla krona z glave, če bi si povedala, kaj šola lahko da, in na drugi strani, kaj delojemalec potrebuje. Sedaj pa slednji benti nad šolo, ker da se mladi v njej ne naučijo skoraj ničesar za uporabno delo, šola pa spet zaverovana v svoj prav in dolžnost poučevanja po predpisanim učnem programu ne ve, zakaj naj bi sodelovala z delodajalci, ki samo dosti pričakujejo, ne da bi bili pripravljeni za to kaj prispevati. Poglejmo

samo sezname razpisanih kadrovskih štipendij, vse manj jih je, samo še za peščico.

V krogu gnilo jajce

Pa ni samo mimohodnost šolskih programov in potreb delovnega mesta tisto edino, ki pri mladih vodi do neskladja med ponudbo in povpraševanjem. Zapi-ranje v lastnem krogu je še težje breme. Sedaj sama ve, da bi lažje prišla do zaposlitve, če bi se odločila za tisto drugo šolo v Mariboru, o kateri je najprej razmišljala. Pa je takrat, ko se je bilo treba odločiti, prevladalo, da ostane doma, da bodo tudi stroški šolanja manjši. Takrat, ko bom končala, bo že nekako, si je rekla, pa še mama je bila za to, da še ne odide z doma. Sedaj pa je tisti TAKRAT tukaj, a glede možnosti za zaposlitev se ni obrnilo na bolje. Prav za vse, ki prihajajo iz regijskih strokovnih poklicnih in srednjih šol, dela doma ni. Tisti večer, ko je ugotavljala, da bi z drugim poklicem pripravništvo sedaj že lahko bilo za njo in da je Pomurje premajhno za vse, se je trdno odločila, da bo šla delo iskat drugam. Naredil se je dan in njena trdna odločitev je postajala že vse manj trdna, dokler si ni priznala, da drugam ne želi iti, da bo raje še poskušala doma. Laže tistim, ki imajo popisani indeks in diplomu v okvirju, si je mislila, saj so takim možnosti, da pridejo do svojega stanovanja tudi kje drugje, vendar večje.

Nemirna kri je zvođenela

Da, tako je pri nas, nekaj nemirna kri večnega obmurskega popotnika, iskalca dela na tujem in v zamejstvu, se je nekam pretočila. Ni je več v naših žilah, a če je je še kaj, je je v tistih, ki se vračajo z diplomu. Pridejo domov, iščejo delo ali se ponudijo, poskušajo prvi in morda še drugič, nato pa rečejo: zbogom vam, ki živite v malem zaprtim svetu, ki utesnjuje in ki ovira ter duši. Ne bom se več zaletaval v vas, ne bom vam več tresel stolov večnega direktorovanja, ne bom vas ogrožal in ježil las vam, večnim članov prve lige malega mesta. Moja pamet potrebuje odprt svet, zato grem vanj. In odhajajo, z diplomu v roki in znanjem v glavi.

Ve, da se je napačno poklicno odločala že takrat, ko je nesla vpisni list na šolo. Toda spomnila se je svoje sosedice, ki se je vpisala v šolo takrat še deficitarnega poklica. Leta so se obrnila, pa je sedaj tako kot sama v negotovosti. Branža, ki je v času njenega vpisa še številčno zaposlovala, sedaj ne zaposluje več. Zato kako naj bi bil človek vnaprej tako pameten, katera odločitev glede poklicne izbire je pravilna tudi za v prihodnje? Pa še nekaj je: večina naših podjetij tava na pamet, brez jasne razvojne vizije so.

Po cigansko: nekaj za danes, za jutri pa kar pade z neba

Tolčejo, da preživijo iz dneva v dan, ne da bi natančno vedela, kaj jim bo prinesel jutrišnji dan. Zneski na blokiranih računih naraščajo in seznami podjetij z blokiranim računom so vedno daljši, medsebojna zadolženost se povečuje, ugotavljanje tehnoloških presežkov je običajno, razglušanje stečajev enkrat že stečajnih ter novih podjetij se nadaljuje. Med zasebniki, pa naj bodo s.

Po podatkih murskosoboškega Zavoda za zaposlovanje so delodajalci letos septembra naznanili 532 potrebo po delavcih in pripravnikih, kar je 15 odstotkov manj kot enakega meseca lani, povpraševanje po delavcih pa je bilo kar za 22,3 odstotka manjše kot v lanskem letu. Več kot lani so spraševali po pripravnikih, katerim bi zaposlitveni zavod priznal subvencijo za njihovo delo, kajti nekaterim se je leto čakanja že izteklo. Delodajalci so v letošnjih devetih mesecih prijaviili 4375 potrebo po delavcih in pripravnikih. V devetmesečnem obdobju se je zaposlilo 2806 oseb, kar je za 8,7 odstotka manj kot lani ali v povprečju na mesec 312 oseb.

p. ali d. o. o., se »čisti«, ostajajo uspešni, a kaj, ko so redki. Tam, kjer je obstoj podjetja naslonjen na cigansko načelo, delo je za danes, za jutri pa bomo še videli, tam tudi povprašavanja po delavcih ni ali pa je zelo skromno.

Za dober vtis urejena frizura in primerna bluza

Še pred nekaj meseci, ko je verjela, da bo s končano šolo obračala svet, na zaposlitev vsaj za krajši čas se pomisliti ni hotela. Sedaj pa ve, da si bo uredila frizuro in si oblekla primerno bluza, ko bo prvič stopila pred delodajalca, ki jo bo hotel zaposliti za določen čas, vsaj za čas pripravništva. Kajti če se bo v tem času izkazala kot delavna, iznajdljiva, priročna, hitro učeča se, ji bodo vrata za podaljšanje zaposlitve odprta. Zaposlovanje za določen čas je namreč tisto, s čimer mora računati skorajda vsak, ki se prijavi med iskalce dela, kajti prednost je na strani delodajalca, ki ob tem, ko išče delavca, ne želi ničesar tvegati. Sicer pa, kakšne so sploh njene možnosti? Ali prinaša na trg tisto, po čemer delodajalec sprašuje, kakšne so njene prednosti, bo zaradi njih imela več priložnosti ali pa bo njeno nastopanje na trgu delovne sile samo dolgotrajno zaletavanje v zid, brez priložnosti? Ima mladost, ki je kaj majhna prednost, dokler ni povezana še z izkušnjami in opravljenim pripravniškim delom. Tudi končana srednja šola ji ne daje velike prednosti, kajti pri nas je največje povpraševanje po delavcih s končano četrto stopnjo izobrazbe, torej s poklicno šolo. Največ delavcev

v srednjih letih ostali brez dela zaradi stečaja podjetja? Za življenje je vendar treba zaslužiti, pa četudi s sezonskim obiranjem sadja čez mejo, mešanjem malte pri zidarskem mojstu »na črno«, saj je tako ura dela dražja, ali s strežbo v gostilni od jutra do poznih večernih ur. Da, delo je tudi zanje, tisto grobo in manjvredno in na tak način, da ne daje prav nobene socialne varnosti. Brez nezgodnega in pokojninskega zavarovanja. Toda preživeti je vendar treba.

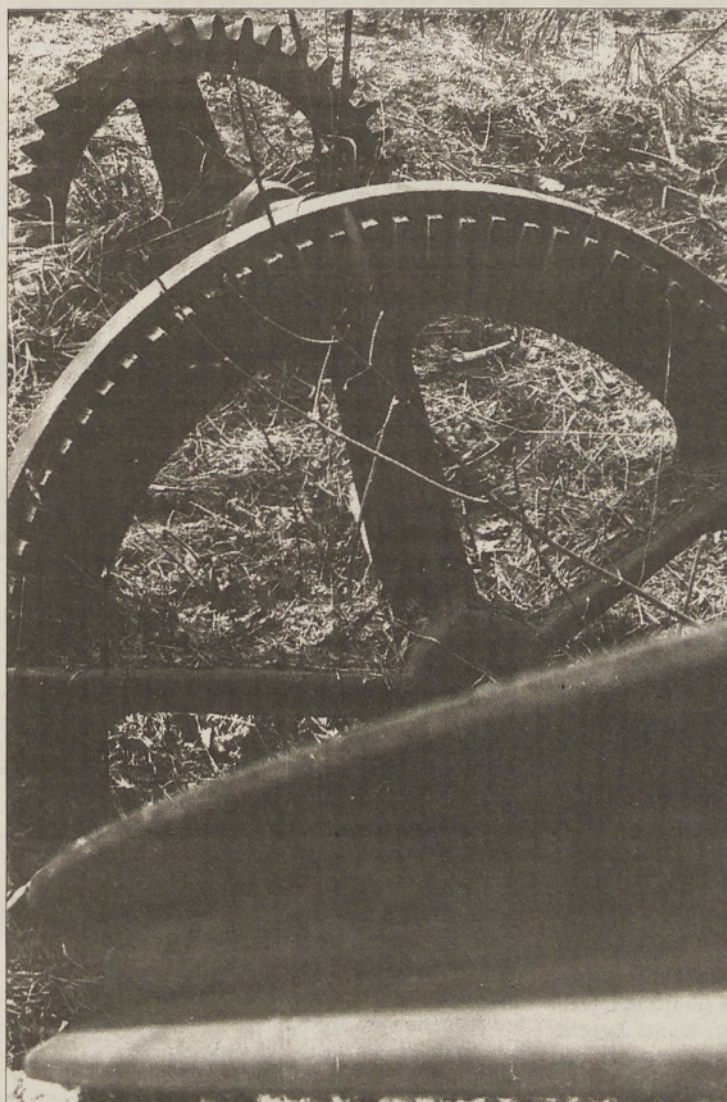
Na Zavodu za zaposlovanje Murska Sobota je bilo konec septembra 1996 prijavljenih 9631 brezposelnih oseb, ki v Sloveniji predstavljajo 8,2 odstotka. Struktura je takšna:

- 4055 ali 42,1 odstotka žensk
- 2698 ali 28 odstotkov iskalcev prve zaposlitve
- 3773 ali 39,2 odstotka starih do 26 let
- 2834 ali 29,4 odstotka starih nad 40 let
- 1479 ali 15,4 odstotka stečajnikov
- 815 ali 8,5 odstotka trajnih presežkov
- 6051 ali 62,8 odstotka dolgotrajno brezposelnih.

Torej: ni problem v brezposelnosti sami, ampak v visokem deležu dolgotrajno brezposelnih, katerih možnosti za zaposlitev so zelo majhne. Ni problem samo v tisočih brezposelnih, problem je tudi v tem, da je od stotih brez dela skoraj štirideset mlajših od 26 let.

Mamin sinek

Ko je premlevala, kaj bo z njo, si seštevala prednosti in tveganja na trgu delovne sile, se je spomnila pogovora na hodniku pred uradom za zaposlitveno svetovanje. Mama je prišla s sinom (mamin sinek, če ga ni toliko v hlačah, da bi sam prišel in povprašal za delo, kaj si bo potem zmoget z njim delodajalec?) in sosedu na levi začela razlagati, da bi država morala sprejeti zakon, po katerem bi vse, ki imajo službe in doma še kmetijo, morali takoj odpustiti. To bi bila po njenem prava rešitev za toliko nezaposlenih, sedaj pa so nekateri veliki gospodje, služijo v tavnari in še na kmetiji. Še sama bi se ogrela za ta predlog, toda posvetilo ji je, da je danes za delodajalca edino merilo, ne kdo si in ne kaj imaš, ampak, kako delaš. Res pa je, da je dvojni vir zaslužka ter življenje treh generacij v istem gospodinjstvu za marsikatero družino v naši pokrajini pot solidnega preživetja. Zato tudi Pomurje lahko nosi breme skoraj deset tisoč brezposelnih, prijavljenih na murskosoboškem zavodu za zaposlovanje. In kaj bi sama predlagala državi, da razreši tolikšno

iščejo za delo v gradbeništvu, industriji, potem tudi v gostinstvu in turizmu ter v nekaterih osebnih storitvenih, v trgovski dejavnosti ter finančnih, tehničnih in poslovnih storitvah. V slednjih bo morda priložnost tudi zanje. Če bo zanje delo vsaj za določen čas, pa ne ve, kako bo z njenim prijateljem, ki bo kmalu končal visokošolski študij. Gospodarstvo po diplomantih visokih in višjih šol ne sprašuje, zato ti lahko čakajo na svojo priložnost v negospodarstvu ali pa odidejo drugam.

Za nezaposlene, ki so brez šol - sezonsko delo na kmetih čez mejo ter delo na črno

In kaj potem ostane tistim, ki prihajajo na trg delovne sile brez strokovnega znanja ali so morda

Majda Horvat je novinarka Vestnika.

Dipl. oec. Alba Cabanas - Varales, Barcelona

Problematika brezposelnosti v Španiji

Španija je država z največjo brezposelnostjo med razvitimi državami. Trenutno ne najde zaposlitve že tri milijone in pol ljudi, ki zaposlitev iščejo aktivno. Predvidoma bo Španija sklenila leto 1996 z 22-odstotno brezposelnostjo, to pomeni, da na vsakih sto ljudi primerne starosti in z željo po delu dvaindvajset ostane praznih rok. Položaj brezposelnih se je zaostрил leta 1993, ko je bruto domači proizvod v Španiji padel za 1 odstotek in je bila prvič presežena meja treh milijonov brezposelnih. Številka, ki vzbuja pozornost tako doma kot na tujem. Doma ne verjamejo podatkom Državnega urada za statistiko (Instituto nacional de estadística), ker bi bilo gotovo več socialnih nemirov, če bi bili ti podatki točni. Na tujem pa jih preseneča, da je stopnja brezposelnosti v državi, kot je Španija, ki namerava vstopiti v tretjo fazo evropske gospodarske in denarne unije, dvakrat večja od povprečne stopnje brezposelnosti v skupnosti. Lahko se torej vprašamo, kaj navidezno »podpira« tako visoko stopnjo brezposelnosti?

Zenske, otroci in tranzicija

Zgodovinska analiza sodobne Španije pokaže, da so današnje stanje zaznamovale socialne, gospodarske in politične spremembe. Šele pred dvajsetimi leti je država po dolgoletni diktaturi prešla prehodno obdobje. Preoblikovanje družbe se je začelo z gigantskimi koraki, kar se je kazalo tudi na trgu dela. Emigracija Špancev v evropske države v šestdesetih letih se kasneje v času naftne krize ni ponovila, kar je sovpadalo s takratno politično tranzicijo. Takrat se je porušilo ravnovesje med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili. Druga socialna sprememba, prihod ženske na trg delovne sile, se prav tako močno pozna. Tradicionalna struktura družine, veljavna v času diktature, je dobila v prehodnem obdobju nove oblike organiziranosti. Veliko žensk je začelo iskati zaslužek zunaj ustaljenega domačega ognjišča. Ta fenomen je potekal hitro, pa vendarle do neke mere postopoma, tako da so ženske še danes večinoma »priložnostna delovna sila« in vskočijo v igro samo, ko je gospodarstvo v »dobrem stanju«. Po drugi strani pa je Španija v sedemdesetih doživela demografski boom in danes ti mladi ljudje ne morejo dobiti službe.

Da bi imeli boljši pregled, kaj se dogaja na trgu dela v Španiji in odkod tako velik odstotek brezposelnosti, je poleg kratkega zgodovinskega pregleda gospodarskih in socialnih sprememb v državi potrebno analizirati tudi dinamiko zaposlenosti in aktivnega prebivalstva. Med aktivne prištevamo tiste posameznike, ki delajo, in tiste brez dela, ki aktivno iščejo zaposlitev. Za neaktivne pa štejemo tiste osebe, ki so starostno in delovno sposobne, pa zaposlitve ne iščejo: študenti, gospodinjice ali pa tisti, ki ne pričakujejo, da bodo zaposlitve dobili. Slednje v statističnem jeziku imenujemo »pasivne«. V Španiji tvorijo »pasivni« veliko skupino, njihovo ravnanje pa izkrivlja podatke, ki jih ponuja trg dela. Metodologija, ki se uporablja za ekonomsko analizo prikaza stanja na trgu dela, temelji na anketi aktivnega prebivalstva, ki jo izvaja Državni urad za statistiko. Anketo izvajajo vsake tri mesece na določenem vzorcu gospodinjstev. Za izračun stopnje brezposelnosti vzamejo razmerje med celotnim številom brezposelnih in aktivnim prebivalstvom. Brezposelnih, ki zaposlitve ne iščejo več aktivno, ne štejejo za aktivno prebivalstvo. Ti tako izpadejo iz globalne ocene brezposelnosti in s tem umetno znižujejo število brezposelnih. Po drugi strani pa se dogaja, da v primeru odpiranju novih delovnih mest število brezposelnih ostaja enako ali celo večje, ker se v proces vključujejo statistično prezrti »pasivni«.

Zaščitniška država in prestrukturiranje

Po politični plati je na razvoj pretirano zaščitniške in toge delovne zakonodaje vplivala potreba po ohranitvi socialnega miru v času tranzicije ter prihod na oblast socialistične stranke leta 1982. Zakonodaja ni upoštevala prehodnega obdobja, v katerem so se morala podjetja izredno hitro prilagajati razmeram, če so hotela preživeti. Previsoke odpravnine so lep primer težav, s katerimi se srečuje podjetje, ki se mora prilagajati novim razmeram, ki jih narekuje konkurenca na vedno bolj poenotenem trgu. Togost zakonodaje se je delno spremenila s pojavom novih zakonov, ki vsebujejo bolj prožne elemente, kot so pogodbe o delu za polovičen čas ali pogodbeni zaposlitev. Nove zakonodajne spremembe obstajajo vzporedno s staro zakonodajo, tako da prihaja na trgu dela do dvojnih meril. Delovne pogodbe za nedoločen čas se držijo enega zakona, tiste za določen čas pa drugega, in to ne glede na kvalifikacijo delavca, ki opravlja delo. Sedanjí predlogi za novo reformo ponujajo nov predlog delovne pogodbe za nedoločen čas, pri čemer bi bila odškodnina dogovorjena vnaprej: nadomestilo bi obsegalo plačilo dvajsetih dni za vsako delovno leto, a največ do dvanajst mesečnih plač (sedaj je večina delavcev odpuščena nezakonito, ker bi podjetje mo-

ralo plačati odpuščenemu delavcu nadomestilo v višini plačila petinštiridesetih dni za delovno leto, največ dvainštirideset mesečnih plač).

Pri gospodarskih spremembah, še posebno pri strukturi zaposlitve moramo poudariti spremembe pri bruto domačem proizvodu: povečano zaposlovanje v storitvenih dejavnostih in padec v kmetijstvu. Stara proizvodnja se je morala spopasti s prestrukturiranjem, ki še traja. Veliko delavcev v proizvodnji je bilo odpuščenih, prerazporeditev v druge produktivne panoge pa skromna bodisi zaradi starosti bodisi zaradi nestreznosti izobrazbe. V bližnji prihodnosti bo neobhodno prišlo do zapiranja javnih podjetij. Znan primer je rudnik v Asturiji, od katerega živi večji del prebivalstva te severne pokrajine. Strošek takšnega posega se bo zaradi številnih brezposelnih zvišal, po drugi strani pa bo javna poraba dobila subvencije prav za izvajanje tovrstnih dejavnosti.

Evropska zveza: rešiteljica ali ovira?

Velika brezposelnost in malo aktivnih, v Španiji okrog 60 odstotkov celotnega prebivalstva (v EU 70 odstotkov), je zahteven in težko rešljiv problem. Najbolj prizadete skupine zaradi brezposelnosti so mladi, ženske in dolgoročno nezaposleni. Delno nastali položaj teh treh skupin izhaja iz gospodarskih, demografskih in socioloških sprememb, ki sem jih že omenila. Tovrstna brezposelnost je del tako imenovane strukturalne nezaposlenosti; ni odvisna od gospodarskega stanja v državi in ves čas ostaja nespremenjena. Eden od odgovorov na začetno vprašanje, kaj podpira tako visoko stopnjo brezposelnosti, se skriva prav v strukturi najbolj prizadetih med brezposelnimi. Kratkoročno si tako ženske kot mladi lahko »dovolijo«, da ne najdejo službe, ker ne nosijo glavnega deleža družinskega proračuna

(španski tip družinske skupnosti temelji na prihodkih glave družine). Problem sicer ostaja prikrit, vendar lahko postane žarišče socialnega nezadovoljstva, ko bodo sedanji mladi brezposelni morali postati glavni nosilci hišnega proračuna svoje prihodnje družine.

Osnovni pogoj za odpiranje novih delovnih mest je rast gospodarske moči. V Španiji bi moral BDP zrasti za 3 odstotke, da bi se zaposlenost lahko povečala za 1 odstotek. Za nezmožnost ustvarjanja novih delovnih mest je delno kriva modernizacija opreme v proizvodnji ter razkorak med ponudbo in povpraševanjem po kvalificirani delovni sili. Dejansko lahko opazimo, da so tudi v letih, ko je brezposelnost naraščala, ostajala delovna mesta prazna. Omenimo lahko več dejavnikov: že omenjena razlika med zahtevanim in ponujenim, regionalna nemobilnost delovne sile v državi in majhna učinkovitost organov za posredovanje dela. O nemobilnosti delavcev priča tudi to, da je stopnja brezposelnosti po pokrajinah zelo različna; medtem ko v avtonomnih pokrajinah na Balearih in v Navari dosega evropskih 11 odstotkov, na jugu države že dosega skoraj 30 odstotkov.

Vladna politika naredi premalo za vzpostavitev ravnotežja na trgu dela. Večina denarja javne porabe, namenjenega politiki zaposlovanja, se uporablja za izplačila nadomestil brezposelnim. To imenujemo »pasivna politika«. Vsota, namenjena za aktivno politiko zaposlovanja pa letu 1995, ni presegla 0,7 odstotka BDP. Potrebno je vztrajati na večji prožnosti španskega trga dela, da bodo podjetja lahko konkurenčna na evropskem trgu. V zadnjem času so delovna mesta tesno povezana z ustanavljanjem in preživetjem podjetij. Ekspanzivna politika javne porabe, ki so jo v zadnjih letih izvajali vodilni gospodarski politiki, je škodovala podjetjem predvsem zaradi visokih obresti javnega dolga, ki niso spodbujale nikakršnega zasebnega vlaganja

in so še povečevale stroške posojila. Vlaganja pa preprečujeta tudi visok davčni pritisk in razmah neskončnih birokratskih postopkov, ki so potrebni za ustanovitev nove dejavnosti.

Nasprotniki vstopa Španije v evropsko gospodarsko in denarno unijo pravijo, da bi odpo-ved tečaju in obrestnim meram, torej monetarni politiki kot obliki alternativnega mehanizma za vzpostavitev trgovinskega ravnotežja s tujino, še povečala brezposelnost. Pred uvedbo enotne denarne valute je potrebna reforma trga dela, ki bi podjetjem omogočala prilagajanje novim tržnim spremembam. Prav tako ne smemo pozabiti, da zasebna poraba temelji na zaupanju posameznika v prihodnost, zato bo morala nova pogodba vzpostaviti dovolj trdno vez med delavcem in podjetjem, da bo po eni strani dovolj prilagojena in bo delavcem vlivala zaupanje in po drugi, da bo dovoljevala odpuščanje delavcev, kadar bo preživetje podjetja v nevarnosti. Najti srednjo pot med svobodnim in strogim odpuščanjem delavcev je izziv, s katerim se bodo morali ukvarjati zakonodajalci in socialni zastopniki.

Po drugi strani pa zahteva ideja, da zaradi mogočega povečanja brezposelnosti kot posledice nesamostojnosti denarne politike ne bi vstopili v tretjo fazo EGMU, dodatno razmišljanje. Če upoštevamo, da hudi gospodarski problemi v državi zadnjih nekaj let izhajajo iz zgrešene gospodarske politike, je potrebno čim prej poskušati doseči konvergenčne kriterije. V nekaterih primerih bodo rezultati prizadevanja za vstop v evropsko gospodarsko in denarno unijo pozitivni, v nekaterih pa negativni. V vsakem primeru pa ni jasno, kakšne bi bile prednosti, če vanjo ne bi vstopili.

Dipl. oec. Alba Cabanas - Varales je raziskovalka na Zvezi organizacij delodajalcev in podjetnikov Katalonije (Fomento del Trabajo Nacional)
Prevod: Marjeta Prelesnik - Drozg

Okolje

Mag. Heidi Adensam, Dunaj

Varstvo okolja ustvarja delovna mesta

Tako zaradi v zadnjih letih še povečane onesnaženosti okolja kot tudi zaradi številnih mednarodnih dogovorov o njegovi zaščiti je politika okolja pomembna tema, o kateri se pogosto razpravlja. Želja po čistem okolju zahteva odločne ukrepe, kot so na primer davki na porabo energije, omejitve emisije škodljivih snovi iz industrijskih obratov in prepoved uporabe okolju škodljivih snovi, denimo FCKW.

Drug čedalje bolj pereč problem v mnogih državah je naraščajoča brezposelnost. Povpraševanje po dobrinah splošne porabe, kot so avtomobili ali električne naprave, je dokaj zasičeno, proizvodni procesi so avtomatizirani, preostala zaposlitveno intenzivna industrija pa se seli v »dežele nizkih plač«. Običajni ukrepi za vzdrževanje zaposlovanja obsegajo med drugim instrumente za krepitev povpraševanja in ustvarjanje ugodnih razmer za lokacijo obratov, kot so na primer dobre prometne povezave, nizke plače in obremenitve plač pa tudi nizke dajatve za varstvo okolja.

Delo namesto varstva okolja?

Nizke dajatve za varstvo okolja ter živahen promet, poraba in proizvodnja kratkoročno sicer pomagajo gospodarstvu, vendar pa delujejo proti ciljem zaščite okolja. Po drugi strani pa ukrepe politike okolja, denimo davke na porabo energije ali stroge emisijske omejitve, pogosto očrniijo kot »uničevalce delovnih mest« in se jim zato v obdobjih (zaposlitvene) krize izogibajo. Pri površnem poznavanju problematike se torej se zdi, da so si cilji varstva okolja in polne zaposlenosti konkurtenčni in da mora zato v času šibke konjunktore obveljati geslo: »Delo namesto okolja!« Ali torej varstvo okolja pomeni isto kot uničevanje delovnih mest? Kot kaže nekaj v Avstriji izpeljanih študij, velja ob primernih ukrepih politike okolja ravno nasprotno.

Visoke dajatve za varstvo okolja spodbujajo podjetja k naložbam v okolju prijazne proizvodne procese. Oblikuje se novo, v prihodnost usmerjeno gospo-

darsko področje – področje »čistih tehnologij« (npr. tehnologija čistilnih naprav, filterska tehnologija).

Naraščajoča »ekološka zavest« porabnikov omogoča razvoj novih skupin proizvodov, kot so na primer varčne žarnice, biološko razgradljiva embalaža, živila biološkega kmetijstva itn.

Na trgu se pojavljajo tudi storitve, povezane z okoljem, npr. zbiranje odpadkov ali svetovanje podjetjem o zaščiti okolja.

Dragi proizvodi z dolgo življenjsko dobo sicer zmanjšujejo proizvodnjo kratkotrajnega neakovostnega blaga, omogočajo pa razmah zaposlovanja v servisnih delavnicah.

Zaradi obdavčenja energije uporabljajo podjetja v proizvodnji manj energije in več dela, saj se je energija kot proizvodni dejavnik v primerjavi z delovno zelo podražila.

Gledano celostno in dolgoročno onesnaženje okolja zmanjšuje gospodarsko moč, saj se na primer zmanjšujejo količine pridelkov v kmetijstvu, povečujeta se število obolenj in smrtnost, zaradi manjših možnosti za sprostitve in rekreacijo v nedotaknjemem okolju pa se zmanjšuje tudi storilnost.

Nasteti zgledi, ki so le izbor številnih pozitivnih učinkov varstva okolja na zaposlovanje, kažejo, da nasprotje med politiko okolja in politiko zaposlovanja ni neizogibno.

Do dela z varstvom okolja

V Avstriji je bilo na temo »delo in okolje« opravljenih več študij. Njihovo osnovno sporočilo je, da ne

velja pravilo »delo namesto varstva okolja«, ampak »do dela prek varstva okolja«.

Za raziskovanje učinkov politike okolja na zaposlovanje sta na voljo dva osnovna pristopa. Prvega predstavljajo ekonometrični in makroekonomski input-output modeli, ki praviloma uporabljajo visoko agregirane podatke iz narodnogospodarskih računov. Ti modeli omogočajo dobre ocene različnih učinkov posameznih ukrepov oziroma naložb na zaposlovanje v primerjavi z drugimi možnimi načini porabe teh sredstev. Drugi pristop pa so panožne analize, ki ne uporabljajo le agregiranih statističnih podatkov, ampak proučujejo tudi posamezna podjetja v panogah, na katere vplivajo ukrepi za varstvo okolja. S pomočjo vprašalnikov za podjetja in opazovanja panog takšne študije opisujejo ter razčlenjujejo trende in spremembe v panogah. Na ta način lahko na primer ugotovljamo število zaposlenih v različnih »ekoloških panogah« oziroma število novih zaposlitev, ki so jih omogočila dogajanja pri varstvu okolja.

Naložbe za zaščito okolja ustvarjajo delovna mesta

S pomočjo ekonometričnih in input-output modelov lahko na primer primerjamo zaposlitvene učinke naložbe milijona šilingov v toplotno izolacijo z dodatnim zaposlovanjem, ki bi ga omogočila naložba enakega zneska v razgradnjo jedrskih elektrarn. Tudi s takšnimi vprašanji se ukvarja še neobjavljena študija Avstrijskega ekološkega inštituta o pomenu JE Krško za

Mag. Elisabeth Klatzer, Dunaj

Ženske in Evropska zveza na trgu dela

Ženske v Evropski zvezi so skeptične

V vseh deželah Evropske zveze zbujajo pozornost razlike med ženskami in moškimi pri stališčih o EZ. Ženske so bistveno bolj skeptične. Ankete javnega mnenja v okviru Eurobarometra že leta kažejo, da pozitivne učinke evropskega združevanja in članstva v EZ ženske ocenjujejo manj visoko kot moški. V številnih deželah EZ se je v letih po zadnji spremembi evropske pogodbe v Maastrichtu še okrepilo odklonilnejše stališče žensk v primerjavi z moškimi.

Ženske odklanjajo EZ mnogo bolj kot moški zlasti v deželah, kjer se je njihov položaj skorajda izenačil z moškimi – npr. na Danskem, Nizozemskem in tudi v Avstriji. Očitno so med ženskami v teh deželah najbolj razširjeni pomisleki, da bi bile v okviru EZ lahko ogrožene pridobitve, ki so jih dosegle kot enakovredne partnerice na trgu dela. V EZ kot celoti pa več kot polovica žensk meni, da jim kot ženskam EZ ne prinaša nikakršnih prednosti.

Na vprašanje, kako bo evropsko združevanje vplivalo na položaj žensk v družbi in na trgu dela, še tako objektivno gledano ni mogoče enoznačno odgovoriti. Različna dejstva kažejo močno mešano podobo.

Družbeni in ekonomski položaj žensk v Evropi

Za položaj žensk na trgu delovne sile je v primerjavi z moškimi značilen bistveno slabši izhodiščni položaj. Pri ravni izobrazbe so v zadnjih letih sicer lahko mnogo nadomestile, toda pri starejših generacijah se velike razlike v izobrazbi ohranjajo. Ženske so še vedno pretežno zaposlene v dohodkovno šibkejših sektorjih in v panogah, ki jih krize hitreje prizadenejo.

Dolgoletni trend vse večje udeležbe žensk na trgu dela se nadaljuje in vse več žensk je zaposlenih. Ob tem velik del novoustvarjenih delovnih mest ponuja zaposlitev z nepopolnim delovnim časom, tako da približno tretjina vseh zaposlenih žensk dela s skrajšanim časom. Njihov delež se stalno povečuje. In čeprav zaposlitev s krajšim delovnim časom lahko pomembno pomaga pri doseganju družinskih dolžnosti s poklicnimi, raziskave kažejo, da odločitev za takšno delovno mesto ni vedno prostovoljna. Med moškimi je v evropskem povprečju le slabih 5 odstotkov zaposlenih z nepopolnim delovnim časom. Tudi druga neobičajna delovna razmerja najdemo predvsem na področjih, kjer so med zaposlenimi v večini ženske. Ženske se zaradi tega srečujejo s posebno visokim tveganjem glede gotovosti delovnega mesta in predvsem glede socialnega zavarovanja.

Tudi brezposelnost mnogo bolj prizadane ženske. Brezposelnost žensk je v državah EZ (z izjemo Velike Britanije, Švedske in Finske) mnogo večja kot brezposelnost moških. Enak vzorec se ponavlja tudi pri že tako ali tako grozljivo visoki brezposelnosti mladih. S tem se za številne mlade ženske že zelo zgodaj začne pot navzdol, ki jo je kasneje težko zapustiti.

Dohodkovne škarje med spoloma so še vedno široko razprte. Osnovno načelo enakega nagrajevanja žensk in moških za enako delo je zapisano v 119. členu pogodbe o EGS in v smernici 75/117. Vse članice so načelo – po dolgoletnem zavlačenju – prenesle v svojo zakonodajo, vendar ga v praksi doslej niso uporabljale na tak način, da bi lahko govorili o pozitivnih popravkih vpeljanih neenakosti. Nasprotno, razlike v plačah med moškimi in ženskami so se v zadnjih letih spet povečale. Gospodarska kriza ženske očitno močneje prizadane kot moške. Padec plač je pri uslužbenkah, kjer znaša od 30 do 40 odstotkov, višji kot pri delavkah (15–35 odstotkov).

Velik del žensk se še vedno usmerja v »tipično ženske« poklice. Dela, ki zahtevajo tako imenovane ženske sposobnosti, kot naj bi bile potrpežljivost, podredljivost, spretno ravnanje z ljudmi, natančnost, skrbnost itd., so pogosto manj cenjena in slabše plačana. Temu problemu je sicer v EZ namenjena vse večja pozornost, vendar pa je kakršen koli napredek na tem področju izjemno težaven. Za vrednotenje dela pa ne obstajajo nikakršni evropski predpisi. Tako kot pri drugih področjih, se tudi tukaj kaže, da je nezadostna zastopanost žensk v politiki in interesnih skupinah za ženske škodljiva. Sodelujoči v socialnem partnerstvu s pogajanjem o kolektivnih pogodbah pomembno vplivajo na vrednotenje dela, toda ravno na tej ravni politika izenačevanja možnosti spolov v skoraj nobeni državi ni igrala pomembne vloge.

Izenačevanje položaja spolov v evropskem pravu

Politiko izenačevanja položaja spolov v EZ predvsem sestavljajo različne pravne norme. V EZ so za izenačevanje spolov pravno uredili številna načela (enako plačilo, enak dostop do poklica, enaka obravnava na področju socialne varnosti, enaka obravnava samozaposlenih) ter delovno-pravno zakonodajo obogatili z določbami, kot so zaščita nosečnic, porodnic in doječih mater, starševski dopust in zaščita pred spolnim nadlegovanjem. Vendar zlasti delovnopravne določbe vsebinsko ne prinašajo velikega napredka, saj so

bila po dolgoletnem zavlačenju sprejeta le zelo ohlapna določila.

Pomembno vlogo pri uveljavljanju politike izenačevanja možnosti spolov pa je doslej odigralo Evropsko sodišče, še zlasti, ker praksa držav članic kaže, da obstoj pravnih določil sam po sebi nikakor ne zagotavlja njihovega spoštovanja. Predpisi šele v odločitvah sodišča pokažejo zobe, tako kot na primer pri vprašanju pravic zaposlenih s skrajšanim delovnim časom. Vsekakor so pri tem očitne tudi težave. Postopek izbojevanja pravic na ravni evropskega pravosodja je težaven, dolgotrajen in tudi drag. Ta pot dejansko ni vsakomur odprta. Vse glasnejši so dvomi, ali pravniški ukrepi zadoščajo za uspešnejše uresničevanje cilja enakih možnosti. Kljub temu pa so razsodbe Evropskega sodišča učinkovale kot pomembno opozorilo morebitnim kršilcem osnovnih načel enakosti spolov in so odločilno prispevale k razvoju pojmovanja enakih možnosti.

Pred časom je Evropsko sodišče ponovno poskrbelo za zagrizene razprave o vprašanih enakosti položaja žensk na trgu dela. Toda tokrat to ni bilo nedvoumno v prid enakosti. Oktobra 1995 je neko nemško sodišče zaprosilo Evropsko sodišče za pojasnilo, ali bi nemška zvezna dežela Bremen prekršila določilo enake dostopnosti zaposlitve, če bi ženskam na področjih, kjer so slabo zastopane, dala prednost pri zaposlovanju in napredovanju ob sicer enakem izpolnjevanju pogojev. Šlo je torej za vprašanje dopustnosti pozitivne diskriminacije. Odločitev Evropskega sodišča (znana pod imenom sodba »Kalanke«), da je takšno pozitivno razlikovanje nedopustno, je po vsej Evropi sprožila burne razprave.

Odločitev sodišča je še posebno pomembna, ker je do nje prišlo ravno v času, ko se je vse bolj uveljavljalo spoznanje, da za boj proti diskriminaciji žensk ne zadošča zgolj ustrezna zakonodaja. Enakost možnosti je postala prednostna naloga. Vse bolj sprejemljivi so postajali tudi pozitivni ukrepi za izenačevanje položaja žensk v posameznih sektorjih, kjer so bile še posebno zastopane. Odločitev Evropskega sodišča o nesprejemljivosti enega od ukrepov pozitivne diskriminacije pa je te pridobitve ponovno postavila pod vprašaj, predvsem zato, ker je povzročila negotovost o ustreznosti zakonjenih kvot in drugih podobnih ukrepov za izboljšanje položaja žensk.

Evropska komisija se je resda hitro odzvala in poudarila, da razsodba ne pomeni nič več kot to, da so v nasprotju z evropskim pravom le togi sistemi kvot pri zaposlovanju žensk. Komisija je celo predlagala spremembo smernice o enakem dostopu do zaposlitve, s katero bi bili ukrepi za

spodbujanje zaposlovanja žensk dopustni vse dotlej, dokler ne bi pomenili avtomatičnega dajanja prednosti ženskam. Toda po izkušnjah z dosedanjim uzakonjanjem politike izenačevanja položaja spolov lahko pričakujemo, da bo minilo mnogo let, preden bodo predlagane spremembe dejansko postale del evropskega prava – če se jim ne bo, tako kot mnogim drugim predpisom na tem področju, zgodilo, da bodo podaljšale dolg spisek nikoli uresničenih predlogov.

Pogled v negotovo prihodnost: potreben je optimizem

V prizadevanjih za izboljšanje položaja žensk se poleg pravnega izenačevanja kažejo novi poudarki. Eden od njih je načelo, da je potrebno vidik izenačevanja položaja spolov vključiti v vse politike Evropske zveze. Drug poudarek naj bi bilo spodbujanje partnerstva v družbi. Vse več se razpravlja o trdovratno premajhni zastopanosti žensk v organih odločanja tako na državni kot evropski ravni in vse več je zahtev po uravnoteženem vplivu spolov na procese odločanja. Vsi ti novi poudarki opozarjajo na ključne sestavine uspešne politike izenačevanja možnosti, vendar pa na nobenem področju ne moremo opaziti učinkovitih korakov k njihovega uresničevanju.

Politika enakih možnosti na ravni EZ pa nikakor ni zadostna za uresničitev cilja enakosti položaja spolov. Pravni okvir, ki ga sprejme EZ, je potrebno prenesti v zakonodajo posameznih držav. Velik del področij politike, ki zadevajo ženske, je v pristojnosti držav članic in ne Evropske zveze. Tudi med državami EZ se kažejo velike razlike pri položaju žensk v družbi in na trgu dela. Na splošno bi lahko rekli, da se oblikuje prepad med severom in jugom. To ni le posledica socialnih razlik, ampak tudi razlik v prevladujočem načinu oblikovanja družbenih vlog. Na možnosti žensk na trgu dela še vedno močno vplivajo dejavniki, kot so dostop do visoke izobrazbe, urejenost otroškega varstva, stopnja delitve dela med moškimi in ženskami v gospodinjstvu in pri otrocih itd.

Sedanja gospodarska recesija in naraščajoča brezposelnost povzročata poslabšanje položaja žensk, ki jih gospodarska kriza očitno huje prizadene. Politike posameznih držav ta učinek še krepijo. To lahko ponazorimo z zgledom Avstrije, ki zaradi prizadevanja za izpolnitev kriterijev za sodelovanje v denarni uniji izvaja zelo omejevalno proračunsko politiko. Pri izvrševanju varčevalne politike zvezne vlade pa prihaja do velikih neuravnoteženosti. Razgradnja socialne države zaradi proračunskih ciljev prizadene socialno šibkejši ljudi, predvsem ženske. Tako je bila v Avstriji sprejeta vrsta ukrepov (ukinitve pomoči ob porodu; dejansko skrajšanje obdobja, ko so delavci lahko »na čakanju«, za četrtno; sprememba pomoči za brezposelne in ljudi v stiski itd.), ki bolj ali manj neposredno prizadenejo ženske v težavnih razmerah. Tudi nadaljnji ukrepi, kot so varčevanje na področju solstva in univerz, spremembe določil o delovnem času, spremembe pri upravičenosti do pokojnin itd., imajo posredno različen pomen in učinke za spola, saj so na naštetih področjih ženske pogostejše v bolj ogroženem in negotovem položaju kot moški. Spraševanje po razlogih za takšno neuravnoteženo varčevalno politiko priključa širok spekter dejavnikov. Vsekakor je med odločilnimi tudi politična zastopanost in organizirana družbena moč. Ženske imajo pri tem tradicionalno slabši položaj in še zlasti ob takšnih hitrih političnih procesih zelo pogrešajo enakopravno sodelovanje in zastopanost svojih interesov. Kot kaže zgled konvergenčnih kriterijev, te strukturne probleme na ravni posameznih držav krepi tudi evropska politika.

Sklenemo lahko, da razprava v tem prispevku opozarja predvsem na tri posebno pomembne vidike uresničevanja enakih možnosti. Prvič, politika izenačevanja možnosti na ravni EZ vsebuje široko paleto ukrepov, med katerimi so trdno zasidrani predvsem tisti na področju zakonodaje. Izkazalo se je, da je doseg politike izenačevanja možnosti omejen, hkrati pa druge politike, zlasti gospodarska in denarna, prispevajo k dodatnemu obremenjevanju trga dela. Drugič, velik del odgovornosti še vedno leži na ravni posameznih držav. Ob okrepljeni gospodarski krizi se je pokazala kot posebno škodljiva pomanjkljiva zastopanost žensk v procesih odločanja in na vplivnih položajih na nacionalni ravni. Tretjič, realnost življenja žensk v Evropi kaže, da se vzporedno z omembe vrednim uspehom maloštevilnih posameznikov ohranja obstoječa družbena delitev dela, to pomeni, da ženske ostajajo ujete v šibke in nezastitene segmente trga dela.

Mag. Elisabeth Klatzer je sodelavka Inštituta za evropska vprašanja na Univerzi za ekonomijo na Dunaju.

slovensko gospodarstvo, ki je bila opravljena v okviru razširjene varnostne ocene delovanja elektrarne (Extended Safety Review Krško).

V Avstriji je bila izvedena že vrsta podobnih študij. Njihovi rezultati so povzeti v tabeli. Vrednosti v tabeli kažejo, koliko oseb bi se lahko za eno leto zaposlilo, če bi investirali milijon šilingov na navedenih področjih. Tako bi na primer naložba milijon šilingov v naprave za izkoriščanje sončne energije zagotovila 1,3 delovnega mesta za obdobje enega leta.

Z izdatki za varstvo okolja – naprave za izkoriščanje sončne energije, toplotna izolacija v gospodinjstvih, zgraditev sistemov za daljinsko ogrevanje, celostna prenova stavb – bi lahko zagotovili med 1,3 in 1,7 delovnega mesta na leto za vsak porabljen milijon šilingov. Z zgraditvijo vodnih elektrarn, novih cest in tudi s spodbujanjem osebne porabe bi zagotovili primerljno manj delovnih mest (med 0,6 in 1,4). Zastarele predstave o politiki zaposlovanja, ki se v obdobjih krize med drugim zelo opirajo prav na gradnjo cest in elektrarn, torej niso kontraproduktivne le s stališča ciljev varstva okolja. S preusmeritvijo državnih izdatkov k ukrepom za varstvo okolja ne bi ustvarili manj, ampak vsaj delno več delovnih mest kot z običajnimi ukrepi za prebroditev krize.

Domišljeno obdavčenje energije ustvarja delovna mesta

Ekonometrične in input-output modele so v Avstriji uporabili tudi za izračun učinkov davka na energijo. Rezultati študije Avstrijskega inštituta za gospodarske raziskave (WIFO) kažejo, da uvedba pravilno zasnovanega davka na energijo ne bi povzročila splošnega gospodarskega zloma. Vsekakor pa država ne bi smela obdržati zase sredstev, zbranih z davki od gospodinjstev in industrije. Tako zbrana sredstva bi se morala stekati nazaj v gospodarstvo, na primer v obliki podpore ukrepom za zaščito okolja ter zniževanja obremenitve plač in prometnega davka.

Najboljše rezultate bi po tej študiji dosegli, če bi zmanjšali obremenitve plač in spodbujali energijsko varčne tehnologije. Če pa bi namesto za takšna nadomestila celotne prihodke energijskega davka porabili za zdravljenje proračuna, bi zmanjšanje primanjkljaja

plačali s sorazmerno visokim znižanjem gospodarske rasti.

Podobne rezultate je dala tudi študija, ki je zajela celotno Evropsko zvezo. Belgijsko gospodarsko ministrstvo je proučevalo ekonomske posledice predlaganih smernic evropske komisije glede uvedbe obdavčenja porabe energije in emisij CO₂. Pri simulaciji učinkov takšnega obdavčenja so predpostavili, da bi se z davkom zbrana sredstva vrnila v gospodarstvo prek zmanjšanja prispevkov za socialno zavarovanje. Simulacija so izvedli z evropskim modelom HERMES za osemletno obdobje in šest držav (Nemčijo, Francijo, Veliko Britanijo, Italijo, Nizozemsko in Belgijo). Prišli so do ugotovitve, da bi uvedba energijskega davka omogočila kar dvojne prihranke:

- emisije CO₂ bi se lahko zmanjšale za 4,4 odstotka,
- zaposlenost pa bi se povečala za 0,6 odstotka.

Razvoj okolju prijaznih proizvodov ustvarja delovna mesta

Avstrijski inštitut za gospodarske raziskave je v okviru panožne študije proučeval trg »tehnologije za okolje«. Rezultati kažejo, da trg tehnologije in proizvodov za varstvo okolja odlikuje čvrsta rast. Študija ugotavlja, da v Avstriji približno 250 podjetij ponuja dobrine za zaščito okolja (to je tehnologije, proizvode in storitve za zmanjšanje obremenitve okolja). S proizvodnjo tehnologij in proizvodov za okolje se v teh podjetjih ukvarja približno 11.000 zaposlenih. Leta 1993 so ustvarili za približno 21 milijard šilingov prometa. Industrija varstva okolja ustvarja s tem približno odstotek bruto domačega proizvoda, s čimer se uvršča pred farmacevtsko industrijo. Celotni sektor varstva okolja (tehnologija, proizvodi in storitve) pa je ustvaril približno 35 milijard šilingov oziroma 1,7 odstotka BDP.

Industriji varstva okolja napovedujejo povsod po svetu visoke stopnje rasti. Medtem ko so v OECD še leta 1992 napovedali približno petodstotno letno rast do leta 2000, je novejša anketa med francoskimi in angleškimi ponudniki dobrin za varstvo okolja pokazala, da računajo na kar sedemodstotno povprečno let-

no rast. V Avstriji pa je letna stopnja rasti v več kot 56 odstotkov takšnih podjetij višja od 8 odstotkov.

Sklep

Dozvedna nasprotja med politiko zaposlovanja in politiko okolja je mogoče s pravilno izbiro ukrepov skoraj popolnoma zgladi. Politika okolja v devetdesetih letih pomeni boljše in učinkovitejše zamisli tako za okolje kot tudi za gospodarstvo. Podrobne študije kažejo, da ukrepi za varstvo okolja bistveno prispevajo h gospodarski rasti in zagotavljanju zaposlenosti. Naložbe v dobrine za varstvo okolja in pravilno zasnovani energijski davki lahko ustvarijo celo več delovnih mest kot tradicionalni ukrepi za prebroditev krize.

Tabela: število delovnih mest na leto, ki bi jih ustvarile različne naložbe

Področje naložbe	Število novih del. mest na leto na milijon šilingov
Toplotna izolacija	1,6–1,7
Naprave za izkoriščanje sončne energije	1,3
Daljinsko ogrevanje in zemeljski plin	1,4
Celostno saniranje stavb*	1,4
Vodne elektrarne	0,7–1,6
Ceste	0,6–1,4
Osebnostna poraba	1,1

* Toplotno izoliranje, posodobitev pravil za ogrevanje, zamenjava zastarelih boilerjev.

Vir: Različni viri, dosegljivi pri uredništvu »Evropske priloge«.

Mag. Heidi Adensam je sodelavka Avstrijskega ekološkega inštituta za uporabne raziskave okolja na Dunaju /Österreichisches Ökologieinstitut für angewandte Umweltforschung/.

EUROPEAN SUPPLEMENT

UNEMPLOYMENT AGRICULTURE
SOCIAL AFFAIRS ECOLOGY
SLOVENIA EUROPE

(1) *Prof. Jože Mencinger, Ljubljana*

The end and the continuation of the »socialist social contract«

Socialist social contract was based on full employment and equalization of wages. Labor market was characterized by a typical self-management asymmetry: the process of hiring new workers was similar to market economies, whereas dismissal was not. It was almost impossible to fire a worker. This led to minimizing work effort by workers and to hidden unemployment (jobs without work). Labor market asymmetry disappeared during transition. In that period, a one per cent decline in economic activity led to a 0.73 per cent decline in employment on average. Today, Slovenia faces a reversed asymmetry, which is typical of advanced European countries: during economic decline, people lose jobs, but they don't find new ones during subsequent recovery. On the other hand, the legacy of the old socialist social contract is still influential. The best example is the extent of employee ownership in newly privatized companies.

(2) *Ass. Prof. Mojca Novak, Ljubljana*

The Demise of the Welfare State?

The prophecies announcing the end of the welfare state are based on naive extrapolations of current trends. If we view the current crisis of the welfare state in the context of its hundred years' history, we are led to more optimistic conclusion. Welfare state emerged as the final stage in formation of nation-states and national markets. Capital, which then left Europe in search of higher profits in less developed countries, is now coming back and is seeking to destroy the welfare system which hampers its profitability. However, welfare state was not born out of sympathy, but as a result of social struggles in which some groups managed to impose their interests on the others. A stable welfare state was established only in countries where the middle class found welfare programs serving its own interest. In such countries it is not likely that current attacks on the welfare state will lead to its complete demise. Rather, as a result of struggle in which capital will have to seek compromise with other groups, a reform of welfare institutions will be undertaken.

(3) *Einar Du Rietz, Stockholm*

No More Mr. Wise Guy? The Swedish Model No Model Anymore

Sweden was seen as a brilliant example of a successful and well-organized society, a real welfare state, for almost all the postwar period. It was almost like a fairy tale. But every tale has to end. And recently even Swedes had to admit that it is over. The Swedish model, based on overregulated labor market and excessive taxation, has resulted in high unemployment, large public debt, weak currency and social insecurity. The changing of the system is hard - maybe even harder than anywhere else. In the present article the need for the changes and the obstacles that have to be overcome are discussed.

(4) *Mikhail Slobodkine, St. Petersburg*

The EU Enlargement: A Mesalliance Or Fortune?

Since the present members of the European Union and the members-to-be, i.e. Central and East European countries, face similar problems regarding unemployment, it would be reasonable to accomplish integration as soon as possible. The author argues that integration would benefit both sides. The flow of labor force will on one hand provide more jobs - East Europeans are ready to take jobs which West Europeans keep turning down; West Europeans can provide skills East European economies need, but were not able to develop - and on the other hand it will bring down wages to the acceptable level. By combining the efforts and sharing the experiences, united Europe would be much more effective.

(5) *Eniko Ungar, Budapest*

Ready? Steady? Go?

The high unemployment rate in Central and Eastern European economies is due to the process of transition. Thus the causes and the alternatives to solve this problem must be different from the ones in the EU and other developed countries. The accession of a CEEC to the EU has advantages and disadvantages on both side. According to the migration experiences of the present EU members the movement of workers are more likely to be determined by the economic and political situation than by the regulations. Thus, the accession of a CEEC will not affect the tendency and intensity of migration, provided the free international trade and capital movement will proceed the free labour mobility.

(6) *Ass. Prof. Milan Vodopivec, Ljubljana*

How To Improve the Unemployment Insurance System?

The article outlines the main deficiencies in the Slovene system of unemployment insurance. First of

all, there is no legal requirement that the recipients of unemployment benefits should actively seek employment. Further, empirical research has shown that many unemployed persons find new jobs precisely in the month when their entitlement to financial benefits ceases. Clearly, one can conjecture that in most cases they have been illegally employed before their entitlements ceased. But not only this: the current system even allows one to receive a limited legitimate working income besides unemployment insurance. Another problem is the inefficient dual administrative organization of unemployment and social insurance. The author also gives ample practical suggestions for improvements.

(7) *Prof. Ewald Nowotny, Vienna*

Austrian Social Partnership As an Alternative for Countries In Transition?

In the last five decades, Austria has transformed itself from a poor country into one of the richest countries in the world. The paper claims that this success is largely due to the unique system of economic and social partnership that has spontaneously emerged in the fifties. The author believes that Eastern European countries which today face a similar task of transformation and catching-up can learn a lot from the Austrian experience. Institutional and political framework of Austrian social partnership system is presented in the article. The main conclusion is that only voluntary and democratically controlled system of social partnership can be successful.

(8) *Janez Šušteršič, Ljubljana*

Social policy as a political bargain

The demand for social security depends primarily on the level of income and on the labor market situation in a particular country or region. Harmonization of social regulation at the European level will harm low-income countries by restricting the freedom of contract. Workers in low-income regions will have to face higher unemployment or contend themselves with lower pecuniary wages. The usual political arguments for social harmonization - social dumping, workers' rights - are invalid. The quest for harmonization of social regulation is best explained by the general interest of politicians and interest groups in European centralization, and by the strategy of raising rival's costs.

(9) *Prof. Ivan Svetlik, Ljubljana (Interview)*

»No development and social stability is possible without involvement of human resources«

Unemployment in Slovenia is best explained by structural factors, especially by insufficient education of the labor force and its low mobility. If measured by labor market surveys, unemployment is already below the European average. It is unlikely to rise substantially in future, although there are some possible sources of problems. One is the labor-intensive industry. Another are full-time peasants because of the smallness of their farms and the structure of their production. On the other hand, the number of people who combine farming with industrial sector employment is likely to increase. If no action is taken by the government, most peasants will revert to subsistence farming. It is true that the level of social security is high compared to EU countries and that it will have to be adjusted. Also, remuneration's to workers not related to their work effort should be reduced. But the main problem lies in the management and structure of enterprises. Instead of actively seeking new combinations of factors of production and new opportunities, management is largely devoted to the strategy of minimizing costs of production. Enterprises are mainly small or medium in size and fragmented. Should they not establish cooperation and networks among themselves, they are very likely to become a periphery of large multinational companies. In such a role, they would serve as a social buffer for the big foreign corporations.

(10) *Commissaire Franz Fischler, Bruxelles*

The EU Policy for the countryside

The motivation for the establishment of the European agricultural policy was primarily to secure stable and sufficient food supply. This policy goal became obsolete already in the seventies. The belated reforms at the end of the eighties largely replaced traditional instruments of price support with direct subsidies and equalization payments. But this is not enough. European agricultural policy needs a new conceptual framework, such as the one announced last year at the conference in Cork. First, the policy must take into account the variety of services provided by peasant to the society besides food production: protection of the environment, creation of landscapes, preservation of

tradition and culture, tourism and recreational opportunities, etc. Second, agricultural policy must develop into a comprehensive policy for the countryside. It must help to overcome the structural problems which lead to excessive migration from the countryside: poor infrastructure, missing services, insufficient education opportunities, and above all the lack of attractive jobs. In this way, the peasants themselves will also be able to find additional sources of income.

(11) *Dirk Ahner, Bruxelles (Interview)*

»Common Agricultural Policy must be reformed«

Should peasants in Eastern and Central European countries be entitled to the same type of compensation payments as their counterparts in member countries of the EU? Economically, the answer is no. Agricultural prices in post-socialist countries are generally lower than in the EU and will certainly rise upon accession, so there is no need nor justification for compensation. Legally, the same rules should apply to all member states, so theoretically new members could demand the same type of compensation for themselves. This is one of the reasons why the European agricultural policy should be reformed before accession of any new members. Payments to peasants should in future be linked to the various services they perform for society and not only to the level of agricultural prices. Agriculture in CEE countries will soon produce export surpluses of many goods and their prices will gradually rise. Since the borders between the EU and the CEE will open only gradually, the EU peasants should not fear being driven out of the market by the new competitors. Moreover, huge surpluses of the EU in agricultural trade with the CEE countries show that these countries are not able to fully exploit the provisions of the association agreements. The EU should help agriculture in post-socialist countries primarily by financing investments in infrastructure and modernization of production. This should improve the quality of produce while preserving their environmental appropriateness.

(12) *Martin Kniepert, Vienna*

What Can the European Agricultural Policy Do?

The traditional goal of the European agricultural policy, i.e. ensuring sufficient food supplies, has been more than achieved. However, the peasants' representatives still expect old instruments of price support and production quotas to be retained and even extended to the potential new EU members from Central and Eastern Europe. On the other hand, the population increasingly demands other services than merely food production from the agriculture: protection of the environment and resources, recreational possibilities, creation of cultural landscapes, etc. Agricultural policy must therefore once again act as a mediator between the interests of peasants and those of the rest of population. As a visit to the Polish community Miechow showed, the policy must help prosperous peasants to grow, but also help peasants who are crowded out from the market to find a different employment at the countryside. What is needed is a comprehensive European policy for the countryside. Such a policy should take into account all services provided by the agriculture and also all other economic activities at the countryside apart from agriculture.

(13) *Klaus-Peter Schmidt*

European Social Fund - (How) It Works?

Regional policy has been established as one of the major political purposes of the European integration right at the beginning of the integration process. Its main instruments are the structural funds. These include the European Social Fund (ESF), which is the principal instrument of "European labour market policy" or, more precisely, an European instrument available in the process of implementation of regional labour market policies. There have been many positive evaluations of the outcomes of ESF-sponsored activities, although also heavy criticism is present. Many complaints stress ESF-induced problems in the fields of administrative procedures, clearness of political objectives, and distortions in the division of labour between EU, member states and regions. Without any doubt near future will see a fundamental reform of the existing system of European structural funds. From a regional point of view the most desirable result of this forthcoming process would be a higher - a maximum - degree of regional autonomy concerning decisions on "for what?" and "how?" to spend the money.

(14) *Anton Kramberger, Ljubljana*

Social costs, the quality of life, and the dilemmas of social policy

In comparing the costs of social security across countries and in assessing their impact on international competitiveness, one should never forget that there are three different levels of supply of social security services: the formal, the informal, and the intermediate level. Economic success of newly industrialized

countries, which rely mostly on informal security within families and neighborhoods, shows that a generous public system of social security is not an absolute necessity. On the other hand, developed West European countries depend heavily on expensive public social security system. One can speak of a quasi-market for governmental social services. This market is dominated by suppliers and by a coalition between politicians and professional groups. Such market structure, coupled by the absence of any reliable measure of effectiveness and quality of services, is responsible for high social costs in these countries. Slovenia, who finds itself in a similar position, should above all provide more opportunities for the intermediate sector of social care, i.e. for private market production of social services and for voluntary care. Relevant studies have shown that considerable improvement would be possible by such reforms.

(15) *Majda Horvat, Murska Sobota*

My dream: my first job!

The article is based focuses on a job search experience of a high-school-leaver seeking an apprenticeship position. Government subsidies for employment of apprentices have recently been restricted to persons who have been registered as unemployed for more than a year. In Pomurje region this has caused a sharp decline in number of apprenticeships. Employers demand skills that young people do not acquire in schools: knowledge of computer software and languages, marketing, even accounting. The overall demand for labor has declined by 18 per cent this year. Educated young people are leaving the region. Others are forced to accept employment for a limited time-period, seasonal jobs in agriculture abroad, and even black-market jobs with no social security. Many people help themselves by relying on the larger family and subsistence farming. The government should help primarily by financing training programs which would bring skills of job-seekers in line with the needs of businesses.

(16) *Alba Cabanas-Varales, Barcelona*

Problems of unemployment in Spain

With 22 per cent unemployment Spain is at the extreme in EU. The paper outlines the main reasons for such a situation. During Spain's political transition, the flow of outmigration slowed down, while on the other hand many women and young people entered the labor market for the first time. Social-democrat government, motivated by the need to ensure political stability, developed a comprehensive and costly regulation which resulted in grave inflexibility of the labor market. Due to restructuring of the economy, there is also considerable structural unemployment. Joining the European economic and monetary union would have both positive and negative effects. Nevertheless, it is by no means clear what the possible gains from not joining the Union could be.

(17) *Elisabeth Klatzer, Vienna*

Women and the European Union - A Glance at the European Labor Market

The article examines the position of women in the European Union equal opportunity policy in the European Union. At the European level equal opportunity policy has mainly been implemented by legal measures regarding equal pay, equal access to jobs and equality in social policy matters. Besides, during the last years the EU has developed more proactive policies to account for the diversity of impediments to equal treatment. Still, member states maintain their importance in the development towards better social and economic positioning of women. As is shown by the Austrian example, the policies of budget austerity can put a strain on women's economic position, especially for those in already disadvantaged positions. Women's representation in positions of influence and decision making is still low, at the national as well as at the European level, thus they might lack influence in decisive situations. Women's position in the labor market is characterized by an overproportional representation in marginal, low pay sectors with a large share of part time and atypical jobs. It is not clear whether the near future will bring major changes in a pattern, which has demonstrated a high degree of persistence over the years.

(18) *Heidi Adensam, Vienna*

Protection of the environment creates jobs

In the article it is shown that the seeming controversy between environmental and employment policy can be rejected. Environmental policy in the nineties offers better and more effective concepts for preservation of the environment as well as for inducing economic development. In Austria, several studies have shown that the measures taken to protect the environment do not reduce employment or economic growth. To the contrary, they even create new jobs. The article presents and discusses results of Austrian studies concerning investments in environmental goods and the energy tax.

Tugomir Frajman – predsednik MNZ Murska Sobota

Obdržati primat in izboljšati kakovost dela

Pred kratkim je bil za novega predsednika Medobčinske nogometne zveze Murska Sobota izvoljen Tugomir Frajman, dolgoletni nogometaš in nogometni delavec. Z njim smo se pogovarjali o pomurskem nogometu, problemih in usmeritvah.

- Kako ocenjujete dosežen razvoj nogometa na območju vaše medobčinske nogometne zveze?

»Medobčinska nogometna zveza Murska Sobota je ena vodilnih v Sloveniji tako po množičnosti kot tekmovalnih dosežkih. Registriranih imamo 31 nogometnih klubov v vseh kategorijah in nad 2.000 nogometašev. Dosegli smo razveseljivo množičnost ter zelo izboljšali razmere za delo in tekmovalne, saj imajo klubi urejena igrišča s klubskimi prostori. Dobri so tudi rezultati, ki jih dosegajo naša moštva. Po dva predstavnika imamo v prvi in tretji državni ligi in 25 moštvev, ki tekmujejo v prvi in drugi članski ligi. Poleg tega pa imamo organizirana tudi tekmovalna za nižje selekcije. Če pa k temu dodamo še moštva malega nogometa, ki tekmujejo na našem območju, potem smo glede na število prebivalcev prav v slovenskem vrhu.«

- Kako pa je s kakovostjo nogometa?

»Nogomet je v Sloveniji dosegel določen kakovosten napredek, vendar se mi zdi, da v zadnjem času stagnira, in bojim se, da se bo to zgodilo tudi v naši pokrajini, če ne bomo pra-

vočasno ukrepali.«

- Kako pa je z organiziranostjo. Želite pri svojem delu uveljaviti kakšne novosti?

»Mislim, da je naša zveza ena najbolje organiziranih medobčinskih zvez v Sloveniji, kar je gotovo zasluga dosedanjega vodstva in sekretarja zveze. Ne moremo pa biti povsem zadovoljni s sodniško in trenersko organizacijo, ki po kakovosti

ne sledita razvoju in množičnosti nogometa v naši pokrajini, saj na primer nimamo niti enega sodnika, ki bi vodil tekme prve državne lige. Na tem področju bomo morali narediti korak naprej.«

- Pogosto je slišati, da sodelovanje med Nogometno zvezo Slovenije in medobčinskimi zvezami ni najboljšo. Ali si boste prizadevali to izboljšati?

»Sodelovanje med osrednjo

slovensko nogometno organizacijo in območnimi nogometnimi zvezami je bilo prej slabo kot dobro. Mi si bomo prizadevali te odnose izboljšati, zlasti ker bo v novem letu izvoljeno novo vodstvo NZS. Skupaj s sosednjimi zvezami v Lendavi, Mariboru, Ptuj in Celju si moramo zagotoviti boljši izhodišni položaj, uskladiti želje in predloge ter skupno zastopati interese. Prizadevali si bomo, da bo več naših članov vključenih v organe NZS. Za klube z našega območja je tudi izredno velikega pomena sodelovanje naših predstavnikov v strokovnih organih NZS, saj bi tako lažje vplivali na njihove odločitve. Nekateri koraki v tej smeri so že bili narejeni.«

- Kako pa vidite perspektivo nadaljnjega razvoja nogometa v naši pokrajini?

»Nogomet je v naši pokrajini najbolj množičen in tudi najbolj popularen šport. Ta primat bi vsekakor morali obdržati tudi v prihodnje in si prizadevati, da bi storili še korak naprej pri kakovosti dela na vseh področjih. Sicer pa je naša osnovna naloga vodenje tekmovalnih v vseh ligah, zato si bomo prizadevali, da bo to potekalo brez posebnih težav. Seveda pa je perspektiva razvoja nogometa v načrtnem in strokovnem delu z nižjimi selekcijami. Upam, da bomo v naslednjih štirih letih uresničili zastavljene cilje.«

Feri Maučec

Prvi izbor romskih športnikov

Dejan Baranja romski športnik Prekmurja 1996

Zveza romskih društev Slovenije Murska Sobota in Klub malega nogometa Mustang Pušča sta organizirala prvi izbor romskih športnikov in ekip Prekmurja za leto 1996. Na slovesnosti s priložnostnim kulturnim programom, ki je bila v soboški galeriji, je bil slavnostni govornik predsednik Športne zveze Murska Sobota Stanko Kerčmar. V svojem nagovoru je poudaril velik interes Romov za športno dejavnost, kar še posebno velja za nogomet. Poleg nogometnega kluba Romah deluje v Prekmurju kar 13 romskih klubov malega nogometa. To so: Sotina, Evropa in Ledava iz Černelavec, Asfalt in Cosmos iz Borejca, Pertoča, Vanča vas, Hrabri miški, Mustang Pušča, Krašči, Dolina, Zenkovi in Inter iz Lemerja. Po izboru, ki ga je opravila posebna komisija, so za najboljše romske športnike in ekipe iz-

brani: Romski športniki Prekmurja 1996: 1. Dejan Baranja – nogometaš NK As Beltinci, 2. Sandi Baranja – rokoborec RK Murska Sobota, 3. Vinko Horvat – strelec Ali Kardoš Pušča.

Romske ekipe Prekmurja 1996: 1. Nogometni klub Romah Vanča vas - Borejci, 2. Strelska družina Alija Kardoša Pušča, 3. Klub malega nogometa Sotina. Feri Maučec

Najboljši romski športniki in predstavniki romskih klubov Prekmurja za leto 1996. Fotografija: Z. Zauneker

Namizni tenis

Pomurska ligaša zadovoljna

Po jesenskem delu prvenstva v prvi državni članski namiznoteniški ligi sta oba pomurska ligaša zadovoljna, saj sta dosegla mesti, ki sta jih načrtovala pred začetkom tekmovalnega leta. Ekipa Arconta Radgone je z dvema porazoma pristala na tretjem mestu z dobrim izhodiščem za nadaljevanje prvenstva. Jesenski del prvenstva je pokazal, da se bodo za naslov prvaka potegovali štiri ekipe:

pomembnih srečanj pa je izgubil proti Komcu in Škafarju, premagal pa Kriuškina. Borut Benko je z rezultatom 10 : 6 enajsti igralec v ligi. Robert Benkovič ima rezultat 5 : 3, dvojica Kovač - Benko 5 : 2, Rihtarič - Benkovič 1 : 0 in Benko - Benkovič 1 : 0. Ekipa Moravskih Toplic Sobote je s štirimi porazi pristala na petem mestu, kar je po našem mnenju največ, kar je ekipa lahko dose-

veliko sreče pa so imeli v odločilnem dvoboju z Vesno, kar jih je pripeljalo na peto mesto. Najuspešnejši igralec v ekipi je bil Mitja Horvat, čeprav ni igral tako, kot je bilo pričakovati. Z rezultatom 12 : 6 je osmi igralec v ligi. Najbolj izkušeni igralec Mirko Unger je dosegel rezultat 11 : 7 in je trinajsti igralec v ligi. Več se je pričakovalo tudi od Mirana Solarja, ki že drugo sezono igra v prvi ligi, saj rezultat 3 : 11 ni zadovoljiv. Novinec Gregor Kocuvan je dosegel rezultat 3 : 1. Dvojica Unger - Horvat je dosegla rezultat 5 : 3, dvojica Solar - Kocuvan pa 1 : 0. V letošnji sezoni je v tretji državni ligi prvič tekmovala druga ekipa Moravskih Toplic Sobote in je po jesenskem delu prvenstva na drugem mestu z možnostmi uvrstitve v drugo državno ligo.

Članska namiznoteniška ekipa Arconta Radgone – tretjevrščena ekipa po jesenskem delu prvenstva v prvi državni ligi. Stojijo od leve: Štefan Kovač, Borut Benko, Robert Benkovič in Boris Rihtarič. Fotografija: Jure Zauneker

Olimpija, Maribor, Arcont in Krka, odločilna pa bodo medsebojna srečanja. Postavlja se vprašanje, ali bodo Radgončani, katerih ekipa je od omenjene četverice nastarejša, fizično in psihično vzdržali do konca, kar pa ob dobrih pripravah ne bi smel biti problem. Najuspešnejši igralec v ekipi je bil Boris Rihtarič, ki je z rezultatom 14 : 3 četrti igralec v ligi in je ostal brez zmage le na srečanju z Mariborom. Štefan Kovač je z rezultatom 10 : 3 šesti igralec, v

glav. Začetna napoved strokovnega vodstva za uvrstitev v končno prvenstvo z enim izkušenim in tremi mladimi igralci ni bila realna. Ni jim namreč uspelo presenetiti niti ene ekipe velike četverice. Tudi s slabšimi nasprotniki niso izgubili,

Članska namiznoteniška ekipa Moravskih Toplic Sobote – petouvrščena ekipa po jesenskem delu prvenstva v prvi državni ligi. Stojijo od leve: Miran Močan (trener), Mirko Unger, Miran Solar, Mitja Horvat in Gregor Kocuvan. Fotografija: Jure Zauneker

Prvi festival športa za vse

Športna unija Slovenije je letos nadaljevala z novimi programi v društvih po Sloveniji: športni konci tednov, mednarodni tek Vivicita, družinske počitnice v poletnem in zimskem času. Uvedli so seminarje za vaditelje v društvih v Gozdni šoli Mozirje. Posebno skrb so namenili informiranju udeležencev v športu za vse v javnih občinah. Izdali so koledar s

programom Športa za vse v Sloveniji. Sofincirali so izdaje strokovne literature. Postali so člani mednarodnih institucij Športa za vse v Evropi in aktivni člani strokovnih srečanj. Člani Športne unije so sodelovali na poletnih evropskih športnih igrah v Španiji in na Bledu organizirali zimske športne igre Evrope. Ustanovili so Center ŠUS-a, ki izvaja pro-

gram vadbe za najmlajše in učence osnovnih šol. To so bile ugotovitve članov izvršnega odbora Športne unije Slovenije na zadnji seji v Kranjski Gori, kjer je bil tudi predstavljen projekt izdelave informacijskega sistema Unije in predlog Pravilnika o podeljevanju priznanj Športne unije Slovenije. Sprejeli so tudi pobudo o organizaciji prvega festivala Športna za vse, ki bo predvidoma v Velenju. (J. R.)

V prostorih Zavarovalnice Triglav v Murski Soboti so prejšnji teden razglasili najboljše športnike in športnice Mestne občine Murska Sobota za leto 1996. Na slovesnosti je o vlogi in pomenu športa govoril župan Andrej Gerčner, ki je skupaj s predsednikom Športne zveze Murska Sobota Stankom Kerčmarjem najboljšim športnicam in športnikom v posameznih panogah podelil plakete. Fotografija: Jure Zauneker

Sport od tod in tam

Atletika - V Velenju je bil tradicionalni novoletni tek, na katerem so sodelovali nekateri člani TS Radenske in dosegli lep uspeh. Med deklicami do 8 let je Anita Perme v teku na 600 m zasedla prvo mesto. Pri

deklicah do 15 let je bila Nina Jakopc v teku na 1800 m tretja, med dečki pa Danijel Perme deseti. V osrednjem teku na 10.500 m je bil Branko Perme med veterani peti, Ivan Muršič pa sedmi. Pri članih je Slavko Kumeč zasedel deveto, Branko Švajger enajsto in Marjan Jako-

pin dvanajsto mesto.

Mali nogomet - V telovadnici OŠ III. v Murski Soboti je bil tradicionalni turnir delavcev policije Pomurja. Med 11 ekipami je zmagala PP Gornja Radgona, ki je v finalu premagala PP Lendava s 4 : 2 in igrala neodločeno 0 : 0 s PPPM Murska Sobota. Drugo mesto je zasedla PPPM Murska Sobota, tretje pa PP Lendava. Najboljši vratar je bil Vogrinič (MS), najboljši igralec pa Kreslin (GR). (DK)

Košarka - V predzadnjem kolu tekmovalja v slovenski košarkarski ligi za st. deklice je ekipa Pomurja Skiny iz Murske Sobote na Ptuj premagala Ptuj s 40 : 13. Strelke: Kolmanova 9, Kerečeva 9, Pušenjakova 9, Matejeva 8, Lukova in Meričeva po 2. S to zmago so se Sobočanke še bolj utrdile na prvem mestu vzhodne skupine. (ZT)

Strelstvo

Rebrica in Gančani v vodstvu

Odigrano je bilo peto kolo prvenstva v pomurski strelski ligi z značajno puško - serijski program. Vodi ekipa SD Gančani s 15 (5477) točkami pred SD SCT Murska Sobota, 13 (5365), in SD Bakovci, 13 (5356) točk. Med posamezniki je na prvem mestu Zvonko Rebrica s 1830 krogi pred Milanom Balažicem (oba Gančani), 1829, in Goranom Maučecem (Bakovci), 1821 krogov. V državni dopisniški strelski ligi je bilo na sporedno drugo kolo. Na drugem mestu je SD Gančani z 2197 krogi, SD Varstrov Lendava je z 2087 na petnajstem, SD Petišovci pa s 1037 krogi na enaindvajsetem mestu. Med posamezniki je Marjan Balažič s 735 krogi na četrtem, Milan Hari s 732 na dvanajstem in Zvonko Rebrica (vsi Gančani) s 730 krogi na štirinajstem mestu. (T. Horvat)

Priznanja

Kardinarjeva in Horvat dobila statue OKS

Ob razglasitvi najboljših športnikov in športnih ekip Slovenije v letu 1996, ki jo je v Ljubljani pripravilo Društvo športnih novinarjev Slovenije, je Olimpijski komite Slovenije podelil svoja najvišja priznanja - velike statue vsem, ki so na največjih mednarodnih tekmovanjih v letu 1996 osvojili odličja. To visoko priznanje sta dobila tudi kegljarka Marika Kardinar iz Dobrovnika in kanuist Borut Horvat iz Kroga. Kardinarjeva in njene kolegice iz reprezentance so priznanje dobile za osvojevo zlato kolajna na svetovnem ekipnem kegljaškem prvenstvu, Horvat s svojimi kolegi iz reprezentance pa za osvojevo srebrno medaljo na svetovnem prvenstvu v spustu na divjih vodah v moštveni vožnji 3 x C-1.

Balonarstvo - V nedeljo, 5. januarja, bo v Moravskih Toplicah ob koncu uspešne balonarske sezone enodnevna balonarska fiesta »Trije kralji«. Udeleženci bodo imeli možnost enkratnih zimskih poletov.

Mali nogomet - Na drugem zimskem ženskem turnirju v malem nogometu, ki je bil v Ljubljani in šteje za prvenstvo Slovenije, je ekipa Pande iz Gornjih Petrovc zasedla peto mesto. Zadnji turnir bo v Lenartu. (FB)

Televizijski spored od 3. januarja do 9. januarja

PETEK 3. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

- 9.30 Žogica marogica, lutkovna igrice
10.15 Skrivnosti kapitanovega dnevnika, plesna pravljica
11.00 Črni dež, ameriški film
13.00 Poročila
13.05 Kolo sreče
13.35 Dobre ideje, avstralski film
15.50 Osmi dan
17.00 Dnevnik
17.10 Jake in Ben, kanadska nadaljevanka, 8/13
18.00 Po Sloveniji
18.30 Risanke
19.00 Podarim - dobim
19.30 Dnevnik
20.00 Slovenija v letu 1996
21.05 Planet In
22.30 Dnevnik
22.55 Devet tednov in pol, ameriški film

TV SLOVENIJA 2

- 9.50 Zlata lisica, veleslalom (ž.), 1. tek
12.50 Veleslalom (ž.), 2. tek
13.50 Traviata, opera
16.05 Obleganje, ameriški film
17.45 Posnetek veleslalom
18.30 Koncerti za mlade
19.30 V slogi je moč, avstralska nani-zanka
20.00 Umor 1. stopnje, ameriška nadaljevanka, 11/23
20.45 Pri Adamsovih, ameriški film
22.20 Parada plesa
23.10 Labodje jezero, balet
2.00 Košarka NBA

POP TV

- 10.00 Santa Barbara - 11.00 Nevarni Havaji - 12.00 POP-kviz, ponovitev - 12.30 M.A.S.H. - 13.00 Roseanne - 13.30 Rock and roll and skating championship - 14.00 Timbaktu, film - 15.30 POP-30 - 16.00 Mulci! - 16.30 Santa Barbara - 17.30 Obalna straža - 18.30 POP-kviz, nanižanka - 19.00 Na zdravje! - 19.30 24 ur - 20.00 Urgenca, nanižanka - 21.00 Dosjeji X, nanižanka - 22.00 Odštevanje, film - 0.00 24 ur - 1.30 POP-30, ponovitev

TV AVSTRIJA 1

- 6.00 Otroški program - 9.00 Vsi pod eno streho - 10.00 Ekipa A - 10.45 Kdo je tukaj šef? - 11.10 Vesoljska ladja Enterprise - 12.00 Otroški program - 13.30 Šport - 14.55 Naša mala farma - 15.45 Vesoljska ladja Enterprise - 16.30 Ekipa A - 17.15 Vsi pod eno streho - 17.40 Kdo je tukaj šef? - 18.05 Poslušaj, kdo razbija - 18.30 Grozno prijazna družina - 19.00 Prijatelji - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Šport - 20.15 Lov na rdeči oktober, film - 22.25 Last boy scout - 0.05 Čas v sliki - 0.10 Šport - 0.40 Sedem policistov, komedija - 2.20 Čas v sliki

TV AVSTRIJA 2

- 9.00 Čas v sliki - 9.05 Mama mia, samo brez panike, komedija - 10.30 Bogati in lepi - 12.05 Najboljše iz Vere - 13.00 Čas v sliki - 13.10 Če bi sosedje vedeli, komedija - 14.00 Kalifornijski klan - 15.15 Bogati in lepi - 16.00 Schiejk vsak dan - 17.00 Čas v sliki - 17.05 Dobrodošli v Avstriji - 19.00 Avstrija danes - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Nepristranski pogledi - 20.15 Derrick - 21.15 Naš svet - 22.05 Čas v sliki - 22.30 Moderni časi - 23.00 Emocije - 0.50 Videonoc

RTL

- 5.30 Poročila - 6.35 Dobri časi, slabi časi - 7.00 Točno ob sedmih - 7.30 Poročila - 8.05 Springfieldska zgodba - 9.00 Poročila - 9.05 Kalifornijski klan - 10.00 Bogati in lepi - 10.30 Zlata dekleta - 11.00 Vroča nagrada - 11.30 Družinski dvoboj - 12.00 Opoldanski magazin - 12.30 Glej, kako razbija! - 13.00 Magnum - 14.00 Barbel Schäfer - 15.00 Ilona Christen - 16.00 Hans Meiser - 17.00 Jeopardy! - 17.30 Med nami - 18.45 Poročila - 19.10 Eksplozivno - 19.40 Dobri časi, slabi časi - 20.15 Pogovor - 21.15 Oslowski brat - 22.10 Life! - 23.15 Happiness - 0.00 Dnevnik - 0.30 Iz uličnih aktov

TV MADŽARSKA 1

- 5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 9.00 Poročila - 9.10 Športna akademija - 9.35 Dopoldne - 11.05 Dallas - 12.00 Poročila - 12.05 Posel - 12.25 Julijin program - 12.55 Počitniška matinea - 14.00 Poročila - 14.10 Narodnostne oddaje - 15.00 Madžarska

- danes - 16.00 Posel - 16.25 Skrivnosti peska - 17.00 Za upokojece - 17.30 Tek - 17.40 15 minut - 18.00 Okno - 19.00 Pravljica - 19.15 Kultura - 19.30 Dnevnik - 20.00 Dallas - 20.55 Aprobo - 22.00 Beraška opera, češki film

TV MADŽARSKA 2

- 12.00 Siesta - 14.35 Moški v vsakem odtenku, nemški film - 16.05 Pratika - 16.10 Zlata doba Erdelja, tv-film, 1. del - 17.30 Regionalni dnevniki - 17.55 Vreme - 18.00 Skippyjeve dogodivščine - 18.30 Vesoljske igre - 19.05 Mestna četrt, serija - 19.50 1100 let v središču Evrope - 20.05 Maurice Chevalier, ameriški film - 21.00 Tip hop, kviz - 21.25 Glasba - 22.00 Dnevnik - 22.10 Vreme - 22.20 Dandanes - 22.50 Občutenje, angleški film

SOBOTA 4. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

- 9.20 Radovedni Taček: Sneg
9.35 Jake in Ben, kanadska nadaljevanka
10.20 Ameriška pravljica, otroški musical
11.05 Analitična mehanika
11.35 Hugo
12.05 Tednik
13.00 Poročila
13.05 Slovenija v letu 1996
14.25 Policisti s srcem, avstralska nanižanka
15.15 Kinoteka: Biti, ne biti, ameriški film
17.00 Dnevnik
17.10 V divjini, angleška serija
18.00 4 x 4, oddaja o ljudeh in živalih
18.35 Hugo
19.10 Risanke
19.30 Dnevnik
20.00 Teater Paradiznik
21.20 Za tv-kamero
21.30 Cousteau ponovno odkriva svet, francoska serija
22.25 Dnevnik
22.55 Specialista, francoski film

TV SLOVENIJA 2

- 8.30 Planet In
9.50 Zlata lisica, slalom (ž.), 1. tek
11.30 Mostovi
12.00 Slovenski utrinki, oddaja madžarske TV
12.40 Slalom (ž.), 2. tek
13.25 Interšport turneja v smučarskih skokih, prenos
15.45 Parada plesa
16.45 Življenje v računalniški dobi, ameriška serija
17.10 SP v smučarskih tehnikah
17.40 Podarim - dobim
18.00 Košarka NBA
19.30 V slogi je moč, avstralska nanižanka
20.00 Smrtonosno orožje III, ameriški film
21.55 Zlata šestdeseta slovenske popevke
22.55 Sobotna noč

POP TV

- 8.00 Dogodivščine medvedka Ruxpina - 8.30 Junak akcije - 9.00 Zvezde steze, risana serija - 9.30 Maska - 10.00 Max glick - 10.30 Jama zlate vrtnice - 12.00 Lois & Clark, nove supermanove dogodivščine, nanižanka - 13.00 Dohtar, film - 14.30 Pavarotti '94 - 15.30 Hokey - 16.00 Svet športa - 17.00 Vesoljski bojevniki - 18.00 Prijatelji - 18.30 Varuška - 19.00 Športni krog - 19.30 24 ur - 20.00 Robin Hood: princ tatov, film - 23.30 Balkanski vohun, film - 1.30 24 ur

TV AVSTRIJA 1

- 6.00 Otroški program - 9.25 Alica v čudežni deželi - 10.40 Teh all new popeye šov - 12.05 Harry in Hendersonovi - 12.25 Harry in Hendersonovi - 12.25 Kalifornijski klic v sili - 13.05 Življenje in jaz - 13.30 Šport - 15.15 Princ iz Bel-Aira - 15.40 SeaQuest - 16.25 Beverly Hills - 17.10 Melrose Place - 18.00 Šport - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Šport - 20.15 Edward Škarje - 21.55 Nevarna družba, film - 23.25 Blood and sand, film - 1.20 SeaQuest

TV AVSTRIJA 2

- 9.00 Čas v sliki - 9.05 Kuharske mojstrovine - 10.50 Lov na rdeči oktober - 13.00 Čas v sliki - 13.10 Pot v preteklost, film - 14.40 Otrok Donave - 17.00 Čas v sliki - 17.05 Pogled v deželo - 17.35 Kdo me hoče - 17.53 Religije sveta - 18.25 Konflikti - 19.00 Avstrija danes - 19.30 Čas v sliki -

- 20.15 Moj dedek - 22.15 Boeing, boeing, komedija - 23.20 Čas v sliki - 23.25 Krivda ne zastara, film - 1.00 Pogledi s strani - 1.05 Šport

RTL

- 5.40 Otroški program - 8.30 Disneyev team - 11.10 Power Rangers - 12.25 Salty, morski levček - 13.15 Polna hiša - 14.00 Princ iz Bel-Aira - 14.25 Nanny - 14.55 Grozno prijazna družina - 16.50 Melrose Place - 17.50 Central Park West - 18.45 Poročila - 19.10 Eksploziv - 20.15 Soundmix šov - 22.00 Kako, prosim? - 23.00 RTL v soboto ponoči - 0.00 Cyborg cop - 1.30 Melrose Place - 2.15 Poročila - 3.10 Beverly Hills - 3.55 Central Park West - 4.40 Princ iz Bel-Aira

TV MADŽARSKA 1

- 5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 8.00 Otroški program - 11.05 Maigret, kriminaika - 12.00 Poročila - 12.10 Ansambel Barbaro - 12.30 Počitniška matinea - 14.20 Odgovarjamo na telefone - 14.35 Čudovite živali - 15.00 Štorije - 15.05 2 x 2 je včasih pet, madžarski film - 16.45 Za boljši jezik - 17.00 Zavzetje domovine - 18.00 Panorama - 18.35 Kolo sreče - 19.10 Pravljica - 19.30 Dnevnik - 19.55 Deklamacija - 20.05 Za ljubezen je potreben čas, ameriški film - 21.45 Tango in Cash, ameriški film

TV MADŽARSKA 2

- 8.00 Za kmetovalce - 8.30 Narodnostne oddaje - 11.00 Računalništvo - 11.30 Dolina reke Rabe - 12.00 Kamera v nahrbtniku - 12.30 Obisk pri zamajskih Madžarih - 13.05 Ytene - pragozd Anglije - 14.00 Gozdarska hiša Falkenau, nemška nanižanka - 15.30 Kratki filmi - 16.50 Božična pesem - 17.00 Šport - 19.00 Familija - 19.40 Telesreča, igra na srečo - 20.15 Moški, ki ga ljubim, dvodejanka - 22.20 Kdo je kaj vedel? - zgodba predsednikov, MTV 1954-1996 - 23.05 Filmski program

NEDELJA 5. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

- 8.30 Skrivnost sedme poti, nizozemska nadaljevanka
9.45 Živ žav
9.45 Zvezda kaže kraljem pot
10.00 Koncerti za mlade
11.00 Podobe narave
11.30 Obzorja duha
12.00 Ljudje in zemlja
12.30 Mlada pesem iz Velenja
13.00 Poročila
13.05 Hugo
14.10 Nedeljska reportaža
14.40 Dlan v dlani
14.55 Joshua nekoč in danes, ameriški film
17.00 Dnevnik
17.10 Po domače
19.10 Risanke
19.15 Loto
19.30 Dnevnik
19.50 Zrcalo tedna
20.10 ZOOM
21.15 Rondo kviz
21.35 Večerni gost
22.35 Dnevnik
22.45 Umazani posli, nemški film

TV SLOVENIJA 2

- 9.30 Kranjska gora: SP v alpskem smučanju, veleslalom (m.), 1. tek
11.30 Zlata šestdeseta slovenske popevke
12.50 Veleslalom (m.), 2. tek
14.00 4 x 4, oddaja o ljudeh in živalih
14.30 Navihanka, balet
16.10 Kinoteka: Grand hotel, ameriški film
18.00 Košarka NBA
18.30 SP v nordijski kombinaciji
19.00 SP v smučarskih tehnikah
19.30 V slogi je moč, avstralska nanižanka
20.00 Sodnikova žena, španska nadaljevanka, 5/6
20.50 Žive legende iz daljnih dežel, francoska serija
21.15 Slovenski magazin
21.45 Šport v nedeljo
22.30 Planeti, glasbeno baletna oddaja

POP TV

- 8.00 Pink panter, risanka - 8.30 Peter pan - 9.00 Kapitan Zed - 9.30 Kimba, beli levček - 10.00 Reboot - 10.30 Detektivka in pol - 11.00 Radovedna Nancy - 11.30 Kuharske mojstrovine

- 12.00 Razprtije - 13.00 Svet športa - 14.00 Belnikerjeva tolpa, film - 15.30 Pavarotti '95 - 16.30 Dragulji - 17.30 Mokro zlato, film - 19.30 24 ur - 20.00 Chaplin, film - 22.30 Hokey - 0.30 Na sever - 1.30 24 ur

TV AVSTRIJA 1

- 6.00 Otroški program - 11.05 Dogodivščine Tiny Toona - 11.30 Disneyev festival - 12.25 Šport - 14.30 Dogodivščine rabina Jacoba, film - 16.00 Šport - 18.00 Šroek - 18.25 Kuharske mojstrovine - 18.30 Šport v soboto - 19.30 Čas v sliki - 20.15 Boj za življenje, drama - 21.50 Šport - 22.00 Cosby & Culp, krimikomedija - 23.35 Čas v sliki - 23.40 Nedolžen, film - 1.25 Dvoboj na Missouriju

TV AVSTRIJA 2

- 9.00 Čas v sliki - 9.05 Še enkrat bi hotel imeti dvajset, komedija - 10.30 Teden kulture - 11.00 Ni prostora za divje živali - 13.00 Čas v sliki - 13.30 Domovina, tuja mati - 14.30 Divje življenje - 15.00 Cesarčin sel - 15.30 Grof, film - 17.00 Čas v sliki - 17.05 Klub za starejše - 17.55 Lipova ulica - 18.25 Kristus skozi čas - 18.30 Avstrija v sliki - 18.55 Kuharske mojstrovine - 19.00 Avstrija danes - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Pogled s strani - 20.15 Sanjska ladja - 21.55 Čas v sliki - 22.00 Hitlerjeva bilanca - 23.50 Filmski kazino

RTL

- 5.45 Otroški spored - 10.05 Woody Woodpecker - 10.20 Disneyeva filmska parada - 10.45 New Spiderman - 11.30 Galaktika - 12.20 Disneyeva filmska parada - 14.05 Ekipa A - 15.05 SeaQuest - 16.05 Hercules - 17.00 Xena - 18.45 Poročila - 19.10 Klic v sili - 20.15 Družina z imenom Beethoven, film - 21.55 Spiegel TV - 23.00 Prime time - 23.20 Grozno prijazna družina - 0.10 Twist - 0.45 Aljaska - 1.35 Ponoreli policijski revir

TV MADŽARSKA 1

- 7.30 Otroški program - 9.00 Črno mesto, serija - 10.00 Ponovitve - 11.00 Glasba - 12.00 Poročila - 12.05 Minute za srečo - 12.30 Skrivnosti peska - 15.00 Znanstveni poročevalec - 15.30 Evangelizacijski verski program - 16.00 Disneyjeve risanke - 16.50 Risanke - 17.00 Odprta usta - 17.55 Meniški redi - 18.25 Kolo sreče - 19.00 Teden, vmes Dnevnik - 20.00 Deklamacija - 20.10 Palermo-Milan, enkratno potovanje, italijanski film - 21.50 Razpad monarhije, serija - 22.30 Gyögy Kurtág, portret

TV MADŽARSKA 2

- 8.05 Kje, kaj? - 8.30 Zgodovina književnosti - 9.00 Vesoljske igre - 9.30 Družinski magazin - 10.05 Ekspedicija Ekvator - 10.30 Zgodovina tehnike - 11.00 Šport - 13.00 Glasba - 13.30 Angleško podeželje - 13.55 Carstvo žuželk - 14.30 Begavčki - 15.05 McKenna, serija - 15.55 Glasba - 16.00 Kolesa in koraki - 16.45 Festival Kalaka '96 - 17.00 Gimnazija strlih src - 17.50 Vreme - 18.00 Kviz - 18.30 Po poti - 19.00 Pravljica - 19.15 Lahko bi bil nacionalni park - 19.40 Bajadera, balet - 21.55 Telesport - 22.55 Nočno zatočišče, okrogla miza

PONEDELJEK 6. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

- 10.45 Umazani posli, nemški film
12.15 Za tv-kamero
12.25 Zrcalo tedna
12.40 Rondo kviz
13.00 Poročila
13.05 Hugo
14.00 ZOOM
15.00 Ljudje in zemlja
15.30 Večerni gost
16.20 Dober dan, Koroška
17.00 Dnevnik
17.10 Radovedni Taček: Lopata
17.30 Zvezda kaže kraljem pot
18.00 Po Sloveniji
18.30 O naravi in okolju
18.40 Lingo
19.15 Risanke
19.20 Žrebanje 3 x 3
19.30 Dnevnik
20.10 Pro et contra
21.05 Turistična oddaja
21.25 Osmi dan
22.00 Odmevi, vreme, šport
22.30 Visoka družba, ameriška nanižanka
23.00 Strah golmana pred enajstmetrovko, nemški film

TV SLOVENIJA 2

- 8.45 Otroški program
9.50 Kranjska gora: SP v alpskem smučanju, slalom (m.), 1. tek
11.30 Mlada pesem iz Velenja
12.00 Sodnikova žena, španska nadaljevanka, 5/6
12.50 Slalom (m.), 2. tek
13.25 Interšport turneja v smučarskih skokih, prenos
15.55 Obzorja duha
16.25 V slogi je moč, avstralska nanižanka
16.50 Noro zaljubljena, ameriška nanižanka
17.20 Viper, ameriška nanižanka
18.05 Sedma steza, športna oddaja
18.50 Kaj je novega o meni
19.25 Simpsonovi, ameriška nanižanka
20.00 Angel, varuh moj, ameriška nanižanka
20.50 20. stoletje, angleška serija
21.50 Roka rocka
22.50 Brane Rončel izza odra
23.40 Kaj je novega o meni

POP TV

- 10.00 Santa Barbara - 11.00 Razprtije - 12.00 Kuharske mojstrovine - 13.00 Veterinarka - 14.00 Dragulji - 15.00 Max Glick - 16.00 Mulci! - 16.30 Santa Barbara - 17.30 Obalna straža - 18.30 POP-kviz - 19.00 Na zdravje! - 19.30 24 ur - 20.00 Ali je pilot v letalu, film - 21.45 Športna scena - 22.30 Nevarni Havaji - 23.30 Obalna straža - 0.30 24 ur - 1.30 POP-30

TV AVSTRIJA 1

- 6.00 Otroški program - 8.55 Disneyev festival - 9.50 Šport - 11.00 Batman in fantom, risani film - 12.30 Šport - 15.30 Hudičev govor, komedija - 17.05 Winnetou, drugi del, vestern - 18.35 Mr. Bean - 19.00 Levo, takoj za mesecem - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Šport - 20.15 Pče nui, film - 22.00 Mož brez obraza, film - 23.45 Billy Bathgate, kriminalka - 1.25 Oče nui, film - 3.05 Človek brez obraza - 4.05 Hunter - 5.40 Bill Body

TV AVSTRIJA 2

- 9.00 Čas v sliki - 9.10 Novoletni koncert - 10.25 Serengeti ne sme umreti, dokumentarni film - 11.55 TV-nakup - 13.00 Čas v sliki - 13.10 Slinga - 15.35 Salem aleikum, komedija - 17.00 Čas v sliki - 17.05 Dobrodošli v Avstriji - 18.20 Kako ste? - 19.00 Avstrija danes - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Pogledi s strani - 20.15 Anna Maria, ženska, ki gre po svoje - 21.50 Umetniki življenja - 22.40 Čas v sliki - 22.45 Promenada v Petersburgu - 23.50 Fame, film

RTL

- 6.00 Poročila - 6.05 Sanjska plaža - 6.30 Poročila - 6.35 Eksplozivno - 7.00 Točno ob sedmih - 7.30 Poročila - 7.35 Med nami - 8.00 Poročila - 8.05 Dobri časi, slabi časi - 9.00 Springfieldska zgodba - 9.35 Kalifornijski klan - 10.30 Bogati in lepi - 11.00 Vroča nagrada - 11.30 Družinski dvoboj - 12.00 Opoldanski magazin - 12.30 Glej, glej, kdo razbija - 13.00 Magnum - 14.00 Barbel Schäfer - 15.00 Ilona Christen - 16.00 Hans Meiser - 17.00 Jeopardy - 17.30 Med nami - 18.00 Dober večer - 18.45 Poročila - 19.10 Eksplozivno - 19.40 Dobri časi, slabi časi - 20.15 Columbo - 22.05 Robocop, tretji del, film - 0.00 Poročila - 0.30 Cheers - 1.00 Zlata dekleta

TV MADŽARSKA 1

- 5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 9.00 Poročila - 9.10 Športna akademija - 9.35 Dopoldne - 11.00 Disneyjeve risanke - 12.00 Poročila - 12.05 Posel - 14.00 Poročila - 14.10 Narodnostne oddaje - 15.00 Repeta, za šolarje - 16.00 Poročila - 16.30 Skrivnosti peska - 17.05 Pomagač - 17.50 Vklopi! - 18.00 O veri - 18.10 Begavčki - 18.15 Posel - 18.30 Kolo sreče - 19.00 Pravljica - 19.15 Kultura - 19.30 Dnevnik - 20.00 Deklamacija - 20.10 Dosje X - 21.15 Odprta usta - 22.05 Domovina, serija - 23.45 Dnevnik

TV MADŽARSKA 2

- 15.35 Robin Hood, risanka - 16.00 Smučarski skoki - 17.05 Poletje v Lesmonu, serija - 17.55 Vreme - 18.00 Regionalni dnevniki - 18.15 Znanstveni poročevalec - 18.45 Svet knjige - 19.00 Šport - 21.30 Telesreča, igra na srečo - 22.00 Dnevnik - 22.10 Vreme - 22.15 Ozadje - 22.40 Klavirski koncert Annie Fischer

Televizijski spored od 3. januarja do 9. januarja

TOREK 7. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

9.25 Bilo nas je pet, češka nadaljevanka
10.25 Viper, ameriška nanizanka
11.10 Po domače
13.00 Poročila
13.05 Lingo
15.15 Pro et contra
16.05 Turistična oddaja
16.20 Mostovi
17.00 Obzornik
17.10 Taborniki
17.25 Skrivnost sedme poti, nizozemska nadaljevanka
18.00 Po Sloveniji
18.40 Kolo sreče
19.15 Risanka
19.30 Dnevnik
20.10 Umetniški večer: Poljska po zmagi
21.15 Studio City
22.10 Odmevi, vreme, šport
22.40 Umor 1. stopnje, ameriška nadaljevanka, 12/23
23.30 Svet poroča
0.05 Studio City

TV SLOVENIJA 2

8.40 Sobotna noč
10.40 Dlan v dlani
11.10 Kaj je novega o meni
11.40 Nedeljska reportaža
12.10 Sedma steza
12.55 Osmi dan
13.25 20. stoletje, angleška serija
14.15 Slovenski magazin
14.45 Potrošnikov kažipot
15.00 Angel, varuh moj, ameriška nanizanka
15.45 Pustolovščine in odkritja, italijanska serija
16.15 Davov svet, ameriška nanizanka
16.35 Simpsonovi, ameriška nanizanka
17.05 Vesoljska policijska postaja, ameriška nanizanka
18.05 Oddaja za mlade
18.50 Zgodba o aspirinu, nemška oddaja
19.25 V slogi je moč, avstralska nanizanka
20.00 Zločin in kazni, finski film
21.40 Obiski
22.10 Otroci paradiža, francoski film
1.20 Obiski
1.50 Poslovna oddaja

POP TV

10.00 Santa Barbara - 11.00 Nevarni Havaji - 12.00 POP-kviz, ponovitev - 12.30 Grdi rački - 13.00 Kuharske mojstrovine - 13.30 Športna scena - 14.30 Zadeva Bieberback - 15.30 POP-30 - 16.00 Mulci! - 16.30 Santa Barbara - 17.30 Obalna straža - 18.30 POP-kviz - 19.00 Na zdravje - 19.30 24 ur - 20.00 Ograje našega mesta - 21.00 Newyorška policija - 22.00 M.A.S.H. - 23.30 Nevarni Havaji - 23.30 Obalna straža - 0.30 24 ur - 1.00 POP-30

TV AVSTRIJA 1

6.00 Otroški program - 10.20 Wickie in krepki možje - 12.20 Calimero - 13.15 Tom in Jerry - 14.15 Artefix - 14.25 Nazaj v prihodnost - 14.50 Mini Zib - 14.55 Naša mala farma - 15.45 Vesoljska ladja Enterprise - 16.30 Ekipa A - 17.15 Vsi pod eno streho - 17.45 Kdo je tukaj šef? - 18.00 Glej, kdo razbija - 18.30 Grozno prijazna družina - 19.00 Nor nate - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Šport - 20.15 Detektiv v sivljenih nogavicah, komedija - 21.35 Seifman - 21.40 Akti X - 0.05 Čas v sliki - 0.15 Dama v jezeru - 1.50 Billy Bahgate, kriminalka

TV AVSTRIJA 2

9.00 Čas v sliki - 9.05 Vstran v preteklost, film - 10.35 Bogati in lepi - 11.20 Borneo - 12.00 Čas v sliki - 12.05 Borneo - 13.00 Čas v sliki - 13.10 Kalifornijski klan - 13.55 Ko bi sosedje vedeli - 14.45 Lipova cesta - 15.15 Bogati in lepi - 16.00 Schiejkok vsak dan - 17.00 Čas v sliki - 17.05 Dobrodošli v Avstriji - 18.00 Avstrija danes - 19.30 Poročila - 20.15 Univerzum - 21.10 Reportaža - 22.00 Čas v sliki - 23.00 Rembrandt - 0.40 Fritz teh cat

Rtl

6.05 Poročila - 6.05 Sanjska plaža - 6.30 Poročila - 7.00 Točno ob sedmih - 8.40 Springfieldska zgodba - 9.35 Kalifornijski klan - 10.30 Bogati in lepi - 11.30 Družinski dvoboj - 12.00 Točno

no ob dvanajstih - 13.00 Magnum - 14.00 Bärbel Schäfer - 15.00 Ilona Christen - 16.00 Hans Meiser - 17.00 Jeopardy! - 17.30 Med nami - 18.00 Dober večer - 18.30 Ekskluzivno - 18.45 Poročila - 19.40 Dobri časi, slabi časi - 20.15 Balko - 22.15 Quincy - 23.15 Miami Vice - 0.00 Poročila

TV MADŽARSKA 1

5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 9.00 Poročila - 9.10 Športna akademija - 9.35 Dopoldne - 11.05 Happy Holiday, serija - 12.00 Poročila - 12.05 Posel - 14.00 Poročila - 14.10 Gimnazija stritih src - 15.00 Repeta - 16.30 Skrivnosti peska - 17.05 Risanka - 17.30 Vkloli! - 17.55 Katoliška kronika - 18.15 Posel - 18.30 Tip hop, kviz - 19.00 Pravljica - 19.15 Kultura - 19.30 Dnevnik - 20.00 Nevarna situacija, serija - 21.00 Studio '97 - 21.50 Ameriška ruleta, angleški film - 23.30 Dnevnik

TV MADŽARSKA 2

16.05 Robin Hood, risanka - 16.30 Alpe-Donava-Jadran - 17.05 Trije doktorji, serija - 17.50 Vreme - 18.00 Regionalni dnevniki in magazini - 19.05 Magnum, kriminalka - 19.55 Glasba - 20.00 Mojstrovine - 20.10 Mostovi, svetovno gospodarski magazin - 21.00 Kriminalistični magazin - 21.30 Vse ali nič, kviz - 22.00 Dnevnik - 22.10 Vreme - 22.15 Ozadje - 22.40 Rumena zemlja, kitajski film

SREDA 8. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

9.40 Oglejmo si, angleška serija
10.05 Vesoljska policijska postaja, ameriška nanizanka
11.05 Zločin in kazni, finski film
12.35 Žive legende iz daljnih dežel, francoska serija
13.00 Poročila
13.05 Kolo sreče
15.30 V divjini, angleška serija
16.20 Slovenski utrinki
17.00 Obzornik
17.10 Male sive celice, kviz
18.00 Po Sloveniji
18.40 Kolo sreče
19.15 Risanka
19.30 Dnevnik
20.10 Paradiž, tv-trilogija
21.10 Made in Slovenia
22.00 Odmevi, vreme, šport
22.35 Vikarka iz Dibleyja, angleška nanizanka
23.05 Filadelfijska zgodba, ameriški film (č.-b.)
0.50 Made in Slovenia

TV SLOVENIJA 2

8.35 Svet poroča
9.05 Zgodba o aspirinu, nemška oddaja
9.35 Otroci paradiža, francoski film
12.40 Obiski
13.10 Visoka družba, ameriška nanizanka
13.35 Cousteau ponovno odkriva svet, francoska serija
14.25 Studio City
15.10 Umor 1. stopnje, ameriška nadaljevanka, 12/23
16.00 V slogi je moč, avstralska nanizanka
16.25 Caroline v velemestu, ameriška nanizanka
16.55 Antigona, gledališka predstava
18.50 Domače obrti na Slovenskem
19.25 V slogi je moč, avstralska nanizanka
20.00 Evropska liga v odbojki
20.55 Evropska liga v košarki, Sevilla - Smelt Olimpija, prenos
22.35 Zavrtimo stare kolote
23.05 Rekviem z Marjano Lipovšek
0.35 Domače obrti na Slovenskem

POP TV

10.00 Santa Barbara, ponovitev - 11.00 Nevarni Havaji - 12.00 POP-kviz - 12.30 M.A.S.H. - 13.00 Radovedna Nancy - 13.30 Newyorška policija - 14.30 Ograje našega mesta - 15.30 POP-30 - 16.00 Mulci! - 16.30 Santa Barbara - 17.30 Obalna straža - 18.30 POP-kviz - 19.00 Na zdravje! - 19.30 24 ur - 20.00 Laž ima kratke noge - 22.00 M.A.S.H. - 22.30 Nevarni Havaji - 23.30 Obalna straža - 0.30 24 ur

TV AVSTRIJA 1

6.00 Otroški program - 10.25 Nikoli ne reči da, komedija - 11.55 Otroški program - 13.15 Tom in Jerry - 14.15 Artefix - 14.25 Nazaj v prihodnost - 15.45 Vesoljska ladja Enterprise - 16.35 Ekipa A - 17.15 Vsi pod eno

streho - 17.40 Kdo je tukaj šef? - 18.30 Grozno prijazna družina - 19.00 Roseanne - 19.30 Čas v sliki - 20.00 Šport - 20.15 Smrtonosno srečanje - 21.50 Nič ne traja večno, film

TV AVSTRIJA 2

9.00 Čas v sliki - 10.35 Bogati in lepi - 11.20 Avstrija danes - 13.00 Poročila - 13.55 Ko bi sosedje vedeli - 14.45 Lipova cesta - 17.00 Čas v sliki - 18.50 Klic v sili - 19.30 Poročila - 20.00 Pogledi s strani - 20.15 S starimi prijatelji se ne poljubljamo, film - 22.00 Čas v sliki - 22.30 Žarišče - 0.20 Dunajski randevous, film - 2.05 Poročila

Rtl

6.00 Poročila - 6.05 Sanjska plaža - 6.30 Poročila - 7.00 Točno ob sedmih - 7.30 Poročila - 7.35 Med nami - 8.00 Poročila - 8.05 Dobri časi, slabi časi - 8.40 Springfieldska zgodba - 9.35 Kalifornijski klan - 10.30 Bogati in lepi - 11.00 Vroč nagrađa - 11.30 Družinski dvoboj - 12.00 Točno ob dvanajstih - 12.30 Poslušaj, kako razbija - 13.00 Magnum - 14.00 Bärbel Schäfer - 15.00 Ilona Christen - 16.00 Hans Meiser - 17.00 Jeopardy! - 17.30 Med nami - 18.00 Dober večer - 18.30 Ekskluzivno - 18.45 Poročila - 19.10 Eksplzivno - 19.40 Dobri časi, slabi časi - 20.15 Film - 22.10 Stermova TV - 0.00 Poročila

TV MADŽARSKA 1

5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 9.00 Poročila - 9.10 Športna akademija - 9.35 Dopoldne - 11.15 Acapulco H.E.A.T. - 12.00 Poročila - 12.05 Posel - 14.00 Poročila - 14.10 Narodnostne oddaje - 15.00 Repeta - 16.30 Skrivnosti peska - 17.05 Otoška svetnica - 17.30 Vkloli! - 18.00 Nujna pomoč - 18.10 Išče mo izginule odraste - 18.15 Posel - 18.30 Kviz - 19.00 Pravljica - 19.15 Kultura - 19.30 Dnevnik - 20.00 Deklamacija - 20.10 Vprašaj luno, italijanski film - 21.40 Medamix - 22.30 Kamniti dež, angleški film - 23.35 Dnevnik

TV MADŽARSKA 2

14.45 Zamejski Madžari - 15.15 Malo Juga, serija - 15.40 Pogajalec, film - 17.25 Pomagač - 17.55 Vreme - 18.00 Regionalni dnevniki - 18.15 Mreža - 19.05 Dempsey in Makepeace, kriminalka - 19.55 Čudež, dvodejanka - 21.30 Vse ali nič, kviz - 22.00 Dnevnik - 22.10 Vreme - 22.15 Ozadje - 22.40 Marilyn in Bobby, ameriški film

ČETRTEK 9. JANUARJA

TV SLOVENIJA 1

9.50 Caroline v velemestu, ameriška nanizanka
10.15 Pustolovščine in odkritja, italijanska serija
10.45 Filadelfijska zgodba, ameriški film (č.-b.)
12.30 Podobe narave, kanadska serija
13.00 Poročila
13.05 Kolo sreče
15.10 Made in Slovenia
15.55 Paradiž, tv-trilogija
17.00 Obzornik
17.10 Santo Žužkito, ameriška risana nanizanka
17.40 Hugo 18.00 Po Sloveniji
18.40 Kolo sreče
19.15 Risanka
19.30 Dnevnik
20.10 Tednik
21.10 Forum
21.25 Može v modrem, angleška nanizanka
22.00 Odmevi, vreme, šport
22.30 Omizje
0.05 Tednik
1.00 Forum

TV SLOVENIJA 2

11.15 Karaoke
12.15 Domače obrti na Slovenskem
12.45 Rekviem z Marjano Lipovšek
14.15 Vikarka iz Dibleyja, angleška nanizanka
14.45 Šport
16.25 Ellen Cleghorne, ameriška nanizanka
16.50 V slogi je moč, avstralska nanizanka
17.20 Na robu, ameriška nanizanka
18.05 Oddaja za mlade
18.50 Ponos Afrike
19.25 V slogi je moč, avstralska nanizanka
20.00 Ulica čudežev, španski film
22.25 Podoba podobe
23.05 Steap Ahead, jazz

0.40 Alica, evropski kulturni magazin
1.05 Ponos Afrike
1.35 Podoba podobe

POP TV

10.00 Santa Barbara, ponovitev - 11.00 Nevarni Havaji - 12.00 POP-kviz - 12.30 M.A.S.H. - 13.00 Ekstremno smučanje - 13.30 Najstniška romanca - 15.30 POP-30 - 16.00 Mulci! - 16.30 Santa Barbara - 17.30 Obalna straža - 18.30 POP-kviz - 19.00 Na zdravje - 19.30 24 ur - 20.00 Družinski hlevček - 21.00 Gorski zdravnik - 22.00 M.A.S.H. - 22.30 Nevarni Havaji - 23.30 Obalna straža - 0.30 24 ur - 1.00 POP-30

TV AVSTRIJA 1

6.00 Otroški program - 8.00 Beethoven - 9.40 Ekipa A - 10.25 Winnetou, drugi del - 12.20 Calimero - 13.00 Am, dam, des - 13.15 Tom in Jerry - 14.55 Naša mala farma - 15.45 Vesoljska ladja Enterprise - 17.15 Vsi pod eno streho - 17.40 Kdo je tukaj šef? - 18.30 Glej, kdo razbija - 19.00 Nori par - 19.30 Čas v sliki - 20.15 Komisar Rex - 21.05 Nash bridges, krimi - 21.55 Nori Max - 23.25 Čas v sliki - 23.30 Samotni posel, film

TV AVSTRIJA 2

9.00 Čas v sliki - 9.05 Salem aleikum, komedija - 10.35 Bogati in lepi - 12.05 Milijonsko kolo - 13.55 Ko bi sosedje vedeli ... - 14.45 Lipova ulica - 15.15 Bogati in lepi - 16.00 Schiejkok vsak dan - 17.05 Dobrodošli v Avstriji - 18.50 Kuharske mojstrovine - 19.00 Avstrija danes - 19.30 Čas v sliki - 20.15 Moja ljubčica ve - 21.05 Vera - 23.50 Mongolska reka

RADIO MURSKI VAL UKV 94,6 MHz (DOPOLDAN TUDI SV 648 KHZ)

PONEDELJEK: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.40 Šport - 06.45 Pesem tedna - 06.50 Dnevni časopisi - 7.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 07.45 Porabsko/nemško zvočno pismo - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 08.30 Mali oglasi - 09.00 Menjalniški tečaj bank - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.15 Božično-novoletni maraton - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 13.40 Za zdravje - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.00 Šport - 17.30 S krščakom, cekron pa z marelof - 18.15 Bilo je nekoč ... - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 Moja mala nočna glasba - 24.00 Želimo vam lahko noč.

TOROK: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.00 Izbor pesmi tedna - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.45 Pesem tedna - 06.50 Dnevni časopisi - 07.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 07.45 Ljubljansko zvočno pismo - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 8.30 Mali oglasi - 09.00 Menjalniški tečaj bank - 09.05 Vojni po bencinu - oddaja o avtomobilizmu - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.30 Kratki stik - 11.00 Božično-novoletni maraton - 12.00 Poročila BBC - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.00 Išče mo za vas - 17.30 Mali oglasi - 18.00 Na narodni farmi - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 DA in NE - 24.00 Želimo vam lahko noč.

SREDA: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.40 Džouži na obisku - 06.45 Pesem tedna - 06.50 Dnevni časopisi - 07.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 07.45 Zagrebško zvočno pismo - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 08.30 Mali oglasi - 09.00 Menjalniški tečaj bank - 09.15 Poslušamo vas - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.15 NST-SNMV - 11.00 Božično-novoletni maraton - 12.00 Poročila BBC - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.00 V stiski - 17.30 Srebrne niti - 18.00 Najlepše želje s čestitkami in pozdravi - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 Mursko-morski val - 24.00 Želimo vam lahko noč.

ČETRTEK: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.40 Mlado jutro - 06.45 Pesem tedna -

Rtl

6.00 Poročila - 6.05 Sanjska plaža - 6.30 Poročila - 6.35 Eksplziv - 7.00 Točno ob sedmih - 7.30 Poročila - 7.35 Med nami - 8.00 Poročila - 8.40 Springfieldska zgodba - 10.30 Bogati in lepi - 11.00 Vroč nagrađa - 11.30 Družinski dvoboj - 12.00 Točno ob dvanajstih - 13.00 Magnum - 14.00 Bärbel Schäfer - 15.00 Ilona Christen - 16.00 Hans Meiser - 17.00 Jeopardy! - 18.45 Poročila - 19.10 Eksplzivno - 19.40 Dobri časi, slabi časi - 20.15 Operacijski blok - 21.15 Schreinemakers - 0.00 Poročila

TV MADŽARSKA 1

5.40 Vaška TV - 6.00 Sončni vzhod - 9.00 Poročila - 9.10 Športna akademija - 9.35 Dopoldne - 11.05 Marlenhof - 12.00 Poročila - 12.05 Posel - 14.00 Poročila - 14.10 Gimnazija stritih src - 15.00 Repeta - 16.30 Skrivnosti peska - 17.05 Čakajoč na vlado - 17.55 Pannonhalma od znotraj - 18.15 Posel - 18.30 Kviz - 19.00 Pravljica - 19.15 Kultura - 19.30 Dnevnik - 20.00 Malo mesto, serija - 20.45 Fnderikus - 21.45 Michael Jackson v Budimpešti - 22.35 Nebeško jagnje, madžarski film - 0.05 Dnevnik

TV MADŽARSKA 2

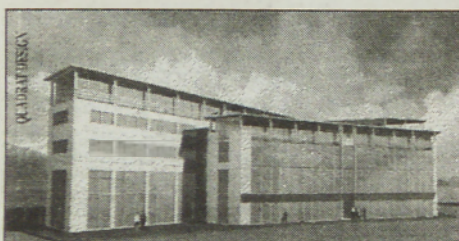
15.35 Robin Hood, risanka - 16.00 Ljudje v naravi - 16.20 Sotrpini - 16.30 Repeta plus - 17.00 Rin-Tin-Tin, serija - 17.30 TOP 40 - 18.00 Regionalni dnevniki in magazini - 19.05 MacGyver, serija - 19.55 1100 let v središču Evrope - 20.10 Horizont, svetovni tednik - 20.40 Srednjeevropski kulturni magazin - 21.30 Vse ali nič, kviz - 22.00 Dnevnik - 22.10 Vreme - 22.15 Ozadje - 22.40 Miami Beach Cops, ameriška serija

06.50 Dnevni časopisi - 07.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 07.40 Kmetijski strokovnjak - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 09.00 Menjalniški tečaj bank - 09.15 Sedem veličastnih - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.15 Božično-novoletni maraton - 11.15 Mali oglasi - 12.00 Poročila BBC - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.30 Mali radio/Mladi val - 18.00 Najlepše želje s čestitkami in pozdravi - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 Geza se zeza - 24.00 Želimo vam lahko noč.

PETEK: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.45 Pesem tedna - 06.50 Dnevni časopisi - 07.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 07.45 Mariborsko zvočno pismo - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 08.30 Mali oglasi - 09.00 Menjalniški tečaj bank - 09.15 Zamurjeni - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.15 Božično-novoletni maraton - 11.30 Od petka do petka - 12.00 Poročila BBC - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.00 Romskih 60 - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.00 Kultura in šport ob koncu tedna - 18.00 MV-dur - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 Sipli mi - 24.00 Želimo vam lahko noč.

SOBOTA: 05.45 Jutro na Murskem valu - 05.45 Pozdrav in napovednik - 06.10 Vreme, ceste - 06.25 Obvestila - 06.30 Horoskop - 06.45 Pesem tedna - 06.50 Dnevni časopisi - 07.00 Druga jutranja kronika - 07.20 Kronika UNZ - 07.30 Informacije v treh jezikih - 08.00 Dopoldne na Murskem valu - 08.00 Poročila - 08.05 Obvestila - 08.10 Pozdrav in napovednik - 08.30 Mali oglasi - 09.15 Predstavljamo vam - 10.00 Poročila - 10.05 Obvestila - 10.10 Menjalniški tečaj bank - 10.30 Potepajte se z nami - 11.10 Sobotni gost - 12.00 Poročila BBC - 12.05 Obvestila - 12.30 Dežurni novinar v 1. osebi ednine - 13.00 Popoldne na Murskem valu - 13.10 Pozdrav in napovednik - 13.30 Poročila - 13.35 Obvestila - 14.00 Božično-novoletni maraton - 15.00 Evropa v enem tednu - 15.30 Dogodki in odmevi - 16.25 Obvestila - 16.30 Osrednja poročila na Murskem valu - 17.00 Kulturni kolektor - 17.05 Radijski knjižni sejem - 17.30 Mali oglasi - 18.00 Najlepše želje s čestitkami in pozdravi - 19.00 Dnevnik RaSlo - 19.30 Ugašni TV! - 24.00 Želimo vam lahko noč.

NEDELJA: 08.00 Začenjamo nov dan - 08.00 Pozdrav in napovednik - 08.05 Horoskop - 08.15 Panonski odmevi - 08.50 Zamurjeni - 09.15 Misel in čas - 09.30 Srečanje na Murskem valu - 10.25 Obvestila - 10.30 Nedeljska kuhinja - 12.00 Poročila - 12.05 Obvestila - 12.30 Minute za kmetov se - 13.00 Dopoldne na Murskem valu - 13.00 Najlepše želje s čestitkami in pozdravi (vmes javljanja s športnih igrišč) - 19.00 Dnevnik RaSlo.

nov poslovno stanovanjski center v središču Murske Sobotе

sodoben poslovno stanovanjski center v štirih etažah

lokali trgovske, gostinske in
uslužnostne dejavnosti
poslovno pisarniški prostori
stanovanja višjega standarda
pokriti parkirni prostori in garaže
klimatska urejenost prostorov

**Za vse, ki želite več,
za vse, ki želite kupiti, najeti,
za vse, ki vas le zanima,
za vse, ki imate idejo...**

Investitorja: FECTING (061) 168 73 46, 168 73 47;
(069) 22 770
LB HIPO (061) 212 212, 125 31 33

Mi smo svojo idejo znali uresničiti - uresničite tudi Vi svojo!

PREROKOVANJE

POKLIČITE 090 4215

Zaupen pogovor
z vedeževalko

Cena pogovora je
156 SIT/7 minuta

LADA CENTER JAGODICA

62231 Pernica, Vosek 6d (ob cesti Maribor - Lenart), tel.: 062 640 540

ODPRTO: od ponedeljka do petka od 8. do 16. ure, v soboto od 8. do 12. ure.

NAJVEČJI PRODAJALEC VOZIL LADA V SLOVENIJI

Posojila brez pologa do 5 let, tudi za kmetovalce in samostojne podjetnike ugoden leasing

AVTOMOBILI V ZALOGI - SISTEM STARO ZA NOVO

SAMARA 1500/5V

12.630 DEM

NIVA 1700i

16.080 DEM

Novost v Sloveniji: SAMARA 1500i od 12.970 DEM

OB NAKUPU PODARIMO
prevleke in preproge ter
opravimo tehnični pregled.

POOBlašČENI PRODAJALEC
IN SERVISER

12-LETNA TRADICIJA

• rezervni deli
• avtomehanika
• avtokleparstvo
• vulkanizilstvo

AKCIJA - ZNIŽANJE 48.000,00 SIT

Poslovnim partnerjem, kupcem in vsem drugim vse najboljše v letu 1997!

Ob prehodu starega leta v Novo
se zahvaljujemo vsem našim
zavarovancem, občanom in poslovnim partnerjem
za izkazano zaupanje.

Želimo vesele praznike ter
srečno, varno,
zdravo in uspešno
Novo leto 1997

Adriatic
zavarovalna družba d.d.

DAMIR BANFI

VEŠČICA 17, TEL. & FAX: (069) 32 802
9000 MURSKA SOBOTA

motorna vozila

ZX 1.6 i, registriran do maja 1997, z
vso dodatno opremo, ugodno prodam.
Tel.: 21 695. m10910

VOLVO, letnik 1970, registriran, v do-
brem stanju, prodam ali menjam za
manjše vozilo in traktor TORPEDO
DEUTZ 60 06 S, letnik 1985, 700 de-
lovni ur, prodam. Tel.: 44 058.
m10913

TOYOTO COROLO DX, letnik 1987,
kovinsko sive barve, dobro ohranjeno,
prodam. Tel.: 46 369. m10930
RENAULT CHAMADE, letnik 1990,
prevoženih 66.000 km, s kataliza-
torjem, prodam. Tel.: 43 462. m10939

živali

KRAVO, mlado, brejo ali s teletom,
prodamo. Jože Stefanec, Rankovci 23.
m10915

MLADO KRAVO, s prvim teletom,
prodam. Tišina 71 a. m10916
KUNCE, bele in rdeče, novozelandske,
vrhunske kakovosti, prodam. Gobar
Miran, Rankovci 15, p. Tišina, tel.: 46
064. m10932

posesti

SPODNJI DEL STANOVANJSKE HI-
ŠE, ki vključuje kletne prostore, vrt in
garažo, na Bakovski 5 v Murski Soboti
prodam. Tel.: 31 706, zvečer. m10914
GARSONJERO s centrlano kurjavo

DILL d.o.o.

POSREDNIŠKO IN
AGENCIJSKO PODJETJE
KUPUJETE, PRODAJETE,
ODDAJETE, NAJEMATE,
IŠČETE ... SVE VRSTE
NEPREMIČNIN
NE IZGUBLJAJTE ČASA IN
DENARJA!

TEL. (069) 32 322
FAX-TEL. (069) 32 322
A. NOVAKA 4 M. SOBOTA

damo v najem. Tel.: 48 788. m10925
HIŠO na Murskem Vrhu prodam. Tel.:
062 734 235. m10940

kmetijska mehanizacija

OBRAČALNE PLUGE, dvo in tri braz-
dne, balirke za oglate in okrogle bale,
traktor Zetor 120 KS, žitni kombajn in
silazni samohodni kombajn, prodam.
Tel.: 0609 642 194. m10918

ROTACIJSKO KOSO SIP, krožne br-
ne in žitno sejalnico ugodno prodam.
Tel.: 63 693. m10945

SILOS FREZO za odzvem silaže iz
stolpnih silosov prodam. Tel.: 86 103.
m10946

RABLJENA KMETIJSKA MECHANIZA-
CIJA, 10 % CENEJE, balirke, plugi,
traktor IHC, v zalogi nove rotobrane Pe-
goraro, priklopnice Hans Brantner A,
adapter za koruzo Oroš, kombajn Đuro
Đaković 2,8 m, kombajni Claas firme
Gruber Amfing. Tel.: 84 280. m10947

razno

PODJETJE za odkup, prodajo in prede-
lavo lesa odkupi večjo količino hlodovi-
ne bukve, javorja, jelše, topole in ko-
stanja. Odkupujemo tudi mešana in či-
sta bukova drva v ocliki cepanic ali go-
lic. Ugodne možnosti plačila, možna
kompenzacija za kmetijsko mehaniza-
cijo, tehnično blago in stanovanjsko
opremo. Za večje količine lesa opravljamo
tudi posek. Tel.: 063 829 073, od 8.
do 15. ure, ali 063 785 211, od 16. do
19. ure, ali na naslov našega predstav-
nika v Murski Soboti, tel.: 32 362, od 8.
do 16. ure, ali 069 53 200. m10877

DEBELINKO za les ali poravnalko in
debelinko, širine 40, 50, ali 60 cm, ra-
bljeno, kupim. Tel.: 062 724 665 po
16. uri. m10920

Obveščam javnost, da Izidor Dušan Fi-
lipič iz Krapja 70a nima pravice pro-
dajati premoženja po očetovi smrti, ker
še ni končana zapuščinska razprava.
Kupce bomo sodno preganjali: Marija
Stobbe, Krapje 70a, p. Veržej. m10922

GARAŽO in zamrzovalno omaro pro-
dam. Tel.: 23 882. m10923
HIDRAVLICNO STISKALNICO, »pre-
šo«, 350-litrsko, malo rabljeno, in vin-
ske sode ugodno prodam. Tel.: 75 338,
zvečer. m10927
ŠIVALNI STROJ Bagat Ruža GT, nov,
ugodno prodam. Tel.: 75 338. m10928
OPREMLJENO starejšo hišo na 14-ar-
ski parceli v Murski Soboti ugodno
prodam. Tel.: 48 044. m10938
Preklicujem veljavnost naloga za vpis
mleka za mesec november v hranilno
knjižico HKS Panonke na ime Marjan
Hozjan, Velika Polana 161. m10954

delo

RAČUNOVODJO za dvostavno knjigo-
vodstvo - honorarno - iščemo. Tel.: 71
240 ali 70 796. m10942
ZAPOSLIMO MLADO DEKLE za
strezbo v okrepčevalnici. Tel.: 42 878.
m10937

storitve

ROLETE, ALUMINIJASTE, PLAS-
TIČNE, ZALUZIJE, LAMELNE ZA-
VESE, IZDELAVA, MONTAŽA, SER-
VIS. Tel.: 21 656. m10911
INŠTRUIRAM angleščino za osnovne
in srednje šole. Tel.: 48 788. m10926
ANTENE z montažo, satelitske 32.900,
zemeljske 16.800, dogradnja POP TV,
kanal A, TAF, Trnje 61, tel.: 70 021.
m10948

VEDEŽEVANJE
Magic line
090 4 123
Tudi ponoči po 24 urah na dan. 138 888 888

NABERGOJ - VETERINARSKI INŽENIRING
MORAVSKE TOPLICE d.o.o.

VETERINAR

NABERGOJ

veterinarski inženiring
Moravske Toplice, d. o. o.

zaposli

dr. veterinarske medicine
s strokovnim izpitom.
Tel.: 48 230.

KOMPLETNE POGREBNE STORITVE,
VZDRŽEVANJE POKOPALIŠČ IN ZELENIC,
BREZPLAČNI PREVOZI DO 25 KM. PLAČILO TUDI
NA VEČ OBROKOV BREZ OBRESTI.

Vsem, ki ste ob smrti

Smiljane Knafelj

namesto vencev in cvetja darovali za nakup opreme za
bolnišnico, pristrčna hvala.
Prav tako hvala vsem, ki ste darovali sveče.

Družina Knafelj

Kje so tisti časi,
ko srečni smo bili,
ko tebe smo imeli radi,
a zdaj te od nikoder ni.
Zato tvoj grob rožice krasijo
in za ljubezen lučke ti gorijo.

Mnogo prezgodaj, komaj v 48.
letu nas je nepričakovano
zapustil dragi oče

Ernest Bagar

iz Otovce 31

Ob tej boleči izgubi se iskreno zahvaljujemo vsem
sorodnikom, sosedom in znancom, ki so darovali vence,
cvetje in sveče, ter vsem, ki ste ga pospremili na njegovi
zadnji poti.

Hvala g. duhovniku za pogrebni obred, pevcem za
odpeto žalostinke in pogrebništvu Banfi.
Žalujoca hčerka Danica s Stefanom ter sin Ernest z
ženo Majdo

Zdaj ne trpiš več, mama,
zdaj počivaš.
Kajne, sedaj te nič več ne boli.
A svet je mrzel, prazen, opustošen
za nas, odkar te več med nami ni.

V SPOMIN

Tiha bolečina spremlja spomin
na 26. december, ko se je pred 10
leti ustavilo srce naše žene,
mame, stare mame in tašče

Katarine Hozjan

roj. Lebar
iz Gaberja

Hvala vsem, ki se je spominjate s svečko ali postojite ob
grbu in z lepo mislijo počastite njen spomin.
Žalujoci njeni najdražji

Moja domača banka

Pomurska banka d.d.
Murska Sobotа

Menjalniški tečaj Pomurske banke dne 10.12. 1996. Srednji tečaj Banke
Slovenije velja od 10. decembra 1996 od 00. ure dalje.

Država	Enota	Banka Slovenije	Nakup	Prodaja
Avstrija	100	1.293,2837	1.260,00	1.287,00
Francija	100	2.696,7832	2.598,10	2.680,60
Nemčija	100	9.101,2225	8.870,00	9.060,00
Italija	100	9,2596	8,84	9,21
Švica	100	10.560,1485	10.234,60	10.559,40
ZDA	1	141,3875	137,30	140,90

NOVE STORITVE NA BANČNIH AVTOMATIH LB POMURSKE BANKE, d. d.

Uporabniki lahko sedaj dobijo tudi informacijo
o stanju na svojem tekočem računu

Da bi se zmanjšala vrsta pred bančnim okencem, je LB Pomurska banka, d. d., decembra uvedla novo
programsko podporo na bančnih avtomatih BA-mreže. Najpomembnejša novost je prav gotovo možnost vpogleda
v stanje na tekočem računu. Uporabniki bančnih avtomatov BA-mreže imajo možnost, da poleg izpisa o
stanju tekočega računa na zaslonu zahtevajo tudi izpis na listič, na katerem bankomat poleg stanja izpiše tudi
datum, uro in 5 velike bankomate, na katerem je bila opravljena posrednost.
Novost je tudi možnost dviga zneska po izbiri, ki mora biti le zaokrožen na 1.000 SIT. Uporabniki pa imajo še
vedno možnost uporabljati tudi že vse uveljavljene storitve hitrega dviga gotovine, gotoga gotovine na tekoči račun
in plačila položnic. Praviloma je stalni znesek dnevnega limita dviga gotovine 15.000 SIT, dana pa je tudi
možnost individualnega dnevnega limita. Vse podrobnejše informacije o novih storitvah lahko dobite v najbližji
enoti LB Pomurske banke, d. d., Murska Sobotа

V SLOVO
dragemu bratu

Viktorju Čerpnjaku

iz Moravskih Toplic
Na bregu 2

Zakaj si nas zapustil, ko si nam pa zmeraj pomagal, vedno delal dobra dela, vsakogar si osrečiti in potolažiti znal. Sprašujemo se spet, zakaj? Tako zgodaj. Zakaj? Večni Bog ti naj v raju poplača vse!
Globoko žalujoča sestra Adela in brat Adolf

ZAHVALA

V 63. letu nas je zapustil naš dragi

Imre Lapoš

iz Murske Sobotne

Iskreno se zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom in znancem, ki ste nam stali ob strani v teh težkih trenutkih. Lepa hvala Alojzu in Olgi Lapoš za vso pomoč, gospodu župniku za pogrebni obred in pevcem za odpete žalostinke. Vsem še enkrat hvala vsem, ki ste ga pospremili na njegovi zadnji poti.
Žalujoci vsi njegovi

*Ne mine ura, dan, ne noč,
med nami vedno si navzoča,
v naših srcih ti živiš,
zato pot nas vodi tja,
kjer tih dom le rože zdaj krasijo
in drobne lučke ti v spomin gorijo.
solza, žalost, bolečina te zbudila ni,
a ostala je praznina,
ki hudo, hudo boli.*

V SPOMIN

1. januarja minevajo štiri leta, odkar nas je zapustila draga in dobra mama, tašča in stara mama

Marija Peterka

iz Vanče vasi 39

V tihi žalosti se je spominjamo. Zelo jo pogrešamo.
Sin Branko z družino

*Solza kane iz očesa,
pred nami obraz je tvoj,
odšla si tiho, brez slovesa,
mirno spiš in čakaš nas, imela težko si življenje,
nikoli več ne čaka te trpljenje.*

ZAHVALA

V 76. letu nas je zapustila naša draga sestra in teta

Etelka Žohar

iz Brezovec

Ob boleči izgubi se zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom, znancem, ki so jo pospremili na njeni zadnji poti, darovali cvetje in nam izrekli sožalje. Hvala g. duhovniku za pogrebni obred in kolektivu Doma starejših v Rakičanu.

M. Sobota, 18. decembra 1996

Žalujoci vsi, ki smo jo imeli radi

*Rad si imel ljudi okrog sebe,
jih razveseljeval in spoštoval,
svoštva in zlobe nisi poznal.
Toda ni besed več tvojih,
ni več stiska tvojih rok.
Zaman je bil tvoj boj,
zaman vsi dnevi tvojega trpljenja,
bolezen je bila močnejša od življenja.*

ZAHVALA

V 58. letu nas je zapustil naš dragi mož, oče, tast in dedi

Viktor Čerpnjak

iz Moravskih Toplic

Ob boleči izgubi se zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom, prijateljem in znancem, ki ste ga v tako velikem številu pospremili na njegovi zadnji poti, darovali vence, cvetje, sveče, za sv. maše in vežico ter izrazili sožalja. Hvala g. župniku, pevcem in osebju kirurškega oddelka soboške bolnišnice. Posebna hvala sodelavcem PZC in ZZV, da ste ga pospremili v tako velikem številu, ter govorniku za ganljive besede slovesa.

Zahvaljujemo se g. Klančarju za odigrano Tišino, gospodični Zinki za vso pomoč in pogrebništvu Banfi.

Vsem še enkrat - hvala!

Žalujoci: žena Terezija, hčerka Bernarda z možem Albinom, vnuk Goran ter vnukica Staša

*Kako je hiša strašno prazna,
odkar vaju v njej več ni,
prej bila tako prijazna,
zdaj otožna se nam zdi.
Vajin večni dom le rože zdaj krasijo
in svečke vama v pozdrav gorijo.*

V SPOMIN

Žalosten in boleč je spomin na 6. januar 1990 in 19. marec 1991, ko sta nas mnogo prezgodaj zapustila naša draga starša in stara starša

Marija Žižek

iz Gančanov

in

Evgen Žižek

iz Gančanov

Iskrena hvala vsem, ki se ju še spominjate, prinašate rože in prižigate sveče.

Žalujoci vsi, ki smo vaju imeli radi

ZAHVALA

Tiho in brez slovesa nas je v 76. letu zapustil dragi mož, oče, dedek in pradedek ter stric

Franc Červek

mizarski mojster v pokoju
iz Beltincev

Ob boleči izgubi se iskreno zahvaljujemo vsem sorodnikom, prijateljem, znancem ter botrini in sosedom, ki ste ga v tako velikem številu pospremili na njegovi zadnji poti, darovali vence, cvetje, sveče, za svete maše in v dobre namene ter izrazili ustna in pisna sožalja.

Hvala kolektivoma Akse in Kutsenitsa iz Murske Sobotne. Posebna hvala g. župniku za besede slovesa, pevcem za odpete žalostinke, dr. Carju in pogrebništvu Jurič.

Žalujoča žena in otroci z družinami

*Moral si umreti,
da si zaradi bolezni nehal trpeti.
Vendar ti nisi umrl kakor vsi,
ti boš umrl,
ko bomo umrli mi.*

V SPOMIN

30. decembra 1996 sta minili dve leti, odkar ni več med nami dragega

Evgena Gomboca

iz Mačkovec 52c

Hvala vsem, ki z lepo mislijo postojite ob njegovem preranem grobu, prižgete svečo in darujete za svete maše.

Vsi njegovi!

*Kje so tvoje pridne roke?
Kje tvoj obraz, nasmeh in dobra volja?
Vse še vedno čaka,
vendar zaman, tvojega čutili ni več koraka.
Usoda je hotela, da to, kar smo ljubili,
za vedno smo izgubili,
le srce in duša vesta, kako boli,
ko te več ni.*

ZAHVALA

V 24. letu starosti je mnogo prezgodaj tragično preminil dragi mož in zet

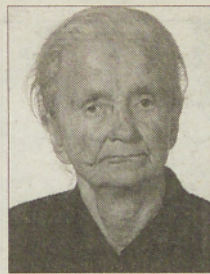
Vinko Andrejč

iz Bodonec

V teh dneh neizmerne bolečine in žalosti ne najdemo primernih besed, s katerimi bi se zahvalili vsem sosedom, sorodnikom, prijateljem in znancem za izrečene besede sožalja, darovane vence in cvetje. Iskreno zahvalo izrekamo g. duhovniku Gumilarju za ganljive besede slovesa in pevcem za čutno odpete žalostinke.

Lepa hvala sodelavcem Interine Salovci in Mure, članom nogometnega kluba Bodonci in drugim članom kluba malega nogometa. Vsem imenovanim in neimenovanim prisrčna in iskrena hvala!

Žalujoci: žena Silvija, tašča Marija in svak z družino ter vsi njegovi najdražji

*Skrb, delo in trpljenje
tvoje je bilo življenje.
Ljubila si svoj dom,
a tiho in brez slovesa
odšla si v večni dom.*

ZAHVALA

V 88. letu nas je po kratki bolezni zapustila naša draga mama, stara mama, prababica in sestra

Marija Benkič

roj. Donoša
iz Beznovec

Ob boleči izgubi se zahvaljujemo vsem sorodnikom, sosedom, prijateljem in znancem, ki so nam izrekli ustna in pisna sožalja, darovali za vence, cvetje, sveče, sv. maše in druge namene ter jo v tako velikem številu pospremili na njeni zadnji poti.

Hvala zdravstvenemu in medicinskemu osebju internega oddelka v Rakičanu. Posebna hvala g. župniku za pogrebni obred, pevcem za odpete žalostinke, govornici za besede slovesa in sodelavcem Občine Puconci.

Vsem še enkrat - iskrena hvala!

Beznovci, Vanča vas, Verd, Oberzenn, Telfs, 18. decembra 1996

Žalujoci vsi, ki smo te imeli radi

*Ne mine dan ne noč,
med nami si navzoč.
V naših srcih ti živiš,
čeprav že v grobu spiš.
Na tvojem grobu rože le cvetijo,
ki naše solze jih rosijo.*

V SPOMIN

Huda bolečina v srcu nas spremlja od noveletnega dneva 1994. leta, ko nas je nepričakovano mnogo prezgodaj, komaj v 22. letu, za vedno zapustil naš dragi

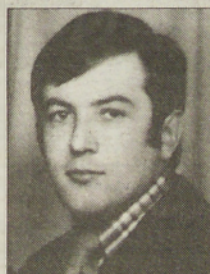
Milan Žerdin

iz Trnja 41

Ne čas ne solze ne morejo ublažiti bolečine v naših srcih, praznine v našem domu. Samo naše srce ve, kako boli, ko tebe, sinček, med nami več ni.

Prisrčna hvala vsem, ki še vedno obiskujete njegov prerani grob, ga krasite s cvetjem ter v spomin prižigate sveče.

Žalujoci vsi, ki smo te imeli radi

*Ko v mrzlem vetru zašumijo tvoje
ciprese
in bele snežinke padajo na zemljo,
se nam zopet vzbudi spomin na
tvojo podobo,
nasmejani obraz, ki tukaj nekoč le
kratek čas bil je doma.*

V SPOMIN

na ljubljenega moža, očka in zeta

Mihaela Šinka

iz Markovec

27.12.90-27.12.96

Ni mogoče pozabiti tega, kar dan za dnem boli resnica, da te že šest let ni med nami. Sprijazniti se s to krutostjo življenja, da vse, kar si z ljubeznijo do nas ustvaril in nam zapustil, sameva in čaka nate, ki nikdar več ne prideš.

S solzami se tolažimo ob tvojem grobu, ko ti prižigamo sveče in prinašamo cvetje. Zahvaljujemo se vsem, ki se te še vedno s srcem spominjajo.

Z ljubeznijo tvoji domači, ki smo te imeli radi

*Ostalo grenko je spoznanje,
to je resnica, niso sanje,
da te nazaj nič več ne bo,
ker za vedno vzela si slovo,
spoj si žuljave dlani,
za vse še enkrat hvala ti.
Dobrota tvojega srca
nikdar ne bo pozabljena.*

ZAHVALA

V 72. letu starosti nas je za vedno zapustila naša draga mama, stara mama in sestra

Marija Gjergjek

iz Borejec 40

Ob boleči izgubi se iskreno zahvaljujemo vsem, ki ste jo pospremili na njeni zadnji poti, darovali cvetje in sveče ter nam izrekli sožalje.

Posebna hvala g. duhovniku za pogrebni obred, pevcem za odpete žalostinke, govorniku za poslovilne besede in pogrebništvu Banfi.

Vsem še enkrat - iskrena hvala!

Žalujoci vsi, ki smo jo imeli radi

[illegible]

*Irečno
novo
teto!!!*

Med reševalce bomo razdelili:
nagrado v vrednosti 30.000 tolarjev,
nagrado v vrednosti 20.000 tolarjev,
nagrado v vrednosti 15.000 tolarjev,
nagrado v vrednosti 10.000 tolarjev,
in šest nagrad v vrednosti 5.000 tolarjev.